REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 17

Kavak Yelleri

İNKILÂP

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'in bu uzun soluklu romanında, ülkemiz insanlarının iç dünyasını, Anadolu gerçeklerini, toplumun durumunu, acı tatlı birçok olayı, aşkı, acıyı, ayrılığı ve dostluğu bulacak ve çok etkileneceksiniz. Anıların hüzün ve sevinç dolu rüzgârında geçip gideln yılları anlatıyor yazar.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

1889'da İstanbul'da doğdu. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Liselerde öğretmenlik, müdürlük, Millî Eğitim Müfettişliği, Paris Kültür Ataşeliği yaptı. UNESCO'da Türkiye'yi temsil etti. Romanları, hikâyeleri, tiyatro eserlerinin yanısıra çeşitli çevirileri de vardır.

ISBN 975-10-0334-2

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ESERLERİ :

1 — Çalıkuşu
2 — Dudaktan Kalbe
3 — Akşam Güneşi
4 — Acımak
5 — Damga
6 — Kızılcık Dalları
7 — Eski Hastalık
8 — Miskinler Tekkesi
9 — Anadolu Notları I
9 — Anadolu Notları II
10 — Yaprak Dökümü
11 — Ateş Gecesi
12 — Bir Kadın Düşmanı
13 — Gökyüzü
14 — Değirmen
15 — Yeşil Gece
16 — Olağan İşler
17 — Gizli El
18 — Harabelerin Çiçeği
19 — Sönmüş Yıldızlar
20 — Tanrı Misafiri
21 — Kan Davası
22 — Kavak Yelleri
23 — Leylâ İle Mecnun
24 — Son Sığınak

——»o«——

PİYESLERİ :

Balıkesir Muhasebecisi
Bir Köy Öğretmeni
Eski Şarkı
Hülleci
Tanrı Dağı Ziyafeti
Yaprak Dökümü

——»o«——

TERCÜMELERİ :

1 — Hazret-i Muhammed'in Hayatı (Emil Dermenghem'den)
2 — Yabancı
3 — Hakikat
4 — Kahramanlar
5 — Atlı Adam
6 — Bir Fakir Delikanlı
7 — Lâ Dam O Kamelya
8 — Evham.
9 — Don Kişot
10 — İtiraflar — J. J. Rousseau

Dizgi: GÜL Matbaası, Baskı: KARDEŞ Matbaası

İstanbul — 1974

REŞAT NURİ GÜNTEKİN KÜLLİYATINDAN : 22

KAVAK YELLERİ

ROMAN

Reşat Nuri Güntekin

ÜÇÜNCÜ BASILIŞ

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ

Istanbul, Ankara Caddesi No. 95

«Reşat Nuri Guntekin Külliyatı» nın yeni tabıları hakkında

BİRKAÇ SÖZ

Eşim Reşat Nuri Güntekin'in - yurdun her köşesinden aranılmakta olan - bütün eserlerini (REŞAT NURİ GÜNTEKİN KÜLLİYATI) umumî adı altında aynı kıt'ada, aynı puntoda harflerle çok temiz ve doğru olarak bastırmağa teşebbüs etmiş bulunuyorum. .

Şimdiye kadar muhtelif editörler tarafından gelişigüzel bastırılmış bulunan nüshalarda nasılsa musahhihlerin gözlerinden kaçmış olup âdeta eserleri tanınmıyacak bir hale getiren türlü türlü yanlışların artık bu yeni baskılarda görülmiyeceğini muhterem okuyucularımıza tebşir edebilirim. Çünkü bu defa basılmakta bulunan gerek telif, gerek tercüme bütün külliyatın tabı işlerinin tanzimini - Reşat Nuri'nin yazı arkadaşı, çok eski ve samimî dostumuz- tanınmış muharrirlerimizden merhum MİTHAT SADULLAH SANDER deruhte etmişti. Bütün bu eserlerin her sayfası, hattâ her satırı eski ve doğru baskılarıyle karşılaştırılarak tertip, tashih ve noktalama hataları düzeltilmiş ve imlâsının da - resmî İmlâ Kılavuzu'na göre - yeknesak olması temin olunmuştur.. .

Ayrıca bu işi kendine âdeta kutsî bir vazife telâkki ederek canla başla çalışmış olan merhum Mithat Sadullah'ın bu pek kıymetli yardımını şuracıkta belirtmeyi bir borç bildim.

Hâdiye Güntekin

BİRİNCİ BÖLÜM

VİLÂYET

I

Cenaze Günü

Kazada beni iyi adam bilirler: İyi adam; iyi doktor; vatanını, milletini, ailesini seven adam; fukara babası adam, vesaire...

İlkönce içimde tektük kurt yenikleri vardı. Fakat zamanla bu şöhrete kendim de inanmışımdır ve inanmamak için hiçbir ciddî sebep de yoktur. Kulağına gecenin birinde: «Sen benim peygamberimsin. Dünya ve âhrette sana zeval yoktur artık!» diye gaipten ses gelmiş adamı tasavvur edin. Bu teminatı aldıktan sonra artık fena adam olmasına sebep ve imkân kalır mı?

İyi adam, doğru adam, vs. v.s. v.s:! Bir kaza hekimi için şöhretten daha kârlı bir gelir kaynağı akla gelemez. Fukara babası doktor: görmeden yan cebine konan paraya az, çok demeyen, yolu üstündeki fukaranın para almadan diline, nabzına bakan; daha düşkünlerine Avrupa firmalarından gelmiş reklâm ilâçlardan bedava komprimeler dağıtandan, iğneler vuran ve hattâ bazılarının yastığı altına usulca birkaç lira bırakan fukara babası doktor!

Bunlar, öyle iyiliklerdir ki, hiçbir zaman kaybolmazlar ve Tanrı, büyüğün büyük parası, küçüğün küçük parası, yahut balı, üzümü, yumurtasıyle daima karşılıklarını gönderir.

Ancak kendimin kendime olan bu emniyetim sevgili karım Celile'yi bir kral kızı debdebesiyle gömdüğümüz günün akşamında bir parça sarsıntıya uğramıştır. Kasabamızdaki yıllık hayvan panayırının son günü idi. Bundan başka birkaç günden beri civarda manevraya gelmiş bir süvari garnizonu vardı. Fazla olarak da jandarma kumandanı ölüm haberini âdeta resmî tebliğ gibi, civara telefonla bildirmiş, sabahın ilk saatlerinden itibaren dağ köylerinden atlar, eşekler, yaylılarla bitip tükenmez insan akınları başlamıştı. Öyle ki, parti reisi «Ah, seçim günlerinde de bu kadar kalabalık gelseler ne olur», demişti. Bir cenaze alayında böyle bir lâtife az buçuk soğuk kaçmakla beraber pek yersiz de sayılmazdı. Kar dememiş, yağmur dememiş, yıllarca ölülerine, dirilerine koşmuş doktorlarına karşı bu, vazife de olsa yine bu kadarı görülmüş şey değildi. Namaz vaktine doğru kasabada iş güç duruyor, cami meydanı dolduğu için, panayır halkı sokakları tıkıyordu. Manevrayı bırakan süvariler, bir mareşal cenazesinde gibi, atlarıyla alayın başını tutmuşlardı. Onların arkasında kasabanın ileri gelenleri, parti âzaları, sonra kız ve erkek mektepleri, daha sonra halk... Öyle ki, alayın bir ucu mezarlığa vardığı halde öteki ucu daha kasabanın dar sokaklarında, birbirini eziyordu.

Sekiz yaşındaki kızım Cemile'yi birkaç gün evvel Üçdulların Karasekili köyündeki çiftliğine göndermiştim. Cenaze dönüşünde etraftaki kalabalığa hiç aldırmadan doğru oraya gittim. Çocuğum başka çocuklarla beraber harmanda döğene binmiş dönüyor, ikide bir kendini sırtüstü saman dalgaların içine atarak yüzme taklidi yapıyordu. O kadar eğleniyordu ki beni görünce götürmeğe geldim sanarak biraz canı bile sıkıldı. Saçlarına, entarisine yapışmış saman çöplerini silkeleyerek kucağıma aldığım ve anasının İstanbul'da tedaviye gittiğine dair olan masalı bir kere daha tekrar ettiğim zaman fazla dikkat etmiyor göründü. Gözleriyle benden ziyade samanların ortasında dönmekte devam eden döğeni takibediyordu.

Kollarımda sabırsızlanmağa başladığını gördüğüm zaman Cemile'yi tekrar arkadaşlarına gönderdim. Ortanca ve küçük ablalar, alınlarında sıkıntılı zamanlarının birer şaşmaz alâmeti olan siyah çatkılarıyle beni, arabanın beklediği sokağa indirdiler. Benimle yalnız kalınca yine bir nöbet ağlayıp sızlıyacaklarını hissettiğim için çatkın bir çehre almıştım. Ayak üzeri lâzım gelen talimatı verdim. Hayatımıza yeni bir şekil düşününceye kadar Cemile sekiz, on gün çiftlikte misafir kalacaktı. Zaten çocuk, analarından ziyade kendilerine alışıktı. Etrafında kimsenin bir gevezelik yapmamasına da artık elden geldiği kadar gayret edilirdi. Ben, bu müddet içinde evden ayrılmamağa mecburdum. Zaten büyük abla orada idi. Gündüzleri vakit buldukça çocuğu ve kendilerini görmeğe gelirdim.

2

Yeni İstasyon Parkında

Yeni İstasyon parkı yapılalı beri, başta kaymakam, belediye ve parti reisleri olarak, kasabanın ileri gelenleri her akşam üstü orada toplanmayı âdet etmişlerdir. Bazıları hattâ ailelerini getirerek gazinonun öte yanındaki çocuk bahçesinin kavakları altına oturturlar.

O akşam da yine kalabalık bir grup, havuzun etrafında meclis kurmuştu. Tahir'in arabası demiryolunun karşı tarafındaki geçidin ağzında görününce benim olduğumu anlıyarak birçoğu ayağa kalktılar. Hattâ arabanın geçeceği yola doğru yürüyenler oldu. Çaresiz, Tahir'e biraz beklemesini söyliyerek yanlarına gittim. Masaları, nargileleri çekerek havuz başında bana her zamanki yerimi açtılar.

Yeni park gazinosunda kasabanın meşhur karadut şerbetiyle beraber bir parça da içki içilir. Sonra kasabada henüz

elektrik bulunmadığı halde yeni istasyonun küçük bir dinamosu vardır ve ağaçlarla havuzun şadırvanındaki ampuller, uzun yaz akşamlarında havada daha epeyce aydınlık varken billûr gibi yaktırılır. Belki bunların da biraz yardımıyle bu saat, parkın müstesna bir canlılık saatidir. Böyle en ağırbaşlıların dilleri çözülür, havuzun başındaki çınara asılı radyo hoparlörünün durmadan gürültü etmesi, seslerin ve onun neticesi olarak da heyecanın gitgide yükselmesine sebebolur. Politika münakaşaları ve birbirlerine yapılan şakalar bazan dayaklı kavgalara meydan açacak derecede canlanıp kızışır.

Kasabanın matemine hürmet olarak bu akşam, radyo susturulmuştu. Ben, arkamda henüz değiştirmeğe vakit bulamadığım jaketatayım ve şişman karnımla masanın başına oturduğum zaman ortalığa gerçekten bir ölüm sükûtu çöktü. Biraz evvel yakında yapılacak Belediye ve Umumi Meclis seçimleri konuşuluyor olmalıydı. Bir kürsü etrafında gibi birbirine sıkışmış masaların vaziyetinden, ağızların durmasından ve uzakça gruplarda bazılarının kendilerini alamıyarak alçak sesle konuşmağa devam etmelerinden öyle anlaşılıyordu.

Kazamız, pek öyle fırtına uğrağı bir yer değildir; fakat arasıra merkezdeki büyük hareketler zamanında oradan da bir politika salgını gelip geçer. Umulmadık köylere ve insanlara kadar herkeste, francala hamurları gibi mayalanıp kabarma alâmetleri belirir ve Ankara, yeniden bir enerjik vaziyet alıp kaşlarını çatıncaya kadar bu hal devam eder. Bahsettiğim Belediye ve Umumi Meclis seçimlerinin kazamız için hiçbir fevkalâdeliği yoktu. Fakat havadaki belli belirsiz bir yanık kokusu kasabaya Serbest Fırka günlerinden beri görülmemiş bir hasta çocuk huysuzluğu vermekte ve bu, gitgide artmakta idi.

Çocuk Bahçesindeki kadınlar, bahçeyi gazinodan ayıran tahta parmaklığın arkasına, bir tiyatro perdesi karşısında gibi, sıralanmışlar, beni seyrediyorlardı ve bazılarının ellerinde-

ki mendilleri ikide bir yüzlerine götürmelerinden ağladıkları anlaşılıyordu. Doktorlarına karşı güzel bir sempati alâmeti! Ancak jaketatayımın her törende biraz daha darlaştığını dehşetle gördüğüm reyye pantalonu sandalyeye oturunca şişman karnımı daha ziyade sıkmağa başlamıştı ve kadınların beni böyle göz hapsine almaları yüzünden üst düğmelerini gevşetemiyordum. Bu sıkıntı ve gitgide etrafta içilen nargilelerin gurultularını tane tane işittirecek kadar ağırlaşan sükût, bana bir kalkınma yaptırdı. Her zamanki şakacı tavrımı almağa çalışarak sahte bir şenlikle:

— Ne sustuk arkadaşlar! diye sordum. Sonra, bu halime filozofça bir tevekkül edası katarak nutuk verir gibi devam ettim:

— Aranızda yaşadığım bunca yıldan beri sizin de bazılarınız, çoluk çocuklarınızı ve daha başka sevdiklerinizi kaybettiniz. Çoğu zaman ben de sizlerle beraber onların yatakları başında bulundum: «Hepimiz geldik. Gideceğiz. Ölenle ölünmez; geridekilere bakalım!» dedim.

Fazla ümitsizlik gösterenleri «Hadi bakalım. Ben, öyle münasebetsizlik istemem!» diye sallayıp sarstım: «Bu hal, kendi başıma gelince başka türlü mü konuşacağım sanıyorsunuz? Allah geride kalanlara ömür versin, millete ömür versin... Ölenle ölünmez; konuşacağız da, gezeceğiz de, yiyeceğiz de, içeceğiz de...»

Bunları bir monolog gibi söylerken, dediklerimi ispat eder gibi kolumu sallıyor, mahzun mahzun gülüyordum.

Hattâ, akşamla beraber hafif hafif esmeğe başlıyan rüzgârın, bazı içkili masalardan kokusunu getirdiği sıcak köftelerden bir ikisini ikram etselerdi, ölenle ölünmiyeceğini ispat için, gönül hoşluğiyle yiyecektim. Fakat o esnada bana sadece bir büyük bardak çay getirdiler.

Etrafımdakilerde çok büyük bir tesir uyandırdığını gördüğüm bu sözler, onlara doktorlarındaki büyük feragatin ve

Eyyubâne sabrın yeni bir alâmeti gibi göründü. Bununla beraber münakaşa tekrar eski hızını alamıyarak biraz sonra söndü ve yerini ölümle hayatın iki arası bir mevzua, o günkü misli görülmemiş cenaze alayının hikâyesine bıraktı. Kimi bunu «merhumenin hulûsunun pâkliğine, kimi kendine fedakârca hizmet edenleri pek iyi takdir eden milletin kadirbilirliğine veriyor, kaymakam, alayın önünde sıra sıra süvari beygirlerinin harekete geldiğini görünce tüylerinin diken diken olduğunu anlatıyor; Belediye Reisi «Büyük Cami» nin minaresine çıkarak kalabalığın bir panorama resmini çekmeyi akıl edemiyen fotoğrafçıya çıkışıyordu.

O esnada yine karşı geçidin ağzında körüklü bir fayton arabası göründü ve süratle demiryolunu geçerek parkın önünde durdu.

3

Hacı Ömer

Karabalçıklı çiftliği sahibi Pirinççi Hacı Ömer geliyordu.

Hacı Ömer, iki sene evvel tamamlanan demiryolu, kazamızı ikiye böldükten sonra Karşıyaka denmeğe başlanmış olan ova kısmının en zengin adamıdır. Oradaki uçsuz bucaksız pirinç bataklıklarının sahibidir. Karabalçıklı adında eski bir derebeyi ailesinin son çocuğudur. İyi adam olmakla beraber aksi ve kavgacıdır. Sade kazada değil, vilâyette bile en belli başlı memurları ve eşrafı susta durdurur. Eskiden meşhur bir hekim düşmanı imiş. Fakat yaşı ilerleyip sık sık hastalanmağa başlıyalıberi benimle arası çok iyidir. Arada bir sebepli sebepsiz bir meseleyi parmağına dolayıp Hükûmetle, Belediye ile dalaşmağa başladığı vakit bana hemen bir haber uçurulur: «Aman doktor, sen bilirsin; şunu sen, bir parça korkul

da başımızdan al götür!» derler. Gerçekten de öyledir. Vaktiyle kendine tabanca çekenlere kurt gibi dişleriyle sırıtarak ve gözlerinin çiçeğine bakarak: «Hadi yahu, ben, senin kurşununu leblebi gibi dişlerimle tutarım!» demekle meşhur olan bu canavarı yumuşatmak için şimdi yeleğimin cebinden pertavsızımı çıkarmam ve kendisine fazla bir şey söylemeden alt göz kapağını parmağımla aşağıya çekmem kâfidir; «Hacı, gel, sana o yeşil kâğıtlı iğnelerden birini vurayım da ondan sonra ne yapacaksan yap!»

Hacı Ömer'in, arasıra vücudunu yoklıyan lûmbago, siyatik gibi birkaç çeşit ağrısı vardır. Hele yanında yabancılar bulunduğu zaman bunlara tevekkül ile karşı koymayı bilir. Fakat üç, dört sene evvel sağ yanağına musallat olmuş bir trijümo ağrısı onun tahammülünü kökünden aşındırmıştır. Evvelâ ben de anlıyamadım. Ağzındaki birkaç bozuk dişten şüphe ettim. Kazada mektepli dişçi olmadığı için onu vilâyete götürdüm. Şüpheli dişleri birer birer söktürdük. Sonra, içlerinde görünmez bir bozukluk korkusiyle sıra sağlamlara geldi. Zavallı Hacı Ömer, dişçinin koltuğunda anestezi bile kabul etmiyor; vücuduna kaçmış bir canavarı yakalayıp çıkaracak bir başka canavar gibi tasavvur ettiği kerpeteni, kendi canını ne kadar fazla yakarsa o kadar iyi çalışacak sanıyordu. Ağzının içi yangın yerine dönüp yine de ağrılar kesilmeyince çok sıkıntılı bir vaziyete düştüm. Ben ihtisas yapmağa vakit bulamadan Anadolu'ya düşmüş bir hükümet doktoruyum. Buranın başlıca hastalığı sıtmadır. Diyebilirim ki geldiğim günden beri kolları ve paçaları sıvadım; gece, gündüz yalnız onunla uğraştım. Gördüğüm vakalar hesapsızdır. Büyük profesörleri haftalarca aylarca türlü şüphelere sürüklemiş ve hastaları tecrübe tahtasına çevirmiş nice vakaları rastgele bir kinin tecrübesiyle tedavi ettiğimi bilirim. Bu hastalığın gösterdiği çeşitli ârâz üzerindeki sayısız müşahedelerim bana bir nevi pratik ihtisas temin etmiş gibidir. Fakat işte o kadar! Bunun-

la beraber Hükümet doktoru olarak, hiçbir hastalığa «Bu, benim işim değil-» demeğe hakkım yoktu. İlkönceleri tıp literatürüne dair bazı Fransızca kitaplar da getirtiyordum. Hepsi hâlâ muayenehanemin cemakânlarında durur. Bunların Fransızcasını sökmek bir mesele, mânalarını sökmek ikinci bir meseledir. Sonra hepsi derya gibi lüzumsuz derinliklere dalarlar. «Formulaire» ler müstesna, müelliflerin hiçbiri, vakitleri çok dar olan köy hekimlerini düşünerek şöyle kolay, sade, kısa özetler meydana getirmeyi düşünmemiştir. Bununla beraber de çalışmayı bırakmış, Avrupa'daki yeni tıp hareketlerini, bazı meslektaşlar gibi, büsbütün ihmal etmiş değilimdir. Bazı Avrupa firmalarından gelen yeni ilâç eşantiyonlarının tarifelerini dikkatle okur, not eder, sonra defterime geçiririm ve bunların bana büyük literatürlerden daha fazla yenilikler öğrettiklerini görürüm.

Hacı Ömer'in hemen bütün dişlerinin sökülmesine rağmen bir türlü geçmiyen yüz ağrısı, dediğim gibi ağır bir meseleydi. Kendisi vilâyetteki bir, iki doktorla konsültasyon yapmaya razı olmuyor, bunu bana karşı bir emniyetsizlik, bir nevi vefasızlık sayıyordu. Bir ara İstanbul'a değilse bile Ankara'ya kadar gitmesini tavsiye ettim. Ona hiç razı olmadı; «Para tuzağıdır onlar... Sen bilmezsin. Parada, pulda değilim. Tek şu durup dururken şimşek gibi çakan ağrıdan beni kurtarsınlar, servetimin yarısını anamın ak sütü gibi vereyim. İlle para çekeceğiz diye beni masaya yatırırlar, kafamın kemiklerini lokma lokma doğrarlar!» diye bana çıkıştı.

Hacı Ömer'in hatırı için gecelerce başımı soğuk su ile ıslatarak kitaplar üzerinde çalıştım. Nihayet, yine kendinin «Şimşek gibi çakan» sözüyle bir kitaptaki «Şimşek ağrı» tâbiri arasındaki benzerliğe dikkat ederek bir trijumoya parmak bastım. Bir yandan da İstanbul'daki arkadaşım Emin Hulûsi'ye mufassal mektuplar yazarak bana bu meseleyi fakültedeki mütehassıslardan tahkik etmesini rica ediyordum. Bir

talih eseri olarak ondan gelen cevap benim kendi bulduklarımı tuttu. Emin Hulûsi'nin yazdıklarına göre de bunun trijümö olması pek mümkündü ve bazı spesiyalistler bunu basit bir alkol şırıngasiyle tedavi ediyorlardı. Hacı Ömer gibi adamlara ilâçların esrarını söylemeğe gelmez. Emniyetlerini kazanmak için bu esrar bir kimya gibi gizli kalmalıdır. Şırınga nasılsa umduğumdan çok daha iyi bir tesir yaptı ve zavallı Hacı Ömer, bunu benim bir mucizem gibi gördü. Asıl siniri bulup yakmak benim becereceğim iş olmadığı için şırıngayı rastgele yapmıştım. Bunun için bir fâsıladan sonra ağrıların tekrar başlaması mümkündür. Fakat nedense başlamamıştır.

Ancak Hacı Ömer, o gün bugündür bu şimşek ağrıların tekrar gelmesinden korkar, pertavsızın arkasında korkunç bir surette irileşen gözümü gözüne diktiğim zaman uzaktan bir canavarın ağır ağır gelişini seyrettiğimi vehmederek çocukça bir korkuya kapılır ve muayenehanemden, bu sefer yüzüne değil, sadece koluna zararsız bir küçük iğne vurarak uslu uslu köyüne gönderirim.

Vakadan sonra Hacı Ömer'in ağzına vilâyette bir diş takımı yaptırdık. Sonra bir ikincisini tecrübe ettik. Fakat, olmadı. Yıllar geçtiği halde elân biçareyi bir at gemi gibi rahatsız eder. Hafif hafif ıslıklar çalan sesi eski keskinliğini kaybetmiştir.

Biriyle kavga ederken kızışacak olursa, hızlı koşmak için pabuçlarını eline alan sokak çocukları gibi, hemen dişlerini ağzından çıkarır. Bununla beraber yine de dişçisine dil uzattırmaz. Onun bir kere emniyet ettiği adam «İyi adam»dır, fena iş yapmış olamaz. «Hacı bey, olmadı bunlar. Sen, bir Ankara'ya kadar uzan da yeni bir takım yaptırıver!» diyenlere «Nesi varmış bu dişlerin? Kulun takımı Allahın takımı gibi olacak değil ya! Nesi varmış? Bir yemek yerken bir de lâkırdı söylerken az acıtıyor. O kadar!» diye çıkışır.

Birkaç günden beri aşağı köylerdeki pirinç tarlalarında son sellerle yıkılmış bir harkın tamiriyle meşgul bulunan Hacı Ömer, havadisi ancak iki saat evvel Karabalçıklı'ya döndüğü zaman öğrenebilmişti. Ancak kasabada sırf beni görmeğe geldiği halde bana da yüz vermiyor, yürük köylerine kadar her yere haber saldığı halde kendini «Adam yerine koymıyan» kaymakama, belediye reisine ve hele jandarma kumandanına şiddetle çıkışıyordu. «Hacı bey, senin pirinç tarlaları devlet içinde devlet gibi maşallah, Allahın kırında seni nereden buluruz?» diye zayıf tarafından avlamak istediler. Gözlerini sıkıp iki eliyle yanından kovma işaretleri yaparak: «Get, get... Bir köylükte bir Hacı Ömer'i bulamazsanız ne deyi Hükümet diye başımızda durursunuz?» diye söyleniyordu. Verilen iskemleleri, ısmarlanmak istenen kahveleri reddetti. Uzakça bir ağaç dibine kendi eliyle bir sandalye çekip götürdü. O esnada yere düşürdüğü kalın bastonunu almak istiyen bir küçük belediye kâtibini ayağiyle itti ve parasını peşin vererek garsona bir çay ısmarladı.

Her zaman olduğu gibi aracılık bize düşüyordu. Etrafındakilere bir göz işareti yaptıktan sonra sandalyemi alarak gittim. Elim omuzlarına dokununca dayanamadı: «Hadi, yine yiğitlik bizde kalsın.» diye titriye titriye birkaç kere başımı, sırtımı sıvazladı.

Böyle zamanlarda Hacı'da ateşi ateşle söndürmekten başka çare olmadığını bilirdim. Biraz oturduktan sonra herkesin işitebileceği tok bir sesle: «Bana bak Hacı bey... Giden gitti... O gayri geri gelmez... Kalanlara bakalım... Ben, seni iyi görmedim... Yaşlı adam hark mark diye ne böyle hırpalarsın kendini... Ben, senin doktorunum... Zaten bu yorgunluk üzerine cenazeye gelmene ben izin vermezdim... İndallah bir mesuliyeti varsa bana olsun. Fen adamı olarak böylece resmî raporunu, kendi elimle, Allaha yazmağa hazırım; anladın mı?» dedim... Bu Allaha yazılan rapor lâtifesi herkese fevkalâde

bir nükte gibi göründü. Gülümsiyenler: «Ah, ne adam bu!» der gibi yüzlerini, ellerini havaya kaldıranlar oldu. O kadar ki Hacı Ömer'in kendi de gevşedi ve gülümsedi.

Benim kazadaki itibarımın sebebi biraz da böyle gergin zamanlarda hemşehrilerimi ustalıklı lâtifelerle yatıştırmasını bilişimdir. Serbest Fırka günlerinde, çok daha toy ve hatırsız bir Hükümet doktoru olduğum halde, diyebilirim ki, kan dökülmesine âdeta ben mani olmuşumdur.

Hacı bey, biraz sonra daha ziyade gevşedi. Bir aralık çoluk çocuğunu sordum. Yüzünü ekşiterek: «Bizimki iyi değil, dedi. Gittiğimde az hasta idi. Dönüşte yatakta buldum. Allah bilir amma bu sefer beğenemiyorum.»

Birdenbire yüzümü değiştirerek Hacı Ömer'e çattım:

— Allahın zâlimi! Ya bunu deminden beri ne demedin? Aferin sana!

— Diyeceğim de ne olacak?

— Cahil gibi konuşma. Ne olacak? Ne tedbir lâzımsa yapacağız... Hadi kalk, gidiyoruz.

— Nereye?

— Hovardalık etmeğe... Bize uğrıyarak şu çantayı da alalım...

— Bugün de mi çanta!... Git işine doktor!.

Ayağa kalkmıştım:

— Hadi. Bizim mesleğin o tarafına senin aklın ermez. Senin pirinç işlerine benim aklım eriyor mu?

Karımın öldüğünün ilk gecesi; evde sabaha kadar hâfızlar devir hatimi okuyacağı gece hastaya gitmek!... Hacı Ömer'le beraber arkadaşlar da hayret içinde birbirlerine bakıyorlar, elleriyle işaretler yapıyorlardı. Parkta Hacı Ömer'le bir ağız dalaşı daha yaptık. Fakat ben, sıkı dayandım:

— Var mı benden başka doktor kasabada? dedim, bir aksilik olursa ben nasıl hesap veririm?...

— Geç yahu... Kim kime hesap vermiş bu memlekette ki sen hesap vereceksin?...

— Peki, ya vicdan?

Bu büyük söz, Hacı Ömer'in yalımını indirdi. Fakat razı olmadan evvel bir kere de efkâr-ı umumiyeye başvurdu:

— Yahu, bir şey deyin şu adama Allahınız aşkına... Böyle gecede vazife olur mu?

Efkâr-ı umumiyede ses yok. Efkâr-ı umumiye canını sokakta mı buldu ki «olmaz» diye cevap verecek...

— Kaymakam bey, sen Hükümet başısın... Zorla, vazgeçir şu adamı.

Kaymakam, Hacı Ömer'i yatıştırmak için çıkan fırsatı zor kaçırdı; hüzünle başını yana eğerek:

— Ne gelir elimden... Vazifedir; gidecektir, dedi.

Hacı beyin âdeta gözleri yaşarmıştı. Fakat yine de Kaymakamı haşlamaktan kendini alamadı...

— Get... get... Sizin vazifenizi de biliriz biz...

Akşam ezanı biraz evvel okunmuştu. Hava aydınlık olmakla beraber bizim kasaba için vakit çok sayılırdı.

Her gün bu saatte kalabalık, çoktan dağılmış, bir iki masada rakı içen üç, beş akşamcıdan başka kimse kalmamış olurdu. Kadınlar tarafından gönderilen küçük çocuklar deminden beri babalarının kollarını, ceketlerini çekiştiriyor, dayak tehlikesine düşüyorlardı... İş bu neticeye bağlanınca hep birden kalkındı ve alay halinde parkı kapısına yüründü. Kalabalığa elimle son bir selâm vererek Hacı Ömer'in paytonuna bindim.

4

Karabalçıklı Yolunda

Karabalçıklı çiftliği, kasabadan sıkı yürüyüşle bir saat çeker. Fakat Hacı Ömer'in paytonu bu yolu iki, iki buçuk sa-

atten evvel alamaz. Arada etraflarını uzun uzun dolaşmak lâzım gelen birçok dolambaçlı dereler, çukurlar vardır. Payton; bildiğimiz körüklü İstanbul paytonlarındandır. Cumhuriyetten sonra kim bilir ne kadar zaman ne maceralarla Anadolu içinde sürüklendikten sonra hurda halinde buraya düşmüştür. Satan adam, onun vaktiyle Sultan Reşad'ı selâmlığa götürmüş bir saray arabası olduğunu iddia ettiği için Hacı Ömer, epeyce bir parayla satın almış ve vilâyet merkezinde yeniden yaptırırcasına tâmir ettirmiştir. Ancak temel o kadar çürüktür ki yine de durmadan tuhaf tuhaf ârızalar yapar. Hele yokuş çıkarken canlı bir insan gibi kim bilir neresinden titrek bir inilti çıkarır ki bir türlü çare bulmak mümkün olmamıştır. Hacı Ömer'in tuttuğuna dil uzatılamıyacağı için bunlara yine kendisi kızar ve arabayı yapan Sultan Reşad'ın kendisi imiş gibi «Heriflerin kendilerinden ne hayır gelmiş ki arabalarından gelsin!» diye söylenir. Fakat, yine de garip bir zaaf ile bu arabayı sever ve misafirlerini çiftliğe onunla getirip götürmekten hoşlanır.

İkimiz de yorgun olduğumuz için demiryolunu geçince ayaklarımızı karşı peykeye yaslıyarak ve bacaklarımızın altını çiftliğe götürülen iki sabun çuvalı ve atların yem torbalariyle besliyerek sırtüstü yattık. Yazık ki biraz evvel çantayı almağa uğradığımız zaman telâştan elbise değiştirmeyi yine aklıma getirememiştim. Fakat bu, benim gitgide kararıp serinleşen yolda birçok defalar uyuyup uyanmama mâni olmadı. Belki de her biri ancak birkaçar dakika olan bu uykuların her birinde kendimi günlerce sürmüş uzun uykulardan çıkıyor sanmaktaydım. Gövdemin içine iyi pişmemiş somun gibi oturmuş ağır kederimle ne kadar yorgundum. Yorgunluğa idmanım vardır. Bazı sıkı zamanlarda öyle olur ki sırtımdan çıkan gömleği elimde burup sıktığım zaman, tekneden çıkmış

çamaşır gibi, zırıl zırıl su akar. Ancak bugünkü yorgunluk bunların hiçbirine benzemiyordu.

Daha doğrusu sade kadınımın birdenbire ağırlaştığı ve öldüğü son üç günün değil, çok daha eski zamanların birikmiş yorgunluğu... Hastalık, iki seneden fazla sürmüştü. Hele altı ay evvel vilâyete uğramış bir profesör kanser şüphemi teyidettikten sonra ona artık misafir göziyle bakıyordum. Ne olur, ne olmaz, bir kere İstanbul'a götürmeli miydim acaba? Fakat iyi, kötü bir fen adamı olarak emindim ki netice yine bu, olacaktı. Hele ki halim, vaktim yerinde olduğu ve bunu parayı sakınarak yapmadığım için vicdan tarafından da bir rahatsızlığım yoktur. Keşke birçok dâvalar gibi bunu da para ile halletmek mümkün olsaydı da mayası zaten karımın kendinin olan bütün varlığımı vererek zavallıyı kurtaraydım.. O değil de bu vicdan işinde bende başka bir taraftan bir kurt yeniği vardır. Hacı Ömer, uyandığımı farkederek konuşmağa başlamasın diye gözleri kapalı tutarak yaptığım bu muhasebede gayet iyi görüyorum ki ben, bu gece bal gibi evimden kaçtım. Hacı Ömer'in karısının hastalığı masaldır. Bunun bu sinirli ihtiyar kadını arasıra yoklıyan zorlu sıtma nöbetlerinden biri olduğunu biliyorum. Belki, hattâ, bu saatte benim şırıngamı bile beklemeden, kendiliğinden ayağa kalkmıştır. Kadınımın ruhunun bu ilk gecede, devir hatimi okumağa gelen hocalar arasında beni görmeyince mahzun olacağına inanacak derecede itikadı bütün bir adam değilim. Fakat ne olsa bu ilk gecede evi yabancılara bırakmamak benim vazifemdi; onun hâtırasına bir hürmetti. Bunu yapmadım. Öte yandan da ev, ne uğursuz bir manzara alıyordu bu gece. Ben, aralarında olursam hocalar devir hatimini kim bilir kaça kadar uzatacaklardı. Sonra onu takibedecek sükût ve yalnızlık içinde, sofalarda biri dolaşıyor gibi tahtaların kendi kendine çıkartacakları sesler, onun kapalı kapısından hâlâ geldiğini

vehmedeceğim iniltiler, feryatlar... İyi ama bu, bir hafta, beş hafta değil, iki sene... Ben de insanım!

Bu sefer ben, gözlerimi açarak Hacı beyi uyandırıyorum. Biraz dereden, tepeden konuşuyoruz, sonra yine uyuyoruz. Bir defasında garip bir rüya gördüm. İstanbul'da Çakmakçılarbaşı fırını önünde büyük annemle dolaşıyorum ve bu piyasa, bir türlü bitmiyor. Ben, büyük yorgunluklardan sonra, belki bir parça da karaciğer kifayetsizliği yardımıyle, üzerime çöken ağır uykularda rüya görmek itiyadını kaybetmişimdir. Hele İstanbul, hele İstanbul'dan ayrıldıktan sonra belki bir defa bile aklımın köşesinden geçmemiş Çakmakçılar fırını ve çehresini kırk bu kadar yıldan sonra ancak bu rüya ile doğru dürüst hatırladığım büyük anam... Fakat karanlıkta arabanın körüğü arasından enseme sarkan kemik parçaları gibi bir şeyi yoklayınca rüyanın sebebini anladım: İstanbul fırınları çocuk bileziği gibi ince halkalar yaparlardı. Burada onların adı İstanbul simididir. Arabacı, köydeki çocuklarına bu İstanbul simitlerinden birkaç tane alıp körüğün arasına sıkıştırmıştı. Bu rüyayı ilham eden, kırk bu kadar yıl sonra bana bir Ramazan akşamı piyasası yaptıran belki de bu halkaların kokusu idi. Daha garibi büyük anamın olduğu gibi zihnimden silinmiş çehresini çil çil mavi gözleriyle; çukur çenesindeki et beniyle görüyor, yarım asra yakın bir zaman sonra biçareye yüreğimin sızladığını duyuyorum. Halkaların ensemle yakam arasına kaymış olan bir tanesini aldım, bir antikayı muayene eder gibi parmaklarımın arasında evirdim, çevirdim. Sonra kokladım; sonra ağzıma aldım. Ne denir, canımız ne mertebe insan olsa mayamız, maddemiz hayvan... İki güne yakın bir zaman yalnız su vererek oradan oraya koşturulmuş hayvanı hangi kuvvet ağzına yanaşmış yiyeceği kapmaktan alıkoyar? Halkanın dudaklarımın nemi ve ateşiyle gevşeyip kopan bir parçasını yavaştan dişlemeğe başlıyorum. Nefis kabarıyor, tozdan gıcır gıcır dişlerin arasından akan salya, ağzımın içine

badana gibi sıvışmış pası süpürüp götürüyor. Bu arada gözlerimden biri Hacı beydedir. O, yarı kapalı gözleriyle bir tavşan uykusu içinde yalnız ağzının yavaştan geviş getirir gibi bir hareketi vardır ki, dişlerini cebine koyup rahatlaştığı zamanlara mahsus halleriyle bir alâkası yoktur. İri taşlı tesbihinin parmakları arasında arada bir şıkırdaması da öyle. Buna rağmen dişlerimin çıkardığı fare kemirmesine benziyen ve gitgide hırslanan sesi onu birdenbire uyandırmıştır. Çenemin hareketi birdenbire duruyor, fakat ağzımın içi doludur. Halkanın elimdeki parçasını göstererek:

— Gafur, çocuklara İstanbul simidi almış. Bir tanesi kırılmış... Onu geveliyorum... diyor ve göğüs geçirerek ilâve ediyorum: Can sıkıntısı!...

Hacı bey, beni tasdik ediyor:

— Doğru. Hakkın var. Fındık, fıtsık birebirdir can sıkıntısına... Ben de eyle derdim o dişçi keratası ağzıma yesteñlemeden ence...

— Bu fındık, fıstık gibi değil Hacı bey... Hele bir parçasını diş etlerinin arasında gevele... Bak, kendiliğinden nasıl yumuşayıp eriyor...

Hacı Ömer, diş çıkaran bebeklerin oyuncak kemik halkaları ısırmalarına benziyen bu tecrübeden hoşlandı. Cebinden çıkardığı yirmi beş kuruşla arabacının halkalarını satın alarak gevelemeğe başladı. Bir yandan da ben, ona yardım ediyordum:

— Hacı bey, dedim, şurada biraz içim geçmişti. Bilir misin rüyada ne gördüm?

Hacı Ömer, bana inandığı için, sivrisineklerin gözlerinin görmeden uçtuğu, bazı mikropların vücutta birbirini yedikleri gibi bazı basit fennî hakikatleri benim ağzımdan dinlemeyi sever. Bu sefer de ona halka kokusunun bende nasıl bir rüyaya sebebolduğunu anlatacaktım. Fakat ilk kelimelerimden

sonra dikkati hemen başka tarafa kaçırarak beni dinlemedi. Mesele mühimdi. Gelininin toprağa düştüğü günün akşamı büyük anamın rüyama girmesinde ve beni elimden tutarak simitçi fırını önünde dolaştırmasında her halde bir mâna vardı. Kaşlarını çatarak:

— Keşke bu geceki hatim duasına gireceklerin arasına o garibin adını da yazdıraydık, dedi. Bereket versin bu gece her şey bitmiyordu. Daha hafta mevlidi, kırk lokması gibi bir sürü merasim vardı. Yeni bir unutma kazası olmamak için araba durduruldu. Gafur'un biraz evvel yaktığı fenerin aydınlığında Hacı Ömer'in meşin kaplı akıl defterine büyük anamın adı not edildi. Bundan başka yeni fırından birkaç kilo İstanbul simidi alınarak mezar başında fakir çocuklara dağıtılacaktı.

Rüyam nedense Hacı Ömer'e fena musallat olmuştu. Ondan sonraki uyuyup uyanmalarından birinde meseleyi bir parça daha derinleştirdi. Ölülerin bile devir hatimini dinlemeğe geldikleri bu gecede beni evimden uzaklaştırdığına acaba fena mı etmişti? Bu rüya, acaba kendisine: «Kızım sana söylüyorum; gelinim sen anla!» gibilerde bir ihtar mı idi?

Hafif hafif sırtına vurarak ve hüzünle gülümsiyerek:

— Sen rahat ol Hacı bey, dedim, bir günahı varsa bana olsun. Onlar, doktor vazifesi ne demek olduğunu bilir.

Kelimenin daha kuvvetli bir tesir yapması için sesimi kabartarak vazifeyi, kendisi gibi «Vazıfa» diye telâffuz ediyordum.

Bu izah, Hacı Ömer'e mâkul göründü. Fakat yine de şüphesi büsbütün gitmiyordu. Büyük anam ne olsa eski kadındı. Onların doktorluğa ve doktor vazifelerine belki de akılları ermezdi.

— Olur mu öyle şey Hacı bey, dedim, ölünün eskisi, yenisi olur mu? En yenisi gözlerini yumduğu gibi kıdemde Hazret-i Nuh'a müsavi olur...

Gecenin serinliği; kısa kısa da olsa beni uyku âleminin e derin diplerine daldırıp daldırıp çıkarmış olan uykular ve g liba biraz da Gaffar'ın halkaları vücudumu saat gibi kurmuş tu. Dehşetli bir gevezelik ihtiyacı içindeydim. Nuh kelimesin den tutturarak Enbiya tarihî hikâyelerini söylemeğe başladım Tek tek parlıyan yıldızlar altında bunlara kendimden ve hat tâ vaktiyle okuduğum başka masallardan da birçok şeyle katarak tatlı tatlı anlatıyordum.

Anlattıklarım tarih de olsa bu dünya ile artık alâkası kalmamış bir nevi maverâ tarihi oldukları için durumun cid diyetine aykırı düşmüyorlar ve Hacı'dan ziyade beni oyalı yorlardı. Fakat arasıra Eyüp Peygamber'i fakirlik zamanın da koruyamıyan Yusuf'u, kuyuya; Yunus'u denize atan hem şehrilerine öfkelenip küfretmekle beraber Hacı bey de ken dinden geçmişti. Öyle ki Danyal Peygamber yani hekimler piri olan Lokman Hekim hikâyelerinin civcivli yerinde çiftli ğe varışımıza âdeta üzüldü ve coşkun bir hayretle:

— Âlim olduğunu bilirdim amma hakikat bu kadar bil mezdim doktor, dedi.

Zavallı Hacı Ömer, günden güne ne kadar kötülüyor, çö küyordu.

Hacı Ömer'in can üstünde hastası, nöbet saatinden sonra, gerçekten ayağa kalkmıştı. Hacı bey, kendini yalancı çıkar dığı için kadına fena halde içerledi.

— Tü Allah belânı versin!... Bir daha vasiyet etmek değil, gözüm önünde gebersen sana inanım yok, diye bağır mağa aşladı.

Araya girdim. Nöbet halinde hasta ne yaptığını bilir miydi? Kadının nabzını yoklayıp aynamla bir kere de onun göz bebeklerine baktıktan sonra hemen şırıngasını vurarak yatağa yatırdım. Sonra Hacı beyin zoriyle iki kaşık çorba iç meğe oturduk. Daha evvel biraz yüzümü yıkıyarak elbise de ğiştirmek istedim. Ceketi daha arabada atmıştım. Sabahtan

beri vücudumda —terliye kuruya muşamba haline gelmiş— katı frenk gömleğimle o cendere gibi pantalonu bir dakika daha taşımağa tahammülüm kalmamıştı. Ben, ne kadar kısa ve kalın isem kendisi o kadar uzun ve kuru olan Hacı Ömer' in patiska entarilerinden birini vücuduma uydurmak kolay değildi. Kuşakla bir parça göbeğimin üstünden kasınca pek-âlâ oldu. Zaten sıcak yaz günlerinde muayenehanemde giydiğim ve eteklerini mahsus bir parça uzun tutturduğum hekim gömleğimle altındaki ince keten pantalon az çok buna benzerdi.

Çorba, böyle zamanlarda gerçekten sefil vücudun en çok muhtacolduğu bir ilâçtır. Fakat biz, onu sofraya gelen daha başka öteberi ile daha da takviye ettik. Sonra sofanın önündeki sundurmanın yumuşak minderlerle beslenmiş kerevetleri üstünde, yıldızlara karşı Hacı Ömer'le karşı karşıya uzandık. O, Hazret-i Danyal hikâyesinin yeniden başlamasını umuyordu. Fakat böyle şeyler bir defaya mahsustur ve arkaları yoktur. İkimiz de biraz sonra arabadaki kesik kesik uykularımıza benziyen bir ağır dalgınlık haline düştük. Tesbihin durmadan şakırdamasına mukabil Hacı Ömer, arasıra horluyor, uzun uzun öksürüyor; sonra bunları beni yaptı sanarak:

— Ne ettin doktor? diye soruyor. Sen, kötü kötü öksürüyorsun... Yatıp rahat etmelisin, diyordu.

Doğrusu da galiba buydu. Fakat odalarımıza gitmek üzere sundurmadan sofaya geçmeye hazırlandığımız sırada bir haberle karşılaştık. Kâhyalardan birinin hasta karısı ağırlaşmış, ateş içinde sayıklayıp ağlıyormuş... Bu gibi haller bu sıtma memleketinde gündelik vukuattandır. Gençler, sayıklayıp ağlarlar... İhtiyarlar, sayıklayıp vasiyet ederler... Tıpkı birkaç saat evvel Hacı Ömer'in karısının yaptığı gibi... Fakat etrafındakiler yine de alışamazlar; her defasında telâşa düşerler ..

Hacı Ömer, haberi getiren ihtiyar kadını bağıra bağıra haşlamaya başladı:

— Herifi elbirliğiyle öldürecek miyiz yahu! Gendi derdi gendine yetiyor... Get be kadın get... Hasta olacak zamanı ne de buldu ya?

Gülerek:

— Hacı bey, hastalığın zamanı olur mu? dedim, zaten buradayım bu gece... Sen, gendin ırıl get şuradan ki ben rahat vazıfa görem... Gız, get getir gel şu benim çantayı!...

Bazı zamanlar, yerlilerle konuşurken farkında olmadan benim de onların kendi ağızlarıyle konuşmağa başladığım olur. Bu, bir taktik değildir ve belki de gitgide kaybolan İstanbulluluğum ile Anadolululuk arasında bir geçit noktasına varmış olmamdandır.

Hacı Ömer:

— Sen, bir gün beni o vazıfaya kötü kötü söğdürüp günaha sokacaksın ya doktor! diye isyan edecek gibi oldu. Fakat çanta gelmişti.

Benim bu şiş karınlı eski çantam, zâbit üniforması gibi bir şeydi. Bu saf insanlar üzerindeki otoritem bir parça da onun manzarasından doğar. Sağ zamanlarında doktora pek kulak asmıyan bu insanlar, hastalık ve acı, görünmez bir canavar gibi bir yerlerinden kaptı mı çantaya tılsım gibi bakmaya başlarlar. Gerçekten de onun içinde bu memlekette rastlanan birçok hastalıkların tam ilâcı değilse bile iyi kötü bir yumuşatıcısı vardır. Her hangi bir vakada basit ameliyat bıçaklarından morfine kadar her şeyi elimin altında bulurum. Bu kompozisyonu bana köylerdeki uzun tecrübelerim yaptırmıştır.

En umulmaz Anadolu köylerinde bazı Nâbi gibi lâkırdı eden kimselere rastlanır. Bunlardan bir tanesi, başındaki basit bir yağ kesesini kolayca çıkardığım bir saz şairi, bana

çantamla ötede beride rastladıkça korkuyor gibi yaparak ve ince sesler çıkararak:

— Amanın tohtor bey... Sen onun ağzını açtın mı ufak ufak caneverler çıhıp goçacak sanırım, der ve etrafımızda başkaları varsa izah eder:

— Gafamın aha şu yanına köstebek gibi bir illet yapışmış, ganımı emer dururdu... Şu çantadan bir küçük canever çıhtı; goca köstebeği kıtır kıtır yedi tövbe olsun!...

Hâsılı, benim çanta, bu saz şairinin daima koltuğunda taşıdığı sazı gibidir... Onları kaybedersek bilmem ki, ne olur ikimizin de hali!...

İlâve etmeliyim ki, benim çantam da ve onun sazı kadar eski, hattâ birkaç yerinden yamalıdır. Daha yenisi ve pahalısını almağa kudretim yok değildir... Fakat o başkadır, bana çok uğur getirmiştir; meslekteki eskilik ve tecrübemin şahididir. Bizim meslekte kıdem, yani ihtiyarlık, hattâ sakalın büyük ehemmiyeti vardır. Lokman Hekimin torbasında zamanının basit merhemleri, kökleri vesairesiyle tekrar dünyamızda bir devir yapmağa geldiği görülse, kim bilir ne kadar hasta, en şöhretli üniversite spesiyalistlerini boşlıyarak onun eteklerine sarılırdı. Uzak değil, daha benim stajiyer olduğum zamanlarda İstanbul'un şurasında burasında kâr-ı kadîm hekimler vardı. İhtiyarlıktan harabe haline gelmiş bu biçareler, oturdukları yerde dalıp giderlerken ilminin derinliklerine dalarak düşünüyor sananlar pek çoktu.

Yine benim saz şairine dönersek, biçare adam, kafasındaki uru çıkarmak için para almadığımı düşünerek - ki zavallının parası değil, bir gece kahvelerde saz çalmıyacak olsa yiyecek kuru ekmeği yoktu - kendini bana minnettar sanırdı. Kasaba kasaba, köy köy gezip dolaştığı yerlerde başına yapışmış köstebeği nasıl bir vuruşta tepelediğimi çalgısiyle çalıp söylerken ve şairlik icabı, buna körlerin gözünü açıp, kötü-

rümlere horon oynattığım yolunda mübalâğalı ilâveler yaparken bana ne kıymette bir reklâm yaptığını ve şöhretimi nerelere, ne kadar yaydığını bilmezdi.

5

İlk Yalnızlık

İyi adam; iyi hekim; fukara babası adam, memleketini seven adam, ya hele ailesini!...

Kaza ahalisi gibi kendimi de inandırdığım bu faziletlerden şüpheye düşüşüm işte o geceden başlar. Kâhyanın karısına iğnesini vurduktan ve daha başka bir ilâçla az çok sakinleştirerek gamlı günümün son vazifesini de tamamladıktan sonra odama girmek üzereydim. Fakat benim için hazırlanmış yatağı görünce vücuduma bir titreme yapıştı. Kapının eşiğini aşmağa bir türlü cesaret edemiyor, bu gece, burada geçecek şeylerden korkuyordum. Evvelâ arabada, sonra sundurmada uyuyup dinlendiğime fena etmiştim. Bunu yapmasaydım şimdi bu yatakta derin bir hamal uykusuna düşüp kendimi kaybetmem mümkün. Üç Ablaların çiftliğinde Cemile'yi koynuma alıp yatmak da olurdu. Fakat kabul etmek lâzımdır ki, doğrusu yine evimde vazife başında kalmak olacaktı.

Vazifeden kaçmakla kurtulunur mu?

Şefika Aba, elinde şamdanıyle arkamda bekliyordu. Bu ihtiyar kadın Hacı Ömer'in akrabalarından bir duldur, öteki köy kadınlarına pek benzemiyen tarafı vardır. Çocuklarını evlendirdikten sonra dayısı mı, amcası mı olduğunu pek iyi bilmediğim Hacı Ömer'in evine sığınmıştır.

Hacı Ömer, bir şeye canı sıkıldığı zaman, karısı ve çocukları da dahil olmak üzere, etrafındakilere:

— Kör münkirler! (Burada nankör demek) Burnunuzu batıra batıra yidiğiniz ekmeğim gözünüze, dizinize dursun, diye bağırır. Şefika aba yakın akraba da olsa, Hacı'nın karısı ve çocuklarından bir gömlek dışarı bir akraba olmak bakımından bu sözden alınır ve yediği ekmeği haketmek için çiftlikte ve evde aylıkçılardan daha fazla didinir. Hacı Ömer'in kendi karısı, bütün hayatı boyunca bu canavarla boğuşmaktan iyice sersemlemiş bulunduğu için evin kilidi, küreği bu Şefika abadır.

Onun beklediğini görünce:

— Sen var yat, rahatına bak Şefika aba, dedim, hava çok sıcak. Benim fazla uykum da yok bu gece... Sundurmadaki kerevette oturur, belki biraz da uyuklarım... Zaten sabaha ne kaldı ki?...

Şefika aba, itiraza alışmamış olduğu için ses etmedi. Zaten niçin yatağa girmekten çekindiğimi de tahmin eder gibi bir hali vardı. İlk dul kaldığı gece tek başına yatağa girmek tecrübesini de yapmıştı. İhtiyar kadın, kısa bir duraklamadan sonra:

— Battaniye gibi bir şey bulup getireyim bari, kırağı da yağar sabaha karşı...

Çiftlik, bir tepenin üstündedir. Aşağıki uçsuz, bucaksız pirinç bataklıklarının sivrisineği buralara kadar çıkamaz. Üstelik uçsuz, bucaksız pirinç bataklıklarına karşı elimden bir şey gelmemesine mukabil burada küçük ölçüde bir sıtma mücadelesi tecrübesine girişmiş, muvaffak da olmuşumdur. Fakat Şefika abanın dediği gibi buranın da kırağısı vardır.

İhtiyar kadının, battaniyeyi yanıma bıraktıktan sonra başörtüsünün uciyle gözlerini sildiğini gördüm. Benimkiler henüz kupkuru idi. Fakat biraz sonra asıl kırağının onlardan ineceğini düşünüyordu.

Sırtüstü kerevete uzanarak iki elimin parmaklarını ensemde kilitledim ve yıldızlara bakarak düşünmeye başladım.

On yedi yıl önce bu kasabada geçirdiğim ilk gece gözümün önüne geliyordu. Çocuk gibi boyuna ağlamıştım o gece. Zaten saz gibi vücudumda tüysüz bir çocuktan başka neydim ki o zaman? Aradan yıllar, yıllar geçiyor... İlk zamanlarda bana diken gibi batan bu kasabaya yavaş yavaş alışıyorum; çetin bir uğraşma pahasına mesleğimde muvaffak oluyorum. Seçtiğim kızla evlenerek çoluk çocuğa karışıyorum. Değme yerlilere nasibolmayan bir kuvvetle bu topraklara dal, budak salıyorum. İstanbul, benim için gitgide rüya oluyor. Fakat aradan bunca yıllar akıp geçtikten sonra yine bir gece, aynı yıldızların altında, kendimi o ilk geceki kadar yabancı ve yalnız buluyorum. Evim ve bu saatte, saçlarının arasında saman kırıntılariyle ablalardan birinin koynunda uyuyan çocuğum hem var, hem yok demektir.

Celile'nin hastalığının kanser olduğuna kanaat getirdiğim günden beri bu geceyi dehşetler içinde bekledim. Yalnız şeklini böyle tasavvur etmemiştim. Çocuk bir yanda, ben bir yanda... Fakat ne çıkar? Netice hep aynı netice... Günlerden beri bir lâhza yalnız kalmadım. Yorgunluk, şaşkınlık, her biri bir havadan çalan alay alay insanların etrafımda kaynaşması, beni adamakıllı sersemletti. Gözlerimden henüz bir damla yaş çıkaramadım. İkiden beri beklediğim ıstırabın doludizgin akın etmesini beklemekten başka ne kalıyor? Yalnız bu ıstıraptan daha bir ses sada yok.

Bir ara, zihnimi Celile'den ayırarak kızımı düşünüyorum: «Onun hiçbir şeyin farkında olmuyor görünerek harman yerinde köylü çocuklariyle eğlenmesi neyi ispat eder? Bu saatte belki de ablaların yatağında anasını sorup ağlıyordu». Bu düşünce üzerine gözlerimde biraz ıslaklık hisseder gibi oluyorum. Fakat arkası gelmiyor. Sonra yine merhumenin kendisini düşünüyorum. Ona merhume demek bile ne yürek parçalayıcı bir şeydir. Kasabanın üç ayrı köşesine dağılmış

yalnızlardan biri de o... Hem ne yalnızlık! Böyle müstesna çöküntü zamanlarının karakteristiği, kendini olduğu gibi birtakım serseri düşüncelerin dalgalarına bırakmaktır gibime gelir. Onlar, artık insanı nereye isterlerse oraya sürüklerler, çarparlar. Fakat bir an geliyor ki, iddia ettiğim perişanlığa rağmen dümeni elimden bırakmadığımı; o düşünceleri, garip bir sinsilikle, muayyen hedeflere doğru sürerek aşındırmağa ve korktuğum bir tehlikeyi önlemeğe savaştığımı dehşetle görüyorum.

6

Şeytanın Sesi

İşte o vakit kulağıma bir ses, itikadı bütün insanların şeytan demekte alsa tereddüt etmiyecekleri bir ses geliyor:

— Zorlama kendini ağlamıyacaksın. Ağlamıyacaksın. Ne bu gece, ne yarın gece, ne hiçbir zaman.

Vücudum diken diken olarak kerevetin üstünde doğruluyorum. Âdeta kendi dışımda diyebileceğim bu ses ile o saatte konuştuklarımı aşağı yukarı şöyle ifade edebilirim:

O — Zorlama kendini. zorla ağlamak olmaz. İçinden gelmiyor.

Ben — Bana mı söylüyorsun? Ben ağlamamış adam mıyım? Ben ki çok kere ellerin hastalarına, ölülerine ağladım.

— Şu vefatlardan sonra usulca yan cebine bırakılan son vizite paralarını, cebindeki başka bir şeyle oynuyor gibi yaparak; bakmadan parmaklarınla saydığın ölüler mi?

— Öz ağlamayınca göz ağlamaz.

— Ağlar, ağlar. İnsan, çalgı dinlerken, tiyatro seyrederken de ağlar. Açık ol. Etrafındakiler sana peygamber mi diyorlar? Ne âlâ? Senin sokağa bakan camekânı arkasında

—rastgele birbirine takılmış ölü kemiklerinden— bir iskelet duran hekimki dükânın için bu pek kârlı bir şöhrettir. Başkaları seni yine de öyle bilmekte devam etsinler. Fakat gel, kendi, şu peygamberliğe pek inanma. Karının öldüğüne memnunsun!

— Bunu benim kadar fedakâr bir kocaya mı söylüyorsun? Sırtımdaki elbiseleri, ayağımdaki kunduraları çıkarmadan yatağımın yanındaki tahtalara kıvrılıp uyukladığım geceleri unutmalı mı? Mümkün olsa Hacı Ömer'in bana hazırladığı yatağı onun bu geceki yatağiyle değiştirmek fedakârlığından kaçınacağımı sanır mısın?

— Sanmam. Ona da inanırım. Daha çocukken, on yedi, on sekiz yaşlarında bir Tıbbiye talebesi iken yarı gönüllü olarak aileden kaçıp gittiğim Balkan Muharebesinde...

— Yarım gönüllü ne demek?

— Kendi yaşında çocuklarla beraber nutuk ve mızıka seslerine kapılarak gönüllü yazılmak demek... Evet, o Balkan Muharebesinde seni gönderdikleri Hadımköy Kolera Hastahanesinde, daha sonra Büyük Harbdeki tifüs salgınında kendini birkaç defa bile bile ölümün koynuna sokup çıkarmış bir insansın. Çünkü sen, para gibi, rahatın gibi peygamberliği de başkasına kaptırmak istemezsin... Sana sorguların daha bir ehvenini sorayım. — Neden bu gece buradasın?

— Vazife... Doktorluk vazifem...

— Sesin neye öyle zayıf çıkıyor? Hangi vazife? Sen, bu gece Hacı Ömer'in karısına şırınganı vurmasaydın kadın ölecek miydi dersin? Ne mukaddestir o vazife ki seni bu gece ölü evinin çeşitli angaryalarından kurtarıyor; serin patiska entarinin altında tokluktan ok yayı gibi dikilmiş kocaman karnınla, ığıl ığıl esen gece rüzgârlarına karşı sırüstü yatırıyor. Hele bir parça ağlıyabilseydin daha ne kadar serinliyecektin. Ağlamak da çok kere resmî bir vazifedir. Cenazede söylenen nutuk gibi projesini henüz merhume sağken düşün-

meğe başladığın mermer türbe gibi, merhume için döktüğün ve daha dökeceğin birçok paralar gibi... Fakat ne yazık ki göz yaşı para kadar kolay dökülemiyor. Nitekim mezarda yatanın halini, yabancıların koynunda yatan öksüz çocuğunun halini, daha buna benzer birçok hazin sahneleri kendi kendine tavsir ettin. Fakat ağlamadın. Gariptir o göz yaşları, birçok yıl önce düşman eline düşmüş ve yeşil, güzel bir iki basmakalıp sıfatından başka birşeyi hatırda kalmamış bir vilâyet, İstasyon parkında cemaat halinde konuşurken yahut epeyce bir miras bırakan meçhul bir akrabanın ölüm haberi okunurken dereler gibi akarlar; sonra böyle en lüzumlu zamanlarda inadederler...

Ses, burada âdeta kahkahayla, hattâ Hacı Ömer'in büyük pirinç alış verişlerinde, birtakım kurt masallarıyle kendisini mandepsiye bastırmaya uğraşan İstanbullu simsarlara karşı olan yırtıcı alayı ile gülüyor; onun ağzıyle :

«Gel şuradan yahut! İşin mi yok?» diyor ve ilâve ediyor:

— Hadi uzun etme. İşin iş bu gece. Bak üstelik miras da yedin...

— Teslim... Fakat bu gece beni rahat bırak.

— Bu gece mi? Ben, seni bir daha nerede yakalarım? Bu gece ve bundan sonraki gecelerde de sen, yine her zamanki kendinden memnun esnaf peygamber uykuna dalacaksın. Bu geceki gibi içinin alacasını, bütün şenaatiyle, açığa vuran bir görünür suç üstünde seni bir daha nerede bastırırım?

7

Gecenin Son Raporu

Belki daha kolay ifade edebilirim diye **Mızraklı İlmihâl** gibi sualli, cevaplı bir konuşma şekline soktuğum bu vicdan muhasebesi beni korktuğum noktaya getirmişti. Vakayı ol-

duğu gibi anlatmalıyım. Vaka dediğim biraz evvel elimde çantam, arkamda beyaz entarimle kâhyanın karısının odasında yapmağa gittiğim son vazifedir.

Şefika Abanın tuttuğu mum ışığında durmadan uzalıp kısalıyor görülen basamaklardan yuvarlanmamak için önüme eğilerek. trabzanlara tutunarak aşağı katın dolambaçlı merdivenlerini adım adım iniyorum. Tavandan sarkan sucuk kangalları soğan, sarmısak hevenkleri altında basık ve çarpık bir koridordan geçerek en dipteki odaya doğruluyorum. Hasta kadının yattığı yer burasıdır. Evin birkaç yüz adım uzağında, ovaya inen dik yokuşun başladığı noktada onun kendi taş kulübesi de vardır. Fakat kâhya, bir yaralanma vakasından dolayı bir buçuk yıl hapse mahkûm edilince yalnız kalmış, böyle yerlerde genç bir kadın için gecenin bin türlü hali olacağı düşünülerek bu odaya alınmıştı. Esma, zaten evin çocuğu gibidir. Kâhya, onu birkaç yıl önce vilâyetin uzak bir kasabasından kaçırmış, bu yüzden alt çenesini bir yandan bir yana delip geçen bir de kurşun yemiştir. O zaman muayenehanemde yaranın pansumanını yaparken her defasında «Tuu Allah cezanı versin! Yalı kavağı gibi delikanlı, bir kadın için çenesini darmadağın ettirir mi?» diye Kâhyaya takılırdım. Fakat daha sonraları Esma'yı çiftliğin ötesinde, berisinde yakından görmeğe başlayınca da: «Kâhya pek de yanlış etmemiş galiba» diye düşünmüştüm.

Esma da Şefika Aba gibi çiftliğin gönüllü yardımcılarındandır. Hacı Ömer'in karısiyle beraber mutfakta çalışır, tahta, çamaşır gibi ağır işlerde aylıkçı hizmetçilerden ziyade uğraşıp didindiğini görürüm. Esma, bu havalide sıtma çekmiyen tektük piyangolulardan biridir. Bu bakımdan benim müşterim olmamıştır. Vahşi ve utangaç olduğu için başkaları gibi yanıma da pek yanaşmaz; hattâ kaçar. Fakat yine de bir noktadan Esma ile aramızda bir yakınlık vardır. Esma, su böreği yapar, benim de gitgide büyüyen karnıma ve bir türlü kont-

rolüne cesaret edemediğim hafif şeker şüpheme rağmen o namerde hiç yüzüm yoktur. Bu sebepten çiftliğe her uğrayışımda beni yemeğe alıkoymak ve Esma'ya su böreği yaptırmak âdet hükmüne girmiştir. Bir yerde rastladıkça ona iltifatım «Gız, sen beni yine unuttun. Ne zaman yiyeceğiz şu güzelim su böreğini?» yolunda bir söz olur. Bu kompliman, böreği değil de Esma'nın çehre veya vücudunun başka bir yerlerine imiş gibi âdeta huylanır ve aygırdan kaçan kısrak gibi patır patır yanımdan kaçar.

Bir yaz günü Hacı Ömer'le, yengeyle ve hatırlayamadığım daha birkaç kişi ile bahçede, çardağın altında yemek yediğimizi hatırlarım. Yine su böreği yapan Esma, tepsisini sofraya koymak için yengeyle benim biraz yana çektiğimiz başlar ve omuzlarımız arasından uzatmıştı. Boyu, kısa olduğu ve bana sürtünmek istemediği için zorluk çektiğini ve yanaklarının alev alev tutuştuğunu yan gözle, âdeta bakmadan, görüyordum. Yeni ateşten çıkmış böreğin kokusuna karşı ağzımı şapırdatarak: «Oh, oh, oh!» diye bir tuhaflık yapacak oldumdu. Esma, birdenbire ürktü ve telâşla kaçayım derken sendeliyerek burnunu ve yanağını yüzüme şarptı. Gayri gülmekten kimse can kalır? Fakat aynı zamanda da bu sert kıkırdaklı burunun ve terli yanağın hızla yüzüme sürtülüp geçmesinden bir garip duygu kaldı ki bir zaman devam etti.

Ben, heyecanların pek az insanda, bu sımsıkı köylü kadınında olduğu kadar, ânî reakisyonlar yaptığını gördüm. Böyle hallerde, güneş ve rüzgâr yanıklariyle alacalı çehresine kırmızı bir elektrik feneri tutulmuş gibi, birdenbire yüzüne kan hücum eder; dudakları kabarıp titremeğe başlar ve öyle tasavvur ederim ki o esnada entarisinin yakasından aşağı elini sokarak sırtını ve omuzlarını yoklamak kabil olsa cildinin tavuk derisi gibi pütürlendiği hissedilecektir ve yine öyle ta-

savvur ederim ki Kâhya, ağzına yediği kurşunu biraz da bu yüzden yemiştir.

Kâhya ile Esma için bir başka tasavvurum da onların yokuş başındaki taş kulübede yalnız kaldıkça bu kulübeyi bir devlet harasına çevirdikleridir.

Fakat nedense çocukları olmamıştır ve Esma, buna kocasından ziyade müteessirdir. Birkaç kere Şefika Aba vasıtasiyle benden ilâç istedi. «Gelsin de bir göreyim!» dedim. Galiba «Göreyim» sözünü yanlış anlıyarak benden daha fazla kaçmağa başladı. Fakat anlaşılıyordu ki mikroplu anofel sineğinden benden olduğu kadar kaçamamıştı.

* * *

En ağır hastada daima iyi bir tesir uyandırdığını bildiğim şakacı, fakat tok ve otoriter sesimle:

«Gız, geçmiş olsun! Neler oldu sana! Horozlar mı gagaladı seni?» diye bağırdığımı işitince, gömleğinin içinde yarı çıplak vücudu karaya vurmuş balık gibi çırpınıp çarpınmağa başlamıştı.

Bir an başka yerlere bakarak Şefika Abaya:

— Ört şunun ütsünü Allah aşkına... Bir de üstelik soğuk almasın, dedim.

Fakat o, doludizgin kırkı boylamış bir ateşle par par yanıyor, benden kaçınmak şöyle dursun heyecanla boynuma sarılacak gibi yaparak ve anormal heyecan hamleleriyle titriye titriye ağlıyarak: «Doktor bey, ben gidiyom gayrı... Hepiniz bana hakkınızı helâl edin!» diye döğünüyordu.

Yastığı, yorganı birbirine karışmış yatakta Şefika Aba ile âdeta boğuştuğunu görerek, şiddetle emrettim:

— Kes sesi bakalım... O, nasıl lâkırdı o?... Ben, eyle terbiyesizlik istemem... İki ucundan duttuğum gibi yırtarım ağzını gulahlarına gader...

Hastalığa alışmamış vücutlara ilk akınlar daima şiddetli olur ve bazı hastalarda âdeta lezzetli titremelerle karışık şairane ve âşıkane sarhoşluk heyecanları şeklinde kendini gösterir. Esma da öyle bir hal içinde olmasına rağmen birdenbire korktu ve sesini kesti; fakat pek kısa bir zaman sonra tekrar başlamak üzere.

Çantamı bir köşeye bıraktıktan sonra yatağın yanına çömelmiş, Esma'nın nabzını elime almıştım. Fakat Şefika Abanın, arkasına geçerek onu omuzlarından bastırmasına rağmen rahat durmuyor; ellerinin arasından kayıp kıvranıyor; ağlıyor; helâllaşmadan ölmek istemediğini söyliyerek kocasını çağırıyor. Fakat öyle sesler, hareketler ve kıvranışlarla ki, ortada ölüm ve helâllaşma gibi kelimeler olmasa insan, başka maksatla çağırdığını zannedecek...

Hakkıdır. Ateş bu dereceye yükseldi mi insan, ona göre daha neler yapmaz? Fakat şu var ki, bana parmağımın altında düzgün fasılalarla atmaktan ziyade anormal bir hızla akıyor gibi gelen nabzı kaybettiriyor ve hesabıma tekrar tekrar başlatıyor. Bir an geldi ki, boş olan sol elim âdeta kendiliğinden onun ter ve göz yaşından kabarmış dudaklarını yakalayıp kapatmağa gitti. Fakat bunu yapmıyarak elimin tersini çevirdim ve bu defa hiç şaka tarafı olmıyan bir öfke ile bağırdım:

— Kız, kes sesini, dedim, yiyeceksin ağzının ortasına şamarı...

Sonra Şefika Abaya dert yanarak:

— Vallahi bunların muayenesi hayvan muayenesinden de daha zor, diye söylendim.

Nabızdan sonra derecesini almağa sıra gelmişti. Fakat günün bir aksiliği de gözlüğümü kaybetmiş olmamdı. Her halde şaşkınlıkla bir yere bırakmış olacaktım. Gerçi gözlerimdeki miyopi şimdilik fazla ileri değildir ve kalın çerçeveli bağa gözlüklerim daha ziyade saçlarımın dökülmesi ve yanaklarımın şişmanlamasiyle pek çıplaklaşan çehreme bir biçim ver-

mek içindir. Fakat bu karanlık odada dereceyi görmek de bir meseledir. Ben, dereceyi silkeleyip sarsarak Şefika Abanın zayıf numaralı gözlüğünden imdat umarken Esma, onu neşter, enjeksiyon iğnesi cinsinden bir cerrah âleti sandı ve:

— Amanin istemem. İtme doktur bey... Öldürme beni... Canımı yakma benim doktur bey, diye tekrar tekrar yalvarıp ağlamağa başladı.

Şefika Aba ile ben, kendimizi tutamıyarak bu korkuya güldük ve Esma, biraz da bundan şımararak açıktan açığa bize çattı:

— Gülüyorlar da... Müslüman olacaklar... Acımıyorlar benim gençliğime. Niredesin Süleyeman?... Beyle mi edecektin bana?. Beyle ellerin eline mi koyacaktın beni?...

Fakat bir yandan isyan ederken bir yandan da bizim tesirimize kapılarak gülüyor, korkusuna âdeta yapmacık bir yatak cilvesi edâsı veriyordu.

Kazamız halkı, kadın, erkek, bir şeye kafaları kızdı mı sesleri hep aynı ton üzerine aynı perdeden devam edip gider. İnsanın aşağı yukarı soyulmuş değneğe benzetebileceği dümdüz ve sert bir ses. Halbuki bu Esma'da büyük bir sür'atle öfkeden hayrete, hayretten şikâyete, yalvarmaya geçiyor ve hiçbir insana batmıyor. Kendi başıma gelmemiştir; fakat öteden beri İstanbul'da kapı aralıklarında besleme ve hizmetçi sıkıştırdığını işittiğimiz saçlı sakallı aile babalarına her rezaleti göze aldıran her halde bu türlü dişi sesler olsa gerektir.

Kazamızda kadın hastaların koltuk altından ateşini almak da nazik bir meseledir. Kendini bilen hekim, bunu ilkönce aileden birine teklif eder ve ancak onun beceremiyeceğine kanaat getirdikten sonradır ki, müdahale eder. Ben de öyle yaparak dereceyi Şefika Abaya verdim. Fakat Esma'nın âdeta kendini gıdıklamak istiyen biriyle şakalaşır gibi hareketler yaptığını görünce kendimin işe el koymam lâzım geldi. El alışkanlığıyle bir kere daha gözlüğüme davrandıktan sonra

gömleğinin kolundan dereceyi saldım. Şefika Abaya bile tahammül edemiyen Esma, mahrem bir yerinde bir erkek eli hissedince bir kere daha kıvrandı ve derece elimden kayarak gömleğinin göğsü içine düştü. Bu sefer de kendimi de ürküten bir sesle bir kere daha:

— Tu, Allah belânı versin gız!

Diye bağırdım ve koltuk altının diş fırçası gibi sert kıllarını sıyırıp geçen parmaklarımdaki ıslaklığı entarime silerek Şefika Abaya emrettim:

— Bir bez al da şunu bir iyice kurula Allahını seversen... Su gibi ter içinde kalmış...

Bu iş de bittikten sonra sıra kinin enjeksiyonuna geliyordu ki asıl mesele de bu idi. Bu insanların, yine kadın erkek, gözleri pektir. Ufak tefek ağrıya, acıya aldırış etmezler. Yalınayak gezerken tabanlarına taş batar, odun yararken gözlerine yonga sıçrar; hattâ otların arasında bacaklarını yılan sokar... bütün bunlara peygamber gibi tahammül ederler. Fakat çantamdan parlak bir üstünç takımı, hattâ bir pravaz kutusu çıktı mı siz seyreyleyin telâşı! Hele enjekisyon iğnesini ilk defa yiyecek Esma için. Ben, çantamdaki âletleri çıkarıp sokarak şırınga takımını hazırlarken, hele odanın karanlığı içinde ispirto alevi parlayınca koskoca kadın beş yaşında çocuklara döndü. Beni biraz evvel oda kapısında görünce, o halinde bile, başını kapamaya çalışırken, şimdi saçlarının ince ince örgülerini koparacak gibi çekiyor ve ağlıyordu:

— İstemem... yaptırmam... Öleyin razıyım... istemem...

Sonra, yataktan fırlamağa çalıştı:

— Gaçar giderim ben. Ben nerelere gideyim? Ben nerelere gideyim?...

Artık iş alaya çevrilmiştir. Ona bakmadan işimle meşgul olarak.

— Kim soruyor ki sana isteyip istemediğini? diyorum. Doktorun elinden kim gurtulmuş ki sen gurtulasın?

Çaresizliği anlayınca kutunun ispirto ışığında fıkırdadığını görmemek için arkasını dönüyor:

— Bari bir güççüğü olsun iğnenin... bir güççüğü olsun...

Zayıf tarafını yakaladığım için yüzümü karartıp parmağımı dudağıma götürerek:

— Ses etme gız, diyorum, bak iğneler boy boy... Gızarsam aha beyle çuvaldız gader birini vururum.

Esma, birdenbire yaygarayı kesiyor. Fakat kendini tutamadığı için sesi çıkmasın diye iki eliyle ağzını, burnunu tıkıyor, yatağından yarı yarıya dışarı kayan vücudunun her tarafı ayrı ayrı kıvranıyor.

Hastanın mâneviyatını düzeltmek için bazan biraz şaka ederim. Fakat alsa ileri götürmem.

Ancak bu gece Esma'nın hoyratça çarpınıp çırpınmaları, ter ve göz yaşından sırsıklam yanaklarında ve durmadan titriyen burun kanallarında, Şefika Abanın mumundan daha fazla iri damlalarla âdeta bir yatak müdafaası yapması bende anormal bir itisaf duygusu uyandırdı. Sağ elimdeki şırıngayı kapmak ister gibi bir atılışına karşı sol elimle ağzını yakalayıp burdum ve yatağına attım:

— Sıkı tut şunu Allahaşkına Şefika Aba... Döğeceğim billâhi...

İğne, bir kaatilin bıçağı gibi ânide kalçasının bir yerine dalmış ve galiba kendi de farkında olmamıştı.

— Gördün mü bak?... Duymadın bile... Ne vardı beni bu kadar yoracak? Ayıp değil mi sana? Hele Süleyman bir dönsün... Sana bu yatakta düzine ile çocuk çıkartacak... O zaman ne edeceksin?. Vesaire vesaire...

İşte sevgili karımın toprağa düştüğü ilk gecenin son raporu!... Ben, onu sadakatle verdim. Bilmem fazlasına ihtiyaç var mı?

8

İçimizin Alacası

Böyle olmakla beraber bu gecenin buhranını yine de pek ciddiye almamak lâzımdır.

Ben, şimdiye kadar kaçmaktan kovalamaya vakit bulamamış basit bir köy hekimiyim. Fakat arada bir kitap karıştırdığım da olur. Bu, benim başımda kavak yelleri estiği çok eksi bir tarihte, mektep sıralarında kendi kendime etmiş olduğum bir vaittir. Fuzulî Divanı, Müntehabat-ı Edebiye ve Rübab-ı Şikeste gibi birkaç edebiyat kitabı. Hammer Tercümesi ve Murat Bey Tarihi gibi bir, iki tarih, ötesine, berisine daha o zaman yazdığım notlarla, hâlâ muayenehanemin camekânlarından birinde durur.

Az, çok mürekkep yalamış yakın ahbaplarla muayenehanede karşılıklı lâkırdı attığımız aylaklık zamanlarında kendilerine bu kitaplardan parçalar okurum. Kitap yapraklarının malûm alışkanlığı sebebiyle hemen daima aynı sahifeler açıldığı için bunları okuyuş ve tefsir edişimde başka bir halâvet olur. Ötekiler arasında saymayı ihmal ettiğim «Okumuş Adam, Edib Adam» şöhretimde bunun da az, çok hissesi vardır.

Meslekî kitaplara gelince, onlarınkisi va'din de üstünde âdeta bir namus sözüdür. İnsan hayatiyle oyuncak gibi oynıyan bir meslekte namuslu bir hekimin bu meslekteki yenilikleri, ilerlemeleri az, çok takibetmemeğe hakkı yoktur. Az, çok diyorum. Çünkü benimki gibi bir hayat içinde fazlasını nasıl yaparsın? Yine bu az, çok sayesinde, ilim ve kanun gözünde vefat etmiş bir ihtiyar adamın dipdiri ayağa kalkıp bastonunu eline alarak, evine gittiğini ben de bilirim, kaza halkı da.

Bir akşam üstü muayenehanemdeydim. Birkaç kişi birden bağıra bağıra beni sokaktan çağırdılar:

«— Kör Ali'nin kahvesinde biri ölüyor, yetiş·!» dediler. Ayağımdaki terliklerle sokağa fırladığım halde yetişemedim. Bu. kaza memurlarından birinin kayınbabasıydı... Yaşlıca bir adamdı. Ben varıncaya kadar bir kalb krizinden ölmüştü. Kahvenin ortasındaki hasırın üstünde upuzun yatıyordu. Nabzına el attım; kalbini dinledim: Dediğim gibi resmen defnine ruhsat verilecek bir ölü. Bir iki hafta evvel bir firmadan bazı reklâm spesiyalite nümuneleri almış ve bunlardan bir tanesinin tarifesi pek dikkatimi çektiği için tekrar tekrar okumuştum. Birkaç meşhur Avrupa profesörünün de imzalı şehadetine göre bazı kalb durmalarında bu ilâç eter gibi buruna çektirildiği takdirde ânî olarak ev'iyeyi genişletiyor ve hızla akmağa başlıyan kan, kalbi yeniden harekete getiriyordu. Birdenbire bu, aklıma gelince, «Durun bakalım yahu!» diye bağırarak muayenehaneme koştum ve çekmecenin gözünden kutuyu yakalıyarak geri döndüm. Mavi renkli kocaman bir ampuldü. Ucunu çabucak kırmamla ölünün burun deliklerine boşaltmam bir oldu.

Kâğıdında denildiği gibi adamcağız, pek az sonra titriye titriye dirilmesin mi? Yani İsa Peygamberin mucizesi. Şişman vücudumla yarış atları gibi bir solukta muayenehaneye gidip gelmiş olmak yorgunluğu ve bu muvaffakiyetin heyecanı beni o hale getirmişti ki bu sefer az kaldı kendi kalbim duruyordu. Okuyup yazmış emekli bir memur olan hastamın iyice kendine geldikten sonra söylediği bir söz, prospektüsteki ifadeyi hayret edilecek bir şekilde teyidediyordu: «Kendime gelirken şakaklarımdan aşağı sel gibi bir şeyin vınlıyarak boşaldığını duydum!» Hâsılı, tesadüfen elime geçen bir prospektüsü yarımyamalak Fransızcamla okumak sayesinde bir can kurtarmıştım. «Yani okumadıklarının yüzünden elinde ölenler?» diye de sorulabilir. Fakat bu, başka bir meseledir ki pek karıştırmağa gelmez.

* * *

Bunlardan başka ben, ruh hekimliği literatürüne ait elime geçmiş bazı makale ve kitapları da merakla okumuşumdur ki burada anlatmak istediğim de odur. Bunlardan edindiğim fikre ve ayrıca kendi ufak tefek müşahadelerime göre bazı hastalıklar vücutlarımızın muvazenesini bozunca içimizde ne kadar pislik ve süprüntü birikip kalmışsa dış yüzümüze vuruyor. Tıpkı fırtınanın denizlerde yaptığı gibi artık o zaman, insanda edep, hayâ, din, iman hak getire. Hele cinsiyet işlerinde... Ben, burada ilk yerleştiğim senelerde bir vaka gördüm ki hâlâ tüylerimi ürpertir. Doğururken mikrop alıp zehirlenmiş melek gibi bir aile kadını... Bu kadın, şiddetli ateşlerden sonra menenjizm âsârı göstererek kendini kaybediyor. Haykırmalar, sayıklamalar, şarkı söylemeler... Fakat birkaç gün sonra, ümidin hilâfına açılıyor; konuşmağa başlıyor: Dolgun, tok bir sesle; donuk gözler, zaman zaman boşanmış zemberek gibi hareketler... Dil ağız vermeden geçirdiği birkaç günden sonra biz, bunları âdeta normal buluyor bazı deli dolu sözlerine, çocuk sözleri gibi sevinerek gülüyoruz. Bir akşam vakti evlerindeyim. Kocası, ablası, erkek kardeşi yatağının başındalar. Türlü oyunlarla bir parça yiyecek yedirmeğe uğraşıyorlar. Derken hiç yoktan anasına öfkelenerek bağırıp çağırmağa başlıyor: «İllâllah senden namussuz karı, godoş karı... Babam öldüğü zaman parmak kadar çocuktum. Para hatırı için beni kendi elinle yabancı heriflerin yatağına götürdün. Hâlâ gece olunca bahçe kapısından ablamın zamparalarını gizli gizli eve alan sen değil misin?» ve arkasından bu vakalara ait bir üsrü tüyler ürpertici tasvirler ve en düşkün bir kötü kadından çıkmıyacak iğrenç el, kol, yüz, hareket ve işaretleri...

Gerçi bu söyledikleri, hele bu aile için, akla, hayale sığacak şeyler değil... Baştan başa hezeyan. Fakat aralarında mide bulandıracak noktalar da var. Meselâ aile reisinin ölümünden sonra birtakım alacak, verecek dâvaları yüzünden evin

kısa zaman geçim ıskıntısı çekmiş olması gibi... Sonra seste ve tavırlarda öyle hain bir samimiyet var ki, gel de çık işin içinden!...

Akşam karanlığı içinde herkes olduğu yerde taş kesilmiş, kimse birbirinin yüzüne bakamıyor; hiçbir taraftan bir ses çıkmıyor...

Doğrusu aranırsa bu aile hakkında bildiğim iyi şeylere rağmen benim dahi az buçuk içim çürümeğe başlamıştır. Ben, böyle olursam biçare kocanın hali ne olmak lâzım gelir?.. Arasıra gözüm ona kayıyor. Adamcağız, fırtına bulutu gibi kararmış, bir yandan sıkılıyor; fakat bir yandan da tafsilâtın devamını ister gibi bir hali var. Bereket, az sonra hasta kadın, adama bir saldırış yapıyor: — Alçak kerata... Sen değil misin geceleri bu ağabeyim olacak alçağı zorla gül gibi karının yatağına sokan, sonra da kendi elinle ikimizi çırıl çıplak soyup karşımıza geçen...

Arkasından yine bir sürü müstehcen tafsilât... Ortada muhakkak ki keyif verecek bir vaziyet yok... Fakat ne olsa bir daha tamamiyle temizlenemiyecek bir şüpheden kurtulduğumuza hepimiz o kadar seviniyoruz ki âdeta kahkahalarla gülüyor, birbirimize sarılıyoruz. Hele kocanın, kendisine «geçmiş olsun» dediğim zaman bir boynuma sarılışı ve bir soluk alışı var ki bir an geçirmiş olduğu şüphenin ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor...

Benim şimdiye kadar meslek hayatımda rastladığım bundan da ibaret değildir. Bütün ömrünü namaz, niyazla geçirmiş birkaç ihtiyar gördüm ki, makinenin anlaşılmaz bir bozukluğu üzerine birdenbire kuduruyorlardı. O zaman, ana, abla, gelin, hattâ evlât, hepsi mübah...

Atalarımızın **«Âr ve hayâ perdesi yırtılmak»** diye pek düşündürücü bir tâbirleri vardır... İnsanın öyle inanacağı geliyor ki ahlâkımızı temizliyoruz diye içimizdeki müzahrafatı bir perde arkasına saklıyoruz, bir kaza neticesinde bu perde

yırtıldı mı hepsi olduğu gibi ortaya dökülüyor; en çok bastırılmış olanlar en ufunetlileri olmak üzere...

Kime ne demeli? İnsanlık!

* * *

Benim bu cinsten bir buhran olduğuna şüphe olmıyan o geceki muhranım o şiddetiyle yalnız o geceye münhasır kalmış ve ertesi günden itibaren her şey yine yavaş yavaş yoluna girmiştir. Aradan az çok bir zaman geçince o geceki halime hattâ bir parça gülümsemişimdir de. Yalnız, yine de o geceden bir ince çatlak kalmıştır ki, sonradan yavaş yavaş genişlemiş ve. . Fakat bunu daha sonra söylemeli...

9

Mehcurluk Şarkısı

Gündelik hayatımda bir değişiklik görünmüyordu ve bunu ben, kendim istemiştim. Yine her zamanki gibi horozlarla beraber uyanıyor, ortalık bir parça açılınca, entarimin üzerine bir pardesü atarak, bahçeye çıkıyordum. Benim orada da yıllardan beri alışılmış ve âdeta resmî vazifelerim arasına girmiş işlerim vardı.

Bir dolap beygiri gibi aynı bir mihverin etrafında dönüp dolaşarak ağaçları muayene eder, çiçekleri, zerzevatları sulardım. Sabah kahvaltımızın kümesten kendi elimle aldığım sıcak yumurtalar ve keçilerimizden kendi elimle sağdığım sütle hazırlanması âdeta bir kaide olmuştu. Sütlerini sağdığım keçiler huysuzluk ettikçe onlara köylü hastalarıma söylediğim aynı kelimelerle çıkışırdım. Bir âdetim de, kuluçkalardan civciv çıkması, yahut ağaçlardan birinde mevsimin ilk meyva-

sının alınması gibi fevkalâde halleri Celile'ye haber vermekti. Şimdi de bazan boş bulunarak onun kapalı penceresine doğru seslenecek gibi oluyorum. Bu saatlerde ve hele çarşamba pazarı günlerinde bahçemizin arkasındaki sokaktan, grup halinde, köylüler inerdi. Duvarın demir parmaklığı arasından hemen hepsiyle üç, beş kelime konuşur, hastalarından haber sorar, hattâ ufak tefek rahatsızlığı olanları bahçeye alarak ayak üstü kısa bir muayeneden geçirirdim. Arasıra bunlardan bana av hayvanları hediye edenler olurdu. Tereyağından odununa varıncaya kadar evin birçok eksiklerini onlardan tedarik ederdim Hattâ Cemile dört yaşındayken ona bir gün —aşağı yukarı iki hindi fiatına— sevimli bir sıpa bile satın almıştım.

Bu işler bittikten sonra yine her zamanki saatlerimde evvelâ Hükümetteki daireme, sonra Dereboyundaki muayenehaneme giriş. Hastaya çağırıldıkça yakın yerlere ayakla, uzak yerlere Tahir'in arabasıyle gidiş gelişler. . Akşam üstleri yeni istasyon parkındaki havuz başında, karlı kara dut şerbetleri karşısında, yine her zamanki aynı münakaşalar ve kavgalı şakalar..

İlk birkaç geceden sonra artık yadırgamamaya başlamıştım. Evi şimdilik büyük abla beklemekte idi. Gerçi Celile'nin ailesi içinde doğup büyümüş Huriye diye demirbaş bir evlâtlığımız vardır. Evlâtlık diyorsam aşağı yukarı Celile ile yaşıttır; belki hattâ ondan bir. iki yaş da daha büyüktür. Huriye, evimizin kilidi, küreğidir. Hele Celile hastalandıktan sonra onun garip bir vesvese ile daima belinde taşıdığı anahtar külçesi, olduğu gibi Huriye'ye teslim edilmiştir. Fazla olarak da çok çalışkan ve becериklidir; fakat büyük abla, kızım Kara Sekili çiftliğinden dönünceye kadar bizde kalmaya karar vermiş, bana hattâ sormadan bohçasiyle dikiş sepetini Tahir ağanın arabasına atarak bize gelmiştir. Söylediği sebep bu ilk günlerde beni yalnız evde derdimle baş başa bırakmamaktır. Fakat asıl sebep beni derdimle değil, Huriye ile yalnız bırak-

mamaktır ve büyük abla, bu düşüncesinde bir dereceye kadar da haklıdır. Zavallı Huriye, buradakilerin dedikleri gibi, tükürsen yüzüne yapışmıyacak derecede çirkin bir mahlûktur. Küçükken çıkardığı çiçek, sapanla tarla sürer gibi çehresinin altını üstüne getirmiş, üstelik sağ gözünü şakağa doğru gerip çarpıtarak korkunç bir şekle sokmuştur. Fakat ne de olsa sicile kadın diye kayıtlıdır ve böyle küçük kasabalarda bekâr bir erkekle genç bir kadının geceleri bir evde yalnız kalmalarına eloğlunun ne diyeceği bilinemez.

* * *

Evin görünüşünde çok şey değişmemiştir. Fakat hakikatte fark zannedilebileceğinden de çok büyüktür ve alttan alta evimin ve hayatımın temeli sarsılmaktadır.

Anadolu'nun birçok yerlerinde olduğu gibi kasabamızda da zaman zaman bize hem benziyen, hem benzemiyen acayip kıyafetli, acayip tavırlı birtakım yabancılar peyda olur. Derviş desen değil; dilenci, serseri desen değil... Çoğu heykel gibi iri ve sakin yapılı adamlardır. Saç sakallarına, rengi kalmamış ve yağmurdan, çamurdan muşamba haline girmiş bir nevi entarilerine bakarak Türkistan'ın Hayve, Buhara gibi uzak yerlerinden gelmiş bir nevi seyyahlar olduklarını tasavvur edersiniz. Fakat görünüşlerindeki ürkütücü vahşiliğe rağmen çehrelerinde anlaşılmaz bir mazlumluk ve sükûnet vardır ki emniyet verir. Dil bilmezler. Öyle dilenci yırtıklığıyle üzerinize saldırıp para istemezler. Sade yolunuzun kenarında durarak ancak dikkat ettiğiniz zaman işitebileceğiniz garip, fakat mûnis bir şive ile ağır ağır:

«Men garibem, men mehcurem-» derler.

Bu adamlar, bu başdöndürücü uzaklıkları bu hal ile ve bu kadar değişmeden nasıl ve ne kadar zamanda aşarak aramıza düşmüşlerdir. Kısır hayalli bir adam olmama rağmen bu dü-

şünce ve eski şarkılardaki hüzün ve hasret ifadesine benzer bir ifadesi olan bu «men mehcurem» sözü beni daha garipsetmiştir. Sanki gurbette kimsesizliğin ayrı bir sesi varmış da bu söz ve ses onun ifadesi imiş gibi.

Bir akşam, yine İstasyon Parkında şerbetlerimizi içerken konuşmuş, sonra ortalık kararırken hep bir arada istasyon caddesinin yolunu tutmuş, nihayet bu kısacık caddenin bittiği köşe başında her birimiz evli evine, köylü köyüne kendi yollarımıza ayrılmıştık. Alaca karanlıkta dar ve dolambaçlı bir sokaktan evime çıkarken bu «Men garibem, men mehcurem» sözü birdenbire ağzımdan çıktı. Hem o biçarelerin ifadesindeki aynı hüzünle! Bunu âdeta bir yabancı ağzından gibi işitince kuşkulanarak durdum ve «minelhavadis» diye hayretle kendime geldim. Fakat bu âni uyanıklığa rağmen biraz sonra aynı sözü yine tekrar ettiğimi duyunca, bir yabancıya çıkışır gibi en lâübali alayımla kendi kendime çıkıştım: «Hayır ola ahbap! Ne oluyoruz? Burası artık senin kendi öz yurdun. Bu birer birer lâmbaları yanmağa başlıyan evlerin en saray gibisi senin evin... Gerçi ötekine, berikine karşı: «Çok şükür, yuvarlanıp gidiyoruz!» demeyi âdet etmişsindir, fakat pek iyi bilirsin ki, bu kasabanın en varlıklı adamlarından biri sensin; bu memleket, seni başına taç etmiştir. Halk arasında senin başına yemin edecek kimseler vardır. Belediye Reisi sana «Mebusları Ankara değil de halk seçse sen çoktan ittifak reyi ile mebusumuzdun!» diyeli daha on dakika olmamıştır. Gerçi karın öldü. Fakat etrafında bunca dostun, üstelik bu toprağın öz muhlis malı olan nur topu gibi bir de çocuğun var. Sokaklarda dilenci gibi boynunu büküp «men mehcurem» diye sızıldanmak öyle mi? Sen âlemde arkadaşın Emin Hulûsi'ye uyup İstanbul'da kalmalıydın. Onunla el ele verip söyliyeceğin «men mehcurem!» şarkısını o zaman görürdün. Bu seninkine düpedüz nankörlük derler.»

10

Göç Hazırlıkları

Doğrudur. Bu kasabanın bana verdiği refahı, Emin Hulûsi ile el ele İstanbul kaldırımlarında iş aramağa çıktığımız günlerde değil, ondan çok daha evvelki oldukça mesut zamanlarımda, kafamın karamelâ makineleri gibi durmadan hayal ve ümit döktüğü kavak yeli gecelerinde bile düşünememiştim. Fakat sonradan talih değişince ve hele çoluk çocuğa karışınca toprağını sevmiş bir ağaç gibi sere serpe geliştim; dört bir tarafa dal budak saldım. Ancak şu da var ki yine o gecelerde nerede, nasıl olduğunu tâyin edemiyerek gördüğüm bir başka türlü rüyada biri benim kulağıma, ileriki hayatım için, bir başka türlü vait fısıldamıştı. Elime geçmiş umulmaz saadetlerin hiçbirinde ondaki çehreyi bulamıyor ve bana bu va'di yapana karşı pazarda aldatılmış bir köylü küskünlüğü duyuyordum. Fakat bereket ki bu nevi duygular ancak masal ve romanlarda sürüp gider. Halbuki gündelik hayatın hayhuyu içinde, eski bir malaryanın mikropları gibi ancak bazı nadir muvazene bozukluklarında insanı şöyle bir yoklayıp geçmekle iktifa ederler.

Evet, ben, bu yabancılık duygusunu hiçbir zaman içimden tamamiyle söküp atamamıştım. Fakat hiçbir zaman da ben, bu şimdiki şiddetine yükseldiğini hatırlamıyorum ve bu, çoktan beri evimizin bir odasında bir gölge ile bir feryattan ibaret kalmış bir kadının ölümünden ileri geliyordu.

Yedi, sekiz yıl evvel bir yerli tanıdığımda da buna benzer bir şey görmüştüm. Bu adam muhasebe kâtibiydi; Hükümet konağında benim kapı komşumdu. Kendi yaşında sırım gibi sapasağlam bir yerli kadın olan karısı bir hafta içinde tifodan ölüp gidivermişti.

İyi geçinmediklerini ve ikide birde ayrılmağa kalktıkları-nı da kasabada herkes bilirdi. Bu sebepten adamcağızın zaten hiçbir teessürü aksettirmeyen kapanık ve karanlık çehresindeki kederi kimse ciddîye almamıştı. Hattâ aile içindeki karı koca kavgaları bir şey ifade edermiş gibi onun bu ölüme biraz da memnun olması lâzımgeleceğini söyliyenler olurdu. Muhakkak olan şu idi ki, bu ölüme, ben gibi, onun şavulunda da bir esaslı bozukluk olmuştu. Ortada hiçbir şey olmasa daireye geliş saatlerini şaşırmasından, akşam üstleri ağırlaşmış ve kaldırımlarda boş bir ses çıkarmağa başlamış adımlarla sokakları dolaşmasından ve arada bir durarak olur olmaz şeyleri seyre dalmasından bu hal âşikâr bir suretle belli oluyordu. Elimden bir şey gelmemiş olmakla beraber kadının hastalığı esnasındaki ufak tefek hizmetlerim bizi birbirimize daha ziyade yakınlaştırmıştı. Çok kere sokakta yanıma gelmesini, yollarımız bir olmadığı halde benimle beraber yürümesini, bana bir şey açmak için bahane sanıyor, fakat tektük birkaç kelimeden başka bir şey söylemeden ayrıldığını hayretle görüyordum.

Bir akşam vakti yine böyle, karşılıklı cumbaları âdeta birbirine dokunan dar bir sokakta, yan yana yürüyorduk. Sokağa göğüs vermiş viran bir evin kafesi arkasından kulağımıza bir kavga sesi geldi. Öfkenin yüksek perdesine çıkmış erkek sesi durmadan küfrediyor, ince ve yırtık bir kadın sesi yine durmadan makine gibi cevap yetiştiriyordu. Biz, kapının önüne gelince kavga öyle şiddetlenmişti ki, kırık kafesler birdenbire patlıyacak ve ikisi birden boğaz boğaza sokağa yuvarlanacaklar sanıyordum.

Ben, adımlarımı sıklaştırmağa uğraşırken arkadaşım birdenbire pencerenin altında durmuş ve kendisinden beklenmiyecek bir cesaretle beni kolumdan yakalamıştı. Hayretle yüzüne baktım. Başını havaya kaldırmış, gözleri yarı yumulu çehresinde bir mehtap gecesinde yanık ve âşıkane bir şarkıyı

dinler gibi âdeta bir istiğrak ifadesiyle kavgayı dinliyordu. Vaziyetimizin biçimsizliğini düşünerek ve öteki evlerden görülmekten korkarak:

«Yürüsek iyi olur.» dedim. Kolumu daha fazla sıkarak: «Aman doktor bey» diye yalvardı ve bana yüzünde ilk defa gördüğümü zannedebileceğim bir şeyi haber verdi: «Kavga ediyorlar!» Biraz sonra yürümeğe başlayınca da hüzünle şunu ilâve etti: «Erkek yıkımı güç şey doktor bey... İnsan, ağaç gibi kökünden sökülüyor.»

* * *

Akşam karanlığında kapalı basma perdeleri arkasında lâmbalar yanmağa başlamış viran evler arasından geçerken bana kendim de farkında olmadan bu «Ben garibim» şikâyetini çıkarttırmış olan duygu bu kökünden sökülme duygusunun ifadesinden başka bir şey değildir. Artık beni buraya bağlayan hiçbir şey kalmamış gibi bütün mal ve mülkümü satarak elimde çocuğumla bu memleketten çıkıp gitmeyi ciddî surette düşünüyorum ve bu fikir, beni gitgide sarıyor. Daha garibi yaşım hayli ilerlemiş olduğu halde gideceğim her hangi bir yerde o daha evvel bahsettiğim meçhul va'de benzer bir şeylere rastlamak ümidi yeniden beliriyormuş gibi içimde garip bir heyecan kalkıp kabarıyor.

11

Mâsum Entrikalar

On yedi yıldan sonra saçsız başımda tekrar eskisine yakın bir hızla esmeğe başlamış kavak yelini, kendim de farkında olmadan açığa vuran bazı ihtiyatsız hareketlerim mi oldu?

Yoksa bunu etrafımdakiler, bir nevi altıncı duygu ile, kendiliklerinden mi sezdiler, bilmiyorum. Fakat içimdeki sarsıntının çok geçmeden başkalarına da malûm olduğunu bazı hareketlerinden anlamağa başladım.

Anadolu, asla tetik değildir. Öyleleri vardır ki, size henüz yaprağıyle, renk renk yemişleriyle dimdik karşınızda duran bir ağaçtan gayri hayır kalmadığını dudak uciyle söyleyiverirler ve gerçekten dedikleri de çıkar. Köy hekimliği hayatımda bazı hastalar hakkındaki fen ve meslek otoritesine dayanan bazı teşhislerimi sükûnetle dinledikten sonra: «Sen yine bildiğini idersin ya doktor bey. İlle ondan gayrı hayır kalmadı!» diyenleri çok işitmişimdir ve gerçekten dedikleri de çıkmıştır. Onların «Ağzından yimeyi virdin mi aha beyle carp deyi gursağına iner!» yahut «ihtiyar öskürürken yel çıkardı mı Allah rahmet eyleye!» gibi sözleriyle ilkönce: «Yok canım. O iş senin bildiğin gibi değil!» diye eğlenmiş, fakat sonradan: «Ne dersin gardaş. Onu ben de bilmez değildim ya sanki sen sıkılmayasın deyi eyle söyleyivermiştim.» yolunda tevillerle mesleğin kredisini korumaya mecbur olmuşumdur.

İçimin alacası sezilince beni tekrar bu toprağa bağlamak için kasabanın her tarafında bir sürü gizli faaliyetler başladı. Bunu yapanlar arasında bir kısmı malı, canın sadece yongası değil, direği olarak kabul edenlerdi. İçinde bizim Hacı Ömer'in de bulunduğu bir grup, uzun yıllardan beri münazaalı bir dâvanın mevzuu olan bir çiftliği ucuz bir paraya bana satın alıvermek için paçaları sıvadı. Bu çiftlik Millî Mücadele yıllarında Yunanistan'a kaçmış ve orada vârissiz ölmüş bir ihtiyar Rum'a aitti. Aşağı yukarı arayıp soran yoktu. Hakikatte kasabanın ileri gelenleri bu çiftlik etrafında birbirlerini yemekte idiler. Gözler ve kafalar iyice kızmış bulunduğu için yapılacak açık artırmada çılgınca pey sürenler olacak ve neticede bu yağlı lokma kimseye hayır etmiyecekti. Uzun mücadelelerden sonra taraflar arasında uzlaşma ümidi kalmayınca

çiftliğin bana bırakılmasında bir ittifak meydana geliverdi. Düğün gibi ölüm için de hediye vermek âdet olmamıştır amma kasaba, bunu sevgili doktoruna, ailesini kaybetmekle uğradığı zarara karşı bir tâviz sayıyordu.

Bu gayet kârlı işte evvelâ pek istekli görünmeyişim gruptaki şüpheyi arttırdı ve o kadar şiddetle üstüme düştüler ki neticede; «Evet» demeğe mecbur oldum. Dostlarımın insan ruhu hakkındaki anlayışları oldukça ileri olsa yine bir dereceyi geçemiyordu. Mutlaka buradan gitmeyi kafasına koymuş bir insan için bu çiftliği, istediği gün, verdiği paranın yedi, sekiz misli kıymetinde el kadar bir çeke tahvil etmekten kolay ne tasavvur edilebilirdi?

Gelelim şimdi ikinci grupa... Bugünden yarına yiyecek ekmeği olmıyanlar için para ve mal her şeyden üstündür. Fakat geçim durumunu az, çok düzene sokmuş ve biti kanlanmışlar için rütbe ve şeref, paranın da üstündedir. Bu bakımdan ekonomik diyebileceğim birinci grup, bana bu çiftlik cephesinden bir sulh taarruzu yaparken öte yandan da bir siyasî grup, başka cinsten bir faaliyete geçmiş görünüyordu. Bunun ilk belirtileri Hükûmet meydanına dikilmiş bir Atatürk heykelinin açılışında görüldü. İstanbul'da okuyan fakir bir akademi talebesine yaptırılan bu heykeli açmak için aşağı yukarı bir seneden beri münasip bir fırsat kollanıyordu. Nihayet parti genel sekreterinin o günlerde vilâyetten geçeceği öğrenilerek tören hazırlıkları çabucak tamamlandı ve Ankara'ya bir heyet gönderilerek genel sekreterden dönüşte birkaç saat kasabamıza uğramak için söz alındı. Talihimize genel sekretere kalabalıkça bir heyet refakat ediyor ve aralarında Gazi'nin yakınlarından birkaç da hatırlı mebus bulunuyordu. Açık başımı çevreleyen beyaz saçlarım, kalın bağa gözlüklerim ve biraz kısaca olmasını kalınlığıyle telâfi eden vücuduma hokka gibi oturan ceketatayımla bu gibi törenlerde beni daima ilk defa sürerler. Hattâ talihimize hep birbirinden vücut ve kıyafet züğürdü çık-

mış kaymakamlar bile devlet temsilcisi vazifelerini zoraki yaptıktan sonra ikinci plâna geçerler ve benden imdat umarlar. Kasabada büyüklerle konuşurken kekelemiyen, sesi daima vakur ve müsavi olan benden başka kimse yoktur.

Vilâyet sınırlarına kadar heyete refakat edecek olan Vali, dal gibi vücudu, çenesi altındaki sıracadan biraz yana çarpılmış başı ile gösterişsiz bir adamdı. Üstelik enerjik görüneceğim diye sırtına spor bir ceket, ince ve çarpık bacaklarına İskoçyalı neferlerin etekliğine benzer damalı bir kısa pantalon giymişti. Otomobilde bir şey kaçtığı için durmadan gözü sulanıp akıyor ve ikide bir burnunu çekerek garip yüz hareketleri yapıyordu. Yine heyete refakat eden Vilâyet Sıhhiye Müdürü ise ondan da beter bir haldeydi. Her Cumhuriyet balosu için karısına İstanbul'un en pahalı terzilerinin birinden bir tuvalet getirtmekle meşhur olan bu garip meslektaş, eskilikten âdeta yosun gibi yeşermiş siyah ceketi, gevşemiş iplikleri ucunda kuru çam kozalağı gibi sallanan düğmeleriyle, sivri ve uzun çehresinde birbirine yakın küçük mavi gözleriyle, hele konuşurken durmadan oynattığı ellerinin karanlıkta ahır kapısı mandalı yoklar gibi hareketleriyle bir fen adamından ziyade at hırsızlarına benziyordu.

Genel Sekreter, heykelin önünde verdiği söylev esnasında, biraz evvel kordeleyi kestiği makasla oynarken parmağını kanatmıştı. Hemen daireden çantamı getirterek tedavisini yaptım. Sonra mebuslardan midesi ekşiyen birine bizmut, başı ağrıyan bir başkasına veronal verdim. Tüpte kalan iki üç taneyi de yol ihtiyatı olarak zorla kendisine kabul ettirdim. Hiçbir maksat gütmiyerek sırf vazife diye yaptığım bu ufak tefek hizmetler boşa gitti. Yeni İstasyon Parkında kendileri için hazırlanmış olan sofrada Genel Sekreter de, arkadaşları da hep benimle konuştular. Kendini unutturmak ve bu ziyareti kazasız, belâsız savmaktan başka bir düşüncesi bulunmıyan bizim Kaymakam, buna memnun oluyor. Fakat Vali ve Sıhhi-

ye Müdürü dehşetli şişiniyorlardı. Genel Sekreter, kazadaki sıtma durumu hakkında verdiğim uzun tafsilâttan pek memnun kaldı. Bizmuttan sonra keyfi yerine gelerek rakı içmeğe başlamış olan mebus, taşkın bir heyecanla:

— Zatıâlinizin bu zamana kadar kaza hekimi kalmış bulunuzmanız hayret, ender hayrettir doğrusu, dedi ve «Haklı mıyım, haksız mıyım Allahaşkına beyefendi?» diye Genel Sekretere hitabetti.

Ben, onun cevabını beklemeden hemen yetiştirdim:

— Benim gözümde memuriyetin küçüğü, büyüğü yoktur. Gözümü açtım, bu kasabayı gördüm. Onun dertleriyle hemdert oldum. Başka bir yerde daha yüksek bir memuriyet lûtfedilse de itizar ederim.

Böyle samimî konuşmalarda sözlerimden hiç eksik etmediğim lâtife çeşnisini temin için: «Burada kalmak için hattâ üste biraz para da vermeğe razıyım!» diye ilâve edecektim. Fakat bunun lüzumundan fazla gerçeğe uygun olduğunu düşünerek kendimi toparladım ve başka bir şey söyledim: — «Meğer ki para mülâhazalarının daha fevkinde bir sebep beni ağlıya ağlıya buradan gitmeğe mecbur etsin.»

Genel Sekreter ve mebuslarla akran gibi konuşup şakalaşmamı hazmedemeyen Sıhhiye Müdürü, en dişlilerden biri olduğu bilinen midesi bozuk mebusun sözlerini işitince büsbütün çarpılmıştı. Açık teminatımdan sonra da az, çok ferahlıyarak ağzı açıldı; yani yemeğe ve üst üste bira içmeye başladı. Fakat bu sefer de galiba sarhoş olmuştu. Gömleğinin muşamba fener gibi kıvrım kıvrım kolları ceketinin kısalmış kollarından sarkarak masanın kenarında piyano çalar gibi parmaklarıyle bir şeyler yapıyordu. Sonra, parmağını açık tuzluğa sokup sokup ağzına götürmeğe ve dişlerinin arasından ıslık gibi acayip sesler çıkarmağa başladı.

Elimi göğsümün üstünde, insan namusunun merkezi far-

zedilen noktaya koyarak söylediğim sözlerden Genel Sekreter de memnun olmuştu. İri sesiyle:

— Varol kardeş, dedi, «Cumhuriyet fazilettir» dediğimiz zaman biz, daima kurtuluş savaşımızı takibeden kalkınma savaşımızın sizin gibi adsız kahramanlarını kastetmişizdir.

Onun bu sözü, biraz evvel hazırlandığını söylediğim sulh taarruzu için güzel bir vesile oldu. Belediye Reisi, Parti Reisi ve komploya dahil eşraf birbiri ardında ve bazan hep bir ağızdan beni göklere çıkarmağa başladılar ve neticede gerek Genel Sekreterden, gerek öteki hatırlı zatlardan mebusluğuma delâletlerini açıkça rica ettiler. Bizmut yutan mebus, veronal yutan mebus ve hattâ hiçbir şey yutmadıkları halde hasbeten lillâh konuşan öteki mebuslar can ve yürekten yardım va'dettiler. Yalnız, biraz evvel memleketin benim gibi adsız kahramanları bir mücevher taç sayıp başına giymekten kıvanç duyacağını temin eden Genel Sekreter, bu meselede nedense açık konuşmaktan çekindi ki bu, belki de Valiyi ve Sıhhiye Müdürünü kıskandırmamak içindi. Fakat hal ve tavrı kendisinin de buna taraftar olduğuna şüphe bırakmıyordu. Biraz sonra misafirleri parkın önünde bekliyen yataklı vagonlarına bindirip arka furgondaki fren memurundan başka kimsenin göremiyeceği uzaklara kadar el, kol ve mendil işaretleriyle uğurladıktan sonra etrafımı alan dostlar birer birer boynuma sarıldılar ve mebusluğumu şimdiden tebrik ettiler.

Mebusluk, gerçi, pek heves ettiğim şey değildir. Fakat kasabanın bana gösterdiği bağlılık, cidden yüreğime dokundu ve zavallı Celile'yi gömdüğümüz günün akşamı, inatçı bir katır gibi ayak diremiş göz yaşlarından birkaç damlasının göz kapaklarımı nemlendirdiğini hissettim.

«Oldu, oldu gayri, gelecek kısmî seçimde yüzde yüz mebussunuz!» diye beni tebrik edenler buna inanıyorlar mıydı? Bir kısmı belki. Fakat aralarındaki, mâruf tâbiriyle, birkaç

yağmur yemiş kurt, muhakkak ki inanmıyor, fakat beni içine düşürdükleri kurt kapanının bende bir daha buradan ayrılmağa mecal bırakmıyacağını sanarak memnun oluyorlardı.

Bu da sulh taarruzlarının ikincisi...

12

Üçüncü Taarruz

Üçüncüye gelince, o da evvelkilerden daha az sağlam bir temele dayanmaktaydı. Hattâ çok basit ve iptidaî görünüşü altında ötekilerden çok daha sigortalı bir neticeye ulaşabilirdi: Beni yeniden evlendirmek, ağacın sökülmüş kökünü toprağın sağlamında tekrar berkitmek... Bu üçüncü taarruzun âdeta karanlıkta bir komplo gibi etrafımda ağır ağır geliştiğini görüyordum. Bu grupun üyeleri ötekilerden çok daha kalabalıktı ve büyükçe bir kısmı kadındı. Birinci ve ikinci partiler aşağı yukarı haspi çalıştıkları ve şahsi menfaat maksadı gütmedikleri halde, üçüncüsünde bu da büyük bir rol oynuyor ve Celile'nin ailesi içinde ve dışında birçok kimseler, kendileri için de, bir pay yontmak gayretine düştüklerinden aralarında hiziplere ayrılıyorlar, türlü hilelerle birbirlerini atlatmağa çalışıyorlardı. Bugüne kadar **Karayamuklar** ailesi **tekelinde** kalmış bir çöpsüz üzüm bütün nakit parası, malı ve şerefiye rastgele birine kaptırılamazdı. Hâsılı, beni evlendirmek istiyenlerin mücadelesi âdeta siyasi parti kavgalarına döndü ve yabancıya karşı aralarından su sızmıyan partili kardeşlerin dahilî köşe kapmacalarda yaptıkları gibi muhtelif aile grupları arasında şiddetli bir rekabet alıp yürüdü. Aralarına beni avlamak için başına, gözüne, koluna, kalçasına güvenen partisiz müstakiller de karışınca mesele büsbütün ciddî bir şekil aldı.

Bununla beraber, görünürde ortalık sütlimandı. Karımın üç ayı çıkmak değil de kırk lokması bile dökülmeden bana bir teklifte bulunmak vicdana ve aynı zamanda da ihtiyata uygun olmıyacağından kimse açık bir şey söylemiyor; fakat birçok kimseler ölenle ölünmiyeceği, kadınsız evin susuz bağa benziyeceği, erkeğin yaşı olmadığı v.s. yolunda halk hikmetleriyle zemin hazırlamağa ve ağzımı yoklamağa uğraşıyorlardı. Yine bunlardan bazıları parkta, yahut eczahanede evlenme mevzuu üzerine, güya kendi aralarında, münakaşalara girişiyorlar, hattâ birbirleriyle ufak çarpışmalar yapıyorlardı. Meselâ ellerinde geçkince dullardan adayı bulunanlar, hele bu şimdiki zamanlarda, taze kızlarla evlenmekten çıkacak tehlikeleri sayıp döküyorlar, başkaları yine bu şimdiki zamanlarda geçkince kadınların yeni kızlardan çok daha fazla havalanıp azdıklarına dair vakalar anlatıyorlardı.

Kimin hesabına konuştuğunu bir türlü kestiremediğim bizim zavallı Müftü, bunların en ileri gidenlerinden biri idı. Her şeyi hepimizden fazla bilen peygamberlerin körpe kızları ötekilere tercih ettiklerine dair Enbiya Tarihinden misaller getiriyor, dokuz yaşındaki Ayşe misalini fazla karıştırmayı ihtiyatlı bulmadığı için ikide birde Davut peygamber hikâyesini tekrar ediyordu: Bu peygamberin vücuduna, seksenine doğru min tarafillâ bir titreme yapışmış, cumhur-i etıbba bunu tedaviden âciz kalmış, nihayet (Eski tarihin dört bin senesindeki bütün ehemmiyetli tıp vakalarının hepsinde nasıl hazır bulunduğunu bir türlü kendime izah edemediğim) Lokman Hekim gelmiş ve ihtiyar bulunmadığı hükmüne varmış. Müftü, bu tedaviyi anlatırken kendisi iştahlandığı için değil, beni iştahlandırmak için durmadan ağzını sulandırarak yerlere tükürüyordu. Müftü, zeki ve aynı zamanda vesveseli bir adamdır. Vilâyetin bir yerinde faili yakalanamıyan bir irtica vakası çıkar da, resmî sıfatından dolayı kendini yakalarlar korkusu ile bizden daha inkılâpçı bir insan olmuştur.

Yıllık Cumhuriyet balosunu asla kaçırmaz, dansa kalkamazsa da eliyle, ayağıyle mızıkaya tempo tutar ve limonata bardaklarını içki kadehi gibi tokuşturarak fevkalâde neşeleniyor görünür. Hattâ eski güzel sakalını bile birkaç günlük uzunca bir tıraş seviyesine indirmiştir. Sonra yine aynı endişe ile bazı kelimelerin daima frenkçelerini kullanır. Hükümete gabina, kasabadaki ilk mektep hocalarına profesür, sulfatoya, besbelli kelimeyi Türkçe sandığı için, kinin der. Fakat yeni icatların hepsine dair Kur'an'da ve daha başka din kitaplarında işaretler bulmak huyundan da vazgeçemez. Bahsettiğim konuşmalarda parola bana hitabetmemek olduğu halde dayanamıyor: «Sen daha iyisini bilirsin Doktur bey... Hani Davut Peygamberin vücuduna yakı gibi yapışıp ne kadar maraz varsa çekip emen körpe kız vücudundaki vitamini Lokman Hekim daha o zamandan keşfetmiş olmasın?» yolunda gevezeliklere koyuluyordu.

Bu, böyle devam edip giderken öte yandan birtakım kollar da Cemile'nin bulunduğu Kara Sekili çiftliğini sarmağa başlamışlardı. Hiç akla gelmedik birtakım kadınlar, gûya karımın hâtırasına hürmet ederek, çocuğu yoklamağa gidiyorlar, kutu kutu hediyeler, el örgüsü yün ceketlerle çocuğu kendilerine ısındırmağa çalışıyorlardı. Bu ziyaretlerin hemen arkasından çocuğu köyde pek iyi halde görmediklerine ve her halde bakıma muhtacolduğuna dair bana haber yetiştiriliyordu. Tehlikeyi sezinliyerek çocuğun etrafına kanad germiş olan üç ablaların mukabil raporuna gelince, misafirler gûya malûm parolaya itaat ederek Cemile'ye anasından bahsetmiyorlar; fakat aynı zamanda da yüzüne bakıp türlü kaş, göz, ağız, burun maskaralıklariyle yalandan ağlıyorlardı. Kızımın çiftlikte ömründe hiçbir zaman eğlenmediği kadar eğlendiğine ve keyfini kaçıracak her hangi bir tehlikeye karşı bizden daha uyanık olduğuna kanaat getirmeğe başladığım için ablaların

ciddi bir endişe ile anlattıkları bu şeylere pek kulak asmıyordum.

Hâsılı, kasabada birçok kimselerin, benimle evlendirmek istedikleri bir gelinlik kızları, yahut duvak düşkünü taze gelinlerden kırk beşlik, ellilik dullara kadar münhal bir adayları vardı. Fakat beni en çok hayrete düşüren bizim Hacı Ömer'in de bunlar arasında bulunduğunu ve evlenecek kızı kalmadığı için torunlarından birini bana vermeyi ciddî surette düşündüğünü öğrenmem olmuştur. Yaşı henüz on altıyı bile bulmamış olan bu kız, birkaç sene evveline, yani daha düne kadar, salya sümüğe karışmış, çiftlikte toz, toprak içinde yuvarlanırdı. Entarisinin arka eteğini başına örterek çocuklarla evcilik oyunu oynarken: «Kız kapa kıçını; utanmıyor musun sen?» diye avaz avaz bağırdığımı hâlâ hatırlarım.

13

Celile'nin Politikası

Celile, kıskanç bir kadındı. Fazla zeki olmamakla beraber genç kadınlarla ahbaplık etmeme mâni olmak için onun düşündüğü şeytanlıkları şeytanın kendisi düşünemezdi. Cumhuriyetin ilk senelerinde dans hastalığı ve kadınlı erkekli aile toplantıları modası her yer gibi bizim kasabayı da sardığı zaman, bunların bizim eve girmemesi için ne yaptığını hâlâ anlıyamamışımdır. Halbuki kasaba münevverlerinin başında gelen bir fen adamı memur için bu, bir parça resmî bir inkılâp vazifesi idi. İlk zamanlarda biz de bazı aile toplantılarına ve yıllık Cumhuriyet balosuna gidiyorduk. Ben, bir yandan meslek icabı, bir yandan da herkesçe sevilip sayılan babayani bir adam olarak öteden beri kadın, erkek, farkı gözetmem. Celile, bu toplantılarda bazı açıkça lâtifelerle kadınları etra-

fına toplayıp güldürmemden pirelendi ve vetoyu bastırdı: «Sen erken yatıp erken kalkmağa alışmış bir iş adamısın, diyordu, üstelik çok da yemek yersin. Herkesin içinde ikide bir uyuyup horluyorsun. Âlem sana gülüyor... Sonra deli deli sözlerle herkesi güldürmen de kibrime dokunuyor. Ayıp sana... sen doktorsun!»

Yani açıkçası Celile, beni kıskanıyordu. Halbuki etrafında alay alay kadın cıvıldaşırken çıplak başını ve kızarmış yüzünü göğsüne düşürüp horlıyan bir koca için böyle olmamak lâzım gelirdi. Ne dersiniz, kadınlık.

Bizim sosyeteye karşı bu kaçınganlığımız, kasabada ve hattâ vilâyette bir parça dedikoduya sebebolmuştu. Arasıra bir iş için vilâyete gittiğim zaman Vali ve Parti Reisi, anlamamazlıktan geldiğim, bazı lâstikli lâkırdılarla bunu bana dokunduruyorlardı. Fakat zamanla bu merak tavsayınca ve hele ötede, beride çıkan birkaç uygunsuz vaka üzerine birkaç büyük aile de bu toplantılara karşı bizim gibi ağır almağa başlayınca bana hak verildi ve hattâ diyebilirim ki halk arasındaki kredimin daha fazla artmasına sebeboldu.

* * *

Uygunsuz dediğim vakalardan biri bir salon oyunu yüzünden çıkmıştır. Kadınları yan yana sandalyelere oturtuyorlar, kocaları arkalarında ayakta duruyorlardı. Kadınların karşısına da yine bekârlardan ve karısı yanında olmıyan erkeklerden bir kavalyeler grupu diziliyordu. Oyunun kaidesi şu idi. Her dam, karşısındaki kavalye ile göz göze bakışacak; kavalye, dama gözleriyle bir gizli «Gel bana» işareti çakacaktı; sandalyenin arkasında bekçilik yapan koca, bu işareti yakalıyabilirse ne âlâ. Fakat bir dalgınlığına gelir, yahut atik davranıp karısını vaktinde omuzlarından yakalıyamazsa kadın birdenbire kuş gibi kavalyenin kollarına uçacak ve her

ikisi ortada dansa başlıyacaktır Oyunu kaybeden koca da bu esnada el çırparak anırma, böğürme gibi hayvan sesleri çıkararak sosyeteyi eğlendirecek. Hâsılı, «Gözünü aç... Yoksa karıyı uçurduğunun resmidir!» mânâsına gelen gayet terbiyeli bir sosyete oyunu! Bu oyunda bazan eğlenceli kazalar da olurdu. Meselâ koca, kadını tutayım derken önündeki sandalyeye takılarak yuvarlanır, yahut kadının bir yerini incitir veya yırtardı. Ve bu yüzden karı koca arasında çıkan kavgalar o kadar eğlenceli olur ki mısafir kadınların ayakta duran bir kısmı gülmek için ellerini kasıklarına koyup yere çömelirler, yahut avuçlariyle baldırlarını döverlerdi.

O tarihte aramızda kasaba plânını yapmağa gelmiş bir, iki mühendis ve mimar bulunuyordu. Bunlardan biri salon eğlencelerine pokeri de ilâve etmiş bir genç inkılâpçı idi. İşte bu delikanlı, kabul edildiği evlerde güzel güzel bu iskemle oyununu oynayıp dururken o vakitki kaymakamın genç karısına göz işaretlerinin daha ustacasını çakıyor ve ertesi sabah ikisi birden kasabadan kaçıyorlardı. Tabiî birkaç gün sonra da Kaymakamın kendisi...

Aksi bir tesadüf olarak ikinci vaka da o senenin Hükümet konağında verilen Cumhuriyet balosuna rastlar. Celile'nin ilkönce beni bile aldatmış bir uydurma hastalığı üzerine biz, o akşam yine baloda yoktuk ki, isabet de olmuş. O geceki törene civarda bir kazı yapmağa gelmiş birkaç madenci de davet edilmiştir. İlkönce her şey yolunda gidiyor. Fakat biraz sonra memurlardan biri baloyu idare edenlere: «Yahu, benim bildiğime göre baloya karısiyle beraber gelinir, diyor, bizimkileri kucağına bastırıp zıp zıp oyna... Nerede bu bolluk!» Daha ziyade madencilere karşı olan bu itiraza: «Yahu, dağ başında çalışmağa gelmiş herifler karıyı nereden bulsunlar?» diye cevap verenler oluyorsa da neticede birinci fikir galip geliyor ve idare heyetinden biri misafirlere yaklaşarak, nezaket dairesinde, meseleyi anlatıyor. Ötekiler de yine efendice:

«Doğrudur pekâlâ. Güle güle eğlencenize devam edin... Bizlere müsaade...» diye ayağa kalkıyorlar. O zaman akla gelmemiş bir ikinci mesele ortaya çıkıyor:

— Yahu, misafiri bu şekilde taburcu etmek bizim misafirperverliğimize yakışır mı?

— Biz, onlara gidin demiyoruz ki... Misafirin başımız üstünde yeri var. Büfeden istediklerini ikram edelim. Yesinler, içsinler. Dansedenleri seyretsinler. Aralarında muhabbet etsinler, yahut edelim. Bunda milletimizin misafirperverliğine sığmıyacak ne var?

— Bu da doğru ya...

Fakat madenciler nedense bu mantığı kabul etmiyorlar: «Sağ olun, var olun... Fakat biz, zaten yorgun insanlarız, gideceğiz!» diye hep bir arada kapıya doğru yürümekte devam ediyorlar.

— Vay keratalar! Karılarımızla, kızlarımızla besbedava keyif etmelerine göz yumsaydık yorgunluktan bahsedecekler miydi? Şuradan şuraya gidemezler... Misafirin gelmesi elindedir, gitmesi değil. Bu, bize hakaret sayılır.

Baloda rakı yasak olmakla beraber, tertip heyeti âzaları hatırlı misafirleri arasıra küçük bir dosya odasına sokup çıkarmaktadırlar. Bu suretle, benim ertesi gün verdiğim raporda söylediğim gibi «Kafalar normal halde bulunmadığından» ev sahipleri ile misafirler arasındaki münakaşa kızışıyor ve birdenbire salonun bir tarafından korkunç bir boğuşmadır başlıyor. Ev sahipleri kalabalık, fakat buna mukabil madenciler de taşla, demirle dövüşmeğe alışmış acar insanlardır.

İlkönce mal memuru araya girmeğe çalışıyor; fakat nereden geldiği belli olmıyan bir tekme ile ilerdeki birkaç basamaklı merdivenden yuvarlanıyor. Arkasından vergi memuru Hasan efendinin alnı yine nereden geldiği belli olmıyan bir şişe ile birdenbire üfürülüp şişiyor. Mavzer kurşunu gibi çatlıyan sesiyle: «Baylar! Kanun namına emrediyorum!» diye

bağıran Jandarma Komutanı iki arkadaşının âkıbetini görünce kenara çekiliyor; kendisine yalvaran kaymakama: «Arkamda üniformam var. Ben de bir hakarete uğrarsam tabancamı kullanmağa mecbur olurum!» diyor. Üstündeki bütün tabak, bardak takımlariyle devrilen demir kahve masalarının şangırtıları arasında kadın sesleri: «Can kurtaran yok mu?» diye çağırışmağa başlıyorlar. Bu çığlıklar başka odalardaki kadınların ağzında «Yangın var» a değişince dehşet büsbütün artıyor. İşte o zaman havada uçan şişeler, iskemleler arasında birbirini ezenler; koltuklar, kanapeler üzerinden balıklama atlıyarak kapılara, pencerelere koşuşanlar, balo tuvaletleriyle kocalarının kucağında bayılan kadınlar; zelzelelerde olduğu gibi avaz avaz kunut duası okuyan yeldirmeli kocakarılar... Hâsılı, bir kıyamet ki demeyin gitsin...

Celile'ye: «Korkarım, mürteciler bastı baloyu!» diyorum ve telâşımdan gecelik entarimin üstüne bir pardesü giyerek sokağa fırlıyorum.

Beni elimden tutarak karanlık sokaklarda kör gibi giden jandarma ile Dereboyuna doğru koşarken vakanın hakikatini öğreniyorum. Hükümet konağına yaklaştığımız nispette sokaklarda gürültü ve kalabalık artıyor. Arada bir parlayıp sönen kibrit ışıklarında bağıra bağıra söğüp sayan erkekler, ağlaşan kadınlar... Bunlardan yürümeğe mecali olmıyan bazılarını, erkekler iki taraflarından kollarına girmek suretiyle yedeğe almışlar... Hattâ balo elbiseleriyle kocalarının kucağında veya sırtında götürülenler de var...

Bereket, ben, Hükümet konağına varıncaya kadar kavga mayna olmuştur... Cahil bekçinin «Millet birbirini kesiyor!» diye beni telâşlandırmasına rağmen yaralar da ehemmiyetli değil... Burun kanaması, diş kırılması, ötede, beride ufak tefek sıyrıklar ve şişlerden ibaret... Yoksa vazife başında bulunamadığım için vicdanen rahatsız ve Hükümet doktoru olarak da belki mesut olacaktım. Fakat spor bayramları gibi ba-

lolarda da bir sıhhî imdat ekipine ihtiyaç olabileceği nereden akla gelir?

Altı üstüne gelmiş büfenin üstünde benim seyyar hastahaneyi hemen açarak henüz evlerine gidememiş olanların ilk tedavilerini yaptım... Meselede en ziyade yanan o gece için Vilâyet merkezinden getirilmiş olan cazbant davulcusu idi. Fukaranın hem sağ bileği çıkmış, hem davulu patlamıştı. Yani sanatı ve geçimi için en ehemmiyetli iki unsur... Benim bir raporum üzerine sonradan adamcağıza bileği için üç, beş lira tazminat verdiler. Fakat saham dışında olmak bakımından davul için bir şey yapamadım ve o, hakiki mânasiyle güme gitti.

14

Benim Politikam

Hâsılı, aile toplantıları meselesini Celile, kolayca halletmişti. Ne çare ki bir doktor için dâva bununla bitmiyordu. Sık sık kadın hastalara çağırılmaktaydım. Gerçi bunların çalgılı çağanaklı davetlere benzeyen bir tarafları yoktu. Fakat kuytu ve kapalı hasta odalarında geçen bu muayeneler, hastasına göre, onlardan da daha büyük tehlikeler doğurabilirdi.

Celile, evinden pek az çıkmak ve pek az kimse ile görüşmekle beraber kasabayı avucunun içi gibi bilirdi. Onun kendisince şüpheli bazı evlerden dönüşümde mutlaka bir ayak divanına çekilirdim: «Gözlerinin içi pek gülüyor. Anlat bakalım nesi varmış yağcının karısının? Gözlerine yine kuyruklu sürmelerini çekmiş miydi?»

— Etme Allahaşkına. Kadın, sürme düşünecek halde mi? Dizanteriden kırılıyor. Ben, oraya kadının sürmelerini teftişe mi gittim? Ufak bir yan bakışımı sezerlerse Allah bir, beni

bir ay bu kasabada yaşatmazlar. Yazık, yazık! Şu cahil ahali kadar olamadın. Vallahi beni hasta ile bir yatakta görseler akıllarına bir şey gelmez. Bunca yıllık kocanı hâlâ anlıyamadın!

Bu huysuzluklar bazı benim de huysuz zamanlarıma rastlar. O zaman yan cebimdeki vizite paralarını çıkarıp minderin üstüne atarak: «Al bunlar sondur, yarından itibaren kadın hastaya gitmiyorum!» derim; sonra işe daha ciddî bir renk vermek için: «Hadi yüzün gülsün. Bak senin için kazancımı feda ediyorum... Senin yürek rahatlığın bence paradan çok ehemmiyetlidir. Birkaç kuruş eksik kazanmakla ölecek değiliz ya!» diye ilâve ederim.

Celile, sade bir kadındı. Giyim kuşamda ve eğlencede asla gözü yoktu. Oldukça iyi çaldığı udu gibi süslü elbiseleriyle tuvalet takımları da ancak gelinlik çağına girdiği zamanın başından, beni aşk ile sevdiği zamanın sonuna kadar kullanılmış, sonra ikisi de ıskartaya çıkarılmıştı. Şimdi ut bir dolapta, elbiseler tülbentten naftalin torbalarıyle sandıkta. Cemile'nin gelinlik çağına girmesini bekliyordu. Fakat Celile, parayı bir işine yaradığı için değil, sırf para olduğu için severdi.

Tıpkı kızı Cemile'ye ve ortalığı pisletmekten başka bir işe yaramıyan kedilerine olan hasbi sevgisi gibi. İlk evlendiğimiz zaman Celile'nin kırmızı bir deftere arasıra bir şeyler yazdığını görür ve bunu yeni mektepli kızların manzume veya hâtıra defterleri gibi bir şey sanırdım. Fakat bu, bir hesap defteriydi. Karım, öteden, beriden gelen hediyelerin tahmîni kıymetinden dilenciye verdiği sadakaya kadar hep alıp verdiğini, dükkân, tezgâh sahibi esnafa nasibolmayan bir intizamla, buraya kaydederdi: Diyebilirim ki, biçarenin ölüm döşeğinde bile ıstıraplarının fâsıla verdiği zamanlarda, tek eğlencesi bu idi. Celile, banka defterlerine ve bazı büyücek muamelelerde alıp verdiğim çeklere bir türlü ısınamamıştı. «İyi amma bunların paraya benzer nereleri var? Ben doğrusu kâ-

ğıt paradan bile bir şey anlamıyorum!» der ve babasının vaktiyle hesap yaparken altınları, gümüş mecidiyeleri, cıvıl cıvıl ötüşerek, üst üste koyuşunu çocukluğunun en şairane hâtıraları olarak anlatırdı.

Bunun için, son olduklarını söyliyerek, minderin üstüne attığım vizite paralarına bakarken bakışları değişir ve benimle artık barışmağa hazır olduğunu anlatan bir tatlılık alırdı.

Karımın ikinci bir zayıf noktası da beni kıskandığını sezdirmekten korkmasıydı: «Sanma ki seni kıskandığım için söylüyorum bunları. Seni şişman karnınla o kadınların yatakları içinde görsem kılım kıpırdamaz. Fakat seni kendilerine yanaşmak istiyor zannetmelerine tahammül edemem doğrusu..»

Daha sonra Celile'nin irili ufaklı birtakım casusları bulunduğunu ve şüpheli bir hastaya çağırıldığım zaman bunun tam raporunun benden evvel eve yetiştirildiğini farkettim ve bunun için gittiğim yerlerde ne görürsem, olduğu gibi, karıma anlatmak yolunu tuttum.

— Ne insanlar bunlar canım!... Doktor çağıran hasta fistolu dekolte gömlekle yatakta yatar mı? Adam yemiş gibi dudaklarını da kırmızıya boyamış. «Hasta dediğin sırtına bir yün fanilâ giyer!» diye çıkıştım. Kaba adam diyecekler amma umurumda bile değil.

Yahut: — Odaya hastanın ailesinden başka iki yabancı kadın girmişti. Rica ederim burası düğün evi değil hanımlar... Hasta muayene edeceğiz. Buyurun dışarı!» diye koğdum... Meslekte ciddiyetsizliğe gelemem... Böyle hekimliktense Yeni İstasyonda hamallık ederim daha iyi. .

Söylediklerim esas itibariyle, yalan da değildi. Güzelce hastaları sık sık haşlardım. Çünkü Celile'nin casusları aynı zamanda da kasabanın casusları idiler ve karıma giden raporun birkaç kat daha ağırlarının başka yerlere de gittiğine

hiç şüphem yoktu. Ben, buraya geldiğim zaman doktor İsa bey altmışını geçmiş bir ihtiyardı. Elleri titrediği gibi gözleri de pek iyi görmezdi. Kadın hastalara götürülmesinin asıl sebebi bu olduğu halde sonradan unuturlar. «Namus düşmanı herif! Saçlarından da utanmıyor. Allah eline fırsat verdi ya... Muayene ediyorum diye torunları yerinde kadınlara, gazete okur gibi, yakından bakıyor; titriye titriye vücutlarını mıncıklıyor!» diye söylendiklerini kulağımla işitmişimdir.

Sıcak bir yaz günü civarda zengin bir çiftçinin karısına çağırılmıştım. Hasta, tepesine kadar çekilmiş bir yorganın altında buram buram ter döküyordu. Muayene yalnız nabız yoklamakla olurmuş gibi çiftçi: hastanın elini, yorganın bir yerinden, kendi eliyle çıkardı. Bana teslim ederken de, karısını kendi eliyle bir yabancıya teslim ediyor gibi âdeta utanmış bir hali vardı. Hâsılı, kasabanın bir ucu anlattığım iskemle oyunu gibi sosyete oyunlariyle yeniliğin en son mertebesine ulaştığı halde öteki ucu aşağı yukarı Asr-ı Saadet hudutlarından çok ilerlememiş bulunuyordu ve bu bakımdan benim durumumda bir adamın bu yürüyüşe ayak uydurması son derece nazik bir meseleydi. İhtiyar İsa beyin erkek müşterilerinden sonra kadın müşterilerinin de yavaş yavaş benim tarafıma geçmiş olmaları benim bu noktadaki büyük dikkatimden ileri geliyordu.

15

Meslek Ahlâkları

Söz ve pratiğin ahlâk üzerindeki tesirleri büyüktür.

Mektep hocalığı, hâkimlik v.s. gibi bazı işlerde sabahtan akşama kadar yüksek sesle ahlâktan ve adaletten bahsetmek bir meslek zaruretidir. Onun için bu gibi insanlar za-

manla —başkalarını olmasa bile— kendilerini az çok bu faziletlere inandırırlar. Sahnede kral rolü oynıyan aktörün bile, sokağa çıktıktan sonra, kısa bir zaman kral gibi yürümemesi mümkün müdür? Sonra, bu gibi meslekler umumi efkârın kontrolü altındadır. Onun için bu mesleklerde edebsiz nispeti her zaman daha düşük olur.

Kalabalık merkezler için bir şey diyemiyeceğim; fakat benim kasaba gibi küçük yerlerde doktorluk da bu neviden bir meslektir.

Bir yandan umumi efkârın, öte yandan Celile'nin baskısı ile ben, bu kadın doktorluğu işinde gitgide bir mücessem ahlâk olmuştum. Öyle ki, en güzel bir kadın vücudunun muayenesi, bende yerine göre, bazı ahbap çiftliklerinde hatır için yaptığım hayvan muayenelerinden farklı bir tesir yapmamaktaydı. Belki bunda kendi vehhamlık ve uyuşukluğum, müşterilerim arasında bir erbabına tesadüf edememiş olmak, yahut kadın muayenelerini çok kere bir oda dolusu insanın gözleri önünde yapmak gibi şeylerin de tesiri vardı. Fakat en büyük payın yine de Celile'nin iliklerime işlemiş korkusu olacağını zannederim.

Çok sağlam sandığım meslek disiplinimin iki tıkacından birinin, daha Celile'nin öldüğü gece, mayalı bir içkinin tapası gibi patladığını dehşetle görmüştüm. Şimdi öteki kalıyordu. Fakat bahsettiğim yeni vakalar karşısında onun da er geç ırgalanmasından korkmak için olan sebepler gitgide çoğalıyordu.

* * *

Hatırını kıramıyacağım yakın dostlardan ve bilhassa memur ailelerinden beni evlerinde akşam oturmasına çağıranla olmakta ve ben, orada iken tesadüfen birkaç da misafir gelmekteydi. Bunlar arasında hemen daima kocasının ölü-

mü üzerine def-i gam seyahatine çıkmış genç bir dul, İstanbul'da koca bulmaktan ümit keserek bizim kasabadaki ablasının yanında zengince bir hacı ağa aramağa gelmiş geçkince bir kız v.s. bulunuyordu. Mebus adayları gibi bunları da, fotoğraf çektirmeğe gider gibi kılık kıyafetlerinden tanımak güç değildi. Bunlar boy boy, çeşit çeşitti: Bir münasebetle aile ekonomisine ve küçük yaşta kız çocuğu terbiyesine dair âdeta seçim söylevleri söyliyen okumuşlar, köşeden beni endişeli gözlerle bir elbiselik kumaş gibi ölçüp biçerken birkaç defa yakalanıp utanan mahcuplar vesaire...

Benimle fazla yakınlığı olmıyanlara ve daha ziyade yerlilere gelince, onlar da başka bir yol tutturdular ve kasabada âdeta küçük ölçüde bir küçük hastalıklar salgını başladı. Bunlar, o zamana kadar doktora gösterilmesi âdet olmamış nezle kabilinden şeylerdi. Suratları şişirip çarpıtan kuvvetli nezlelere tesadüf edilmemesine mukabil boğaz anjinleri ve bademcikler pek revaçta idi.

Hastalarımın kuvvetli ışığa karşı ağızlarını açtırıp kahve kaşığı ile dillerine basar ve «Höö höö» diye sesler çıkartırken dudaklarında, yanaklarında hafif boyalar farketmekteydim. Bunlardan bazıları kendilerine bir oyun teklif ediyormuşum gibi, yaşlarına, başlarına uymıyan, şımarık çocuk nazları yapıyorlar, bazıları kendilerini tutamıyarak öğürmeğe başlarlarsa bunu hemen cilveli utanıp kızarmalarla telâfiye uğraşıyorlardı. Celile zamanında kadın hastaların çehrelerini, âdeta şeffaf bir maddeden yapılmışlar gibi, durmadan delip geçerek uzaklara bakan gözlerim, şimdi kısa bir müddet bu çehrelerin orasında, burasında durmakta idi. Suratım yine asık ve ciddî olduğu halde bazı yatakların yanında kısa bir müddet oturduğum ve hastaya tafsilâtlı nasihatler verdiğim oluyordu.

Neye çağırıldığımı, fen namına nasıl bir oyun oynamağa sürüklendiğimi pek iyi bildiğim için çıkarken cebime konan

paralar âdeta namusuma dokunuyordu. Bir gün bir hasta evinin merdivenlerini inerken, bir sevk-i tabiî hareketiyle, cebime soktuğum elimde iki beşlik kâğıt hissedince birdenbire tepem attı. Bana bu büyücek parayı veren adam uçan kuşa borcu olan bir adamdı ve bir gün celâlli bir manifaturacının, dükkânından uğrıyarak bu adama «Dolandırıcı kerata... Sen, adam soymağa mı çıktın?» diye avaz avaz bağırdığını kulağımla işitmiştim. Demek ki bu on lira onun yakalamayı ümidettiği büyük balık için bir yemden başka bir şey değildi. Tereddütle birkaç basamak indikten sonra tekrar geri döndüm; birini orada duran bir sandalye üzerine bırakarak «Doktora bu kadar para verilmez.» dedim ve yürüdüm. Bir kısım evlerinin etrafı iki sıra duvarla çevrili olduğu halde içlerindeki en mahrem esrarın hangi delikten çarşıya, pazara yayıldığına her zaman hayret ettiğim bu kasaba'da benim bu hareketim de çabucak duyuldu. Sonradan en ücra dağ köylerine kadar birçok yerde akislerini işittim. Akislerini, yani İstanbul'daki büyük meslektaşlarımın hiçbir gazete, yahut ışıklı sokak ilâniyle temin edemiyecekleri büyük reklâmı!

16

Karayamuklar Kabilesi

Fakat taarruzların en kuvvetlisi yine de benim ailem, yani Celile'nin ailesinden gelmiştir. Kökü vaktiyle padişaha karşı dağda kendine hutbe okutmağa kalkmış bir meşhur derebeyine dayanmak itibarıyle Karayamuklar ailesi gerçekten çok eski bir ailedir. Sonradan da bir sürü evlenmeler, kız kaçırmalar v.s. yalnız kazaya değil, bütün vilâyete dal, budak salmıştır. İçinde, bir millet gibi, her çeşit insan vardır. Arazi ve emlâk sahibi zenginler, kendi yağiyle kavrulan orta halliler ve bunlara mukabil de bir alay fukara, serseri ve iş-

siz... Karayamuklar firması için bir ayıp teşkil edecek derecede fukara olanları durmadan budamak ve hudut dışı etmek gayretine mukabil nüfusları yine hayli kalabalıktır. Yine milletlerde olduğu gibi türlü sebeplerle birbiriyle dargın ve dâvalı olmıyan devede kulak gibidir. Ceza ve hukuk mahkemelerinde mübaşir farazâ Hasan Karayamuk diye bağırdı mı arkasından meselâ Hüseyin Karayamuk diye bağırmaması pek nadirdir. Hattâ eşkıyalığın alıp yürüdüğü devirlerde dağda silâhla devlete kafa tutan haydutların da, onları diri veya ölü olarak ele geçiren jandarmaların da aynı Karayamuklardan olması çok görülmüştür.

Bu aileye ilk damat olduğum sıralarda üstü, başı dökülen bazı dilenci kılıklı adamları Hüsmen Amca, Murtaza Dayı diye çağırmaları ve sofralarına almaları çok garibime giderdi.

Hele çocuklar, zengin akrabalardan ziyade bunlara musallat olurlar ve biraz büyüyüp haysiyet ve şeref duyguları gelişinceye kadar omuzlarından inmezlerdi.

Fakat yine milletlerde olduğu gibi dışarıdan biriyle bir mesele çıktı mı birbirleriyle olan bütün kavgalar unutulur ve yabancıya karşı derhal kutsal bir millî birlik cephesi kurulurdu. Nitekim benim meselede de böyle olmuştur. Ben, ailenin en ileri gelenlerindendim; ilmiyle, şeref ve şöhretiyle, mal ve mülkü ile öğünülen doktor enişteleriydim. Fakat karımın ölümiyle bu ortaklık birdenbire ayrılmış bulunuyordu. Günün birinde bütün bu ilmi, şöhreti ve hele mal ve mülkü sırtlayıp başka bir memlekete, yahut daha fenası başka bir aileye göç etmem, onların asla anlıyacakları şey değildi. Fakat umumi konuşmalar esnasında Yamuklar hanedanına toz kondurmayan Celile, onların en bellibaşlılariyle kanlı, bıçaklı idi. Bazen ufak tefek vakalar üzerine, bazı hattâ o da yokken sırf kendi vesveselerine kapılarak hepsinin ayağını birer birer evden kesmişti. O kadar ki, ben, bunlardan bazılariyle sokak-

ta âdeta gizli konuşmağa mecbur olurdum. Celile'deki bu huysuzluk ve vesvesenin sebeplerinden biri, ailenin muhtelif kolları arasındaki miras dâvaları idi. Bunlar, kökleri hatırlanamıyacak kadar eski zamanlara çıkan yıllanmış meselelerdi ve vilâyet adliyesi tarihinin bir büyük kısmını bunlar teşkil ederdi. Zaman zaman hiçbir ümide yer bırakmıyan Temyiz kararlariyle kesilmiş gibi görünen bu dâvalar, taraflardan birinin ölümü, yahut nerelerde kimler tarafından saklandığı bilinmiyen torbalardan çıkmış yeni bir vesika üzerine günün birinde tekrar alevlenirdi. Benim kasabaya geldiğim sene savcı ile beraber keşfine gittiğim ilk cinayet vakalarından biri Karayamuklara aitti ve Sultan Aziz devrinde yapılmış bir takrir sahtekârlığı içindi. Karayamuklardan birinin ikinci karısının anasını, onun ilk karısı kıyafetine sokarak vilâyetteki tapu idaresine götürüyorlar ve bir tarla için takrir veriyorlar. Sultan Aziz zamanında yapılmış bir sahtekârlığı, yetmiş yıl sonra, Cumhuriyet mahkemesinin söz götürmez delilller ve vesikalarıyle tesbit etmiş olmasına hayran olmuştum. Yalnız adaletin bu parlak tecellisine mukabil gayet iyi tanınmış elli yaşlarında bir adam emmi oğullarından bir delikanlının başını taşla ezmiş ve kendisini de dereye atmıştı.

Celile'nin ölümünden sonra Karayamuklardan bazılarının vesika torbalarını tekrar ortaya döktüklerini ve onun kızımla bana intikal eden mirasında tutulacak noktalar bulunup bulunmadığını araştırdıklarını avukatım Kör Sami efendi ile müftüden gizli gizli öğreniyordum. Onların kanaatine göre merhum kayınbabam Müslim bey, hukuk ilmini eczacılıktan çok iyi bilirdi. Hiçbir noktada yaş tahtaya basmış olmasına imkân yoktu. Hele müftünün fikrince dâva denen şey lâyemut bir varlıktı; Sünnînin Şii ile, gelinin kaynana ile, bizim Ruslarla olan dâvamız gibi... İmdi Karayamukların da Cemile'yi ve beni bir zayıf tarafımızdan tuttuklarını sanarak mahkemeye göndermelerine bir mâni yoktu.

Ancak Kör Sami'nin, onların hakkında geleceği muhakkaktı. Nasıl ki, Kör Sami'nin torunları da ileride Cemile'nin torunlarını, aynı iddialara karşı adalet huzurunda müdafaa edeceklerdi. Kör kurdunun kısmetini gönderen Yüce Tanrı, Kör Sami'yi unutacak değildi ya?

Bununla beraber, şimdilik asıl dâva beni aileden kaçırmamak, bunun için de ölen karımın yerine, yine Karayamuklardan biriyle tekrar baş göz etmekti. Karayamukların bir araya toplanıp bu işleri böylece konuşmuş olduklarını zannetmem. Fakat büyük, küçük hepsinin, bir kongre kararını tatbik eder gibi, tam bir ittifakla âdeta seferberlik durumuna girdiklerine dair de çok alâmetler belirmişti.

17

İlk Ateş

İlk karşılaşma Kurban bayramının birinci günü bizim evin salonunda oldu. Kayınbabamın ölümünden sonra Yenimahalle'de yaptırdığımız Amerikan biçimi beton evin hemen bütün alt katını tutan bir büyük salon müze gibi, antikacı dükkânı, yahut mezat salonu gibi bir yerdir. Yeni, eski ne kadar göstermelik eşyamız varsa buraya yerleştirilmiştir. Yalnız bayram günlerinde ve bir de Ankara'dan bir büyük adam geldiği zaman, memleketin yüzünü ağartmak için, açılır. Başka zamanlarda kapısı, ben de dahil, herkese kapalıdır. Yalnız üç, beş günde bir Celile, yanında bir iki kişiyle, silip süpürmeğe girerdi.

Karayamuklar hep bir arada, yani heyet halinde, beni ziyarete geleceklerini üç gün evvelden haber vermişlerdi. Ben, üst üste gelmiş iki bayram vakası, bir kurban derisi yüzünden birbirini bıçaklamış iki delikanlı ve bayram yerinde

kopan bir salıncaktan düşmüş birkaç çocuğun ilk tedavileri yüzünden toplantıya bir saatten fazla bir gecikme ile geldim. Karayamukların ileri gelenleri salonun örtüleri kaldırılmış, irili, ufaklı koltuk ve kanepelerine sıralanmışlar ve hepsi birden yüzlerini kapıya çevirmişlerdi.

Karşılarında kapının sağ tarafında yan yana konmuş üç sandalyede üç dullar oturuyorlardı. Bizim Huriye de arkalarında ayakta duruyordu.

* * *

Durumun ciddiyetini anlatmak için bu üç dullardan bir parça bahsetmeliyim.. Bu kadınlar Karayamuklardan değillerdi ve bunun için Celile'nin ve benim en yakınlarımız olmuşlardı. Ailelerinin irili, ufaklı bütün erkeklerini İtalyan Muharebesini takibeden sıra harblerde ve nihayet İstiklâl Savaşında kaybetmişlerdir. En büyüklerinin yaşı altmışı geçmiştir. Ötekiler nispeten daha genç olmakla beraber, tipleri bakımından, iskambil kızları gibi, hep bir örnek görünürler. Karasekili adındaki oldukça büyük çiftliklerinin hatırı için ortanca ve küçük ablaya öteden, beriden bazı kısmetler çıkmışsa da reddetmişler ve üzerlerine kalan sekiz çocuk ve torun arasındaki birkaç oğlan çocuğunun büyümesini bekliyerek çiftliğin bütün işlerini kendi üzerlerine yüklenmişlerdir. Son derece çalışkan, becerikli ve ağırbaşlıdırlar. Çiftliğe giren serserileri silâhla kovalamak kadar her iş ellerinden gelir. Birbirinden güç farkedilen karayağız çehreleri, pek az kadında görülmüş derecede iri vücutları ve iş zamanlarında bacaklarına geçirdikleri poturları ile kadından ziyade erkeğe benzerler ki hiçbir yerden bir tâcizlik görmeden koca çiftliği idare edebilmelerinin bir sebebi de budur. Çok kere siyah bir örtü ile çatkılı alınlarının altını baştan başa tutan, kalın çatık kaşları, kalın ve dik burunları, bir erkek için bile fazla

iri sayılacak çene kemikleri ile ürkütücü bir çehreleri vardır. Fakat bu çehrelerin asıl alâmet-i fârikaları burunları ile dudakları arasındaki mesafenin fazla uzunluğudur. Kızdıkları, düşündükleri ve utandıkları zaman bu mesafenin daha fazla uzaması renklerine daha ziyade kararıyor gibi bir manzara verir. Ablaların gene bir ikinci alâmetleri de ağızlarının sağ köşesine yapıştırılmış mühür büyüklüğünde ve bir yuvarlak meşin parçasına benziyen kıllı benleridir. Fakat bütün bunlar ablaların yabancılara karşı görünüşüdür. Gerçekte onlar kadar saf ve tatlı insanlara hayatımda pek az tesadüf etmişimdir.

Benim ablalarla münasebetim, kasabaya ilk geldiğim sene, çocuklardan birinin burnuna kaçan bir boncuk vesilesiyle başlamıştır. Onların üçünü birden Hükümetteki odamda, endişeden uzamış dudaklariyle, kadın kılığına girmiş üç jandarma neferi gibi karşımda görünce: «Amma mahsul yetiştiriyor mübarek memleketin toprağı» diye düşünmüştüm. Fakat gariptir ki, benim ilk görüşte nefret ettiğim bazı kimseler, sonradan en sevdiğim insanlar olmuşlardır. Emin Hulûsi ile arkadaşlığımızın da mektepte bir kavga ile başladığını hatırlarım.

Boncuk vakasından sonra çiftliğin o tarihte henüz pek küçük olan ve hayli sık sık hastalanan öteki çocuklarına da hayli emeğim geçmiştir.

Celile'ye gelince, babası Hacı Müslim bey, ablaların babasıyle yakın arkadaşmış; Hicaz'da beraber askerlik yapmışlar ve beraber Hacı olmuşlar.. Celile, küçük yaşta anasını kaybedince, garip bir talih eseri olarak, onu da benim Cemile gibi, Karasekili çiftliğine misafir etmişler, belki o da anası gömülürken aynı harman yerinde çocuklarla beraber aynı düğene binmişti.

Karasekili çiftliğinin bizim evlenmemizde ehemmiyetli bir rolü olmuştur. Celile ile sevişmeğe başladığımız zaman-

larda birbirimizi ancak orada görebiliyorduk. İlk konuşmamız ahırların aşağısındaki bir keçi yolunda olmuştur. Sonra birkaç kere de bahçenin kenarındaki bodur fındık ağaçlarının arasında buluştuk ve bir defasında büyük abla tarafından yakalandık. Yakalandık diyorum; fakat büyük abla bibi gördüğü halde görmemezlikten gelmişti; yürüyüşünü değiştirmeden geçip gitmek istedi. Fakat elinde satmağa götürdüğü bir keçi vardı. Tam önümüze geldikleri vakit keçi, bizim aralarında saklı bulunduğumuz fındıklara doğru saldırmıştı. Keçi, bizim istikamete dönmüş, ayaklariyle tozu dumana katarak inadediyor, büyük abla, utancından ve biraz da gizli bir memnuniyetten uzamış dudağiyle başını öte tarafa çevirerek keçinin ipini çekiyordu.

Sonra Hacı Müslim bey, kızını bana vermemek için aynı keçi inadiyle sivri köse sakalını havaya dikince yalnız büyük abla değil, ablaların üçü birden var kuvvetleriyle bizim tarafı tuttular.

Celile'de de, bende de o zamanın heyecanları pek çabuk sönüp geçmiştir. Yalnız gariptir ki, aşk geçer; fakat başladığı yerlerde izi kalır. O keçi yolunda, o bodur fındıklarda ve hele ablaların çehrelerinde o zamanında öyle tesirleri kalmıştır ki, hâlâ devam eder. Evine yabancı hizmetçi ayağı bile bastırmıyan Celile'nin bu kadınları sevmiş ve daima etrafında görmekten hoşlanmış olmasında, sanırım ki, bu tesirlerin büyük rolü olmuştur. Bunda akrabası olduğu halde karımın uzun hastalığı, sıra ile, bu üç kadının kolları arasında geçti. Son gece sabaha karşı üstüm başımla, sofada bir ayı postunun üstünde uyuyup kalmıştım. Huriye'nin feryadıyle uyanarak odaya koştuğum zaman Celile'yi, garip bir ihtişam içinde çırılçıplak ve dimdik büyük ablanın kucağında ölüyor buldum.

* * *

Kendilerini bizim taraftan sayan üç ablaların Karayamuklar komplosunun kokusunu aldıklarına şüphe yoktu. Çekingen tabiatlerine rağmen bu kalabalığın içine karışmaları, üçünün birden çehreleri gibi bir örnek siyah entarileri ve alınlarının kara çatkısiyle Karayamuklar karşısında âdeta harb nizamı almış olmaları bundan başka bir şeye delâlet edemezdi.

Ne eski, ne yeni âdetler uyar bir tarafı bulunmamakla beraber bu bayram ziyaretinden evvel Karayamuklar hep bir arada mezarlığa uğramışlardı. Cemaat içindeki bir, iki yeni kadının elinde, benim birkaç günde bir Celile'nin mezarına gönderdiğim çiçeklerden birkaç tanesi vardı.

Asker tâbirince taarruzun nereden, ne şekilde inkişaf edeceğini merak etmekle beraber onları fazla açılmağa bırakmadan geri çevirmek istiyordum ki bu, Celile'nin hâtırasına karşı da bir nevi hürmet eseri olacaktı. Biraz evvel gözleriyle salondaki eşyanın kıymetini ölçüp biçerken beni görünce burunlarını çekmeğe kalkan birkaç kadını görmemezlikten gelerek kuru bir ses ve kapalı bir çehre ile hepsine birden teşekkür ettim ve bugünkü tören için «Kara bayram» kelimesini kullanan birine: «Ne yapalım. Hayattır bu. Allah beterinden esirgesin!» deyip kestim.

Törenin geri kalan kısmını biraz evvelki bayram vakalarının hikâyesiyle savuşturmayı aklıma koymuştum. Fakat onlar da sıkı dayatıyorlar, sözü mütemadiyen Cemile'ye doğru çekip kaydırarak onu bugün aralarında görmediklerine hayret ve teessüf ediyorlardı. Bir tanesi gelirken mezarlığa olduğu gibi, dönüşte de Karasekili çiftliğine uğramayı teklif etti. Ben: — Aman, onu yapmıyalım, dedim, zaten bu bayramın bayrama benzer ne tarafı var ki? Cemile hepinizi bir arada görünce şüpheye düşer... Hele biraz daha zaman geçsin... Çocuk sizin... Ne vakit isterseniz görürsünüz...

Bu defa bir başkası Cemile'nin çiftlikte ne kadar kalaca-

ğını sordu ve birkaç gün de kendilerine misafir olmasına müsaademi istedi. «Merak etmeyiniz, yavrumuzun yavrusunu biz de elimizden geldiği kadar ağırlamasını biliriz!» dedi. Bunda üç ablalara üstü örtülü bir taş vardı. Onların bize yakınlıklarını zaten öteden beri çekemiyen Karayamuklar muhakkak ki daha ileriye gideceklerdi. Fakat Üç Ablaların sadece bu kadar gözü üzerlerine dikilmiş görmekten uzıyan dudaklarından ürkerek fazla bir şey söyliyemediler. Plân belli olmuş, ilk hedefin Cemile'yi elde etmek olduğuna artık şüphe kalmamıştı. Fakat tehlike bugün için savulmuş görülüyordu. Meydanda biraz evvel elenseden sonra birbiriyle kapışamıyacaklarını gören pehlivanlar gibi, bir ikinci karşılaşmaya kadar biz de birbirimizden ayrılacaktır. Fakat Karayamuklar safındaki ihtiyar bir hâkimin birdenbire yaptığı bir çıkış, her şeyi bozdu ve savaşı kalenin dışından onun kendi duvarları içine soktu.

18

Kale İçi Çarpışmaları

Karayamukların Sıtkı Karayamuk diye ihtiyar bir adliyecileri vardır. Uzun zamandan beri Yargıtay Âzasıydı ve ailenin Ankara'daki işlerine o bakardı. Bir sene evvel emekliye ayrılarak aşağı yukarı el elde, baş başta, memleketine döndükten sonra kredisinin ne dereceye düştüğünün farkında değildir ve hâlâ o aileye liderlik iddiasındadır. Müftünün bana anlattığına göre bu zat, ehemmiyetlice bir kasa açığı yüzünden hapse mahkûm olmuş bir banka memurundan boşattığı kızını bana yamamayı kafasına koymuştur. Ayrıca kayınbabam Hacı Müslim beyde, Balkan Harbinde beraber yaptıkları bir buğday ticaretinden eski bir alacağı kaldığını iddia

ederek bana karşı bir dâva açmaya hazırlanmakta ve Celile'nin hayatından ümit kesildiği günden beri bir mufassal dosya hazırlamaktadır. Bu iki teşebbüsten hangisi tutarsa muhterem hâkimin, sıkışık olduğu herkesçe bilinen, geçim durumuna hayli yardım edecektir. Fakat büyük ikramiye, kızını benimle evlendirmek olmasına göre, ümit kesileceği güne kadar dosya gizli tutulmaktadır.

Sıtkı Karayamuk'un emekli aylığıyle geçinememesi daha ziyade kızı yüzündendir. Bankadan çalınan para ile Ankara'da hot sosyete hayatı yaşamağa alışmış olan bu genç kadın, kollarından birinin kesilmesiyle şezlonga tahvil edilmiş bir kanapenin üstünde yatmakta, sabahtan akşama kadar: «Sıkılıyorum. Ben bu âdi muhitte, muamele bilmez insanlar arasında yaşıyacak kadın mıyım?» diye adamcağızın başında bağırmaktadır. Hattâ bazan pek ziyade şiddetlenen sinir nöbetleri esnasında sabık Yargıtay Başkanına dayak attığı hakkında kuvvetli rivayetler vardır. Asıl adı Şaziment olan, fakat babasının hâlâ Ankara'daki gibi Şoşo diye çağırmakta devam ettiği bu genç kadını benimle evlendirmek, en büyük dâvayı halletmenin en kestirme yoludur.

Kendi yüksek itibarına ve kızının bizim kasabanın en yüksek salon kadını olmasına göre muhterem hâkimin benim için hiçbir şüphesi bulunmadığı tasavvur edilebilir. Asıl mesele Ankara hapishanesindeki genç, yakışıklı salon adamı kocadan sonra Şoşo'ya benim gibi alaturka bir adamı, çıplak başı ve şişman karnı ile nasıl kabul ettireceği meselesidir. Bu benim anlatmakta bulunduğum bayram töreninden yedi, sekiz gün evvel hâkimin evine yaptığım ziyaretten aldığım intibadır. Bahane, Şoşo'nun ham erik yiyerek şiddetli bir ishale tutulmuş olan oğlu Engin'i bana göstermekti. Hastanın odasından sonra beni ara kapıdan salona geçirdiler. Ortaya bir çay masası kurulmuş, yerlere halı kaplı yastıklar atılmıştı. Hâkim beni oturttuğu koltuğun önündeki yastıklara bas-

mamağa uğraştığımı görerek müsamahalı bir gülümseme ile: «Ziyanı yok, basınız!» dedi. Şoşo, üzerindeki keman, mandolin, zil gibi cazbant âleti resimleri bulunan ipekli Avrupa empirmesinden bir mavi elbise giymiş ve yüzünü iyice boyamıştı. Fakat kanapeden bozma şezlongda, ensesini avuçları içine alarak ve elbisesinin terden sararmış koltuk altlarını gererek kendi kendine oturmasından, üst üste attığı bacaklarından birini durmadan sallandırmasından ve babası kendisini lâkırdıya karıştırmak istedikçe sinirli ve hoşnutsuz yüz hareketleri yapmasından bu süsleri hâkimin zoriyle yaptığı anlaşılıyordu. Biraz sonra yerinden kalkarak bir likör tepsisiyle bana doğru geldi. Fakat ağzı açık kalan likör şişesine sinekler düşmüş olduğunu görerek geri götürdü. Daha sonra çay içtik. Hâkim, beni mütemadiyen pasta yemeğe zorluyor: «Kızım pastalarını kendi yapar. Ankara'daki davetlilerimiz hayret ederlerdi. Bugün biraz altları yanmış ama lezzetleri nefistir.» diyordu. Çayla, bayıltıcı tatlılar yiyemediğimi söyliyerek yanık kısımları bıçakla kazınmış olan pastaları bırakıp gevrek gibi bir şey aldım. Fakat dişim kesmediği için çaya soktum. Şoşo'nun boyalı dudağı hafif bir alayla yana burkuldu.

Duvarlarda Avrupa mecmualarından kesilip çerçevelenmiş birkaç renkli resim vardı. Hâkim, bana onları göstererek: «Ne mâmur şehirler değil mi?» dedi. «Hiç Avrupa'ya gittiniz mi?»

Maksadı derhal anlıyarak:

— Maalesef hayır, dedim, fakat Cemile ile beraber uzunca bir seyahat yapmak istiyorum.

Şoşo'da derhal bir değişiklik oldu; derin derin göğüs geçirerek:

— Biz de bir, iki kere niyet ettik, dedi, fakat beceremedik. Yazık ki, göremeden öleceğim.

— Görürsünüz inşallah, dedim, daha gençsiniz, vaktiniz var.

— Nereye gidecekainiz?

— Büyük şehirleri görmek istiyorum. Benimkisi daha ziyade bir tetkik seyahati olacak. Malûm ya biz doktorlar için meslekteki yenilikleri görüp öğrenmek bir vazifedir. Hem de Londra'da, Paris'te, Berlin'de uzun müddet kalayım diyorum.

Şoşo, ağlar gibi bir çehre ile gülüyordu.

— Ah, ne iyi, ne iyi, beyefendi... Keşke hanımefendi de hayatta olsalardı da beraber gitseydiniz.

— O, hayatta olsaydı, bu seyahatten memnuniyetle vazgeçerdim.

— Niçin? Hanımefendi seyahati sevmezler miydi?

— Onun için değil. Fakat kadınla tetkik seyahati yapılmaz da onun için.

— Hiç öyle değil, beyefendi. Hiç öyle değil... Hastahanelerde beraber çalışacak değildiniz ya... Siz hastahanede iken o, sevgili Cemile ile çarşıda, pazarda dolaşırdı.

Dediğim gibi, hâkim, bu Avrupa meselesini bir maksatla ortaya atmıştı. Fakat Şoşo'yu bana karşı bu kadar çabuk yumuşatacağını yine de ummamıştı. Adamcağız, torunu Engin de dahil olarak, hepimizi ellerimizde seyahat valizleri ve nevale kutuları, şimdiden trene uğurladığını görüyor; ancak hâkim kürsüsünde oturduğu seneler esnasında ihsas-ı rey etmemeğe çehresini alıştırmış bulunduğundan sevincini belli etmiyordu. Fakat eller! Eller çehre gibi sır saklamağa alışık değillerdir. Onun için adamcağığın müselles biçiminde kalın kaşları ve çukur göz evleri içinde yanan şakaklarına doğru kaykılan karanlık gözleriyle çehresi bir maske gibi hareketsiz kaldığı halde onlar durmadan oynuyor; konuşmalar yolunda gittiği müddetçe birbirini sıkarak kendi kendi-

lerini tebrik ediyorlar; aksi halde parmaklarını tersine tersine hareket ettirerek kelimeleri âdeta kovuyorlardı.

Şoşo, çarşı, pazardan bahse başlayınca, zavallı, âdeta çıldıracak gibi oldu. Fakat nazik zamanlarda her türlü heyecanın üstüne çıkmayı bilen sesi gayet sâkin ve tane tane kelimelerle durumu düzeltti.

— Efendim, öyle şehirlerde çarşıyı, pazarı dolaşmağa ne hacet? Şu manzarlara, şu parklara bakın. Kartpostal gibi.

Hâkim, Şoşo ile konuşmamızın daha pratik bir şekil almasını umarak kısa bir müddet dışarı çıktı. Biz, salona geçtikten sonra Engin, hemen yatağından fırlıyarak sofada gürültü etmeğe ve öteyi, beriyi devirmeğe başlamış olduğu için buna zaten lüzum da vardı.

Adamcağız, biraz sonra içeri girdiği zaman kızının benimle sinirli sinirli konuştuğunu işiterek ürker gibi oldu. Fakat bunun sebebi, birdenbire zannetmiş olacağı gibi, çarşı, pazar bahsinin tazelenmiş ve aramızda mevsimsiz bir tartışmaya zemin açmış olması değildi. Şoşo, sadece kasabanın adam çekiştirmesinden başka bir şey bilmiyen seviyesiz ve rüküş kadınlarını tenkidediyordu. Sonra bu muhitte nasıl boğulduğunu anlattı. Babasının kuru öksürüklerine aldırmıyarak sıkıntıdan nevrasteniye tutulduğunu, arasıra beynine kan hücum ederek ne yaptığını bilmez hale geldiğini, evin içindekileri döğmek istediğini söyledi. Az kaldı boş bulunup «babanızı mı?» diye soracaktım.

* * *

Hiç olmazsa bugünlük her şey yoluna girmiş görünürken hâkimin birdenbire yaptığını söylediğim münasebetsiz çıkış şudur: Kendini hâlâ Yargıtay zamanındaki gibi ailenin

bir nevi lideri farzederek, baş koltukta oturan Sıtkı Karayamuk, bana âdeta bir hâkim kürsüsünden hitabetti:

— Sabri beyefendi. Biraz evvel çok doğru olarak buyurduğunuz gibi Cemile, yavrumuzun yavrusudur. Binaenaleyh çiftlikten dönüşünde ilk ziyaretin bize misafir olmasını rica ederim. Her türlü esbab-ı istirahati temin edilir. Yalnız yatmağa alışık değilse Şahende teyzesinin koynunda yatar. Teyze ana yarısıdır. Binaenaleyh teyzede ana kokusu vardır. Allah bir kız çocuğu vermediği için Şahende, kız çocuklarına da bayılır, anlaşıldı mı efendim... Engin kardeşiyle de oynarlar. Fakirhaneyi teşrif edip gördünüz. Çiftlik gibi değilse de az çok bahçemiz vardır...

Hâkim, benden pek açık bir cevap alamadığını görünce gözleriyle kızını aradı ve ağır ağır seslendi:

— Şahende de bilhassa rica ediyor. Öyle değil mi Şahende?

Şoşo, o gün yine bir moda mağazası camekânından çıkıp yürümüş gibiydi. Vücudunun bütün girintileri, çıkıntılarını meydana çıkaran dar siyah elbisesinin yaka ve kollarından, düz beyazdan kreme dönmeğe başlamış dilim dilim ipekliler sarkmakta, Paris biçimi ince bir hasır şapka ailenin öteki kadınlarına meydan okurcasına yana çarpılmaktaydı. Biraz evvel bir sigara tabağı kıran Engin'i elinden tutup dışarı çıkardıktan ve galiba biraz da okşadıktan sonra tekrar babasının yanına dönmemiş ve dipteki açık bir pencerenin pervazına çıkıp oturmuştu. Böylece bir resim çerçevesi içinde gibi kendini öteki Karayamuklardan ayırdediyor, kâh ellerini ensesinde kilitleyip gökyüzüne bakarak, kâh öne eğilip diz kapaklarını kollariyle çemberliyerek güzel güzel pozlar alıyordu. Arasıra da bir satış salonundaki eşyaya bakar gibi kanapeler, koltuklar vesaireyi seyretmekte ve galiba şimdiden hangilerini atıp hangilerine bir tertip vereceğini tasarla-

makta idi. Bütün gözler kendisine dönünce pervazdan indi ve gayet zarif bir baş işaretiyle:

— Elbette efendim... pek seviniriz... Cemile de benim çocuğum demek, dedi.

Sıtkı Karayamuk'un herkesten evvel Cemile'ye sahip çıkması ve «Fakirhaneyi teşrif ettiniz» demesi cemaatte bir hayret uyandırmıştı. Şoşo'nun «Cemile de benim çocuğumdur» demesi ise kabîleye lüzumundan daha açık bir ifade gibi göründü. Kuş kafesten kaçıyor muydu? Hâkim ile kızının bu fazla açıkgözlülüğü karşısında aile birliğinin birdenbire sarsıldığını hissettim. Dul veya genç kızdan adayı bulunan bir, iki grupta hafif elektriklenmeler oldu. Amma bunlar, ne de olsa müeddep insanlardı ve telâşlarını sakladılar. Fakat yine ön sıranın baş koltuğunda oturan ve yerinde çay semaveri gibi fıkırdıyan Andelip hanımın bu durum karşısında, kendini daha fazla zaptetmesine imkân yoktu.

19

Andelip Hanım

Andelip hanım, Şoşo'nun rakibidir. Ondan sekiz, on yaş daha büyük olmalıdır. Fakat bu farkın bilâkis kendi lehine kaydedilmesi lâzım gelir. Çünkü onunla ben bir bakımdan daha birbirimize uygun ve hemen hemen akranız.

Andelip hanım Karayamuklardan Âşık Feyzi'nin kızıdır ki esasen bu Andelip ismi de oradan gelmiştir. Âşık Feyzi; serseri, sarhoş, kumarbaz bir adammış. Nerede akşam, orda sabah, memleket memleket dolaşır, arasıra kendininkine de uğrarmış. Kâh Erzurum'da evlendiği, kâh Musul'da hapis yattığı, kâh Arnavutluk'ta cami müezzinliği yaptığı ve sonra Arnavutlar tarafından öldürüldüğü haber alınır, fakat ba-

çağıldan birinin topal kalması gibi bazı ufak tefek ârızalarla günün birinde yine memlekete döndüğü dehşetle görülürmüş. Âşık Feyzi ve kızı Andelip hanım hakkında asıl havadis Müftüdedir. Onun rivayetine göre, Andelip hanım, ilk terbiyesini babasından almıştır. Âşık Feyzi, bir aralık «Bu fena dünyada sazımla kızımdan başka neyim var ki?...» diye tutturmuş. O tarihte yedi, sekiz yaşlarında olan Andelip'i yakın memleketlere beraberinde götürür, kahvelerde sazını çalarak kızına şarkı söyletir ve hattâ oynatırmış. Öyle ki bu hal Karayamukların namusuna dokunarak ailenin usluları Âşık Feyzi'yi mahkemeye verirler. Fakat o sıralarda Âşık, bir hastalığa tutulup ölerek dâva kendiliğinden düşer; karısı da bir zaman evvel bir deveci ile kaçmış bulunduğu için çocuk, ailenin başına kalır. Karayamuklar, şikâyet edilecek bir hali görüldükçe Andelip'i birbirine devretmek suretiyle birkaç sene idare ederler. Bazan da kendisi birbiriyle dargın evlerin birinden ötekine kaçar. Karayamuklar ona çocuk baktırmak, bulaşık ve çamaşır yıkatmak, söküm diktirmek suretiyle esaslı bir aile terbiyesi vermeye himmet ederler. Bir yandan da kendi çocuklarıyle beraber mektebe gönderirler.

Öz evlât aslına çeker. Âşık Feyzi'nin iyi tarafları kızda pek çabuk gelişmeğe başlar; sade küçük Karayamukları değil, bütün kasabanın çocuklarını geçerek mektepte her dersten birinci olur. Derken babasından miras kalan iki sazı trampa etmek suretiyle elde ettiği udu çabucak ilerletir; âdeta dinlenecek gibi şarkılar, peşrevler çalmağa, hattâ babasından aklında kalmış bazı beyitlerin yardımıyle, öteki, beriki için, kendinden türküler ve maniler düzmeğe başlar. Bu taraflara bir diyecek yok. Fakat on iki, on üç yaşlarına doğru kızda, muhtelif evlerde geçirdiği hayatın da yardımiyle, Âşık Feyzi'nin kötü taraflarının da çiçeklenmeğe başladığı dehşetle görülür. Eskiden, kabile çocuklarına ayıp ayıp şey-

ler öğrettiği tesbit edilirken sonradan bunların tatbikatına geçmeğe hazırlandığına dair bazı emareler belirir. Bunun için gitgide büyüyen bohçaları ve udiyle evden eve yaptığı göçler daha sıklaşır ve bir zaman gelir ki ev bark yıkımlarından ve on beş ile elli beş arasında bazı aile erkeklerinin baştan çıkarılmasından ciddî surette korkulmağa başlanır. Aile uluları arasında buna bir çare bulmak için dertleşmeler olur. Fakat vaktiyle babasının ölümü mahkemedeki dâvayı nasıl kolaylıkla hallettiyse şimdi de onun bir arzusu bu mahkemeden de bir medet umulamıyacak yeni dâvayı aşağı yukarı o kadar hayırlı bir neticeye eriştirir. Andelip, ebelik tahsil etmek üzere İstanbul'a gitmek arzusunda. Bu arzunun kasabada başa çıkılamıyarak Halkalı'da ziraat tahsiline gönderilen haşarı bir çocuğun seyahatiyle alâkalı olduğu hakkındaki rivayetlere kulak asılmaz. Yalnız seyahatin ayrı bir posta ile yaptırılmasından ibaret bir tedbir ile iktifa edilir ve Andelip, aile arasında toplanmış epeyce bir para ile İstanbul'daki belli başlı hemşirelere yazılmış tavsiye mektuplarıyle kasabadan uğurlanır.

Yine Müftünün anlatışına göre Andelip hanımdan gelen haberler, uzun zaman, vaktiyle Âşık Feyzi'den gelmiş haberlere benzerler. Ebe mektebinden çıkmış, bir terzi yanına, aynı zamanda da Darül'elhana devam ediyormuş.

Darül'elhanın bir konserinde kalabalıkla beraber sahneye çıkmış ve şarkı söylemiş... Mektup yazılırsa Sümru diye yazılmalıymış; çünkü adını değiştirmiş... Andelip hanım, yahut Sümru bir piyade zâbitiyle evlenerek İzmir'e gitmiş; fakat talihine babası gibi sarhoş çıkan kocasından birçok dayaklar yedikten sonra tekrar İstanbul'a dönmüşmüş. Sümru, zengin bir komisyoncu ile evlenmiş, bu defa da o, kocasını döğüyormuş... Nihayet, günün birinde Sümru yine Andelip hanım adiyle kasabaya düşüyor ve oturduğu evin iki odasından birinin penceresine, benim muayenehanemdeki iskelete

benzer yorgun bir manken koyarak terziliğe başlıyor. Bu defa aileden yüz bulamamaktadır. Fakat onun asıl işi kendine daha yakın gördüğü İstanbullu ve Ankaralı memur aileleriyle olduğu için buna pek aldırış etmiyor. Cumhuriyet ilân olunmuş, kadınlar sokakta açık gezmeğe ve şapka giymeğe başlamışlardır. Andelip hanım onlara elbiseler dikiyor ve arasıra İstanbul ve Ankara'dan getirttiği hazır tuvaletleri ve şapkaları satıyor. Fakat nedense memur aileleri içinde de pek tutunamıyor. Bazı kadınlar onun hem satıcılık yapmasına, hem de görmüş geçirmiş bir hanımefendi tavırları almasına ve kocalarına pek fazla yanaşmasına tahammül edemiyorlar.

Erkekler de balo ve hayır müsamereleri tertibi işlerinde onu mütemadiyen koşturmakla beraber karılarını kumar ve israfa alıştırmak ve onlara kampiyon malı birtakım lüks eşyayı yüksek fiatlarla satmakla itham ederek evlerine pek fazla girip çıkmasını hoş görmüyorlar.

Andelip hanım, atelyesinde terzilikten başka ut ve dans dersleri verdiği, hattâ yine Müftünün rivayetine göre, para ile fala baktığı halde geçim sıkıntısından kurtulamıyor. Bunun bir sebebi de İstanbul mekteplerinden birinde okutmakta olduğu on beş, on altı yaşındaki oğluna az, çok bir para göndermek mecburiyetinde olmasıdır.

Ben, bu Andelip hanımı akrabalığımızdan yani benim Karayamuklara damat olmamdan evvel tanımıştım. O vakitki parti reisi ötekine berikine münasebetsiz şakalar yapan bir adamdı. Hattâ kendi halinde bir adamcağızı mebus oluyorsun, diye uydurma bir telgrafla aldattığı, o da sahi sanarak Ankara'ya mufassal bir teşekkür telgrafı çektiği için parti reisliğinden atılmıştı. Bu adam, Andelip hanımla da «Sana tayyarenin büyük ikramiyesi çıktı!» diye eğleniyor, kadıncağız biraz sonra bunun şaka olduğunu öğrenince sokağın ortasında düşüp bayılıyordu. Baygınlığının uzun sürmesinden korkarak beni çağırmışlardı. Andelip hanımın o günkü halini ha-

tırladıkça hâlâ hem acır, hem gülerim. Biçareyi berber Yakub'un dükkânındaki kanapeye uzatmışlar, aynanın önündeki kolonya şişesini başından aşağı boca etmişlerdi. Andelip hanımın, ucu derince bir çatlakla ikiye bölünmüş hürmetlice bir burnu vardır. Hattâ Müftü, çok kere ondan «Manda burun karı» diye bahseder. Zavallı Andelip hanım, kolonyadan büsbütün yanıp şişmiş burun deliklerinden sular akarak yatıyor, arasıra ayıldıkça «Ah, yalan mıydı o elli bin lira? Niçin ettiniz bana bunu?» diye tekrar gözlerini kapıyordu.

Andelip hanım, kendi halini ve benim gibi bir lokmayı kendisine yutturmıyacaklarını bilecek kadar zekidir. Fakat işin nihayetinde bu da, hiç değilse, tayyare ikramiyesi derecesinde bir ihtimal ve ümittir. Şoşo'nun kabîle nazarında kendinden pek fazla bir itibarı bulunmadığını da bildiği için birdenbire bir hamle yaptı ve bir rüya anlatmağa başladı. Cemile'yi bir gece evvel rüyasında görmüş; kızım bir çamur batağı içinde ördek gibi çırpınıyormuş. O esnada karım Celile, arkasında gelin elbisesine benzer beyaz tülden bir elbise ile, karşı kıyıda görünmüş; kuş gibi çırpınarak: «Andelip, ne duruyorsun? Kurtarsana çocuğumu!» diye haykırmağa başlamış... Göz yaşlarından sırsıklam olmuş yastığında, kulağında «Sevgili Celilesinin sesiyle» gözlerini açtığı zaman sabah ezanı okunuyormuş... Bir kurban bayramı sabahında ne demekmiş bu rüya?»

Karımın hastalığı zamanında bir gün her şeyi göze alarak patır patır yatak odamızın kapısına kadar yürüyen Andelip hanımı Celile'nin «Çabuk defedin o münafık karıyı evimden!» diye nasıl koğdurduğunu hatırlamaktan kendimi alamadım. Şimdi çamurda boğulan çocuğu için merhumenin ondan başka imdat umulacak kimseyi hatırlamaması gerçekten şaşılacak şeydi.

Andelip hanım: «Ah, benim cennet kuşu kardeşim» diye

bir, iki kere hıçkırdı; fakat heyecanının sirayet etmediğini görerek kızarmağa başlıyan burnunu mendiliyle sildi.

20

Belediye Ebesinin Evi

Hâsılı, kadınımın ölümünden beri ben, çeşit çeşit oltalar, ağlar, zıpkınlarla kovalanan bir iri balıktan başka bir şey değilim. Ancak balığın kendini yakalatmağa asla niyeti yoktur. Balık, bu berzahtan kurtulmayı aklına yerleştirmiştir. Hattâ bu karar bugün değil, on yedi yıl evvel bu kasabaya ilk ayak bastığım günü akşamın'da verilmiş bir karardır.

O tarihte bu şimdiki evimizin bulunduğu yerde bir fukara mahallesi vardı. Kazada kavaktan başka ağaca pek nadir tesadüf edilmekle beraber adına neden Kavaklı mahalle derlerdi. Merkezdeki Dereboyu mahallesinde birdenbire ucuz bir yer bulunamadığı için bana Belediye Ebesinin bu Kavaklı Mahallesindeki evinde bir oda tutmuşlardı. Ebe, zaten meslektaş olduğu için en münasibi de bu idi. İlk hevesle borca girerek aldığım hekimlik âletlerim —tansiyon ölçüsünden mikroskopa kadar, lüzumlu bir sürü avadanlık— Ebenin sofadaki yerli dolabında onun kendi ebe çantası yanına yerleştirildi. Taksitlerini gönderirken daima kendime küfrettiğim halde bu âletler sonradan Dereboyu Mahallesindeki muayenehanemin ilk sermayesini teşkil etmişler ve yine de pek işe yaramamakla beraber benim için iyi reklâm olmuşlardır.

Ebe, iyi ve namuslu kadındı. Çocuk düşürtmek, nasılsa kazaya uğramış bazı gelinlik kızları sülükle muvakkaten tamir etmek gibi huyları yoktu ve cahilliği yüzünden öldürdüğü ana ve çocukların sayısı her halde fazla olmakla beraber bunu da bir fazilet saymak lâzım gelirdi.

Ebeler konuşkan olur. Fakat benimki öyle değildi. Daha doğrusu konuşmayı beceremezdi. Kasabaya ve müşterilerine ait en canlı havadisler onun ağzında çalı süpürgesi gibi kuruyup tatsızlaşırdı. İlk zamanımda buna da ayrıca memnun olduğum halde biraz sonra etrafımda insan sesine ihtiyacım o hale geldi ki, onu bir parça neşelendirip açmak için âdeta haysiyet kırıcı şaklabanlıklar ve maskaralıklara düştüm. Fakat olmadı. Nihayet ebeyi söyletmek mümkün olmıyacağını anlıyarak kendim konuşmağa karar verdim ve ona meslek dersleri vermeğe başladım. Zaten çiçeği burnunda her genç idealist gibi bildiğini başkalarına öğretmek bende de bir ihtiyaçtı. Ebe; bunları, cennet, cehennem hikâyeleri gibi, merakla dinlemekte oldukça kabiliyet gösterdi. Loğusa vücutlarında kendi gözünün ve elini erişebildiği kısmın öte tarafındaki âzalar hakkında bir fikri olmadığı için arasıra başına gelen doğum kazalarında tek mazereti: «İnsan kapalı kutu. Nereden bilirim ben?» den ibaretti. Fakat Ebe, ne de olsa fen adamı sayılırdı. Zor doğumların son kertesinde başvurduğu diplomalı hekime karşı korkusu ve az çok emniyeti vardı. Bu sebepten onun kapalı kutusu üzerine verdiğim izahatı, kendi tasavvur ettiği şekle uygun bulmasa da, iyi niyetle dinliyor ve anlamağa çalışıyordu. Ancak, ne yazık ki, elimde boyalı vücud-i beşer tablolarından başka, bir vasıta yoktu ve Ebe, resimden hiç anlamadığı için onların tek buutlu şekillerini bir türlü zihninde tecessüm ettiremiyordu. Fakat çaresizlikten mukavva parçalarını büküp yapıştırmak suretiyle meydana getirdiği mücessem âza maketlerini, hazin iptidaliklerine rağmen, daha iyi kavradı. Ancak, bu sefer de beni erkek, daha doğrusu kendini kadın saydığı için sıkılıyor, en gülünç Nasreddin Hoca hikâyelerinin bir zerre kımıldatamadığı büzük dudaklarında uyanan hafif utanç gülümsemesini baş örtüsünün uciyle örtüyordu. Bazı gebelik ve doğum ârızalarını bana izah için kendisinin, edep ve hayâ kaidelerine nispeten daha

uygun zannettiği bir usulü vardı. Kendi yüzünün alt kısmını tenasül âleti farzeder ve meselâ ters gelmiş bir çocuğu çevirip almak için neler yaptığını ağzını, dilini, dudaklarını türlü şekillere sokarak ve parmaklarıyle karıştırarak bana tarif ederdi. Gariptir ki, bu sefer de bana mânasız bir utanma geldiği için bir türlü birbirimizi anlıyamazdık. Bununla beraber Ebeye antisepsi vesaireye dair öğrettiğim şeyler az olmamıştır. Fakat ne yazık ki, zavallı kadın, bunlardan faydalanmaya fazla vakit bulamıyarak amipli dizanteriden öldü.

Ebenin ölümünde yüreğime dokunan bir nokta olmuştur. Celile kızım Cemile'yi dünyaya getireceği vakit komşu vilâyetlerin birinden mektepli bir genç ebe getirtmiştim. Bizimki buna çok kahırlanmış; ölmeden evvel komşularına: «Sabri beyin bana emniyet etmemesi pek namusuma dokundu. Görürsünüz ben, çok yaşamam artık!» demiş... Biçare ebenin ölüm sebebi malûm olduğu için bu iddianın hakikatle bir alâkası yoktur. Fakat kendisi öyle zannettiği için epeyce mahzun oldum.

Evinde oturduğum yedi, sekiz ay kadar zaman içindi Ebenin bana yiyeceğimi pişirmek, çamaşırlarımı yıkamak gibi işlerden daha başka hizmetleri de olmuştur. Kasabada bana ilk müşterilerimi o buldu. Hattâ İsa beyin bazı fakir müşterilerine, günün birinde bu celâlli ihtiyardan dayak yemek tehlikesini göze alarak, o, beni peşkeş çekmiştir. Ben de ilk zamanlarda ondan çok memnundum; Dereboyu Mahallesinde çıkan bir iki evi onun hatırı için reddettim. Fakat bir müddet sonra bende bu kadına karşı bir soğukluk hâsıl oldu. Bunun bir parça da mânasız olan sebebi şudur. Ebenin arasıra kenar mahallelerde mevlit okumağa çağırıldığını işitiyor, Süleyman Dede mevlidinin onun ağzında alacağı ahengi pek tasavvur edememekle beraber dışardan birkaç kuruş kazanmak istemesini tabiî buluyordum. Fakat sonradan doğuma gidiyorum diye evden kaybolduğu bazı gecelerde, yine kenar mahallelerde ölü

bekçiliği yaptığı ve ölü yıkadığı kulağıma geldi. Fukara için buna da «namuslu bir iş değildir» diyemem. Hattâ bir cinayet yüzünden Vilâyet hapishanesinde yatan genç bir akrabasına arasıra gönderdiği para da belki bundan gidiyordu. Nihayet ölü yıkayıcılık, doktorun pek yadırgamaması lâzım gelen bir meslektir ve benim yarasından, mikrobundan iğrenmeden bir biçare vücuda yapmağa çalıştığım hizmetin devamı demektir. Fakat duygu ve sinir meselesi-

İlk geldiğimden beri evde cinsini tâyin edemediğim acayip bir koku hissediyordum. İşi öğrenince bu koku, bana cenaze kokusu gibi geldi. Artık Ebenin sabun kokan tertemiz minder örtüleri, pencerenin dışındaki gırgır testide soğuyan su, mutfakta kaynıyan tencere bana cenaze kokuyordu. Tabağımdaki yaprak dolmasını onun hangi parmaklariyle doldurduğu aklıma geldikçe aş yiren gebe kadınlar gibi safram kabarmaktaydı.

Sonra, bu fakir ev için lüksten sayılacak bazı eşyanın ölü eşyası olmasından şüphelendim. Nihayet bir gece yatağımda her zamanki eski yorgan yerine baklava baklava dikilmiş bir atlas yorgan görünce âdeta ürktüm ve minderde paltoma sarılarak geceyi geçirdim.

Ertesi sabah Ebeye bir sebep söylemeden eşyamı başka bir yere naklettiriyordum.

O tarihte şeriat kanunu henüz kalkmamıştı. Arasıra mahallede gecenin sessizliği içinde birdenbire bir kadın çığlığı kopardı. Benim mahallede bir ölüm, yahut cinayet oldu sanarak korkmama karşı Ebe, hiç yüzünü bozmadan. «Değil, değil... Herifin biri karısını boşadı!» derdi.

Ben «Gidiyorum» dediğim zaman Ebe, haykırmadı. Fakat o hizmetçi koğar gibi selâmsız sabahsız iradeti eline verilmiş kadıncağızlardan daha az müteessir olmadığına hiç şüphem yoktur.

21

Minare ve Kavaklar

Ebenin evinin bitişiğinde bir eski mesçit ve bu mesçidin bodur bir tahta minaresi vardı. Minarenin şerefesi benim odamın yan penceresiyle karşı karşıya idi ve aramızda mesafe o kadar azdı ki, pencerem açık olduğu zaman müezzin, ezanın bir kısmını âdeta benim için okurdu. Ahbaplığımız ilerleyince her ezandan sonra tekrar penceremin karşısına gelmeğe ve kollarını şerefenin tahta parmaklığına dayıyarak dertleşen komşular gibi, benimle üç beş satırlık cumba sohbeti yapmağa başladı. Aylığı son zamanlarda hemen hiçe indiği için Belediyede ona bir ilâve memuriyet düşünülmüş ve mesleğiyle az, çok alâkalı bir iş olarak bedestan tellâllığı verilmişti. Benim kendi durumum hakkında ona izahat vermeme hacet kalmadı. Çünkü nereden geldiğimi, ne iş yaptığımı, kaç kuruş aylık aldığımı benim kadar biliyordu.

Eski Haydarpaşa Fakültesinin başdöndürücü tavanlarından sonra kendimi Ebenin basık tavanlı odasında bulunca, ilk gece, boğulur gibi olmuş, âdeta bir sevk-i tabiî hareketiyle yükün üst kapağını itip açarak dama sıçramış, birkaç adım yürüdükten ve bir direğe tutunarak minare merdivenine geçer geçmez kendimi müezzinin şerefesinde bulmuştum. Benim o zamanki kuru ve çevik vücudum için bu manevra çocuk oyuncağı idi. Şerefe, etrafındaki çürük parmaklıklara dikkat edilirse bir küçük tahtaboş gibiydi. Benim pencereden ancak birkaç metre yüksekte olduğu halde manzara inanılmaz derecede değişiyordu. Sokaklar çok dar olduğu için birbirine yapışık gibi görünen inişler, çıkışlar toprak damlar, üstlerinde hırdavat yığınlarına benziyen irili, ufaklı bacalar ve etrafında sıra sıra kavaklar...

Bu memlekette kavağı nedense pek severler. Yahut belki de, kavak bu memleketin toprağını sevmiştir. Ev bahçesi meydan, çarşı, sokak, kenarı hâsılı, nerede boş bir yer bulmuşlarsa kavak dikmişlerdir. Uzaktan baktığınız zaman kasabayı yemyeşil bir orman sanırsınız. Fakat içine girince bu ağaçların sokaklardaki ağır kasveti arttırmaktan başka bir şeye yaramadıkları görülür. Hele kendilerinden en imdat umulacak zamanlarda, sokakların güneş altında cayır cayır yandığı sıcak yaz günlerinde bu boyundan başka marifeti olmıyan ağaçların tepelerindeki bir avuç yaprağın gölgesini nerelere sakladıklarını bir türlü anlıyamam.

Ben, kendi hesabıma kavak ağacını hiçbir zaman sevememimişdir. Çocukken bir evde oturmuştuk. Karşımızda bir kışla ve bahçemizde, talihime, yine birkaç kavak ağacı vardı. Sineklerin kudurduğu sıcak yaz öğlelerinde neferler, kışlanın avlusunda, borazan talimleri yaparlar ve aradaki mesafeye rağmen bu borazanlar âdeta insanın kafasının içinde öterdi.

Kavakların hâtırası zihnimde o seslerin hâtırasiyle o kadar karışmıştır ki ne zaman bir kavak görsem borazan sesi duyar gibi olurum ve yüreğime tarif edilmez bir usanç ve bezginlik duygusu çöker.

* * *

O gece uzun müddet minarede oturdum; kâh yıldızlara, kâh kavaklara bakarak buraya gelişimi düşündüm: Bir zaman, İstiklâl Muharebesinin son seneleri, mektebi yeni bitiren gençlerin parolası «Gençler Anadolu'ya» idi. Biz, yedi genç idealist, Anadolu'nun sıhhî durumunu ıslaha gitmeğe hazırlanıyoruz. Evvelden daha çok olduğumuzu zannettiğim halde sayımız, son günlerde bu miktara inmiştir. Ötekiler İstanbul'da iyi kötü bir iş bulmuşlar, hattâ aralarında Avrupa'ya gidenler olmuştu. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse ben, bu

yediler kafilesine en geç katılanlardandım. Daha evvel, ötekiler gibi yapmak için hayli uğraşmış, fakat muvaffak olamamıştım. Kışın bütün şiddetiyle geri dönmüş göründüğü soğuk ve yağmurlu bir bahar gününde, odunla işliyen bir trende Haydarpaşa'dan ayrıldık. Arkadaşım Emin Hulûsi, çamurlara batarak, aynı zamanda da ağlıyarak vagonun yanında koşuyor, «Bir sene, nihayet bir sene» diye bağırıyordu. Ben «Altı ay, nihayet altı ay» diye cevap veriyor ve yağmurun arasından sesimi işittirememiş olmaktan korkarak parmaklarımla işaretler yapıyordum. Altı ay... Bir sene! Halbuki şimdi on yedinci senenin içindeyiz ve hâlâ birbirimizi göreceğiz!

Emin Hulûsi de bizimle beraber gelecekti. Fakat bir kızı seviyordu. Zayıf ve hisli bir kızdı. Emin Hulusi, onu bırakırsa içlenip ölmesinden korkuyordu. Onun için son haftada bizim kafileden ayrılmış, beni de, ideali de ona feda etmişti.

* * *

Bahar aylarında olmamıza rağmen geri dönmüş gibi görünen münasebetsiz bir kış, yolları kestiğinden beş altı gün Eskişehir'de bir handa oturmağa mecbur olmuştuk. İdealistlerden birini bir gece kömür çarptı, ertesi gün kendine geldikten sonra da: «Aman kardeşler, yol yakınken ben geri döneyim... Perişan oldum... Bakalım biraz kendimi toparlarsam arkanızdan gelirim!» dedi. İstasyona giderken hastalığını biraz mübalâğalandırıyor, ikide bir bacaklarının kuvveti kesilmiş gibi kollarımıza dayanıyordu. Fakat istasyonun büfesinde son bir toplantı yaptığımız sırada tren, bir manevra için, bir parça kımıldanacak olmuştu. Gidiyor sanarak arkasından öyle bir koştu ki hayret ettik.

İki gün sonra ikinci bir arkadaşımıza Ankara'da Sıhhat Vekâletinde büyük bir memur dayısından bir telgraf geldi. İstanbul hastahanelerinden birine tâyin edildiği için geri dön-

mesini bildiriyordu. Aşırı bir heyecanla «Neden böyle yapar bu adam? Sormadan beni böyle bir emrivâki karşısında bırakmanın mânası var mı?» diye söylendi ve fakat ertesi günkü postayı beklemeden bir asker treninin furgonuna kendini dar attı. O akşam arkasından biraz söylendik amma biz de bir dayıdan telgraf geleydi bilmem ne diyecektik?

Anadolu'daki büyük işler için beş kişi kalmıştık. Eskişehir'de birkaç gün fazla kalaydık belki daha da eksilirdik. Fakat ertesi gün yolun açıldığına dair haber geldi ve hareket ettik.

İnsanda bazan anlatılmaz hayal sapkınlıkları olur. İstanbul'da bıraktığımız arkadaşları birbirilerini artık kaybetmiş gibi gördüğümüz halde kendimizi, Anadolu'nun içinde, bir aynı şehrin mahalleleri içinde daima bir arada kalacak sanıyorduk. Nerelere dağıldığımızı pekâlâ bilmemize rağmen yol hazırlıklarını yaparken, İstanbul'dan hareket ederken, hattâ son gece Eskişehir'deki handa yaptığımız son toplantıda hepimizin duygusu aşağı yukarı bu idi. Fakat ne kadar çabuk geldiğini hayret ettiğimiz küçük istasyonlarda birer birer dökülmeğe ve yaylı arabalarda, yahut at sırtında ayrı ayrı yollara dağılmağa başladık.

Kısa bir zaman birbirimize mektup yazdık. Sonra arkası kesildi. Bu arkadaşlardan birinin birkaç sene sonra atla Murat Nehrini geçerken boğulduğunu, üçüncüsünün bir şarkıcı kız yüzünden meslek değiştirerek Karadeniz şehirlerinden birinde gazino açtığını sonradan haber aldım. Ötekilerin ne olduklarını bilmiyorum.

Bana gelince, minareden yıldızları, etrafımdaki kırık dökük dam bacalarını ve karanlığın içinde garip bir kesafet alan kavakları seyrederken askerce bir karar verdim; İstanbul'a döneceğim. Borcum, harcım dolayısıyle bunu hemen bugün

yapmağa imkân yok. Fakat başıma belâ ettiğim âletlerin taksitlerini biraz kolaylayınca, yani yedi, sekiz ay içinde mutlaka buradan gideceğim.

22

Büyük Karardan Sonra

Minareye nur iner, derler. Bu karardan sonra onunla beraber bana da bir nur inmiş gibi yüreğime âdeta ruhanî diyebileceğini bir sükûnet çökmüştü. İnsan, gençlikte kendi kendini ne kolay avutur. O geceden sonra benim bir nevi hususi balkonum haline gelen minarede geçirdiğim saatlerde, kasabanın kavaklar arasından görünen kıvılcım gibi aydınlıklarında âdeta şimdiden İstanbul manzaralarını seyre başlamıştım. Emin Hulûsi ile Çamlıca tepelerinden inip baştan başa Boğaz iskelelerini dolaşıyoruz. Aradaki yerleri pek tanımadığım için Büyükdere'den Hürriyet Tepesi'ne büyük bir süratle uçtuktan sonra Şişli - Tünel yolunun iki tarafındaki bütün eğlence ve sefahet yerlerini tarıyarak Karaköy'e iniyoruz. Hele Beyoğlu caddesinde tanıdık kadın çehrelerinin birçoğuna tesadüf ediyoruz. Talebelik zamanımızda Haydarpaşa ve Moda çayırlarında, Kadıköy iskelesi ve vapurunda ve daha başka yerlerde de karşıdan görüp âşık olduğumuz kadınların hemen hepsi bizimle burada randevuya gelmişler gibi. Hiçbir merasim ve para kaygusu duymadan onlarla kol kola en lüks gazinolara, barlara, randevu evlerine girerek türlü sefahet ve ahlâksızlıklara koyuluyoruz.

Bir köpek uluması, yahut civardaki evlerin birinden gelen bir çocuk ağlamasiyle bu afyonkeş rüyasına kısa bir ara verdikten ve ciddî bir endişe ile nabzımı saydıktan sonra —bu kadar sefahate karşı her halde minarenin ilham etmiş olaca-

ğı bir tövbe, istiğfar ihtiyaciyle— bu defa İstanbul'un büyük selâtin camilerine doğru tekrar bir havalanış... Süleymaniye, Fâtih ve daha birçokları... Emin Hulûsi ile beraber kaç defa niyetlendiğimiz halde bir türlü gidemediğimiz ve nerede olduğunu da zaten bilmediğimiz meşhur Kariye Camiini de bu vesile ile ziyaret ediyoruz. Sonra karşıdan âşık olduğumuz halde yine bir türlü gidemediğimiz Adalarda bir seyahat... Hattâ sırf eğlenmek için yaptığımız gezintiye küçük bir ticaret maksadı da karıştırarak bunlardan birinin çamlıkları arasında münasip bir hastahane veya sanatoryum yeri arıyoruz.

... Minarede bu rüyaları görürken arasıra da kulağıma, pek uzak olmıyan bir yerden, tahta takırdısına benzer bir ses geliyor ve bu ses, bir müddet durduktan sonra tekrar başlıyordu.

Kavakların kendi sesleri denebilecek bu kuru ve tatsız takırtıyı her işitişimde düşüncelerimi kesiyor ve şerefenin etrafını dolaşarak araştırmalar yapıyordum. Nihayet, karanlıkta damlardaki irili, ufaklı bacalardan birinin üstünde bir leylek keşfettim. Uzun bacakları üstünde dertop olmuş vücudu ve uzun gagasıyle, çanak, çömlek kırıkları arasına karışmış bir büyük ibriğe benziyordu.

Leylek ve kavak! Nasıl da birbirlerini bulmuşlardı. Yarabbi! Koca memlekette başka yer kalmamış gibi o da bencileyin molozlar üstüne yuvasını kurmuş, gündelik nafakayı doğrultmuş, çoluk çocuğu uyuttuktan sonra, o da belki benim gibi, rüyasına dalıyor ve arasıra coşarak kavaklara karşı şarkı söylüyordu. O yaz, minare gecelerinde bu leylek, bana karşıdan karşıya can yoldaşlığı etmiştir. Bir de pek seyrek olarak, sokaktan geçen ve yukarıdan attığım sigarayı içinceye kadar minarenin dibinde durarak benimle, İstanbul'u konuşan bir ihtiyar bekçi...

Bana, anlattığına göre, bu adam, kemerinde kırk, elli sa-

rı lira ile memleketine dönmek hayaliyle, otuz sene İstanbul'da bekçilik etmişti. Sonra, beklediği gün geliyor, fakat bu defa da, İstanbul'da alıştığı gece hayatının hasretiyle memleketini ve evini yadırgıyor, nihayet, ona benziyen bir hayat olmak üzere kendini, yalvara yakara, bu bekçiliğe tâyin ettiriyordu.

* * *

Bugün, birbirini kesen iki asfalt cadde kenarına dizilmiş Amerikan stili modern evleriyle şehrin aristokrat mahallesini teşkil eden ve eski Dereboyu mahallesinin papucunu dama attırmış olan bu semtte ne kavak, ne leylek, ne de onunla benim balkonlarımızdan en küçük bir iz ve eser kalmamıştır. Bunun sebebi bir yangındır.

23

Rüzgâr ve Yangın

Kasabamızın, rüzgârı yok gibidir. Fakat birkaç yılda bir geldiği zaman da tam takımla gelir ve bir iki saat içinde âdeta kasabanın çehresini değiştirir. Bakarsınız, gecenin birinde sokaklarda tellâllar bağırmağa başlar ve az sonra, güney-doğumuzdaki dağ geçidinden top seslerine benziyen gürültülerle vahşi bir rüzgâr akınıdır boşanır. Bu akının şiddetine misal olarak iki vaka söyliyeyim: Bir defasında kasırga, bir kocakarının tek başına oturduğu bir kulübeyi yerinden söküp takımiyle ilerdeki bir bahçenin ortasına fırlatmış, bir defasında da Dereboyu kenarında çayıra çıkarılmış ve iple ağaca bağlı bulunduğu için vaktinde tedbir alınmamış iki eşeği önüne katıp bağırta çağırta uçuruma atmıştır. Kocakarı, zaten bir hafta evvel ölmüş ve kulübesi Hükûmetçe mühürlenmiş bulun-

duğu için nüfusça telefat olmamıştır. Fakat eşeklerin ikisi de ölmüştür.

İşte, böyle bir âfet ve kıyamet gecesinde Dereboyu mahallesi halkı, caniyle uğraşırken zaten kav gibi kendinden yanmaya bahane arıyan eski mahallede çıkan bir yangın, kavakların bir büyük kısmı da dahil olarak, burasını baştan aşağı silip süpürmüştür. Hem öylesine ki, çeşme, fırın, kavak gibi belli alâmetleri bulunmıyan bazı sokaklardaki mülk sahipleri kendi arsalarını tanımakta zorluk çekmişler ve bu yüzden çıkan dâvaları kadastrocular dahi halledememişlerdir.

O geceyi hatırlarım. Yatsı vakti tellâllar: «Ateşleri söndürün ha!... Geliyor...» diye bağırmaya başladıkları zaman her ihtimale karış çantamı kaparak o zamanki evime çok yakın olan Hükümet konağına koşmuştum. Kaymakam ve daha başka birkaç memur da benim gibi yapmışlardı. Yukarı katlar durulur gibi olmadığından binada bulunanlar benim oda ile muhasebe odasına taksim olunmuşlardı. İşte o zaman, önümüzdeki meydandan kalkan ve içinde soba boruları, pencere kafesleri uçan toz, duman perdesinin öte tarafında uğursuz bir kızıllıktır başladı. Biz, birdenbire yüzümüze patlamalarından korktuğumuz pencerelere yanaşmağa cesaret edemiyerek yangının istikametini tâyine uğraşırken, binaya arka arkaya top gülleleri iner gibi olan gümbürtüler ve sarsıntılarla sokağa fırladık. Yukarı kattaki ceza mahkemesinin yeni tamir edilmiş ve boyanmış olan büyük şahnişi, yani aşağı yukarı Hükümet konağının sağ yan cephesini kasırga, takımiyle söküp götürmüştü. Böylece bir taraftan boşlukta kalan tavan, mukabil tarafındaki duvarlar, kirişler vesairenin fedakârca denebilecek, mukavemetlerine rağmen sokak tarafına doğru çöküyor; tavanın ortasındaki yeni boyanmış mıntakatülburuc dairesi boğaları, akrepleri ve balıklariyle, iri kerpiç parçaları halinde salonun döşemelerine dökülüyordu. Ceza mahkemesinden hayır kalmadığı meydanda idi. Fakat esasen çürük olan

bu binada bozulan muvazenenin tehlikeyi nerelere kadar götüreceği kestirilemezdi.

Doktor olmak bakımından büyük muvazene bozukluklarında bir uzviyetin sağlam unsurlarının ötekileri kurtarmak için nasıl savaştıklarını bilirim. Fakat bunun cansız mahlûklar âleminde de aynen böyle olduğunu o geceye kadar bilmiyordum. Yıkılan tavanı, yerinden uğrıyan kapıyı tutmak için tahtaların, taşların en umulmaz köşe ve deliklerinden kaç çeşit unsur —âdeta canlı mahlûklara mahsus haykırışıp bağırışmalarla— dışarı uğruyorlardı. Kalasların ağır bir balyayı, elbirliğiyle zapta uğraşan sırık hamalları gibi, kemikleri çatırdıyarak birbirlerine sırt vermeleri, incecik kapı kemerlerinin, araba altında kalmış köpek yavruları gibi haykırışan camlı kapılar üzerinde kol, kanad germeleri görülecek şeydi. Hele temel çivilerinin kendilerinden ne bileyim kaç kat ağır ve büyük kirişleri tutmak için, azı dişi dökülür gibi, korkunç gıcırtılariyle yerlerinden sökülüp kopuncaya kadar gösterdikleri sebat ve inat, insanları utandıracak bir manzara idi.

Mücadelenin devamını merdiven başında dehşetle seyretmekteydik. Tehlikenin ceza mahkemesinden merkeze, oradan sol kanaddaki kaymakamlık odalarına kadar yürümiyeceğini kimse temin edemezdi. Her ihtimale karşı evrak dolapları boşaltılıyor, hattâ bazı ağır eşya merdivenin üst başından alt kata atılıyordu.

Bu kargaşalığın ne kadar zaman devam ettiğini kestiremiyeceğim. Fakat tekrar aşağı odalara indiğimiz zaman yangın benim eski mahalleyi baştan başa sarmış bulunuyordu. Bu ana-baba gecesinde hükümet, kendi caniyle uğraşmakta olduğu için başkalarına hayrı dokunabilecek halde değildi. Bereket versin, kasabanın geri kalan kısmını korumak vazifesini, kasırganın yine kendisi üstüne almıştı.

Esasen yapacak başka işi de kalmadığından, arasıra şuradan, buradan bizim semte doğru küçük hamleler yapmağa

uğraşan yangını vaktinde karşılıyarak geri çeviriyor. aşağı mahallenin öte tarafındaki metruk kireç ocaklarına doğru sürüp götürüyordu.

Jandarma kumandanı resmî hükümet tulumbası ile beraber daha evvel yangın yerine hareket etmişti. Sonradan da kaymakam; bir, iki gayretli memur ve belediye âzası ile beraber kendisi yola düştü. Yanan yerler hakkında ertesi sabah vilâyete gönderilecek rapordan başka yapılacak iş kalmadığı için bu gecikmenin pek fazla ehemmiyeti bulunmamak lâzımdı. O gece çok şükür, bir hamamın külhanında yatıp kalkan bir sarhoş çingene ile telâşla evde unutulan bir yatalak kocakarıdan başka kimse ölmedi. Fakat buna mukabil kışın meskensizlik yüzünden biraz fazlaca zayiat verdik.

24

Yeni Kasaba Plânı

Kasabamızın gelişmesi tarihinde bu yangının rolü pek kıymetli olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında bizde de bir şehir plânı yapmak merakı uyanmıştı. Şimendifer projesinin birtakım münasebetsiz inişler, yokuşlar yüzünden vilâyet merkezinin bir parça uzağından dolaşmasına mukabil bizim tâ içimizden geçmesi bunu âdeta vacip haline getirmişti. Kasabamıza uğrıyan Hükümet ve parti büyükleri, mebuslar ve daha birtakım iş adamları hep bir ağızdan bunu söylüyorlardı. İşimiz işti. Bir ucu Atlantiğe, bir ucu Hint denizine dayanan bu şifendifer projesi âdeta bizim için düşünülüp yapılmışa benziyordu. Hacı Ömer'in pirinçlerini ve daha başka mahsullerimizi, dünya piyasalarına, dilediğimiz fiatlarla satacağımıza şüphe yoktu. Büyüklerden bir kısmı vilâyet merkezinin bize nakli ihtimalini bile, pencereye ayna tutar gibi, uzaktan

gözlerimizde patlatıyorlardı. Evet, Cumhuriyet Hükümeti kazaya hediyelerin en şahanesini bağışlamıştı. Fakat bizim de bir parça kesenin ağzını açarak kasabaya az buçuk çekidüzen vermemiz lâzımdı. Bununla beraber merkez, plân vesaire gibi kendi başımıza kıvıramıyacağımız bazı işlerde Hükümet, bizden himmetini esirgemiyecekti. Bu vaitler üzerine Ankara'ya birkaç defa heyetler gitmiş, birçok pazarlıklardan sonra oraya mühendisler gelmiş, fakat netice, aşağı yukarı, giden heyet âzasından birinin mebus ve gelen mühendislerden birinin de vilâyet zenginlerinden birine damat olmasından ibaret kalmıştı. Gönderilen mühendislerden bir kısmı Çankaya ile Hacettepe arasındaki spor alanı gibi dümdüz araziye dünyanın en modern payitahtının plânını çizmiş büyük mühendislerin yamaklarıydı. Ancak mühendislerin, yanlarına yerli bir kılavuz almadan kendilerinin bile dolaşamadıkları bu birbirine geçmiş dar ve dolambaçlı sokaklara, onların üstüne rastgele kürekle atılmış muazzam moloz yığınlarına benzeyen mahallede mühendis ne yapar, hendese ne yapardı?

Bu mühendislerden birini ben de tanımıştım. Kendisine pek mühendis de denemezdi. Meşrutiyet ihtilâlinde Niyazi beyle beraber dağa çıkmış, sonra Hareket Ordusiyle İstanbul'a yürümüş ve İttihatçılar zamanının birçok meselelerine karışmış, komitacı bir istihkâm yüzbaşısı emeklisi idi. Fakat İstiklâl Harbine vaktinde yetişemediği için bir baltaya sap olamamıştı. Şifendifer, köprü, kaldırım v.s. gibi mesleğiyle ilgili inşaatta taşeronluk, müteahhit yamaklığı gibi işlerle küçük Anadolu kasabalarında gezerdi. «Nerede akşam, orada sabah» denen cinsten kalender, sarhoş, küfürbaz, fakat aynı zamanda da çok tatlı konuşan kıralmış pos bıyıklı bir melâmi idi. Pratik bilgileri asıl mühendislerin bilgisinden daha da kuvvetli görünür, eski komitacı asker hayatının pratikleri de buna ilâve olununca birçok yerlerde mektepli arkadaşlarına kendini kolayca şef yapardı.

Yine bu otoritenin tesiriyle olacak, Yeni Mahalleye ilk geçtiğim sıralarda, bir gece beni de iki genç arkadaşının arasına katarak zorla bir içki âlemine götürmüştü. Gittiğimiz yer yine Niyazi beyin arkadaşlarından, bir manastır muhacirinin evi idi. Gecenin geç bir vaktine kadar içildi. Tekke ilâhileri, gazeller okunarak eğlenildi. Dönüşte kestirme bir ara sokaktan Dereboyu köprüsü başına çıkalım derken yolumuzu kaybettik. Fakat zifirî karanlıkta o, ne kayboluştu? Mezar sessizliğine gömülmüş evler arasında, sokak olacağını tahmin ettiğimiz bir sırada kendimizi bir çıkmaz sokağın dibinde, yahut birinin yıkık avlu veya bahçesinde bularak geri geri döneriz. İnkılâpçı bir belediye reisi, ilk zamanlarda, birkaç tenha köşelerde sıkıştırıp dayak yemek pahasına köpekleri zehirletmiştir. Fakat ne olsa bu kıtalden kaçanlar da olmuştur.

Karanlıkta taş diye onlardan birinin üstüne basmak vardır; hattâ sokak zannederek geçtiğimiz bahçelerden birinde kuyuya düşmek vardır. Bazı yerlerde karanlık, o hali alıyor ki, körler gibi el ele tutuşuyoruz. Birimizin: «Çok şükür, caddeyi buluyoruz!» dediği yerde kendimizi, birçok dönüp dolaşmalardan sonra hep aynı bir kapalı fırının kepenkleri önüne gelmiş buluyoruz. Ümitsizlikten bir, iki kapıyı çalmağa teşebbüs ettik. Ses gelmedi. Genç mühendislerden biri ayağiyle daha hızlı vurmağa kalkınca şef mâni oldu: «Ne yapıyorsun yahu, şayet erkeği olmıyan bir eve çatarsak; kadınlar, pencereden: «Yangın var!» diye bağırışmağa kalkarlarsa ne haltederiz? Kim olduğumuzu anlatıncaya kadar bizi linç ederler billâhi-» dedi. Gözü pek adamlar sandığım komitacıların karanlıkta ne kadar korkak ve ihtiyatlı olduklarını o gece farkettim. İkide birde: «Aman çocuklar, dikkat; sokak diye birinin avlusuna filân gireriz. Herif uyku sersemliğiyle kim olduğumuzu anlamaz da duvardan çifteyi kaparsa hapı yuttuğumuzun resmidir!» diye bizi dehşete düşürüyordu. Nihayet,

bilmem kaçıncı defa olarak kendimizi aynı fırının önünde bulduğumuz zaman: «Çocuklar, benden paso: ben buraya oturuyorum. Nasıl olsa bir daha sefere yine buraya geldiğiniz zaman beni alırsınız!» diye şaka etti. Sonra, «Kendimize bir yol açmak için şu lânet baykuş yuvalarından birine bir kibrit çakıp kasabayı ateşe vermekten başka çare kalmıyor galiba!» dedi ve «Nasıl ki, burada bir şehir plânı tanzim ve tatbik etmek için de öyledir!» diye ilâve etti.

* * *

Yangından sonra, aşağıyukarı adamcağızın dediği olmuştur. Birdenbire parlayıp yükselen alevlerin, sırtlarında çocuklar, kollarında bohçalar, tencerelerle kaykırta bağırta şimaldeki kireç ocaklarına doğru sürdüğü eski mahalle ahalisi bir daha oraya dönmemiş, kasaba beş para sarfetmeden istimlâklerin en büyüğünü başarmıştır. Birkaç gün sonra, hattâ kireç ocakları oyuklarında kurulan Kızılay çadır ve barakalarında barındıktan sonra yananların bir kısmı kasabayı doğu tarafından dolaşarak öte uçtaki ikinci fukara mahallesinde yerleşmeğe gitmiş, bunu da yapamıyan öteki kısım, kireç ocaklarının ötesinde kırlara doğru yoluna devam ederek civar köylerde kaybolup gitmiştir.

Dediğim gibi, arsalar birbirine karışmıştı. Çoğunun nerde başlayıp nerde bittiğini kadastro bile kestiremiyordu. Uzun uğraşmalardan sonra sahibine: «Al da hayrını gör!» denecek hale geldikleri zaman da birçok evlerden avuç iki kadar bir toprak kalmış olduğu görülüyor, üzerlerindeki odalar, sofalar ve bahçelerin bu kadarcık yere nasıl sığdırılmış olduğuna şaşılıyordu. Mahalleliden bir kısmı belki yine borç harç çoluk çocuğunun başına bir çatı kurmayı düşünebilirdi.

Fakat bu felâket karşısında tezelden yapılması vâcibolmuş yeni sokak plânlariyle eskileri arasındaki uzlaşmazlık

çok büyüktü. Zaten hiçbir hendeseye sığmıyan küçücük arsaların ötesini berisini de yeni yollar kestikten sonra yapılacak tek şey hepsini birden harman etmek ve bu harmanı öbek öbek açık arttırmaya çıkararak parasını tapu sahiplerine ülleştirmekti.

İş, bu şekli alınca eski mahalle sekiz, on muntazam parsele ayrılmış ve bunlar, merhum kayınbabam eczacı Müslim bey de içlerinde bulunmak üzere, kasabanın bazı varlıklı kimseleri tarafından yok pahasına satın alınmıştır. Yeni mahalle gitgide Ankara Yenişehrinin küçük bir örneği haline gelmek yolundadır. Hattâ yeni Hükümet konağının orada yapılması için teşebbüsler vardır. Dereboyu Mahallesi ise günden güne sönüyor. Vaktinde gözünü açamamış yerlilerden bir kısmı da oraya geçmek hevesindedir. Fakat Yeni Mahallede arsalar elden ele geçe geçe ateş pahasına çıkmışlardır.

25

Akşam Gezintisi

İlk geldiğim zaman, kasabanın başlıca toplantı yerleri Belediye meydanındaki bahçeli gazino, Dereboyundaki Müslim bey eczahanesi ve bir de Müftü efendinin Asmalıçarşı'daki muvakkithanesi idi. Memurların çoğu akşam üstü işlerinden çıktıktan sonra mutlaka bir iki saat bu üç yerden birine uğrarlardı. En kalabalığı gazino idi. Sonra eczahane gelirdi. Fakat orası daha ziyade bir açık hava kulübüne benzerdi. Oraya girebilenler ya ezcazı Müslim bey, yahut eczahaneye bitişik bir muayenehanesi olan doktor İsa beyin yakın ahbapları ve kasabanın hatırlı adamları idiler. Eczahanenin küçük kadehleriyle içilen ve üzerine su konduğu zaman rakı gibi ağaran bir nane suyu spesiyalitesi vardı ki, çok kere o içilirdi. Fa-

kat istiyenler, kendi hesaplarına, karşıki kahveden kahve, çay, hattâ nargile de getirtebilirlerdi. Burasının bir hususiyeti de, ekseriya halka halinde toplu oturulması ve toplu konuşulması idi. Sohbetleri doktor İsa bey, bulunmadığı zamanlarda da Müslim bey idare ederdi. Eczahane bahçesinin nane suyu kadar hoşa giden birtakım hususi eğlenceleri de vardı. Kasabadan geçen bazı yabancılar, burasını —çardağı, saksıları, masalar ve sairesiyle— kahve sanırlar ve yarım ağız bir merhaba ile gelip otururlardı. Sözleri gibi şakaları da ağır olan İsa bey, hiç bozmadan eczacının cüce kalfasına: «Gel oğlum, beylere sor. Ne emrediyorlar? Kahve mi, rakı mı?» diye bağırır, sonra mecliste bulunanlar başlarını öte tarafa çevirerek, yahut bastonlarının sapını ağızlarına sokarak onların utanıp şaşırmalariyle gizli gizli alay ederlerdi.

Kasabanın bana diken gibi battığı o ilk zamanlarda akşam üstlerinin bir, iki hoş saati vardır ki, mutlaka bir çarelerine bakmak lâzımdı. Bu üç toplantı yerinin üçünü de gözüm tutmadığı için, daireden çıktıktan sonra, eğribüğrü sokakların içinde döne döne şimdiki istasyon parkının bulunduğu yere gidiyordum. O tarihte her yer gibi orası da bir kavak ormanı idi. Fakat mahallelerin manzarasından sonra ne de olsa göz aldatan bir açıklığı ve yeşilliği vardı. Oradan şimale doğru, uzunca bir yürüyüş yapıyor, dere adını verdiğim cılız bir akar suyun kenarında beş, on dakika oturup dinleniyordum. Başlıca kaynağı muhakkak ki, aşağı mahallelerin açık lâğımları idi. Fakat gitgide seyrelen kulübelerin bittiği yerde, çok sonradan keşfettiğim bir nevi barajda toplandıktan ve meyilli bir sel çukurunun taşları arasından hızla akmağa başladıktan sonra bu su, âdeta bir dere berraklığı alıyordu. Akar su pislik tutar mı? Çayıra çıkarılmış bazı eşeklerin arasıra dere üzerine başlarını eğdiklerini, üst dudaklarını suyun yüzüne sürüp ittiklerini, fakat nedense içmeğe karar veremiyerek hüzünle yollarına devam ettiklerini görüyordum. Ben, kendi he-

sabıma bu su kenarında bir hakikî dere hayaliyle kendimi avutuyor, göğsümde arka arkaya kabarıp dönen heyecan dalgalariyle aşk şiirleri okuyordum.

Ne yazık ki, epeyce şiir bildiğimi zannettiğim halde, topundan hatırımda kalan beyitlerin on, on ikiyi geçmemekte olduğunu görmekteydim. Daha fenası, bunlar da tamam değildi. Bazılarının unutulmuş bir, iki kelimesini, dökülmüş duvar çinilerini kireçle tamir eder gibi, kendi uydurduğum kelimelerle değiştirdiğimi vezinlerindeki düşüklükten hissediyordum.

Buna mukabil, Namık Kemal'den ve daha başka birkaç şairden Vaveylâ filân gibi parçalar hatırımda daha sağlamca kalmıştı. O saatlerin hüznüne pek uymamakla beraber ötekiler bitince çaresiz bu ateşli vatan şiirlerini ve nihayet İstiklâl Marşını okumaktaydım. Sonra, ortalık kararırken aşağı mahallelerin dik ve dönemeçli yokuşlarında soluya soluya Ebenin evine dönüyorum.

Dere kenarında geçirdiğim bu akşam üstlerinde hafif kırıklıklar, esnemeler ve kulak uğultuları hissetmeğe başlamıştım. Ciddî surette korktum. Kaza için yapılabilecek fazla bir şey olmamasına mukabil, kendimi sıtmaya yakalatmamak için hiçbir tedbiri ihmal etmemiştim. Buna rağmen: «Bir yerden bir şey mi aldım acaba?» diye bir şüphe geldi. Fakat değildi. Bu, sadece kavaklar arasından ağır ağır çöken akşamın yapmakta olduğu bir melânkoli başlangıcı idi.

Buna karşı en iyi tedbiri akşam gezintilerine son vermekte ve aklı başında herkesin yapması gerektiği gibi sürüye katılmakta buldum.

26

Belediye Gazinosu

O zaman, akşam üstü Hükümetten çıkarken beni, Belediye Gazinosuna dâvet eden arkadaşlara nazlanmadım ve kös

kös peşlerine takıldım. Fakat onlar da gazinoya girer girmez hemen birbirleriyle, yahut orada buldukları bir ahbap ile tavlaya, dominoya, altmışaltıya başlıyorlardı. Benim, oyun bilmediğime hem üzülmekte, hem şaşmakta idiler. Zorla bana tavla öğretmeğe kalkanlar oldu. Ondan ümit kesince domino teklif ettiler, hattâ bir defasında zorla oyuna soktular. Nihayet, olmadığını görünce kendilerini seyretmemi teklif ettiler ve beni, halime bıraktılar. Kısa bir zaman dediklerini yaptıktan sonra sandalyemi biraz geri alıyor, masaların üstünde kalmış yırtık İstanbul gazeteleri parçalarını, Karagöz ve Köroğlu mecmualarından kalmış yaprakları tekrar tekrar okuyordum. Bunlar bitince de etrafımı seyretmeğe sıra geliyordu.

* * *

Babam, kahveye çıkmaz ve çıkanları ayıplardı. Bende o zamandan kahvelere karşı bir fena duygu kalmıştır ki, bu yaşımda dahi pek tesirinden kurtulmuş sayılamam. Çocuklukta okuduğum romanlar iki, üçten ibarettir. **Monte Kristo, Ihlamur Altı,** bir de **Engizisyon Esrarı** pek dehşetli bir kitap ki, belki de bir tarihti. Fakat her halde roman gibi bir şey. Bunlara çok sonradan, Emin Hulûsi'nin zoriyle **Mavi ve Siyah** diye bir tane daha ilâve olunmuştur ki, onu —baş taraflarında Ahmet Cemil adlı bir şair çocuğa bir akşam İstanbul bahçelerinden birinde, galiba Tepebaşı Gazinosunda gökyüzünden yağan ümitler beni nedense çok sardığı için— sonuna kadar okumuştum.

Talebeliğimde bazı yaz akşamlarında, Emin Hulûsi ve daha başka arkadaşlarla beraber Moda ve Mühürdar Gazinolarına giderdik: Hattâ birkaç defa da Taksim ve Tepebaşı'na gittiğimizi hatırlarım. Ortalık kararırken orkestra çalardı. Ağaç yaprakları arasında elektrikler yanınca civar masalar-

da karanlığa karışmış kadın elbiselerinin ve kadın çehrelerinin birdenbire ne heyecan verici bir parlayışları vardı. Buralara parası olanların olmıyanlara ödünç verdikleri birkaç kuruşla, bir, iki bardak bira içmeğe gelmiş fakir mektep çocukları olmamızdan ne çıkar? Boylarımızın durmadan uzamasına karşı gözle görünürcesine kısalan pantalon paçalarımız diz kapaklarımıza, başparmaklarımızı yeleklerimizin koltuk altlarına sokarak büsbütün gerdiğimiz ceket kolları dirseklerimize yaklaşmış; bir, iki kadeh bira ile sarhoş olmuş başlarımızı sandalyemizin arkalığına doğru kaykıtarak tepemizdeki elektriklere baktığımız zaman gökyüzünden bize de pıtrak gibi istikbal ümitleri yağardı... İstikbal bizimdi. Işıklar yanınca renk renk ipek elbiseler, renk renk çehreleri ıslak çıkartma resimleri gibi birdenbire bütün parlaklığiyle meydana çıkmış bütün bu kadınlar ve kızlar bizimdi, yapraklar arasına karışmış bu ışıklar altında bizim için sararıp kızaran birtakım meyvalardı; ergeç kucaklarımıza dökülmemelerine imkân var mıydı?

Bütün bu hayaller, sonra da kasabanın Belediye Gazinosu!... Burası Galata'da ve bazı sahil şehirlerindeki gazinolara benziyen upuzun bir gazino idi. Cumhuriyetten sonra içi yeniden yapılırcasına tâmir edilmiş, putreller betonlaştırılarak sıra sıra sütunlar çevrilmiş, eski kahve ocağı bar şekline sokulmuş, sonuna arasıra kasabaya uğrıyan çalgıcılar ve gezginci tiyatrolar için bir de sahne yapılmıştı.. Fakat aradan pek az zaman geçmiş olmasına rağmen duvarlar ve sütunların betonları yer yer çatlayıp dökülüyor; ötesi, berisi kabarmağa başlamış tavan, is ve dumandan kararıyor, büfe, eski kahve ocağı şekline dönüyordu. Ortaya, sütunların aralarına üç sıra oyun masası dizilmişti. Bunlar, kapıdan sahnenin dibine kadar uzanmakta idi. Fakat akşam saatlerinde bu da kâfi gelmediği için perdeyi açmışlar, içerideki havuzlu bahçe perdesinin önüne de ayrıca masalar dizmişlerdi. Dediğim saatlerde bu masaların yanları baş döndürücü bir hareket halin-

deydi; başlarında melon şapkalar gibi kaskatı duran fötr şapkalarla durmadan tavla ve domino oynıyan insanlar, sürü sürü uzun tıraşlı insanlar... Durup dinlenmiyen pul, zar ve domino şakırtıları... Nargilelere ateş taşıyan çırağın elinde, zillimaşa gibi durup dinlenmeden işliyen ateş maşasının şakırtısı, bunların üstünde borulu gramafonun sesi...

Bununla beraber, oyuncular arasında sık sık çıkan sesler, arasıra bu gürültüleri de bastırmaktaydı.

Hele sahnedeki masaların birkaç gedikli müşterisi vardı ki, onlar arasında kavga çıktığı zaman âdeta dünyanın en iyi bir tiyatrosu oynanıyordu. Bunların arasında yüzü, ensesi, bıyıkları ve bilhassa kasketiyle, elimde evirip çevirdiğim gazetenin başındaki şapkalı Köroğlu resmine inanılamıyacak derecede benziyen biri vardı ki, gayet öfkeli bir adamdı. Arasıra korkunç bir gürültü ile tavlayı kapayıp bağıra bağıra ayağa kalktığı zaman bütün başlar sahneye çevrilirdi. Sahnedeki eşhastan başka salonun ön kısmındaki oyuncular da oraya girerek yatıştırmağa çalışırlar; fakat Köroğlu, azdıkça azar ve sonunda koyuntulardan birinin arkasına dayadığı bekçi sopası gibi bastonunu alırdı. Bu, oyunda bir yolsuzluk yapan rakibini döğmek için değil, fakat bir daha buraya ayak basmıyacağına yeminler ederek çıkıp gitmek içindi. Etrafını alan arkadaşlar, hakikaten de buna mâni olamaz, önüne geleni itip kakarak, masaları devirerek Bolu Beyine kızarak dağa çıkan hakiki Köroğlu gibi koyuntuların birinden dışarı çıkardı. Fakat oyun, burada bitmez; bir zaman içeriden de kavga sesleri geldikten sonra tekrar iki koltuğunda iki arkadaş ve arkasında kendini sırtından ve omuzlarından iten daha birkaç arkadaşla tekrar sahneye dönüp bastonunu koyuntunun arkasına bırakır ve tavlaya başlardı.

* * *

Tâmirden sonra gazinonun eski haline dönmeğe başlıyan kısımlarından biri de duvar dipleri idi. Umumî arzu üzerine bu eski peykeler buralara tekrar yerleştirilmiş, üzerlerine keçe, kilim parçaları serilmişti. İhtiyarlar, alış veriş için kasabaya inen köylülerin hali, vakti yerinde olanları daha ziyade bu kısımda otururlar, bir büyük kısmı pabuçlarını çıkararak peykelerin üzerine bağdaş kurarlar, yahut tünerlerdi. Buraları Çarşamba pazarı günleri fazla kalabalık, fakat öteki günlerde nispeten tenha olur ve öne doğru eğilerek yandan yana konuşmak zor olduğu için ihtiyarlardan bir kısmı, gürültüye rağmen uyurlardı.

İyi bir zar attıkları, yahut rakiplerini geleye düşürdükleri zaman muvaffakiyetlerini göstermek için bana dönen arkadaşlar benim etrafa baktığımı, yahut el defterime hesaplar yaptığımı görünce utanır gibi olurlar: «Yahu, doktor bey, sen sıkıldın ama affedersin!» diye özür diler, sonra vakit geçirmem için garsonu çağırarak bana karpuz, kavun kestirirlerdi.

Nihayet, çok geçmeden dere kenarındaki nöbetlerin burada da başladığını ve bu sefer bunlara sırtımdan enseme doğru soğuk soğuk ürpermeler ilâve olunduğunu gördüm ve arkadaşlara rastlamamak için, akşam üstü tatil zilinden evvel daireden kaçmağa başladım.

27

Müslim Bey Eczahanesi

Bir nevi meslek muhiti olmak bakımından Müslim Bey Eczahanesini kendime daha yakın bulmaktaydım. Fakat oraya yaklaşmağa da cesaretim yoktu. Akşam üstü dükkânın önündeki asmalı sundurmada toplananlar, başlarında Doktor İsa bey olmak üzere, kasabanın en dilli dişli kodamanlarıydı.

Eczahaneye yaklaşınca yolun ortasında yürümeğe cesaret edemiyerek karşı kaldırıma çıkıyor, yabancı bir mahalleden geçerken çocukların oynadığını gören bir çocuk gibi bakmıyor, merak etmiyor görünerek hızlı hızlı yoluma devam ediyordum. Tanıdıklar birkaç defa seslendiler. İstediğim: zaten bu olduğu için gittim.

«Buyurun doktor bey... Ne bu acele?» diye yer gösterdiler; hattâ nane suyu ikram ettiler. Fakat ev sahibi Müslim beyle Doktor İsa bey, vaktiyle askermiş. Abdülhamit 313 te Askerî Tıbbiye talebelerini bir vapura doldurarak Trablus'a, Hicaz'a, Bağdat'a sürdüğü zaman, saçlı sakallı bir adam olmasına rağmen nedense onu da aralarına katmış. Fakat bilinmez bir hava onu yarı yolda kafileden ayırarak gerisin geriye Anadolu'nun bu hiç akla gelmiyen sapa köşelerine atmıştır. İsa bey, burada zengin bir eşraf kızıyle evlenerek çoluk çocuğa karıştığı için 24 Meşrutiyetinde İstanbul'a dönmemiştir. O tarihte İttihat ve Terakkiye girerek buraya mesul murahhas olmuş ve aynı zamanda kasabanın, Hükümet doktorluğuna tâyin edilmiştir.

Cumhuriyete kadar kendini burada bir nevi hükümet reisi vaziyetinde gören doktorun Kuva-yı Milliye zamanında Ankara ile bazı vazgeçtileri olmuş: Cumhuriyet zamanında da, durumun nezaketini kavrıyamıyarak İttihatçıların yani mesul murahhasın yakında tekrar iş başına geleceğini söyliyerek atıp tutmalarına devam ettiği için, Hükümet Doktorluğundan açığa çıkarılmıştır. Ancak bu, ona zaten çerez kabîlinden olan birkaç lira memur aylığından başka bir şey kaybettirmemiştir. Hükümet Doktoru sadece hükümet dairesinde evrak ile meşgul olan ve arada bir salgın ve cinayet çıktıkça jandarma ve savcı ile köylülere gidip gelen bir memurdur. Buna mukabil kazanın hastalarına münhasıran İsa bey bakar. İsa bey, tıraşlı kocaman başı; terisne dönmüş ve inanılmıyacak kadar siyah kalmış kaşları, iri ve tıknaz gövdesi üstünde

çıbanlı kısık ensesi; omuz uçlarına uygunsuz bir vida ile takılmış gibi vücudundan daima ayrık duran ve oturduğu zamanlarda dahi, saat rakkası gibi iki yana sallanan kollariyle doktordan ziyade, pehlivana benziyen bir adamdı. Yaz günlerinde bile arkasında boz renkli bir avniye kaputla sokağa çıkar, askerliği otuz küsur yıl önce bıraktığı için bu kaputun o zamandan kalmış olmasına imkân yoktur. Üstelik renginin boz olmasını da bir türlü anlıyamamışımdır.

İsa beyin etrafındakilere tepeden bakan bir hali vardır. Konuştuğu kimseleri ya ağır sözlerle hırpalar, ya kaba alaylarla küçük düşürür. Vesile vermemeğe uğraştığım ve son derece hürmet gösterdiğim halde bana olan muamelesi herkesten daha ağır olmuştur.

İlkönce hoşuna gitsin diye İsa beye doktorluğa dair bazı sualler soruyordum. Bunlar, onun meslek gururunu okşaması lâzım gelen küçük gönüllü çömez sualleriydi. Fakat o, anlamamış gibi yaparak azarlar gibi bir sesle tekrar etmemi emrediyor, sonra da cevap vermiyerek başını öte yana çeviriyordu. Bunu görünce ona söz söylemekten vazgeçtim. Fakat o, bundan da memnun olmadı ve bu sefer, kendisi bana bir şeyler sormağa başladı. Her defasında kinimi unutarak hürmetle ve güler yüzle cevap veriyordum. Omuzlarında bir çoban kepeneği gibi duran kaputunun altında parmağiyle dur işareti vererek başkalariyle olmıyacak şeyler konuşuyor, sonra tekrar parmağını sallıyarak «devam» diye emir veriyordu. Daha sonra, ufak tefek hastalıklar için, bana akıl ve ilâç soranlara verdiğim cevaplarla alay ettiğini gördüm. Ben söylerken arasıra geğirir gibi sesler çıkarıyor, sonra küçük, beyaz bıyıklarının ucunu muhtekin burun deliklerine sokacak gibi kıvırarak, tavsiye ettiğim ilâçlara ilâveler yapıyordu: «Bu şuruba bir parça enfiye ile birkaç maşallahlık ve üzerlik tohumunu

da karıştırırsanız bire bir gelir!» Yanlışlıkla burasını kahve sanan yabancılara yapılan alaylara benziyen bu alaylar daha ilk adımda beni de kasabanın meczup maskaralarından biri haline getirebilirdi. Zaten, suya kırılmış yumurta gibi titriye titriye koyulaşıp katılaşıyor hissini veren bu bulanık gözlerin bakışına zor tahammül ederken bunlar da üstüne gelince tepem attı. Ancak, benim için, yapılacak başka bir şey olmadığından artık eczahanenin sokağından dahi geçemez oldum.

Sonradan, İsa beyin kendi müşterilerini almamdan korktuğu için böyle yaptığını ve benden evvel gelip geçmiş Hükümet doktorlarına karşı da aynı surette hareket ettiğini bana haber verdiler.

28

Müftünün Muvakkithanesi

Müftünün Asmalıçarşı'daki muvakkithanesine gelince, beni oraya ilk defa kendisi âdeta zorla sokmuştur. Burası, kasabanın eski muvakkithanesi idi. Şimdi Ramazan ve Bayram hilâllerini gözlemekten başka bir vazifesi kalmadığı için adamcağız, burasını bir muvakkithane haline getirmiştir. Elinden her iş geldiği için arasıra dostlarına basit saat ve makine tamirleri de yapardı.

Müftünün muvakkithanesi türbe ve çeşme biçiminde büyükçe bir taş oda idi. Döşemenin hasırları ile odanın iki yanındaki kerevetlere birkaç halı ve posteki sermişti. İçeri girince göze ilk çarpan şey duvardaki yazı levhaları oluyordu. Bunların çerçeveleri içinde yeni yazı ile:

«Ey yarlıgayıcı, Çalap uludur,
Çalabın yalvacıdır Muhammet»

gibi yazılar yazılıydı.

Müftü sualimi beklemeden gülerek:

— Sen şimdi bunları merak edersin he mi doktor bey, de-

di, eskiden bu çevrelerde Arapça levhalar vardı. Bunları, onların öz Türkçeye tercümesidir. Mânalarını anladın tabi: «Yâ Şefî...» Ötekisinin ki de malûm... Ya bunları kim çevirdi yeni Türkçeye? Dil Encümeni mi? Ne gezer? Ben... Şu goça yobaz, mürteci vesaire dedikleri müftüler arasında böyleleri de vardır işte...

Müftü, küçük sakalını kaşıyarak ve sırıtarak sözlerinin bendeki tesirini bekliyordu. «Aferin Müftü efendi» den başka cevap vermediğimi görerek:

— Sen şimdi de bu yazıyı kim yazdı? diye merak edersin he mi? dedi. O da ben . O da ben... Ben esasen hattatım... Eskilerin Hattı Sümbülî dedikleri yana eğilmiş yazıyı lâtin harflerine tatbik etmişimdir min gayri haddin... Nümuneleri işte bunlar...

Bu defa sahiden hayret ettim. Müftünün yazısını —çeşitlerini bildiğim— Lâtin yazılarından hiçbirine benzetemiyordum ama rüzgâr önünde hep bir yana doğru çiçek gibi gayet düzgün ve hoş bir savruluşları vardı.

Müftü, içini çekti:

— Nemamlıktan hoşlanmam ya... Hakikat olduğu için söylüyorum... Belediye reisi filân gibileri karıştırmıyalım... Fakat başta kaymakam ve parti reisleri olmak üzere belli başlı ekâbirin yeni yazılarına bir bak... Bir de benim şu levhalara bir nazar bağışla. Sonra mürteci ben... lâik onlar!... Şeyh Sait isyanında beni az kalsın astırıyorlardı... Bak şu ellerime... O günden beri hâlâ böyle titrer... Neyse pek karıştırmayalım onları...

Müftü, biraz evvel eli gibi titremeğe başlamış sesini değiştirerek ve gülerek:

— Sen şu haspalara bakmadın haspalara, dedi ve arkasından bir nükte yaptı:

— Hastalara bakmaktan haspalara bakmağa vaktin galır mı ki? O da başka mesele... Biz, gene teresleri bırakalım da haspalara bakalım.

Müftünün haspalar dediği duvara, yazı levhalarının arasına yapıştırılmış, birkaç sinema yıldızı kartı idi.

Müftü, yine gözünü kırparak bir nükte daha yaptı:

— Allah belâsını versin sinekler, bu dilberlerin yüzlerine tersliye tersliye parmak basılmaz hale getirmişler ama, bu, püskürme benler de yakışmış haspalara..

Müftü, çok sevimli, fakat o nispette de korkunç bir adamdır. Ben kasabaya ve etrafımdaki insanlara ait ne bilirsem aşağı yukarı ondan öğrenmişimdir. Aynı zamanda da korkaktır. Daha doğrusu Şeyh Sait vakasında uğradığı kazadan sonra öyle olmuştur. Bunu bilenler arasıra istasyon parkında kendisine takılırlar. Meselâ mecliste bulunmıyan birisinin ayağına ip taktığı zaman hem gülerler, hem «Müftü! Senin dilinden malımız, canımız Allaha emanet!» derler.

Parti reisi ise daha ileri giderek:

— Müftü, korkarım ki, bu gidişle senin bu dilin günün birinde göğsüne kadar sarkacak, diye münasebetsiz şakalar yapar. Reisin her sözünde bir nevi otorite vehmeden ve böyle bahislerde şakadan anlamak kabiliyeti derhal felce uğrıyan Müftü, gülünç bir korkuya düşer, Cumhuriyete bağlılığını müessir yeminlerle temin eder.

Yeni yazıya ve öz Türkçeye çevrilmiş levhalar ve onların yanına asılmış artist resimleri hep bunun içindir.

Yine bu sebepten Müftü, eksi sarıklıların ve hele cer hocalarının dehşetli düşmanıdır. Onlara karşı yeni tâbiriyle âdeta kampanya açmıştır. Bu cer hocalarından bazıları birkaç sene evveline kadar Ramazan aylarına doğru, heybelerinde köylü çorabı, ayna ve tarak gibi birkaç döküntü eşya ile, güya satıcı kıyafetinde kasabaya uğrarlardı. Yeni kıyafetleriyle daha ziyade hahamlara benziyen bu hocalara Müftü, şiddetle musallat olur ve kendi korkusunu onlara da sirayet ettirerek adamcağızları kasabadan dar kaçırırdı. Zaten Müftü de hocaya benzememek gayretiyle kendini İstanbul'daki proteston İncil satıcılarına benzetmişti.

Son zamanlarda, Ramazan hocaları, kasabaya hemen hiç uğramaz olduklarından, büyükler Müftüye ramazanlarda:

— Hadi bakalım... Göster kendini... Yeni usule göre sen va'zet de dinliyelim, derlerdi.

Müftü, bir yandan çekinir; fakat bir yandan da «kendini gösterme» zevkine karşı duramadığı için bu fedakârlığı kabul eder ve onun vaız verdiği gün cami adam almazdı. Memnun olacağını bildiğim için, bu vaızlara birkaç kere ben de uğramıştım. Tanrıya karşı en büyük hürmetin camiye başı açık girmek olduğunu anlatmakla söze başlıyan ve arasıra cebinden çıkardığı bir tarakla saçlarını tarıyan Müftü, yanlış mânâ çıkarırlar korkusiyle hemen hiç dinden, imandan bahsetmez ve münhasıran Cumhuriyet ve lâikliğin faziletlerini anlatır dururdu. Fakat yine de öteki, beriki: «Müftü efendi... Sen şöyle söyledin. Ondan şu mâna da çıkmaz mı acaba?» diye muziplik ederek adamcağızı ürkütürlerdi. Meselâ bir gün Cumhuriyeti anlatırken şöyle söylemişti: «Cumhuriyet idaresi cemaatle kılınan namaza benzer. Şu küçük fark ile ki, namazda cemaat imama uyar; Cumhuriyet idaresinde imam cemaate.» Bu teşbih için istasyon parkında günlerce kendisine takıldılar, «Söyle bakalım Müftü efendi! Sen dünya işlerini nasıl din işlerine benzetirsin?» Hem kimmiş bakalım o imama benzettiğin adam, gibi sözlerle biçareyi günlerde terlettiler. Âdeta ağlamaklı olan Müftüye bir gün usulca: «Vazgeç... Şaka ediyorlar.» dedim. Boynunu kulağıma uzatarak: «Benim türlü lâtifeler edile edile adam asıldığını da görmüşlüğüm vardır!» diye cevap verdi.

Yine bu vehimle, yine bu vesvese yüzünden Müftü, muvakkithaneye ve bahçesine şüpheli bazı kimseleri, hele eski sarıklıları asla sokmak istemezdi. Fakat bunu açıktan açığa söylemek de olmıyacağı için böylelerinin —aşağı yukarı doktor İsa beyin yaptığını yaparak— ayaklarını kesmeğe uğraşırdı. Misafirlerinden biri kendisine din ve şeriat meselelerine dair bir şey soracak olursa:

— Müftü ile görüşmek istiyorsan arife akşamı teşrif edersin... Ondan evvel Müftü, hanesinde yoktur, diye cevap verirdi.

Müftünün meşhur bir vakasını daima anlatırlar: Bir akşam üstü sokakta yolunu çeviren bir ihtiyar kadın:

— Müftü efendi... Dün gece ben bir rüya gördüm. Pek fena korktum.. Sana anlatayım da, Allah rızası için, bana tâbir ediver, demiş. Müftü, birdenbire pirelenmiş; aynı zamanda da sıkıntılı bir zamanına rastladığı için gözlerini açarak:

— Kadın, kadın... Sen rüya tâbirinin falcılıktan mâdut olduğunu, falcılığın ise memnu bulunduğunu bilmiyor musun? Git işine Allahaşkına... Başımı belâya mı sokacaksın? diye öfkelenmiş.

Bu sefer kadın da kızarak: — Ne oluyorsun ayol!... Ben sana ulemasın diye sordum, deyince Müftü, büsbütün köpürmüş ve avaz avaz:

— Ben, ulema mulema değilim kadın. Ben lâyiğim lâyiğ. Ağzımı mı arıyorsun, nedir? Hem ben, senden korktum... Taharri memuru musun nesin? Defol yanımdan, diye bağırmış; fakat aynı zamanda da ince ve uzun bacaklarını arşın arşın açarak kendisi kaçarmış.

Açık havalarda asıl toplantı yeri muvakkithanenin arkasındaki bahçe idi. Dereboyu uçurumu üstüne asılmış bir terasaya benziyen bu küçük bahçenin iki tarafındaki iki viraneden kalmış duvar parçalarını, mevsimine göre, ya yosunlar, ya yabani otlar ve devedikenleri kaplar, insan, muvakkithanenin arka kapısından buraya çıkınca kendini âdeta bir kır sükûneti içinde bulurdu. Bahçe, taşlık olduğu için çiçeklerini eski gaz sandığı veya tenekelerinden yapılmış saksılar içinde yetiştiren Müftü, bunları daima oradan oraya taşıyarak sık sık manzarayı değiştirir ve yine gaz sandıklarından meydana getirilmiş bir nevi büfe üzerinde, eski bir bakır semaverde, ne-

fis çay demlerdi. Müslim bey eczahanesinin nane suyu gibi, burasının çayı da bir spesiyalite idi. Tok sözlü bazı misafirler «Müftü, senin halin malûm. İkram bir kere, iki kere olur.» diye para vermek istemişlerdi. Fakat o, buna yanaşmıyarak yalnız istiyenlerin arasıra bakkaldan getirecekleri az miktarda çay, şeker ve kömür gibi ayniyatı ka'bul edebileceğini söylemişti ki, netice bakımından bu, çay parasından çok daha kârlı oluyordu.

Bahçeye ilk girdiğim gün, gaz sandıkları ve uçurumların ilk birkaç seddi üzerindeki çiçeklere bakarak:

— Müftü efendi, âferin sana, dedim, tarihte Bâbil'de mi ne bir «Asma Bahçeler» diye bir şey okumuştuk. Sen, buraya o ismi vermelisin

İsim, birdenbire adamcağızın hoşuna gitmişti. Fakat sonra durgun ve karanlık bir bakışla:

— Sevmedim o «Asma» kelimesini, dedi. «Bâbil Bahçesi» desek o da olmaz. Bâbil filân diye Arap memleketlerin Türkiye Cumhuriyeti hudutları içinde ne halt arar? O değil de, muvakkithaneye «Kurum evi» desek nasıl olur?

— Ne münasebet? diye sordum.

— Vaktin öz Türkçe karşılığı kurumdur.

O günden sonra Müftünün bahçesi benim kasabada en rahat nefes aldığım yer olmuştur

29

Müftünün Çay Ziyafeti

Müftü, uzun ve derin düşüncelerden sonra, kasabada bir «Yetimler Yurdu» kurmayı kafasına koymuştu. Fikir, yine malûm vesvesenin bir ilhamıydı. Fakat çay ve şeker teberrularının bırakmağa başladığı büyükçe kârın da bunda hissesi olmalıydı. İş yürüdüğü halde kaynıyacak kazan veya tencere-

den hiç olmazsa kendi on, on iki nüfusluk çoluk çocuğunun da nafakası çıkabilecekti ki, onlar da zaten, Müftünün geçim durumuna göre, bir nevi babalı ve dedeli yetimler sayılırlardı.

Fikir, şöyle doğmuştur: Gösterişli hayır işlerinde daima birbiriyle baş koşan bazı zenginler çay ve şeker teberrularını gitgide artırıyorlardı. Hattâ Ankara ve İstanbul'a yaptığı bazı işler hakkında çirkin rivayetler çıkmış bir tacir, günün birinde, çarşının en civcivli ve muvakkithanenin en kalabalık bir zamanında Müftüye, hamal sırtında bir sandık şeker göndermişti. Adamcağız, bir yandan seviniyor, bir yandan da: «Yahu, etmeyin bunu. Ne yapacağım bu kadar şekeri? Bu kadar şeker bir orduya yeter!» diye söyleniyordu.

Bazıları: «Kalanını eve götürürsün, daha olmazsa bakkala satarsın. Bu, sana, ana sütü gibi helâldir. Beyhude mi bu kadar uğraşıyorsun, kahrımızı çekiyorsun!» diye şaka ettiler. Fakat o, bundan alındı:

— Yok efendi Öyle şey olur mu? Ben, ne tüccarım, ne kahveci, anlaşıldı mı efendim? İster misiniz yarın «Müftü, resmi binada ruhsatsız, vergisiz çayhane işletiyor» diye Muvakkithaneyi bassınlar, zabıt tutsunlar. Ben, öyle şeye gelemem!» diye söylenmeye başladı.

Müftüyü bu ateşli protestoya sevkeden sebep, o zamana kadar gelen hediyelerden artan çay ve şekerin gerçekten kendi evine gitmesiydi. Fakat benim çekinilecek bir adam olmadığımı bildiği için bunu yalnız bana itiraf ediyor, bunu hiçbir yerden yardım görmiyen muvakkithaneye ettiği hizmetler ve yerine göre ufak tefek para masraflarının karşılığı gibi gösteriyordu. Bundan başka eve giden şeker ve hele çaylardan birazının satılmak değilse de, fukara mahallelerinden birinde bakkallık yapan kendi başında bir ahret kardeşinin dükkânında, yağ, sabun gibi bazı ayniyat ile değiş edildiğini öteden beri sezmekteyim. Fakat Müftü, bunu bana da söylemekten çekinmişti.

Şekerlerin yabancı bir yere gitmiyeceğini ispat için o akşam Müftü, semaverin yanında bir büyük tencere ile de su kaynattı ve sokak çocuklarını bir muzırlık yapmasınlar diye mektep çocukları gibi ikişer ikişer tabura sokarak bahçeden geçirdi ve yine sıra ile uçurum kenarındaki setlere oturtarak onlara çay ziyafeti verdi.

Güzel ve sakin bir akşamdı. Bardaklar yetişmediği için Müftü, çocuklara: «Telâş etmeyin ülen... Uçuruma yuvarlanıp başımı belâya sokacaksınız. Şimdi kollarınızdan tutup defederim. Patlamıyorsunuz ya... Hepinize sıra gelecek!» diye bağırıyor, sonra bu öfkeyi, çocuklara karşı da olsa, misafirperverlik kaidelerine uygunsuz bularak neşeli şakalar ve nasihatlerle hepimizi güldürüyordu: «Rahat durursanız başka bir gün Husrev Hanım kahvesinden gramofonu getirip size dans da oynattıracağım. Bak ilerde büyük adamlar olacaksınız; danslı çaylara gideceksiniz v.s. v.s.»

* * *

Çocukların arasına kasabanın meşhur meczuplarından İmam Hasan da karışmıştı. Soyadı Kanunu zamanında onun da kütükteki kaydını yenilemek lâzım gelince İmam kelimesinde tereddüde düşülmüş ve galiba yine Müftünün fetvasiyle, Hasan Yaman diye kayda geçirilmişti. Fakat herkes yine onu İmam Hasan diye çağırır, Müftü de bütün gayretine rağmen dil alışkanlığıyle bunu yaptıkça her defasında: «Yani Hasan Yaman» diye tashih eder, sonra «Bak unutma ülen... İlerde talkınını da böyle verecekler... Hatırlayıp Lebbeyk diye cevap vermezsen sersem kafacığına orada da topuzu yersin ha!» diye şaka ederdi.

İmam Hasan'a kapı, baca olmadığı için, sırık gibi boyu ile çocukların arasına oturmuş, onlarla beraber «Çay, çay» diye bağırıp ellerini çırpıyordu Meczuba bardak emniyet edilemiyeceğinden Müftü, ona da, neredense eline geçirdiği bir

büyük hamam tasiyle çay verdi ve içine bir avuç şekerle bir de kuru ekmek parçası atarak: «Hadi ülen... Sen de çay ziyafetinden nasibini al... Fakat sakın her akşam dadanma ha!» dedi. Sonra bizim tarafa doğru göz kırparak ilâve etti: «Kibar bayanlar meclisinde çaya katu (gato) atmak etikete aykırıdır amma o senin için değil.» derken aramızdaki hatırlı zatlardan biri bu ziyafetin gerçekten bir çay ziyafeti şekline girmesini istiyerek çocuklara, karşı fırından çörekler ısmarladı. Onu görünce, başkaları da harekete geldiler ve hazır bulunanların muvakkithaneye birer miktar buğday, nohut vesaire göndererek haftaya fakir çocuklara aşure pişirilmesine karar verildi.

30

Yetimler Yurdu

Yetimler Yurdu işte bu çay ziyafetinden çıkmıştır. Adamcağız, birkaç Vilâyete gidip gelerek Evkaf İdaresinden bir viran medrese kopardı. Sonra, yine Vilâyetteki alay komutanına yalvararak binanın deliğini, deşiğini tâmir ettirdi; tıkanmış kuyusunu yeniden açtırdı. Yine askerlerden kerevet, battaniye, karavana, petrol lâmbası gibi şeyler temin etti. Eşraftan da yardım va'dedenler oluyordu. «Aman, sağlama bağlamadan işe girişme. Çoluk çocuğu başına toplarsın. Seni yarı yolda bırakırlar!» dedim.

Güldü ve gözünü kırparak:

— Ben, onu bilmez miyim, dedi, ne koparabilirsek kârdır.

Müftünün su götürmez bir mantığı vardı: Sağdan, soldan eline ne geçebilirse çocuklara yedirirdi. Ambarın dibi göründüğü zaman ise... Eh, o zaman da birkaç gün babalarının evindeki gibi yaparlardı.

— Yetimin babası olur mu?

— Ben de onu diyorum ya...

«Yetimler Yurdu» nun kurulmasına ait formaliteler Müftüyü, onun binasını, kapkacak ve erzakını tedarik etmekten çok daha ziyade düşündürmüş ve yormuştur. Harekete geçmeden evvel bu meseleyi benimle baş başa bir konuşmak istiyordu.

— Muvakkithanede, yahut parti binasında bir umumi toplantı yapıp hep bir arada konuşsak olmaz mı? dedim.

— Onu da yapacağız Fakat sonra, dedi, her kafadan bir ses çıkar. Rastgele münasebetsiz bir ekseriyet kararı verirler. Sonra bir aksilik çıktı mı kabak benim başıma patlar...

— Ne münasebet?..

— Öyle deme doktor bey... Adımız softa... Birinin mahvını muraddettiler mi münafıklar neler uydururlar... Adamı darağacına kadar götürürler.

— At şu vesveseyi kafandan Müftü efendi...

— Sen, onu anlıyamazsın... Sen, ömründe beş dakika sarık sardın mı? Siyasi meseledir bu yurt meselesi...

— Allah! Allah!

— Öyledir öyle. Meselâ biri çıkar da «Medreseden başka yurt açacak bir yer bulamadın mı?» deyiverse...

— Bulamadım, dersin...

— Sen dersin amma ben diyemem... «Maksadı medresenin ruhunu ihyadır!» derler...

— E, bu kadar vehmedeceksen bu işe girişmemeliydin...

— Daha evvel aklıma geleydi girişmezdim. Herifin dediği gibi, bir kere soyunmuş bulunduk.

— Demezler, demezler. Merak etme... İyi ettin.

— Hadi, inşallah eyle olsun. Fakat her şeyden evvel bir başkan bulmak lâzım.

— Senden daha iyi başkan olur mu?

— Olur, olur... Ben eyle şanda, şöhrette değilim... Irgat gibi çalışırım. Fakat mesuliyet kabul edemem.

— Pekâlâ, göstermelik bir koruyucu başkan seçelim...

— Kimi bulmalı?

— Kimi istersen sevine sevine kabul eder.

— Sevinir ama kabul etmez... Arada bir ambarın dibi göründükçe para isterler diye korkar

Bir müddet sonra, yurda başkan aramak teşebbüsüne geçilince Müftüye hak verdim. Kaymakam ve parti reisi başta olmak üzere kime başvurduksa ilkönce memnun oldu. Fakat pek az sonra, endişe ile yüzünü uzatarak bir mâzeret bildirdi.

— Ben, gel geç bir memurum. Daha temelli biri lâzım. Maamafih elden gelen yardım yapılır elbette...

— Güzel teşebbüs Müftü efendi... Fakat henüz muayyen bütçesi, plânı, programı bulunmıyan bir kurumu parti adına nasıl benimserim?... Fakat korkma... arkandayım...

Bunlar ve bunlara benzer mâzeretlerin altında hep Müftünün dediği korku sezilmekteydi.

Yurdun ismi de ayrı bir mesele oldu. Müftü, daima aynı endişe ile, Yurda «Cumhuriyet yetimler yurdu» diye isim koymak istiyordu. Fakat ilkönce yine kendi itiraz etti:

— Cumhuriyetin yetimi olur mu yahu? Cumhuriyetin kendi, öz ana baba demek...

Nihayet, kuruma sadece «Yetimler Yurdu» adını vermeğe ve birçok kapıları boş yere çaldıktan sonra başkanlığına bizim Hacı Ömer'i getirmeğe karar verdik. Hacı Ömer, fazla nazlanmadı; fakat kabul ederken de, ötekilerin bin türlü tevil altında saklamağa çalıştıkları şeyi Müftüye açık açık söyledi:

— Yahu, Müftü... Senin tilkiliğini anlamadım sanma... Sen, bu işi en son «evriliküm çevriliküm. Hacı Ömer'in üstüne devriliküm» ideceksin ya... Ziyan yok; biz eyle gazıklara alışığızdır, dedi.

Bununla beraber, bu işte benim zararım Hacı Ömer'inkinden çok daha büyük olmuştur. Çünkü sıra Hükümet heki-

mi sıfatiyle Müftünün yurdunu teftişten geçirmeğe ve bunun, içinde insan barındırılabilir bir mesken olduğuna dair resmî raporumu vermeğe gelince... İşte o zaman, Müftünün hatırı için kesenin ağzını açmak ve medrese binası ile kullanılacak bir kısım eşyayı rapor verebilir bir hale sokmak bana düşen bir vazife oldu.

* * *

Dediğim gibi Yurt, aşağı yukarı iki seneden beri faaliyettedir. Barındırdığı çocukların sayısı kâh on beş yirmiye kadar iner, kâh yetmişe, seksene kadar çıkar! Daha doğrusu onun sayısını kimse bilmez. Kim gelir, yahut getirilirse geri çevrilmez. Müşterisi azaldığı zaman Müftü, eşeğine binerek civar köylüklerden kimsesiz çocuk aramağa gider. Aslı, nesli belli olmıyanları nüfus dairesine götürerek kayıtlarını yaptırır. Okuma yaşında olanları muntazaman mektebe gönderir Gitmiyenlerle, her mânası ile, mahallenin fakir kadınları uğraşır.

Çocukların yemeğini pişirenler, arasıra dereye inerek tokaçla çamaşırlarını yıkıyanlar yine onlardır. Müftünün bu kadar insanı medresenin avlusunda kaynıyan kazandan alacakları iki kepçe yemek pahasına nasıl işe koştuğu şaşılacak şeydir.

Kazana gelince; ayına, gününe göre onda neler kaynamaz Yarabbi! Bununla beraber, ilk zamanlardaki korkumuz hilâfına çocuklar şimdiye kadar hiç aç kalmamışlardır: Müftü, günün bir kısmını, çocuklardan bir kaçını ellerinde torbalar ve sepetlerle arkasına takarak, çarşıları ve hattâ evleri dolaşmakla geçirir. Hemşehrilerinin, zengin de olsalar, para vermediklerini bildiği için daha ziyade ayniyat ister ve bunları en kolaylıkla kimlerin verebileceğini ancak o, bilir. Esnaf, onun kaçanılmaz haracına alışmıştır. Her biriyle anlıyacağı dilden konuşur; güzellikten anlamıyanı tehdideder; hileli mua-

melelerini sezdiği satıcıları, karışık yağ, bozuk et, hamur ekmek satanları Hükümetle, Belediyeye ve hattâ galiba benimle korkutarak bir nevi şantaj yapar. Fakat bunları, kendi tâbirince üslûb-ı hakîmane ile yaptığı için hiçbir yerden bir sızıltı çıkmaz. Sonra, malın iyisini kötüsünü aramaz; kurtlanmış kuru bakla, acımış yağ, çürüyerek külçe haline gelmiş kuru üzüm ve dükkânlarla yeni mal geldikçe temizlenmesi âdet olan her türlü ambar artıkları, hâsılı, gönüllerden ne koparsa hepsini güler yüzle ve dualarla kabul eder. Bunlara kasap tezgâhlarından âdeta süpürge ile toplanan et ve yağ kırıntıları, sığır akciğerleri, kemikleri, yağları vesaire ilâve edilirse her dolaşmada öksüzlerin bir haftalık nafakası doğrultulmuş olur.

Bazı muzipler, yolda onun sepetlerini, torbalarını karıştırırlar, «Müftü Efendi sen, bunları süprüntü arabasına at, bunlar yenmez!» diye ona takılırlar, Müftü, hiç istifini bozmadan:

— Yenir, yenir... Yurda gelmeden evvel onların yediklerini sana da yedireydiler sen de yerdin, diye cevap verir; daha olmazsa:

— Adam olun da daha iyisini yedirin, diye çıkışır.

Bundan başka Müftü, birkaç haftada bir eşeğine binerek ve yine çocukların güçlü, kuvvetlilerinden birkaçını yanına alarak hali, vakti yerinde köylerde âdeta cerre çıkar ve yolda rastlayan ebegümeci, devedikeni ve hodana gibi çeşit çeşit otlar ve köklerle bir kat daha zenginleşen hâsılatı eşeğe yüklemeğe mecbur olarak kendisi çocuklarla beraber yayan dönerdi:

Hâsılı, Yurt kurulalı beri Müftüde çakırpençe bir teşkilâtçı ruhu belirmişti. Bazan bu değişikliğe şaştığımı gördükçe, yalnız olduğumuz halde ağzını kulağıma yaklaştırarak ve âdeta nefesiyle kulak zarını gıcıklıyarak:

«— Şaşma, şaşma; yeni değildir; mayamda var: biz fodla ile büyümüş adamlarız!» der; sonra daha ciddî bir tavırla

izah eder: «Medreseler neydi doktor bey? İşte buydu. Garip mollalar böyle geçinirlerdi.»

31

Yurdun Sıkıntıları

Müftünün, kendi gibi, benim başıma da nasıl bir gaile açtığını sonradan anladım. Hükümet doktoru sıfatiyle Yurdun yalnız resmî mesuliyeti değil, mânevi vebali de benim boynumdadır.

Evvelce de söylediğim gibi, Yurdun kapısı açıktır. Gelene «Yer yok» demek âdet olmamıştır. Kasabadan ve köylerden sade kimsesiz çocukları değil, hasta ve sakatları da gönderirler. Aralarında körler, dilsizler, kolu, bacağı kopmuş alilller, aptal, hidrosefal gibi anormaller ve daha fenası vücudu yara, bere içinde olanlar ve sâri hastalıklılar vardır. Bunların pek azını türlü güçlüklerle Vilâyet hastahanelerine savabilirim. Fakat, orada da zaten hastahane denecek bir şey bulunmadığı için gerisi başımıza kalır. Müftüye lâf anlatmak kabil değildir. Bu işin bizi nerelere götürebileceğini söylediğim zaman bana hak veriyor görünüyor. Bu, onun, inadına gibi, birkaç gün sonra öteden, beriden yeni müşteriler toplayıp getirmesine mâni olmaz. Yurtta kim olduğu ve kayıt, kuyut bulunmadığı için benim bunları tahkik etmeme de imkân yoktur. Yer bulunmadığı zaman birkaçı birbirinin koynuna sokulan, daha olmazsa köpek encikleri gibi, üstlerinde bir çul parçasiyle açıkta yatırılan yumurcakların nereden geldiğini nasıl öğrenirsin; öğrendiğin zaman ne yaparsın? Kaldı ki ben, Müftü gibi de değilim. Ancak birkaç günde bir Yurda şöyle bir uğramağa vaktim vardır.

Bir gün, Tahir'in arabasiyle kasaba dışındaki bir hastadan dönüyordum. Bir yol ağzında, yine Müftünün, köylerde

bir cer turnesinden dönen mâhut kafilesiyle karşılaştım. Fakat bu defa eşeğe erzak yerine çocuk yükletilmişti.

Derhal arabadan indim. O da eşeği arkada bırakarak hızlı hızlı bana doğru yürüdü. Çok yorgundu. Üstelik de benden korktuğu için sık sık soluyor ve eliyle böğrünü tutarak öksürüyordu.

— Müftü, nedir o gördüğüm, dedim.

Böğrünü tutmıyan elini arkasına uzatıp eşeği yeden çocuklara «dur» işareti vererek:

— Heç... Sanki yolda bir çocuk bulduk ha Hasta, yazık. Acıdım... dedi.

Lâkırdının arkasını, dinlemiyerek yürüdüm; eşeğin üstüne iplerle bağlı çocuğa baktım; evirip çevirdim. Sonra kös kös arkamdan gelerek suçlu bir çocuk vaziyetinde biraz uzağımda duran Müftüye benim tarafımdan hiç alışık olmadığı bir sesle:

— Allah cezanı versin, dedim, bu çocuk değil, ölü...

O, kadın taklidi yapar gibi incecik bir sesle:

— Aa... Hasta, dedi, iyi olur inşallah, senin sayende..

Çocuğun iplerini sökerek yere indirttim. Görünüşe göre menenjit tüberkülozdan hemen ölmek üzere idi. Arkasında pisliğe batmış bir gömlekten başka bir şey yoktu. Çocuğu yolun akşam güneşinden kızarmış toprakları üzerine bıraktık. Vücutta ezilmiş solucan gibi bir kısalıp uzanmadan başka hareket yok... Pislik sefalet ve tiksintinin o mertebesindeyiz ki, yüreklerimizde en küçük bir merhamet heyecanı duyamıyoruz. Yapılacak bir iş olmadığı için, daha doğrusu bu vaziyetten nasıl kendimizi kurtaracağımızı bilemediğimiz için olduğumuz yerlerde duruyoruz.

Müftüye, bunu nereden bulduğunu sorduğum zaman elleriyle arkadaki dağları işaret ederek:

— Na, orada bir yerde, dedi.

Fazlasını sormadım. Sade bir kere daha:

— Allah cezanı versin, diye tekrar ettim. Bereket versin pek az sonra, vücuttaki kısalıp uzalmalar duruyor ve çocukta hafif bir ölüm ferahlığı belirmeğe başlıyordu.

Vakit geç idi; güneş biraz sonra batacaktı. Belki de ayakta duracak kuvveti kalmadığı için yere çömelen ve o zamana kadar hiç işitmediğim ve bana çok tesir eden zayıf bir sesle hafif hafif Kur'an okuyan Müftü, okumasını bitirdiği zaman ben de yumuşamış bir sesle:

— Bir şey yapmak lâzım, dedim, ne yapacağız?

— Bilmem ki... Hadi sen sıkılma yoluna git... Biz, çocuklarla bir şey ederiz elbette...

— Yok, yok... ne edeceksek hep beraber ederiz.

Barıştığımızı anlıyor, seviniyordu.

O akşam, hiçbir âdete sığmıyacak bir defin merasimi yaptık. Çocuğu Tahir'in arabasındaki at çullarından birine sararak tekrar eşeğe bağladık. Ben, Büftüyü ve çocuklardan ikisini arabaya alarak Tahir'e aşağımızdaki mezarlığa inmesini emrettim. Çocukların üçüncüsü eşeği götürmek vazifesini üstüne alarak daha kesme bir yoldan aynı yere indi Yapacağımız iş öteki mezarlar arasına rastgele bir çukur kazarak ölüyü gömmekten ibaretti. Fakat bu saatte kazmayı nereden bulursun? Müftü, çocuklardan birini civardaki bir kulübeye gönderdi. Allahtan bir oduncunun kulübesi imiş. Kazması olmadığı için adam baltası ile geldi ve sert toprakta yeni bir çukur açmak güç olduğu için yeni mezarlardan birini biraz eşeledi ve üç beş dakika içinde herşey tamam oldu.

Bir kısmının başında bir çarpık taş veya tahta parçası bulunan tümseklerden biri üzerine oturan Müftüyü ben de taklit ettim. Fakat onun biraz uzağına oturdum. Maksadım sadece onu yalnız bırakmaktı. Kendi kendine kalarak biraz evvelki sesle tekrar Kur'an okumasını istiyordum. Fakat o bu

uzaklığı dargınlığımın hâlâ devam etmesine verdi ve okumadı yahut içinden okudu.

Ölen çocuk değil de, bu birdenbire akşam karanlığı çökmüş çıplak mezarlıkta yaptığımız garip defin töreni beni garipsetmişti. Müftü yanıma gelerek:

— Hadi doktor bey gidelim gayrı, dediği zaman âdeta istemiyerek yerimden kalktım. Ben oduncuya birkaç para verirken çocuklardan en küçüğü Müftüye garip bir saffetle:

— Baba talkın vermen mi? diye sordu.

Müftü yine şakacılığı ele almağa başlıyarak:

— Ne idecek o talkını, dedi ve çukura doğru selâm verir gibi bir kol hareketi yaparak âdeta neşe ile:

— Hadi bakalım... Güle güle yat gayrı, dedi.

Dönerken arabada Müftü ile ciddî bir konuşma yaptım:

— Müftü efendi... Sen Yurt derken hastahane yapıyorsun... O başkadır, öteki başka... Bak seninlen gayet ciddî konuşuyorum Ben, sonra senin Yurdu kapatmağa mecbur olacağım.

— Sen onu dirsin ama etmezsin... bilirim.

— Etmesem de senin düşünmek lâzım ki, ben, resmen mesul olurum sonra... Elbet bana bir fenalık geldiğini istemezsin...

— Eh, öyleyse ben, yarın hasta çocukların hepsini sokağa bırakıveririm. Ne para ile aldık, ne sayı ile... Allahın dağı, gırı eksik değil ya. Bu oğlancık gibi onlar da başka yerde ölmeğe gidiverirler. Medrese mantığı gerçekten kıskaç gibi bir şeydir.

— Yok, o kadar da değil, dedim, olanları kovalım demiyorum. Yenileri almıyalım; o, bize kâfi.

— Yenileri kim alsın?

Cevap vermediğim için onu kendi veriyor:

— Eh, onu da Parti Başkanına söyleriz... Bir çaresini bulur.

— Müftü... Senin dilin yine uzamağa başladı..

— Vallahi değil... Doğru konuşuyorum. Hele yarın söyliyelim. Bak nasıl memnun olur. «Siz heç merak etmeyin... Mecliste gomiyson guruldu... Hele önce şu halk odasını açalım... Sonra hemen onunla da uğraşırız!» dir.

— Bana bak Müftü... Lâtifeyi bırak... İş zannettiğinden çok daha ciddîdir. Sen, fennî hakikatleri, vitamin, mikrop veasireyi tarihleri ve din kitaplarındaki yeri, yurdu ile bilen kafalı bir hocasın... Salgın ne demek olduğunu bilirsin... Öteden, beriden toparlayıp getirdiğin hastalardan biri Yurda bir ateş verirse bir hafta içinde hepsi temizlenir... Hem mikrobun dışardan gelmesine de hacet yok... İnsanların üst üste yattıkları yerde ateş kendiliğinden de çıkar... Yani bak, söylemedi deme. Hepimiz yanarız ha..

Müftü, beni haklı bularak teminat verdi Ve Celile'nin hastalığı birkaç haftadan beri onun sofraya inmesine izin vermiyecek bir safhaya girmiş bulunduğu, vakit de geç olduğundan yemeği «Baba» nın lotankasında yedik.

32

Modern Palas

Babanın dükkânı kasabanın lüks lokantasıdır. Dereboyu çarşısında akşamdan sonra açık olan tek dükkân, tabiî kahveler ve küçük bar müstesna, odur. Kasabadan gelip geçen yabancıların bir kısmı tanıdık evlere misafir edilirler. Fakat onların pek hatırlı olmıyanları, yahut da müfettiş, mühendis vesaire gibi, vazife bakımından uzunca bir zaman kaasbada kalacak olanları Cumhuriyet Otelinde yatarlar ve «Baba» nın lokantasında yemek yerler. Bekâr memurlardan eve dönerken burada da bir mola vermeyi âdet etmiş birkaç akşamcı müşteri de öyle.

Cumhuriyetten sonra ilk hızda kasabada modern bir otele başlamıştı. Bunun sıcak ve soğuk sulu odaları, lüks bir lokantası olacak, hattâ ilerde bir caz bile temin edilecekti. İlk önce, kasabanın yüzünü ağırtacak hattâ modern hayat yolunda ona önayak olacak hemen hemen resmî bir kurum gibi, tasavvur edilmişti. Vilâyetten ve hattâ Ankara'dan geniş yardımlar va'dediliyordu. Yine kazada, vilâyette ve Ankara'da inceleme toplantılarında yapılan hesaplarda birbirini tutmıyan hiçbir nokta yoktu. Kurulup yürümeğe başlamasından sonrası için bir mesele tasavvur edilemezdi. Amma şayet ilk zamanlarda açığı olursa hükümetçe kapatılacaktı. Serbest Fırka zamanında, içlerinin alacasını meydana vurmuş bazı gizli maksat erbabının korktukları gibi, yeni bir harb, kıtlık vesaire şeklinde akla gelmiyecek bir felâket olduğu halde Cumhuriyet Hükûmeti, topiyle, tüfeğiyle dağ gibi arkasındaydı. Otelin işlemesi için öteki sefalet ve mikrop yuvası otel ve hanların, gazino ve lokantasının Ankara'daki Karpiç gibi bir hale gelmesi için de kirli aşçı dükkânlarının kapatılması kâfi idi ve bunun iyi niyet sahibi bir, iki genç kafalı belediye, polis ve sıhhiye memuru ikişer satırlık raporlarla bir günde sağlıyabilirdi.

Evvelâ bu çok kârlı iş etrafında bir şirket kurulması için toplantılar yapılmış; hattâ bir tanesinde, o zaman vilâyetin başında bulunan bir inkılâpçı vali hazır bulunmuştu. Kayınbabam Hacı Müslim beyle bizim Hacı Ömer'e kadar bütün kasaba büyüklerinin dâvet edildiği bu toplantılarda iki vilâyet mebusu konferans verdi, otelin müstakbel büçtesi devlet bütçesi gibi sıkı bir incelemeden geçirildi. Hâsılı, ne tarafından baksan kârdan başka bir şey görünmüyor ve Hacı Ömer'e kadar hiçbir kimse bunda en küçük bir zarar şüphesi ileri sürmüyordu. Fakat şirketi kimlerin kuracakları ve hele ne miktar hisse alacakları meselesine sıra gelince meydanda Şefik Davarcıoğlu isminde genç bir adamdan başka kimse kalmamıştı

Şefik, zengin bir ihtiyarın tek oğlu idi. Çocukken son derece haşarı imiş. Mektepte az numara veren hocasını bıçakla kovalar, âşık olduğu kızları kaçırmağa kalkar, babası adına sahte mektuplar ve senetler yazarak para dolandırır, kasabanın polis ve mahkemesini bir büyük adam gibi kendisiyle uğraştırmış. Nihayet, Şefik'in ihtiyar babası Cumhuriyet başındaki temizleme hareketinden sonra nasılsa dağda kalmış tek bir eşkıyadan bir tehdit mektubu alır, zaten hastalıklı bir ihtiyar olduğundan yüreğine inecek gibi olur. Eşkıyanın istediği parayı tarif ettiği kayanın altına bırakırlar ve birkaç saat sonra da karanlıkta bu parayı almağa gelen Şefik'i yakalarlar. Mesele, kolay kapanacak meselelerden değildir. Hele ki, bir çocuk elinde günlerce kukla gibi oynadığını gören devlet memurlarının izzet-i nefsi de fena halde kırılmıştır. Fakat, neticede ihtiyar babaya acırlar; çocuğun kendisine acırlar; vilâyetin pedagog maarif müdürü başta olarak birtakım münevverler asıl kabahatin arasıra kasabaya gangster filmleri getiren sinemacı Murat'ta olduğu kanaatini ileri sürerler. Hattâ çocuğun bu hareketinde kendini nereye sarfedeceğini bilemiyen taşkın bir zekânın alâmetlerini görenler de olur ve işin nihayetinde bunun bir aile meselesi, hattâ belki de çocuk azizliği olduğu düşünülerek mesele örtbas edilir. Fakat bunun için, yiyip içmeden sırtüstü yatağında yatan ve kendisini görmeğe gelenlere: «Ben öldüm artık!» deyip yorganını başına çeken babaya Şefik'in Avrupa'da tahsile gönderilmesi şart koşulur. Bu kararla vilâyet hem bir belâdan kurtulacak, hem Avrupa'da okumuş bir genç kazanacaktır.

Böylece Şefik Davarcıoğlu, babası dahi nerede olduğunu her zaman bilmemek şartiyle, yıllarca ortadan kaybolur. Fakat günün birinde kendisi babasının ölümünü haber alarak kasabaya döner. Amma hayret! O eski deli oğlan gitmiş, yerine terbiyeli, malûmatlı, müteşebbis bir Avrupa delikanlısı gelmiştir. Otel projesini derhal kavrar; hem memleket, hem kendisi için çok faydalı olacak büyük işi tek başına üzerine

alır; tez elden satılan tarla ve dükkânlardan gelen para, babasından kalan nakit paraya katılınca otel için tahmin edilen yekûnun hemen tamamı elde edilmiş olur ve işe başlanır.

Merhum babasının çakıl taşları kadar hareketsiz bir hale soktuğu sermaye, nihayet yürüyecek ve ortaya çıkan parlak örnekle kasabanın başka ölü sermayelerini de arkasından yürütecektir. Yalnız şu var ki, pek az zaman içinde akla gelmez birtakım aksiliklerden dolayı kasabanın öteki sermayeleri yerlerinde durmakta devam ederler ve Şefik Davarcıoğlu'nun kendi sermayesi yürür.

Senelerce süren çalışmalarla kâh durup kâh harekete gelerek ve iskambil kuleleri gibi yer yer ve tekrar tekrar yıkılıp yapılarak dördüncü kat balkonlarına kadar yükselmeğe muvaffak olan Modern Palas, orada durur ve yine seneler arasında ağır ağır aşağı iner. Bugün ondan, zaten kendisi gitgide virane haline gelmekte olan Dereboyu mahallesinin ortasında Bergama harabeleri gibi bir şey kalmıştır. Hayat ibretlerle doludur. Çocukken gösterdiği harikulâde istidatlarla kasabanın başını belâya sokacak gibi görünen Şefik Davarcıoğlu'nun başını, okuyup adam olduktan sonra, kasaba belâya sokmuştur. Banka borçlarına karşılık olarak babasından kalan son bir evle Modern Palas'ın daha temeli atılmadan İstanbul'dan getirilmiş bazı lüks mobilyalarını bırakarak sessiz sadasız ortadan kaybolan genç adamın bir aralık İstanbul'da kendini astığını rivayet ettiler. Fakat aslı çıkmadı. Şimdi bir tulûat kumpanyasıyle vilâyetleri dolaşıyormuş. Fakat nedense bizim semte yolu düşmüyor.

33

«Baba» nın Lokantası

Modern Palas yapılırken epeyce bir korku geçirmiş olan Baba, dediğim gibi, kasabanın lüks lokantasının patronudur.

Kendisi elli ile yetmiş arasında tahmin edilen Manastırlı bir bektaşidir. Kanundan sonra Paktaş diye soyadı almıştır. Fakat kasaba'da hâlâ bektaşi deyip giderler. Baba, gerçekten güzel yemek pişirir. Resmî ziyafetlerin ve büyük düğünlerin yemeklerini hep ona ısmarlamak âdet olmuştur. Aynı zamanda temizdir de. Başka aşçı dükkânlarında yemeğinden sinek çıkanı «Yahu, lâkırdıya dalıp sineği kendiniz düşürürsünüz, sonra bize kabahat bulursunuz!» diye azarlarlar. Onun dükkânında böyle bir tehlike yoktur. Kendi icadı olan bir yapışkanı sürerek meydana getirdiği sinek kâğıtları âdeta uzak mesafelerden sineği mıknatıs gibi kaparlar. Aramız çok iyi olduğu için arasıra, bunlardan benim eve de gönderir. Bu kâğıtların bir hususiyeti de şerit biçiminde kesilmiş olmalarıdır. Her cihetçe zevk sahibi olan Baba, sırf bu iş için vilâyete sipariş ettiği renkli uçurtma kâğıtlarını dörde katlayarak makasla oyar ve âdeta bir sanatkâr elinden çıkmış denecek mozayikler çıkarır. Onun için aynı zamanda süs gibi de kullanmak mümkün olan bu kâğıtlardan zavallı Celile çok hoşlanırdı. Fakat ben de aksine onlardan tiksinirdim. Hele geceleri Bektaşinin masaları üstüne insanın başına dokunacak bir yakınlıkta dizi dizi ramazan mahyaları şeklinde sarkıttıkları lâmba ışığının aksinden, üzerlerindeki sinek ölüleriyle beraber parıl parıl parladıkları zaman... Baba, bunu bildiği için, arasıra lokantasına uğradığım zaman beni, ya bahçeye, yani mutfağın arkasındaki açık taşlığa alır, yahut da gündelik vazifelerini esasen bitirerek gazete sahifelerine benzemiş olan kâğıtların görebileceğim yerlerde olanlarını koparır atar.

O gece, iç salonda sarhoşlar bulunduğu için Müftü ile beraber yine bahçede oturmayı tercih ettik, ve Tahir ile çocukları bizden biraz uzakta bir ayrı masaya yerleştirdik.

İçki satmaya başlıyalı Bektaşi, akşam yemeklerini bozmuştur. Ağız tadiyle yemek yemeğe meraklı olanlar zaten, gün batmadan çok evvel işlerini bitirdikleri için bu saatte me-

ze ve ıskaralardan başka bir şey kalmaz. Bununla beraber Baba, bana daima iyi bir şeyler hazırlamanın kolayını bulur.

Ancak, bu gece onun bir acayip dalgınlığı ve sinirliliği vardı. İçerdeki müşterilere çıkıştı; kaza ile bir tabak kırdı ve mesuliyeti garsona yükleterek onu mutfağa çekip birkaç tokat attı. Halbuki bu biçare garson, belki kendinden da daha yaşlı, kuru ve kambur bir Araptır. Nihayet, biraz sonra getirdiği şiş kebaplarına Müftü: «Yahu, bunları sinek gibi. ne kadar küçük doğramışsın!» diye itiraz edince ellerini beline koyarak ters ters ona baktı.

— Ne oldun Baba, dedim, sende bir hal var bu gece?

Zaten o da, bunu bekliyordu. Bir sandalye çekerek yanımıza oturdu ve elleriyle pos bıyıklarını sıvazladı. Baba, iftiraya uğramıştı. Bir akşam evvel kepenkleri kapadıktan sonra birkaç dostla yukarki odada muhabbet ederken dükkânı basmışlar ve onu mahkemeye vermişlerdi.

Müftü: — Karı mı getirdiniz, sakın? dedi.

Baba; Müftüye bir kere daha aksi aksi baktı:

— Hadi, şu sinek gibi kebapları bir ye de doktor beye bin şükret, dedi.

— Ya ne diye iftira ederler edep ve namus dairesinde ahbaplariyle muhabbet eden kimseye?

— Ne diye olacak?... Gizli tekke işletiyor, dervişlik yapıyor diye...

Müftü, ince ve uzun vücudiyle leylek gibi yerinden kalktı, dehşetle:

— Allah belânı versin... Allah belânı versin. Sen kendini astırmadan rahat etmiyeceksin... diye bağırdı

Müftünün korku ve merhametten başka bir şey ifade etmiyen bu heyecanını Baba, yanlış anlıyarak kendisi de ayağa kalkınca âdeta döğüşecekler gibi bir manzara meydana geldi ve bu arada masanın üzerinde bir de bardak devrildi. Neticede kendisinin bir kere daha dayak yemesinden korkan Arap

garson, mutfak kapısı önünde elleriyle hafif yanaklarına vurarak: «Vay, vay, vay, vay, vay!» diye âdeta ağlıyordu. Avuçlarımı açarak ikisine de yerlerini oturmalarını emrettikten sonra Baba'ya sordum:

— Basıldığınız vakit kimlerdiniz bakayım dükkânda?

Baba, birkaç isim verdi.

— İyi ya âyin yapmışsınız işte...

— Ne âyini doktor bey... Yavaş yavaş nefes okuyorduk. Zaten sokaktan onu dinliyerek haber vermişler... Garaz billâhi doktor bey... Alacaklarımı istedim... Ona kızdılar, Allah hakkı için...

— Sen onu bırak... Zabıt falan yaptılar mı?

Müftü, tekrar lâkırdıya karıştı:

— Rica filân etmedin mi?

— Etmez olur muyum? Onu da ettim: «Utanmaz mısınız be yahu... Çıkın gidin şuradan edep ve namusunuzla!» diye yalvardım.

Baba, polislere ne kelimelerle ve nasıl bir sesle yalvardığını anlatırken Müftü ile ben, kendimizi tutamıyarak gülmeğe başladık. Nihayet, kendisi de anlıyarak bizim gibi yapınca Müftü: «Bu tatlı dillere canlar dayanır mı?» dedi.

O gün öğleden sonra Baba ile arkadaşlarını mahkemeye çağırarak ifadelerini almışlardı.

Müftü, tekrar gülerek:

— Savcıya da eyle yalvardın mı? diye sordu.

Baba, artık onu dinlemiyor, benimle konuşuyordu.

— Bir şey yapamaz mıyız Allahını seversen doktor bey? Bu gece, Allah gönderdi belki seni...

Ben, çehremi karartarak:

— Güç, dedim, mahkemeye hiçbir şey söylenemez.

— Söylenir, söylenir. Senin hatırını herkes sayar... «Bırakın şu garibi yahu... Ayıptır!» dersen dinlerler.

Müftü, tekrar sözü aldı:

— Savcıya nefes okuduğunuzu itiraf ettin mi?

— Nasıl etmem yahu... Sokaktan hepsini dinlediler herifler diyorum sana...

Müftü, elleriyle bir ümitsizlik işareti yaptı:

— Bu idrakle senin başına daha çok şey gelir Baba...

Bektaşi, dargın bir bakışla sordu:

— Ya ne demeliydim?

— Ne diyecektin? İnkâr edecektin. Âyin yapmıyorduk. Kanun ve edeb ü terbiye dairesinde rakı içip manastır şarkıları söylüyorduk, diyecektiniz.

— Yahu, işitmişler sokaktan diyorum.

— Canım, onlar nefesi ne bilir? «Manastır'da böyle şarkı söylenir!» derdin; olu biterdi

Babanın buna aklı erdi:

— Bir daha çağırdıkları zaman öyle söyleriz, dedi ve Müftünün verdiği bu aklı beğendiği için ona: «Vay gâvur imam vay!» diye iltifat etti. Fakat bu sefer de Müftü, heyecanlanarak söylenmeğe başladı:

— Ben gâvur olurum, Müslüman olurum... O, senden sorulmaz efendim... Sen karışamazsın efendim... Şimdi lâyiglik kanunu var efendim... Bir yandan nefes okur, başını derde sokarsın... Öte yandan yok gâvur, yok Müslüman deyi aklının ermediği işlere burnunu sokarsın... Nene lâzım, sen lokantada otur; etleri sinek gib doğrayıp milleti soymağa bak...

Baba, ferahladığı için artık kızmıyor, savcıyı yumuşatmak için benden bir vakit koparmağa uğraşıyordu.

— Mahkeme işne müdahale olmaz, diye tekrar ettim, yalnız sen öğleyin, benim muayenehaneye uğra... Avukatımı da çağırarak bir konuşalım, Allah ne gösterir?

Gitmek için ayağa kalkmıştık. Baba, bana dua etti. Ve ertesi gün muayenehaneye gelirken ev için bir sepet de sinek

kâğıdı getireceğini va'detti. Reddedecktim. Fakat bunun zavallı Celile'yi, ıstırapları arasında belki bir parça gülümseteceğini düşünerek vazgeçtim.

34

Hacı Ömer — Müftü Kavgası

Ben, avukatımla Baba meselesini bir hale yola sokmağa uğraşırken Hacı Ömer ile Müftü arasında epeyce şiddetli bir kavga çıktı. Hâdise şudur:

Müftü, arasıra «**Yetimler Yurdu**»nda toplantılar yapar ve bunlara kasabanın ileri gelenlerini dâvet eder.

Evvelce de söylediğim gibi, eskiden **Eyyubane** denilebilecek büyük fukaralığına rağmen kimseye halinden şikâyette bulunmıyan ve kimseden bir şey kabul etmiyen Müftüde Yurt açıldıktan sonra yırtıcı bir cerrar ruhu inkişaf etmiştir. O kadar ki sokakta ona rastlıyanlar, para istiyecek diye âdeta kendisinden kaçmağa başlamışlardır. Müftü, bunu bildiği için, toplantı günlerini bir mütareke günü olarak ilân etmiştir. Bunu «Maksat hep bir araya toplanıp şöyle bir muhabbet etmek ve o yetimlerin gönlünü almaktır. Kimseden on para istemiyeceğim Vallahi Tallahi!» diye her fırsatta teyideder ve nazı geçtiğini bildiği teklifsiz dostlarına: «Korkmayın. Vakti gelince ben, sizleri iğnenin deliğinde bulurum. Sizi yakalamak için, Allahın günü mü kıttır?» diye takılır.

Müftü, bu yeminine o kadar sadıktır ki dâvetlilerden biri, her hangi bir sebeple kendiliğinden para vermeğe kalkarsa onu bile şiddetle reddeder: «Bugün prensibimiz para değil, vait dahi kabul etmemektir. Yalnız gönlünüzden kopanı kendiniz unutmayın. Bu, kâfidir!» der Fakat ertesi sabahtan tezi yok Yurdun muhasebecisini o adama musallat eder. Çünkü Müftü, dedikodudan korktuğu ve hesapların düzgün olmasını

istediği için, ilk mektep muallimlerinden birini muhasebeci tâyin etmiştir. Kendisi pek mecbur olmadıkça paraya el sürmekten kaçınır.

Bununla beraber bu toplantıların asıl gayesi, ne Müftünün dediği gibi muhabbet, ne de böyle dolambaçlı bir menfaat ümidi değildir. O, bu toplantıları sadece Yurt'ta ne yapıldığını zaman zaman hemşehrilerine göstermek ve akla gelebilecek şüpheleri önlemek için yapar.

Toplantı vakti yaklaştı mı iki, üç gün evvelinden mahallenin kadınları ve Yurt çocuklarından bir kısmı seferber edilerek medresede temizlik yapılır; avludaki eski şadırvanın yerine taktırılmış olan tahta tulumbada çocukların yüzü, gözü yıkanır; komşu kadınlara, koyun kırkar gibi makasla merdiven merdiven, saçları kestirilir.

Müftünün çocukları arasında ceketi, pantalonu ve pabucu olanlar pek azdır. Çoğu, dikiş tutmıyacak hale gelmiş kısımlarına renk renk yamalar vurulmuş, mintanlar ve donlarla gezerler. Ayağı çıplak olanlara nalınlar giydirilir ve Müftü, taban biçiminde kesilmiş tahta parçalarına saraçlardan topladığı meşin ve kayış parçalarını tasma gibi kesip çakmak suretiyle sandallar yapar.

Çocuklardan ilkmektepte okuyan birkaç tanesine bin zorlukla mektep kasketleri tedarik edilebilmiştir. Onlar başta olmak üzere dâvetliler önünde evvelâ bir geçit resmi yaptırılır ve bunu evvelâ Cumhuriyet İdaresi büyüklerine, sonra Yurd'a yardım eden velinimetlere dualar takibeder.

Müftü, hazırlık yaparken ilkmektep muallimlerinden bir kısmını da işe koştuğu için, programda âdeta ilkokul müsamerelerine benzer bir çeşni vardır. Fakat Müftünün gizli maksadı lâiklik ve inkılâpçılık terbiyesinde Yurdun resmî mekteplerı de geçtiğini dâvetlilere teslim ettirmek olduğu için programın ötesinde, berisinde pek çiğ bazı aykırılıklar göze çarpar. Meselâ çocuklara İstiklâl Marşından sonra söyletilen ve gali-

ba, yine muallimlerden biri tarafından bestelenmiş olan bir lâiklik marşı vardır ki, soğuk olduğu kadar da, münasebetsizdir. Sonra ezberletilmiş bazı söylevlerde: «Biz Cumhuriyet çocukları küflü ve örümcekli medreselerin yerine asri okullar kurduk!» demeleri ve hitabet icabı elleriyle yine medresenin avluya doğru eğilmiş damlarını göstermeleri pek çiğ düşer. Hele kasketli küçük hatiplerin «Sırtına giyecek gömleği kalmamış zavallı fakir milleti efendi yaptık!» gibi cümleler söylerken kollarını gererek avuçlarını o biraz evvel anlattığım mintanların göğsüne vurmaları tuhaf kaçar.

* * *

Heyetin koruyucu başkanı sıfatiyle bu toplantılardan bazılarında hazır bulunan Hacı Ömer, arasıra oturduğu yerde, Meclisin neşesine biraz aykırı kaçan hoşnutsuzluk sesleri çıkarır, hattâ tesbihini şakırdatarak «Allah Allah» diye homurdanırdı. Fakat ileriye gitmezdi

Bu toplantı günlerinden birinde Hacı Ömer'in mâhut paytonunun kapıya yanaştığını duyan Müftü, telâşla karşılamağa koşmuş, fakat onun Gafur'a arabadan bir çuval pirinç indirtmekte olduğunu görünce, yarı gülerek, mûtat tekerlemesine başlamıştı. «Oldu mu ya başkan, oldu mu ya? Bugün teberru kabul edilir mi ya?»

Müftü söylenirken Hacı Ömer, birdenbire gürledi:

— Ne dırıldanıp duruyorsun be herif! Kimmiş bakalım o başkan dediğin?

Hacı Ömer'in o gün her halde bir şeye canı sıkılmış olacaktı. Müftü de bunu anlıyarak, yüzü, gözü karıştı; fakat bir kere başlamış bulunduğu için çaresiz, devam etti:

— Kim olacak, sen! Yurdun hâmi başkanı değil misin?

Hacı Ömer, daha şiddetle:

— Başkan babandır senin, dedi, adam gibi konuşamaz mı-

sın sen? Başkan, başkan ne oluyormuş, Reis demeğe dilin varmıyor mu? Sen, sakalından da mı utanmazsın?... Amma sakal da kalmış mı ya herifte?...

Müftünün yüzü beyazdan cenaze sarısına, sonra âdeta maviye dönmeğe başlamıştı. Fakat atlardan birinin yaralı kulağına musallat olmuş bir at sineği bu vakadan daha ehemmiyetli imiş gibi ben, bastonumun uciyle onu kışlayor, Müftüye ve Hacı Ömer'e bakmıyordum. Evet, er geç bu münasebetsiz dâva benim müdahalemle, hal ve faslolunacaktı; fakat zamanı gelmemişti. Hacı Ömer'in bu halde üzerine yürümek olmazdı. Bir parça hızını almasına zaman bırakmak lâzımdı. Hacı bey, Müftüyü kıskaç gibi yakalamıştı, bırakmıyordu:

— Sonra neymiş o pirinç için gevelediğin lâkırdılar?... Beğenemedin mi yoksa?...

Müftü, çıldıracak gibi:

— Aman estağfurullah Hacı bey, diye bağırdı.

— Ya öyleyse ne deyi dırlanıp durursun?...

Müftü, ağlıyacak gibi:

— Dırlanan yok Hacı bey, vallahi tallahi, diye yalvardı, hani sanki bugün teberru kabul etmemeyi prensip ittihaz ettik de...

Hacı beyde yeni bir parlama oldu:

— Ne haltettin; ne haltettin; ne demekmiş o bakalım? Babandan mı öğrendin onu, dedenden mi?

Müftü, artık hezeyan halindeydi:

— Hani... Yani... Prensip...

Hacı Ömer, Müftüyü daha rahat haşlamak için dişlerine el attı. Fakat gitgide toplanan kalabalığa karşı onları ağzından çıkarmayı doğru bulmıyarak:

— Hay senin prensipine de, diye başladı ve bunu gerçekten ağıza alınmaz küfürler takibetti.

Artık durulamazdı. Hacı Ömer'le bozuşmayı göze alarak

ortaya atıldım ve Allahtan kavgayı durdurmağa muvaffak oldum.

En önce Hacı Ömer'le ben, arkamızda Müftü, daha arkada kalabalıkla medresenin kapısını geçmiştik Hacı bey, benim kolumda iri iri söyleniyordu:

— Sen bilmezsin Doktur bey... Herif çoktandır benim pirinçlere gancayı taktı... Dır dır söylenir durur. Nirede o Gafur... Yüklesin çuvalı arabaya...

Bu söyleniş, Hacı Ömer'in yavaş yavaş yatışmasına alâmeti. Müftü, sesini çıkarmasaydı bir, iki dakika içinde kavgadan hiçbir iz ve eser kalmayacaktı; fakat çoluk çocuk arasında uğradığı haksız hakaretin üstüne pirinçlerin de elden gitmesinden korkan Müftü, yine bir ihtiyatsızlık etti ve bütün ikna kuvvetini sesinde toplamağa uğraşarak Hacı Ömer'e izahat vermeğe başladı:

— Vallahi, şikâyetim pirinçlerden değil... Pirinçler Türkiye pirinç piyasasının en iyi pirinçleri... İki elim yanıma gelecek. Ve lâkin bir kazan pirince kuş gözü kadar yağ katarsan olmaz. Hani sanki pirici himmet eden bir kerem sahibi çıkar da yağ veren çıkmazsa olacağı budur... Dediğim ve diyeceğim bu, vallahi tallahi...

Biçare Müftü, Karabalçıklı'nın pirinçlerine mukabil Yurdu yağsız bırakan başka zenginlere taş atmak suretiyle Hacı Ömer'e dalkavukluk etmek istemişti Fakat o, bunu ters anladı; tekrar Müftüye dönerek:

— Herif, yağı da mı benden beklersin? Daha bir istediğin var mı? Ne bakarsın bel bel yüzüme... Söylesene...

Hacı Ömer'in hakikaten fena bir günü idi. Kalabalığa girdiğimiz için bu ikinci partide bağırmıyor, hattâ uzaktan bakanlara çehresi güler gibi görünüyordu. Fakat o kısıla kısıla boncuk kadar kalmış gözlerin bakışını, ağarmış dudakların arasında tilki dişi gibi sivrilen takma dişleri ve onların arasında ıslık çalar sesi o anda Müftüye sormalıydı.

İskemleye oturmağa hazırlanır gibi adamcağızın dizkapakları çöküp düzeliyor, ince vücudu durduğu yerde iki yana sallanıyordu.

Hacı Ömer'in kolundan yakalıyarak yavaşça:

— Kes Hacı bey, dedim, sana yakışmaz... Sen şimdi burada vazife başındasın; vatanın yetim evlâtlarının başısın ve babasısın.

Hacı bey kendinin, vazifenin ve vatan yetimlerinin soyuna, sopuna, Müftüyü bu grupa da sokmayı ihmal etmemek üzere ve ancak benim duyabileceğim bir sesle yine ağır bir küfür savurdu. Fakat sözlerim, tahmin ettiğim gibi, onu yatıştırmıştı. Müftü ile sulh yaptığını anlatmak için:

— Hadi bakalım. Ne marifetin varsa göster de çekip gidelim şuradan, dedi ve avlunun kahveden getirilerek serince bir köşeye dizilmiş olan dâvetli sandalyelerine yürüdü. Dâvetliler, kavgayı haber almışlardı. Fakat farkında değil gibi göründüler. Belki de hakikaten öyle idi. Bunlar, Hacı Ömer için olağan şeylerdi.

Benim kısa bir zaman Müftü ile de uğraşmam lâzım geldi; adamcağız, biraz kendini toparlayınca:

— Yahu, Doktor bey, ben, ne deyi bu eşkıyaya kafa eğdim... Ben feleğe minnet etmemiş herifim... Ben, şimdi çekip gidiyorum, diye söylenmeğe başladı. Bunları söylerken kararının ciddîliğine beni inandırmak için kapı istikametine dönüyor, koşuya başlamak için işaret bekliyen atletler gibi vaziyetler alıyordu.

Hacı Ömer, kalabalığın arasında bizi unuttuğu ve belki de başkalariyle yeni bir kavgaya başladığı halde Müftüyü kolundan tutarak:

— Yavaş, dedim, herif ters ters bize bakıyor.

Müftü, elini birdenbire ağzına kapatarak:

— Duydu mu acaba? diye ürktü. Sonra, bu hareketinden de utanarak:

— Vallahi vız gelir bana, dedi.

Müftünün kolunu bırakmamıştım:

— Haydi Müftü efendi... Sen, deryadil adamsın... İhtiyar o Üstelik de hasta... Biraz sonra pişman olur. Görmedin mi «Sen, bu garip vatan yetimlerinin başı ve babasısın!» dediğim zaman gözleri yaşardı. Ben, onun bu halinden istifade ederek sana bir, iki çuval pirinç daha getirtiveririm. Pahalıya malederiz bu bunaklığı ona...»

Müftü: «Başına çalsın pirinçlerini!» dedi. Fakat aynı zamanda da titriye titriye bileklerimi yakalamıştı. Avlunun bir köşesinde yabani otlar ve sarmaşıklar arasında kaybolmuş bir viran duvar vardı. Bu duvardaki bir pencerenin sökülüp alınamıyacak kadar kuvvetle yerleştirilmiş kalın demir parmaklıkları arasında yine otlar ve dikenler içinde bir, iki kırık mezar taşı seçiliyordu. Taşlar, medresenin bazı yüksek payeli müderrislerine aitti; hattâ aralarında bir tanesi de Şeyhislâmlığa kadar yükselmişti.

Müftü, o zamana kadar âdeta yabancısı olduğum bambaşka bir sesle:

— Görüyorsun ya hali Doktor bey, dedi, dilenciden de aşağı bir şey olduk. Velâkin müstahakız; ceza-yı amelimizdir; çekeceğiz.

Sonra, çenesi titriyerek, gözleriyle pencereyi göstererek daha yavaş ilâve etti:

— Hep onlar sebeptir. Kabirlerinde hortlayasıcalar

Bu mânalarla dolu birkaç sözden ve hele o sesteki başkalıktan, şimdiye kadarki konuşmalarımıza hiç uğramamış bir mevzua, vahîm bir büyük politikaya geçmek üzere olduğumuzu hissettim ve bu sesten hiçbir akis almamış görünen bir sesle:

— Hadi çocukluğa lüzum yok Müftü, dedim, bak ortada bu kimsesiz çocuklar var... Hadi ne yapacaksan yap!...

— Zaten o piçler değil mi belimi büken, dedi, yaparlar, yaparlar, ben yapmışım gibi başımıza atarlar.

Elinin tersiyle yüzünün terlerini ve gözlerindeki birkaç damla yaşı silerek meydana doğru yürüdü.

Tören, daima İstiklâl Marşiyle başlar ve bunu çocuklarla beraber kendi de söylerdi. Adamcağız, biraz evvelki fırtınadan daha tir tir titreyen vücudiyle, el kol hareketleri yaparak çocuklara kumanda eder ve yüzünden zehir akarak onlarla beraber marş söylerken gülmemek için kendimi zor zaptediyordum.

35

Müftünün İstifası

Hacı Ömer'in o gün bütün aksiliği üstündeydi. Tören devam ettiği müddetçe oturduğu yerde ofladı, pufladı; birçok defalar lâhavle çekti; yüksek sesle etrafındakilere çıkıştı.

Müftü hâdisesini artık kapandı sanıyordum. Kendisine «Hacı Ömer giderken sen gözüne görünmesen iyi olur» dedim. «Şeytan görsün suratını!» diye kabul etti

Fakat Hacı Ömer, bundan da alındı: «Nerede o müzevir? Adamı çağırır; pirincini de alır, giderken bir uğurlar olsun demek de mi yok?» diye homurdanmağa başladı. İhtiyaten pek uzakta olmıyan Müftü, bunu işitince çatkın bir çehre ile geldi. Fakat kapı önünde toplanan çocuklar sıra ile elini öpmeğe başlamış oldukları için Hacı Ömer, tekrar Müftü ile meşgul olamadı. Nedense bugün onlara da suratlıydı. Elini vermemezlik edemiyor; fakat çocuklar ağızlarına yaklaştırmadan evvel hızla geri çekiyordu. Biraz sonra:

— Hadi hadi bakalım... Ötekiler de sonra öperler, ded[illegible] ve yürüdü.

Hacı Ömer, Kaymakamın, Belediye ve Parti Reislerinin ve Yurt ile meşgul daha bir, iki kişinin hep bir arada İstasyon Parkına gitmemizi istiyordu. Belediye Reisi, hastası bulunduğunu söyledi. Ötekileri Hacı Ömer'in paytoniyle kapıda beni bekliyen Tahir'in arabası arasına taksim ettik.

Müftü, hâlâ kapıda duruyordu. Hacı Ömer, bastoniyle onu göstererek bana:

— O ne bekliyor o? dedi, o da gelsin...

Dargın çocuklar gibi birbirlerine söz söylemek istemediklerinden tercümanlığı ben yaptım. Müftü, bir, iki kere çenesini kaldırıp indirdi. «Ben gelmem!» diyecekti. Cesaret edemedi. Fakat onun emrine hemencecik itaat etmeyi de nefsine yediremediğinden «Arabalarda yer yok. Ben, arkadan yayan gelirim. Yolda bir yere uğrıyacağım zaten ..» dedi.

Hacı Ömer, yine bana hitabetti:

— Neden yer yokmuş? . Gafur'un, yahut Tahir'in yanına binsin! Efendiliğine mi dokunur?

Müftü, fukaralığı bütün kaideleri ve törenleriyle kabul etmiş adamdı. Sokakta yük arabalarını durdurmak, fıçı, sandık veya odun yığınlarının üstüne çıkarak gideceği yere gitmek onun âdetiydi. Fakat Hacı Ömer'in bunu kendisini küçük düşürmek kastiyle yaptığını bildiği için inadetti. Nihayet, onu Tahir'in arabasına çağırarak kendimle muhasebecinin birer dizimiz üzerine yarı yarıya taksim ettim.

* * *

Hacı Ömer, Yurt işleriyle uğraşan iki mektep öğretmeninin de İstasyon Parkında bulunmalarını emretmiş olduğundan gazinoda bir idare toplantısı olacağı anlaşılmaktaydı.

Öğretmenler, genç çocuklar oldukları için yayan yola

düşmüşlerdir. Fakat biz, su yolu oynar gibi kasabanın dar ve karışık sokaklarında, oyulgalanırken onlar, kestirmeden indikleri için ikide, birde önümüzde görünüyorlardı. Nasıl ki, yeni istasyona vardığımız zaman da onları kapıda bizi bekliyor bulduk.

Meğer o günün asıl kıyameti bu akşam parkta kopacakmış.

Hacı Ömer, herkesi etrafında gördükten ve çayları ısmarladıktan sonra söze başladı:

— Ben, eyle lâkırdıyı ağzında geveliyen molla iskilerinden değilim... Doğruyu doğru seylerim... Adam gıtlığında: «Gel Hacı Ömer, şu işin başına geç...» didiniz... Eh, hatırınızı gıramadım... Elden geldiği gader de çocukların yiyeceklerine, giyeceklerine yardım ettik... Ve lâkin ben, bu işin sonunu eyi görmüyorum. Sebebi aha bu heriftir.

Hacı Ömer, birdenbire bastonunun sapını Müftüye doğru çevirmişti. Zavallı adam, ipi çekilmiş kukla gibi vücudunun hiçbir yeri oynamadan iskemlesinde bir, iki kere kalkıp oturdu; sonra bir şeyler söylemek için ağzını açtı; fakat sesi çıkmadı.

Buna rağmen Hacı Ömer:

— Dur baba... Ne sabırsızlık edersin... Lâhırdımızı bitirelim. Biz de Allahın guluyuz. Vur, fakat dinle... diye şikâyet etti.

Hacı Ömer'in o gün ters tarafından kalktığına artık şüphe yoktu Müftüye karşı adamakıllı dolgundu. Fakat sebebi henüz belli değildi. Bir an kara ağızlılardan birinin adamcağız için: «Yurdun erzaklarını çalıyor!» gibi bir pislik ortaya atmış olmalarından korktum

Hacı Ömer, devam etti:

— Ümmet-i Muhammedin çocuklarını topladım adam edelim diye... ve lâkin bu adam, onları cudam ediyor. Doğru mu

değil mi? Memleketin büyükleriyiz deyi gabarırsanız. Bu lâhırdıma cevap isterim ha!

Hacı Ömer, Müftüye yüklenmek için evvelâ bizi kendi tarafına çekmek istiyordu. Biraz bekledikten sonra:
— Birbirinize bahar bahar cevap vermezsiniz, dedi.

Gerçekten de birbirimize bakıyorduk ve arkadaşlar, karşıdan karşıya kaş, göz işaretleriyle bu meseleyi tatlıya bağlamamı benden rica ediyorlardı.

Ben, gerginliği az çok gevşetmek için gülerek:
— Vallahi Hacı bey, kendimize memleketin büyükleri filân dediğimiz yok, dedim, büyüklerimizin kimler oldukları malûm... Fakat mademki Yurdun başkanı olarak şikâyetlerin var... Anlatmak vazifendir. Nasıl ki dinlemek ve anlamak da bizim vazifemizdir... Şu ümmet-i Muhammedin çocuklarını ıdam ederken nasıl cudam ediyormuşuz? Evvelâ onu anlayalım bakalım...
— Canım Doktor bey... Sen, onu benden iyi bilirsin ya... Seylemezsin yohsa... Hadi tatlı tatlı anlat da dinliyelim.

Hacı Ömer, benim arasıra bakımsız çocuklar hakkındaki yanıp yakılmalarımı hatırlıyordu. Karabalçıklı'da Esma'nın o emsalsiz su böreğinden sonra sundurmanın kerevetlerine uzanarak konuştuğumuz meselelerden biri de bu idi. Ben, başıboş çocukların türlü çeşit ahlâksızlıklara nasıl sürüklendiklerine dair hikâyeler anlatırdım. Bazan bunu mekteplere de teşmil ederek çocuklara verdiğimiz terbiyeyi kritik ederdim. Hacı Ömer'in bunları büyük bir alâka ile dinlemesi hoşuma gittiği için çenem adamakıllı açılır ve söylediğim şeyleri, maalesef bir kısmı da uydurma olan misallerle süsliyerek adamcağızı âdeta ağlamaklı ederdim. Daha açıkçası bütün bunlar, içki sarhoşluğunu pek az tanımış olmama mukabil güzel bir yemeğin bende uyandırdığı kendime göre sarhoşluktan ileri gel-

me bir gevezelik ihtiyacı idi. Kasabanın kalabalıkları arasındaki ölçülü konuşmalarımın acısını burada çıkarır, sundurmanın önündeki ağaçlardan başka dinleyicisi ve şahidi bulunmayan bu açıklıkta sağa, sola alabildiğine dil uzatır ve ferahlardım.

Görünüyordu ki, Hacı Ömer, biraz da son zamanlarda Ankara'da başlamış demokrasi rivayetleri üzerine bütün bunları bir mesele halinde ortaya atmak ve ortalığı bir parça karıştırmak istiyordu. O, kendisinin çok zevkine giden tenkidlerimi derleyip toplıyabilse bunları kendi adına ve hesabına şimdi burada tekrar etmekten çekinecek adam değildir. Fakat bunu yapamadığı için aklı sıra beni söyletecek ve çocuk terbiyesindeki kusurların mesuliyetini şimdilik Müftüye yıkacaktı. Yağma mı var?

Hacı Ömer'in dâvetine ciddî bir çehre ile:

— Yok Hacı bey! Öyle şey olmaz. Mesele ciddîdir. Şikâyeti yapan sensin. Sen anlatacaksın, dedim.

Hacı Ömer, beni, bir kere de bir söz rüşveti ile yemlemeğe çalıştı:

— Canım efendi! Benim guvvayı hitabetim seninkine benzer mi?

— Benzer; benzer. Muradettin mi hepimizden iyi konuşursun... Hem bu, öyle hitabet meselesi değildir. Şikâyetini söyliyeceksin...

Hacı Ömer, kısa bir tereddütten sonra yine Müftüyü işaret etti:

— O söylesin bakalım. Ben, diyeceğimi dedim.

Müftü, benden iyice cesaret almıştı. Hâfızlıktan kalma bir itiyat ile Hacı Ömer'in biraz evvelki sözlerini kelimesi kelimesine tekrar ederek başladı:

— «Ümmet-i Muhammedin çocuklarını topladık adam edelim diye» buyurdun değil mi? Ümmet-i Muhammedin ço-

cuklarını adam edelim deyi toplamadık. Gırda bayırda gurt guş yimesin deyi topladık; akşam, sabah gursaklarına bir kepçe sıcak çorba gitsin deyi topladık. Günah mı ettik ki? Bu, bir. «Velâkin bu adam, onları adam edeceğine cudam ediyor!» buyurdun. Ne etmişiz de cudam olmuşlar? Şunu anlıyalım.

Müftü, sözü Hacı Ömer'e söylüyor, fakat mahkemede müdafaa olur gibi kaşını, gözünü oynatarak bizim yüzlerimize bakıyordu. Hacı Ömer sopasını sallıyarak:

— Hangi birini söylersin baba, dedi, hırsızlık ederler ne; ibadullahın bağına, bahcasına, dükkânına girerler ne?!

Müftü, artık burnundan solumağa başlamıştı. Her şeyi göze almış vaziyette kollarını kaldırıp sallıyarak:

— Hırsızlığı büyükler de ederler, dedi. Benim polisim, cendermem yok... Yedi, sekiz, on kestene çaldılar deyi asamam ya bu yumurcakları

Hacı Ömer, beklediği havanın hâsıl olmadığını görerek yine sopasını salladı:

— Canım, çocuklarda ahlâk kalmadı deyi benimle beraber şikâyet edenler sizler değil misiniz? E, ahlâkı çocuklara kim öğretecek? Başlarındaki büyükler... Doğru mu, değil mi?

Hacı Ömer, etrafındakilere ve bilhassa bana bakarak âdeta gözleriyle yalvarıyordu. Bir kısmımız «Evet» mi, «Hayır» mı olduğu anlaşılmıyan birtakım sesler çıkardık. O zaman Hacı Ömer, devama mecbur oldu:

— Yani şu Yurtta iki saat hep şarkı dinledik. Bunlar da iyi emme hep böyle olur mu baba? Bu adam, şunlara birez dinlerini, diyanetlerini örgetse, namaz nasıl gılınır, aptes nasıl alınır, Allah gorgusu nedir?

Müftü, birdenbire yerinden fırladı ve umulmaz bir şiddetle Hacı Ömer'e saldırdı:

— Yoo Hacı Bey... Affedersin ama biz medrese açmadık; lâyıg Cumhuriyet yurdu açtık.. Yani sen, aklınca bana,

ulûm-i diniye dersi mi verdireceksin? Hani bana pirinç tarlalarının tapısını virsen nafile...

Ve kendinden geçmiş bir halde bağırmağa başladı:

— İstifa, istifa, istifa. Duyduk duymadık demeyin... İstifa... Bir daha o Yurdun sokağından geçersem anam avradım olsun. Ben, beyle şeye gelemem efendim... Ben, canımı sokakta bulmadım efendim. Ben, Şamdan Memet gibi leşimi gargalara yedirmem efendim. İstifa... İstifa.

Müftüye birer resmî teşekkür ve tebrik mektubu göndermeyi görmemiştim. Vücudunun bütün zemberekleri boşanmış gibi her tarafı titriyor; ceketinin, pantalonunun ceplerini boşaltıyor, üstünde ne kadar defter, kâğıt varsa ortadaki masanın üstüne atıyordu. Biçare, şaşkınlığından kendine ait bir buruşuk kâğıt lira ile birkaç nikel beşliği de onların arasına karıştırmıştı.

Hacı Ömer, yaptığının gayet iyi farkında olduğu halde sahte bir sâflıkla etrafa bakarak:

— Ne didim ben bu adama yahu?... Aklını mı cıldırdı bu adam beyle?

Diye gülmeğe uğraşıyordu.

Parti reisiyle hatırlıyamadığım bir başkası hızla sokağa yürüyen Müftünün arkasından koşarak geri çevirdiler. Yeniden çaylar, kara dut şerbetleri ısmarlandı. Herkes bir şey söyledi. Yüze yakın mikrop gibi çocuğun kendi başlarına kaldığını dehşetle göz önüne getiren Kaymakamla Parti Reisi, Müftüye birer resmî teşekkür ve tebrik mektubu göndermeyi va'dettiler.

Biraz sonra, sokakta ayrılırken Müftü: «Allah seni başımızdan ayırmasın!» diye Hacı Ömer'e dua ediyor, o da: «Hadi bakalım; hadi bakalım... Seni de eyle, seni de eyle!» diye onun sırtını sıvazlıyor ve kavga âdeta göz yaşları içinde sona eriyordu.

— · — · —

36

Muvakkithane ve İlk Müşterilerim

Yine en eski günlere ve Muvakkithaneye dönüyorum.

Evvelce de anlattığım üzere İstiklâl Mahkemesi dönüşü, Müftü için Avrupa dönüşü gibi bir şey olmuştu. Eski Fetvahane, Muvakkithaneye çevriliyor, hattâ yeni dil cereyanı başladığı zaman adı kısa bir müddet **Kurum Evi** oluyor. yeni ruhun ve inkılâp hareketlerinin âdeta bir ileri karakolu, yahut daha doğrusu folluğu haline gelmeğe başlıyordu. Meselâ 28 deyeni yazı kanunu çıktığı zaman ilk dershane orada açılmış. Lâtin harflerini kara tahtaya ilk yazan onun titrek elleri olmuş, okumayı pek becerememekle beraber, eski hattatlığın yardımıyle yazıyı çabucak ilerletmiş. hattâ evvelce de galiba söylediğim gibi hatt-sümbülîyi yeni harflere tatbik usretiyle bir de yazı icadetmiştir. Dershaneden birincilikle ilk diplomayı alan odur.

Yeni yazılardan sonra yeni dil ve öz Türkçe cereyanı başlayınca Müftü, onda da yine kasabaya önayak olmak şerefini kendinden başkasına kaptırmamak istemiş, birçok öz Türkçe kelimeler derliyerek Ankara'daki ilk **Dil Encümenine** göndermiştir.

Daha sonra Muvakkithanede bir **Kitaplık** meydana getirmeğe uğraşmış, partiye ve daha başka yerlere başvurarak iki yüze yakın kitap, mecmua ve saire tedarik etmiştir. Fakat sonradan bu işi beceremiyeceğini görerek kitapları takımiyle partiye devretmiş ve Muvakkithanenin bir camekânında ancak birkaç hâtıra alıkoymuştur. Sonradan bana anlattığına göre bu iş, güç olmaktan ziyade kazalı idi. Tuzu kuru bazı ukalâlar: «Yahu, eski yazılı birkaç kitap falan da koyuver de kolayca okuyalım!» diyorlardı. Halbuki Müftü, Muvakkitha-

nenin içinde eski yazı ile mektup okunup yazılmasını bile şiddetle yasak ediyordu.

Nihayet, yine bazı münasebetsizler, yeni kitap ve mecmuaların öte, berisini okumağa çalışıp söktüremeyince eski yazıyı methe kalkıyorlardı. Hattâ inkılâp işlerinde önayak olması lâzım gelen Kaymakam bile bir gün âdeta Lâtin harflerine küfretmişti. Müftü, bunu anlatırken:

— Herif, çoluğun çocuğun ortasında: «Efendim, okunur mu bu meret yeni yazı?» diye bangır bangır bağırdı; dedi, sonra elini ağzına kapıyarak ve ağzını kulağıma yaklaştırarak ilâve etti:

«— Sanki ekisini okuyabiliyormuş gibi kerata!... O, yarın, öbür gün defolup gider; kabak benim başıma patlar. Sonra, efendim, kitap ne olsa kitaptır; içindeki de fikir... Yani ne tarafa çeksen gider. «Parti gönderdi» diye de kendini kurtaramazsın... Parti, her sahifesini kendi mührü ile tasdik etmiş olsa dahi... Politikeder bu... Bakarsın yarın parti fikir değiştirir; eski yazdırdığını unutur, senden hesap sorar. Sonra efendim, elin iti bakarsın bir halteder, sordukları zaman: «Kitapta okudum idi!» der.

Bundan başka genç mektep talebeleri ile yaşlıları bir arada oturtmak da kazalı bir mesele idi.

Bu ve buna benzer birçok vesveseler, Müftünün zihninde büyüdükçe büyümüş ve adamcağız, kitapları partinin tavan arasına üst üste yığdırıp teslim kâğıdını koynuna koymadan rahat uyuyamamıştı.

Hâsılı, Muvakkithane, inkılâp hesabına, bir anaç tavuk gibi durmadan irili ufaklı yumurtalar yumurtlamış ve bunların en son ve en irisi Yetimler Yurdu olmuştu.

* * *

Müftü, belki de doktor ve memur olduğumu ve Allah göstermesin pabucun tekrar pahalılaşabileceği bir günde kendisi-

ne müdafaa şahitliği yapabileceğimi düşünerek benim ayağımı Muvakkithaneye alıştırmak istemişti. Ben ise o gün mümkün olduğu kadar çabuk çıkmak için oturmayı bile reddederek ayakta konuşmuştum. Fakat ikimiz de birbirimize pek çabuk ısındık. Müftü, bana âdeta ebenin evindeki minarenin ve leyleğin sükûnetini veriyor ve aynı zamanda da beni derinden derine eğlendirmeğe başlıyordu.

Bizi birbirimize bağlıyan ilk duygu doktor İsa beye karşı duyduğumuz nefret oldu. Müftü, bu meslektaşın bana yaptığı muameleyi öğrenmişti. İsa beyden o da herkes gibi, hattâ herkesten fazla korkmakla beraber, ikide bir yolunu bularak hafif hafif onu çekiştiriyordu. Fakat âdeti üzere bunu birdenbire yapmıyor, meselâ, adamın birinin tıkanmış kulağını, ucuna pamuk takılmış sivri bir değnekle, nargile temizler gibi temizlediğini, fakat sonradan kulağın nedense işitmez hale geldiğini anlatıyordu. Benim güldüğümü görünce daha ziyade açıldı. Nihayet, ben de İsa beye karşı olan nefretimi açıktan açığa söyleyince doktorun bütün kirli çamaşırları ortaya döküldü.

Müftünün anlattığına göre, İsa Beyin bana yaptığı yeni değildi. Kendinden sonra gelen doktorların hepsiyle ayrı ayrı uğraşmış, adamcağızları kasabadan pabuçsuz kaçırmıştı. Şimdi sıra benimdi. Bakalım bana ne oyun oynamağa kalkacaktı.

Benim selefim değil de ondan daha evvelki, kasabadan ayrılırken otomobili eczahane kapısına çektirmiş, eczacının cüce kalfasına kadar herkesin ayrı ayrı elini sıkmış, sıra İsa beye gelince adamın suratının ortasına şap diye tükürmüş.

Müftü, bu vakayı anlatınca tükürme sahnesinden ziyade kapının önünde bekliyen otomobili gözümün önüne getirerek heyecanlandım.

— Ben de giderken uğrıyacağım, dedim, fakat İsa beyin yüzüne tükürmek için değil, elini öpmek için!

— Elini öpmek için mi?

— Allah sana uzun ömürler versin. Beni buradan ancak sen kurtarabilirdin! diye teşekkür edeceğim.

Bunu konuştuğumuz zaman Müftü ile ahbaplığımız pek ilerlemiş değildi. Fakat yine de kendimi tutamıyarak ona şikâyetlerimin bir kısmını parça parça söylemiş bulunuyordum.

Müftü, kollarını kaldırarak:

— Allah esirgesin... Allaha esirgesin, dedi. Allahın Nemrud'a musallat ettiği sivrisinek gibi kasabamızı bu Nemrut'tan da ancak sen kurtaracaksın... Biz, seni bırakamayız.. Başka yere gitmeyi aklından çıkarmalısın...

Yalnızlığın içinde nihayet birine nazlanmak ihtiyacını duyarak acı acı gülümsedim; içimi çekerek:

— Gitmeliyim Müftü efendi... Hayırlısıyle canımı kurtarıp gitmeliyim, dedim.

Müftü, asıl sıkıntımın nereden geldiğini anlıyamadı. Anlıyamazdı da. Yalnız, şikâyetimdeki derinliği hissetti ve buna yanlış bir mâna verdi:

— Bilirim Doktur bey oğlum, bilirim... Müşterin yok... Nemrut, para kırarken sen sinek avlıyorsun... Aylığından eline kalan ne ki?

Arasıra geceleri minarenin altında durup benimle konuşan bekçi gibi saçımı kestirdiğim berber, yemek yediğim lokantanın patronu ile gazino garsonu gibi ve kasabadaki daha birçok kimseler gibi Müftü de ne kazandığımı biliyordu. Fakat onun bilgisi hepsininkinden daha derin ve tafsilâtlı idi. O kadar ki aylığımdan neler kesildiğini, eve lokantaya vesaireye ne verdiğimi anlatınca ve hele daireye gelip gidenlere ikram ettiğim, kahve, çay, şerbet vesaire paralarının yekûnunu bana öğrenip bunlara İstanbul'a gönderdiğim parayı da ilâve edince gerçekten dehşete düştüm. Buna mukabil, paralı müşteriye çağırılmadığımı da Müftü biliyordu. Hükümet doktoruna para vermek zaten âdet olmamıştı; o da vergi ve tapu memuru gibi bir memurdu. İşi düşen halkın işine baksın diye

devlet ona aylık veriyrdu. Ayrıca halktan da para almağa kalkarsa bu, vergiciye ve tapucuya verilecek para gibi bir nevi rüşvet olurdu. Hekimin ne olduğunu bilen zenginlere gelince, onlar. hekim diye İsa beyi bellemişlerdi. O, hastalarına ne kadar aksilik ederse kıymeti o kadar artıyordu. ,

Müftüden, daha başkalarından da işittiğime göre İsa bey, belki para gözlülüğünden ziyade aksiliğinden bazı hasta sahipleriyle âdeta hastalığın cinsine göre pazarlık ediyor: «Bana bak. Bu, öyle üç, beş lira ile savılacak hastalıklardan değil... Sonunda kuyruğu titretmek de var ha!» gibi çiğ sözler söylüyordu. Bir şeye kızarak tedaviyi yarıda bıraktığı ve ancak birçok yalvarmalardan sonra ve eczacı Müslim bey gibi bazı dostların araya girmeleri üzerine tekrar hastasına gitmeğe razı olduğu herkesçe bilinmekteydi.

Hükümet doktorunu çekememesi meselesine gelince, bu meselede ben, Müftünün ve daha başkalarının sözlerini biraz iskonto ile dinlemekteydim. Sebep, bence yalnız para değildi. İsa bey, eski makamını kıskanıyordu. Kaymakama varıncaya kadar birçok kimselere tahakküm edemediğini ve istediği gibi çıkışamadığını hazmedemiyordu. Meselâ bazı yolsuz işlerini tenkideden bir kaymakamı yakasından yakalıyarak: «Sen vazife başında sarhoşsun. Rapor vereceğim.» diye tehdidetmiş. Adamcağız da tesadüfen ağzına bir dirhem içki koymıyan bir adammış. Fakat salâhiyetli doktor raporundan insanı kim kurtarır? İsa bey, bu adamı günlerce çocuk gibi ağlatıp yalvartmadan affetmeğe razı olmamış.

Evet, bence İsa beyin, Hükümet doktorlarına kancayı takmasının sebebi yalnız para değildi. Fakat bunun büsbütün tesiri yok da denemezdi. Ben, o zaman hastalardan para almağa başlamamıştım. En uzak mahallelerin yokuşlarını tabanlarım sızlıyarak inip çıkar, arada bir beni araba ile hastasına götüren olursa bayram arabasına binmiş çocuk gibi sevinirdim. Fakat doktor İsa beyin buna da kızıp: «Eşek gibi para

verecek halde olanları bedavacılığa alıştırıyor budala!» diye aleyhimde konuştuğu kulağıma geliyordu.

O günden sonra Müftü de, belediye ebesi gibi kenar mahallelerde bana el altından ufak tefek müşteriler tedarikine başladı. Çoğunda kendi hiç ortada görünmüyor, araya vasıta koymadan doğrudan doğruya benim hazakat ve ucuzculuğumu methettiği tanıdıklarına, kendini ele vermiyeceklerine dair yeminler verdiriyordu. Yani ben, âdeta diplomasız hekimler gibi gizli doktorlukla işe başlamıştım. Bir kısım evlere eski zaman avukatları gibi vakit, saat kollıyarak ve etrafıma bakınarak girip çıkıyordum. Bana mektuplarında müşterisizliğinden ve geçiminin Belediyeden aldığı zayıf aylığa bağlı kaldığından şikâyet eden Emin Hulûsi, İstanbul'da son zamanlarda, bir nevi gizli doktor komisyonculuğunun alıp yürüdüğünden şikâyet eder. Bunları yapan adamların muamelelerinin, İstanbul çapında geniş olacağını, Sirkeci han ve otellerinde yazıhaneleri bulunacağını tasavvur ediyordum. Fakat aşağı yukarı bizim Müftünün yaptığı da bundan başka bir şey değildi. Muvakkithanede baş başa çay içtiğimiz zaman bana gittiğim bazı evlerden ne aldığımı sorar, müphem konuşursam kuruşu kuruşuna tasrih etmemi ister, sonra büyük bir sevinçle başını iki tarafa sallıyarak: «Oh, oh, oh, maşallah... Allah artıra inşallah!» diye ellerini oğuşturur. Müftünün boynu, vücudu nisbetinde uzun ve ince, çehresi gayet küçüktür. Sakalı hafiflettikten sonra bir kat daha küçülmüş olan bu çehre, o incecik havaleli boyun üzerinde sallanıp cilve yapıyor gibi pek hoş bir şekil alır.

Evet, Müftü, öteden beri almağa başladığım vizitelere memnun olur, hattâ bunu: «Vallahi kendi cebime girmiş gibi sevindim..» tarzında kulağıma pek hoş gelmiyen kelimelerle de ifade etmekten çekinmez. Fakat bazı da cebime konan paranın pek sefil olan miktarını öğrenince çehresi kararır: «Ayıp etmiş doğrusu... Berbere sakal mı kazıtıyorsun kera-

ta?... Allah İsa bey gibilerini böyleleri için halketmiş olacak... Ona yapaydı bunu belki dayak bile yerdi!» diye söylenirdi.

Bu gibi hallerde Müftü, bana nasihatler de vermekteydi:

— İlmin var hazakatin var; fakat gençsin, toysun. Yüzün yumuşak... Böylelerine susmamalı. İsa bey gibi değil amma münasip bir lisan ile keyfiyeti ihtar etmeli... «Affedersin amma kurtarmaz!» demeli... O zaman ukalâlığım tutarak sert bir sesle:

— Kurtarır Müftü Efendi, kurtarır, derdim, kurtarmak şöyle dursun, fazladır bile... İlim para ile satılmaz ..

Müftü, bu cevabımı her defasında yeni işitmiş gibi hayran olur, hele «Tıp namına yaptığımız bütün avurt zavurtlara rağmen, bildiğimiz ne, yaptığımız ne ki? Tedavi ediyoruz diye aldattığımız adamlar çok kere bağıra çağıra: «Ölüp gitmiyorlar mı?» yolunda aşağılık hikmetlerle tonu bir parça daha kabartacak olursam gözleri yaşarır: «Boyun küçük amma faziletin büyük!» diye beni metheder. Fakat iddiasından da büsbütün vazgeçmiyerek:

— Sen, yine o kadar ileri gitme... Bu kadar yıl para verdin, okudun. Pabuç patlatıyorsun, taban patlatıyorsun... Salt bunları hesap edersen yine de kurtarmaz, der.

Fakat bu nasihatlerin kâr etmediğini, hattâ çok fakir gördüğüm bazı kimselerden hiç de para almadığımı görünce:

— Nafile sen, beceremiyeceksin Doktor bey... Bari münasip bir lisan ile ben ihtar edeyim keratalara, diye söylenmeye kalktı: O zaman fena halde korktum; bunu yapmıyacağına dair ondan söz aldım, hattâ yemin ettirdim. Fakat yine de emin olamıyarak aldığım pek ucuz vizitler için ona yalan söyler, miktarlarına onun kabul edebileceği nispette küçük zamlar yapardım.

Zavallı Müftü için bu vizite bahsinde, iki ara yoktu. Para onu isyan ettiren miktarı bir kuruş geçti mi zihninde derhal açıktan gelmiş bir kâr manzarası alır ve bu hayale gözle-

rini süzerek ve kırıtır gibi boynunu kırarak: «Oh. . Oh... Oh.. Kendi cebime girmiş gibi sevindim!» cümlesini tekrar ederdi

Bir aralık bu sevinçten ve bu sözlerden şüphelenir gibi olmuştum. Acaba Müftü de, Emin Hulûsi'nin bahsettiği adamlar gibi, bulduğu müşteriler için benden komisyon mu istiyordu? Fakat hayır! Geleli pek az zaman olmamakla beraber kasabayı tanımağa başlamıştım. Burada parayı çok severler, çarşıda esnafın, pazarda köylünün ufak alış verişlerde: «Hakkı mı yidirmem... On para için ben senin canını alırım; on para için sen benim canımı al!» dediklerini her zaman işitirim. On para için evet, fakat paranın miktarı artınca! Her ne ise.

On para için can alıp vereceklerini söyliyen bu adamlara hatır için karşı dağa çıkıp inivermesi, yahut kapının önüne yığılmış odunlarınızı içeri taşıyıvermesini söyleyiverin. İyi bir saatlerine rastlarsa yaparlar; fakat bunun için para istemek akıllarına gelmez. Müftü, hasta okuyup üflemek, v.s. gibi manevi hizmetlerin karşılıklarını daima iyi ödetmeyi sanat edinmiş bir sınıfın son temsilcilerinden olmakla beraber, böyle komisyon vesaire işlerine fakir halkla beraber kalmış ve bizim Hacı Ömer kadar bile ilerliyememişti. Zaten bana bulduğu hastalardan bir pay istemeyi aklına getirmiş olsaydı böyle sallapati konuşmıyacak, nazik ve resmî bir tavırla: «Kulağınızı biraz bana bağışlar mısınız?» diye söze başlıyarak büsbütün başka kelimelerle hakkını arıyacaktır.

Bununla beraber, zihnimde kurduğum insaflı bir nispete göre arasıra verdiğim ufak tefek giyecek ve yiyecek hediyelerini dua ile kabul etmekteydi.

* * *

Bir gün isyan ederek Müftüye:

— Peki, amma benim bu adamdan bu kadar korkmama ne sebep var? dedim.

— Senin yok amma benim var, diye cevap verdi, keratanın on parmağında on kara... Herif, öylesine müzevir ki, anlatılmaz efendim, anlatılmaz... İrtica yapıyor diye tutturdu mu anlat derdini Marko Paşaya efendim...

Bunu söylerken kendisi de isyan ederek bana çatmağa başladı:

— Peki, diyelim ki benim yüz karam var... Ya siz, ne diye bu herife: «Nemrut, Nemrut» diye bağırmazsınız?

O gün, o hızla ikimiz de İsa beye karşı bir mücadele hareketine karar verdik. Fakat gece evlerimizde yalnız kaldığımız zaman ikimizin de yalımı düştü ve ertesi gün bu meseleden bahsetmedik.

37

Hacı Müslim Bey

Yalnız İsa beye karşı aldığımız ihtiyat tedbirlerinde Müftü de, ben de bir noktayı düşünememiştik. Yazdığım reçeteler çaresiz Müslim beyin eczahanesine gidiyordu ve bu iki adam gece gündüz beraber idiler. Aradan epeyce zaman geçtiği halde bir yerden bir ses çıkmamasına âdeta hayret etmekteydim de, bir gün sokakta Müslim beyin, yaz kış elinden eksik etmediği açık renk şemsiyesiyle, karşıdan geldiğini gördüm.

Merhum kayınbabam, Karayamuklar ailesindendir. Fakat kanına bir yerden mutlaka bir şey karışmış olacaktır ki, onların hiçbirine benzemezdi. Karayamukların hemen hepsi karayağız, kalın kaşlı, çökük karanlık gözlü, gövdeleri uzun ve kalın, fakat buna mukabil belden aşağı kısımları yine kalın, fakat daima pantalonları düşüyor hissini verecek kadar

kısa adamlardı. O kadar ki, kalabalıkta yürüyen bir Karayanuğu arkasından tanımak mümkündü. Baş ve gövdelerini daima arkaya kaykıtmağa mukabil göbeklerini öne çıkarırlar ve bu vaziyette muvazenelerini kaybederek sırtüstü düşmemek için ağır ve birbirine çok yakın adımlarla yürürlerdi. Ben, bu kabîleye damat olmadan önce, Müftü onları «Kıçı yere yakın herifler» diye çağırırdı.

Merhum kayınbabam da gerçi kısa idi. Fakat her tarafı birdi. Daha doğrusu şekli yoktu. İpekböcekleri gibi kemiği yok görünen ve yürürken âdeta uzanıp kısalara sağa, sola istitaleler yapıyor ve kıvranıyor hissini veren yusyuvarlak bir adamdı. Beyaz ve kansız yüzü, kırmızı seyrek saçları arasından boynuna kadar iğne burnu gibi ince ince ve sarılı, siyahlı noktalarla benekli idi. Kıpışık, miyop mavi gözleri, karşısındakine bakarken çabucak rahatsız olarak titremeğe ve sulanmağa başlar, fakat icabında başını çevirmeden biri sağa, biri sola kolayca kayarak iki yanını birden görebilecek derecede süratli bir manevra kabiliyetine sahip görünürdü.

Ben, eczacıyı görmemezlikten gelmek için açık bir dükkândaki soba körüklerini seyre başlamıştım. Fakat o, yanıma geldi; kolumu tuttu; sonra vücudunu büsbütün toparlaştırıp kısaltarak iki eliyle elimi sıktı:

— Efendim, Doktor bey... Hiç teşrif etmiyorsunuz. Fakat iltifatlarınızı alıyoruz, teşekkür ederiz, dedi.

«İltifat» ve «Teşekkür» kelimelerini kinaye sanarak acaba biri ağzımdan bir dedikodu mu yaptı, diye korktum. Fakat hayır. Müslim bey, benim kendisine reçete gönderdiğime teşekkür ediyormuş.

— Efendim, emirlerinizi sadakatle ifa ediyoruz. Yalnız, bazı yeni ilâçlar maalesef bulunamıyor. Malûm ya İsa bey eski adam... Eski ilâçlardan ayrılamıyor. Daha doğrusu terakkiyat-i cedideyi takibedecek zamanı geçmiş... Fakat rica ede-

rim aramızda kalsın... Kulağına giderse gücenir... Malûm ya ihtiyar ve titiz adamdır...

O kadar hayret içindeyim ki: «Aman, estağfurullah» tan başka lâkırdı bulamıyordum ve eczacı, bir nevi ortağı olan arkadaşını bana çekiştiriyordu:

— Sık sık yazmak itiyadında bulunduğunuz ilâçları bendenize suret-i hususiyede bildirin. Bendeniz, vilâyetten. yahut İstanbul'dan süratle getirtirim. Bu suretle kasabanın şeref-i mânevisi de korunmuş olur. Hasta sahipleri aradıklarını bizde bulamıyarak bazan vilâyete müracat ıstırarında kalıyorlar ki bizler için hoş olmuyor...

Ayrılacağımız zaman Müslim bey, bir kere daha kıvranarak tekrar ellerimi tuttu ve tesadüfen aklına gelmiş bir şeyi kaçırmaktan korkar gibi bir acele ile:

— Bakın, iyi ki aklıma geldi, dedi. Efendim, bendenizin bazı spesiyalitelerim vardır. Bendeniz meraklı bir eczacıyım. İstanbul'dan başka ecnebi memleketlerde de halime göre tetkikat yapmışımdır (Hacı Müslim beyin, Hicaz'daki memuriyetinden dönerken beş, on gün Mısır'da vapur beklediğini, sonra bir Yunan vapuruna binerek Atina'ya da uğradığını daha evvel maiyetinden işitmiştim). Birçok ecnebi kodekslerini de tetkik ettikten sonra memleketimizin güzel mahsulleriyle çeşitli kuvvet şurupları meydana getirdim. Bendeniz, esasen tıp tahsil ederken, sevk-i merakla, tebdil-i meslek etmiş olduğum için min gayrı haddin yarım doktor da sayılırım. Sırf bu sıtmalı memlekete hizmet maksadıyle bir Kina Hacı Müslim meydana getirdim ki sıtmadan kırılan biçare halkımızın vücudu için, terkibindeki halis kınakına vesair maddeler itibarıyle, bir iksir-i şifa; ruhu için de kendi bağlarımın üzümünden çıkardığım nefis pekmezi bakımından bir vesile-i safadır. Bendeniz, tüccar eczacılardan olmadığım için reklâma filân aklım ermez. Yalnız, sizin gibi aziz dostlara, hatırıma gelirse ayak üstünde söyleyip geçiveririm. Maamafih İstanbul'daki bazı yakın dost-

lar, bendenizin haberim olmadan, ötede, beride söylemiş olacaklar ki, müracaatlar gitgide artıyor. Fakat biz, şimdilik kendi kazamızın ihtiyaçlarını üstün tutuyoruz. Bununla beraber, siz de lûtfeder de oradaki bazı bildiklerinize yazarsanız...

Hacı Müslim bey, bu defa ellerimi ellerinden bırakmamıştı. Yine tesadüfen hatırına gelmiş bir şeye ince ince gülüyordu. Sebebini sormadığımı görerek izah etti:

— Efendim, halk ve bilhassa köylüler tuhaftırlar. Ecnebi kelimeleri beceremedikleri zaman yakıştırıverirler. Bizim Kına Hacı Müslime ne diyorlar biliyor musunuz? Hacı Müslim Kınası...

Hacı, Müslim ve Kına kelimelerinin tesadüfen bir araya toplanması bizim Kina'ya âdeta Zemzem-iş erifgibi bir mahiyet veriyor. Binaenaleyh siz de lûtfen hastalarınıza tavsiye buyururken Hacı Müslim Kınası derseniz daha çok akılları yatar.

Eczacı, son olarak beni, o akşam üstü eczahanede bir nane suyu içmeğe dâvet etti ve:

— Hem bendenize şeref verirsiniz, hem de size müstahzaratımdan nümuneler takdim ederim. Tasdikli formülleri de beraber olmak şartıyle... Nümuneleri tabiî size taşıtacak değilim. Onları bizim çocuklar dairenize bırakırlar. Fakat formüller üzerinde görüşürüz.

Dediğim gibi hayretler içindeydim. Fakat Hacı Müslim bey, benden bir, iki hastayı görmek için ayrıca ricada bulunacağını ve evlerinin adreslerini o akşam eczahanede takdim edeceğini de ilâve edince âdeta dilim tutuldu.

Hemen hemen kovulduğum bir yere kendi ayağımla gitmek!... Bu, kolay kabul edilecek bir şey değildi. Yüzümü bir parça uzatarak, aynı zamanda da dargınlığımı ima edecek bazı müphem mazeretleri söyledim. Fakat Müslim bey, söz almadan beni bırakmamağa karar vermiş gibi ellerimi ellerinin

içinde sıkıyordu. Fakat merak... Ve nihayet va'dedilen hastalar!...

Ayrıldıktan sonra kendi kendime ilk sözüm: «Vay madrabaz vay!» oldu.

38

Cüce Kalfa

Ben, yolumun üstündeki Muvakkithaneye uğrıyarak sıcağı sıcağına havadisi verdiğim zaman Müftü de, benim gibi «Vay madrabaz vay!» dedi. Hacı Müslim beyin eczahanede, Doktor İsa beyin yanında bana niçin soğuk muamele ettiği anlaşılmıştı. Müftü, yeni durumu inanılmaz bir süratle kavrıyarak; «Politika değişti» dedi, sonra «Oh, oh, oh» diye ellerini oğuşturarak:

— Vallahi Tallâhi heç korkma get, dedi. Nemrut, orada yok.

— Nereden biliyorsun?

— Olsa çağırır mı seni... Canını sokakta mı buldu? Nemrut'a muhakkak bir haltoldu... Evinden çıkamıyordur. Görmez misin, hırtlambası çıkmış...

— Yok canım!

— Eyledir eyle... Geberecek... İlle dokuz yorgan paralamadan Allah beyle Nemrutların canını alır mı? Yağma mı var?

Müftünün tahmini doğru idi. Doktor İsa bey, Hacı Müslim'in söylediğine göre «İnşallah bir, iki gün içinde tamamiyle geçecek hafif bir soğuk algınlığından evlerinde, istirahat buyuruyorlardı». Doktorun baş köşedeki koltuğu ihtiyaten boş bırakılmıştı, fakat o akşam üstü ben, onun veliahdi gibi muamele gördüm ve etraftan aldığım cesaretle âdeta mîr-i kelâm

oldum. Asıl garibi akşamları buraya devam eden ağırbaşlı zatlar da, Hacı Müslim bey gibi, politikayı değiştirmişlerdi. İsa bey, beni ikide bir hacamat ettikçe, başlarını öte tarafa döndürerek ve bastonlarının ucunu ağızlarına sokarak gizli gizli gülen bu saçlı sakallı efendilerden adamlar, bana ne kadar tatlı, ne kadar insanca ve kardeşçe muamele ediyorlardı. Hattâ daha ileriye giderek eczacının cüce kalfasını çağırdılar ve İsa beyin hoş bir hikâyesini, benim için, tekrar ettirdiler.

Cüce Kalfanın, asıl adı Aslan efendi idi. Yaşı kırkı aşmış olmalıydı. Fakat bebek yanağına benziyen tombul ve kırmızı köse yanakları, avurtlarından aşağı gevşeyip sarkmağa ve ince ince mavi damarlarla donanmağa başlamış olmasına rağmen, karşıdan çocuk gibi görünür ve çocuk muamelesi görürdü. Eskiden onu Arslan Kalfa diye çağırırlarmış. Fakat İsa bey, Cüce dediği için sonradan başkaları da öyle yapmış ve adamcağızın adı Cüce Kalfa kalmış... Kalfa, ilkönce bu ismi hazmedememiş... Kendine Cüce Kalfa diyenleri buruk sesiyle haşlar, hattâ mahkemeye vermekten bahsedermiş... Fakat İsa bey, kendi koyduğu adı Cücenin beğenmemesini kendi otoritesine karşı bir kalkınma sayarak onu ikide birde, kalabalığın içinde, minimminicik boyiyle karşısında ayak divanına çeker. «Neden kızıyorsun ulan? Cüce değil misin? Sen, asıl Arslan Kalfa diyenlere kızmalısın... Arslan Kalfa... Görenler Allah için söylesin...» diye türlü hakaretler ve alaylar yaparmış...

Cücelerin alınganlığı malûm. Arslan Kalfa: «Ben buradan gideceğim» diye tutturmuş ve Doktor İsa beye yeni hakaret vesileleri hazırlamış. Doktor onu, yine kalabalığın içinde, karşısına dikerek suallere başlamış:

— Sen buradan göç ediyormuşsun ha?..

— ...

— Allah, yolunu açık etsin... Azimet ne tarafa bakayım?

Vilâyete mi? Alâ, alâ... Fakat cüce boyunla, eski pabuçlarını bize yadigâr mı bırakacaksın? Pabuçlar için evet, fakat boy için imkân yok değil mi? O halde sana bir baba nasihatı vereyim... Vilâyette evvelâ demirhaneye uğrarsın... Hamama girer gibi soyunup yağlanarak bir torna tezgâhına girersin... Böylece yarım saat içinde fidan boylu bir delikanlı olursun... O zaman girdiğin eczahaneden seni Fidan Kalfa diye çağırırlar... O da olmazsa Afrika'da bir cüceler memleketi varmış, oraya gidersin... Seni belki kral bile yaparlar... Gülsene ulan.. Kime surat asıyorsun?

İsa beyin bu sözleri, etrafında halka teşkil etmiş dostlara da bir ihtar sayılacağı için bastonlar ağızlardan çıkar ve cemaat, âdeta bir koro intizamıyle can ve yürekten güler. Cüce Kalfa da tabiî beraber...

Buna rağmen, Hacı Müslim bey, bir gün Cüce Kalfaya vilâyet eczahanesinden gelen bir teklif mektubunu yakalıyarak telâşa düşmüş; kalfayı bir köşeye çekerek Doktor İsa beyi «haddi zatında hiçbir ehemmiyeti olmıyan bu lâtifeden vazgeçmeğe ikna edeceğini» söylemiş, hattâ kendisine küçük bir aylık zammı va'dinde de bulunmuş. Fakat İsa bey, bu defa da başka bir şey tutturmuş... Akşam kalabalıklarının en civcivli zamanında yine cüce kalfayı içeriden çağırır: «Bana bak cüce kalfa! Bundan sonra sana «Cüce Kalfa» demiyeceğim. Sana «Arslan Kalfa» diyeceğim... Bir daha cüce sözü yok. Bak, bu kadar adam içinde söz veriyorum... Benimki cüce sözü, çeyrek adam sözü değildir. Boylu boslu erkek sözüdür... Anladın mı «Cüce Kalfa» diye türlü münasebetsizlikler yaparmış.

İsa beyin midesi çok gaz yaptığı için eczahane bahçesindeki koltuğunun yanında daima bir küçük tepsi durur ve arada bir «İçelim bakalım bir rakı» diye şaka ederek bir kadeh nane suyu içer ve o esnada bir şey düşünenleri hoplatacak gürültülerle birdenbire geyirir. Fakat evinde sahici rakıyı bi-

raz fazla kaçırdığı geceler ertesinde, nane suyu da tesirsiz kaldığı için Cüce Kalfaya dereceli bir büyük eczahane bardağı içinde setliç yaptırıp içer.

İşte o Cüce Kalfa dâvasının devamı sırasında bir akşam üstü İsa bey, yine setliç getirtir. Fakat bardağın yarısını yuttuktan sonra birdenbire durur ve setliçleri başta Cüce Kalfa olmak üzere etrafındakilerin yüzlerine fıskiye gibi püskürtür. İddiasına göre setliçe hintyağı karıştırılmıştır ve gerçekten de setliçin geri kalan kısmı üstünde yağ gibi bir şeyler yüzmektedir

Bardak veya kaşığa dikkat edilmemiş olması mümkündür. Netekim Hacı Müslim beyin tezi de budur. Fakat Doktor İsa beye göre Cüce, bunu intikam için kasten yapmıştır ki, Cücelerin kinci ve münafık oluşlarına göre bence akla yakındır. Bununla beraber her iki halde de suç Cüce Kalfanındır.

O akşam, bizi eğlendirmek için Cüce Kalfaya anlattırılan vaka İsa beyin bu suikast için tertibettiği cezadır. Doktor, Cüce Kalfaya içeriden hintyağı şişesini getirtiyor, setliç bardağına epeyce miktar hintyağı koyduruyor ve bunu biçareye zorla içiriyor.

Cücenin inceli, kalınlı kahkahalar arasında bu hikâyeyi anlatışı gerçekten pek eğlenceli idi. Tekrar edile edile vaka, bütün acıklılığını kaybettiği ve bir varyete numarası haline geldiği için kalfanın kendisi de gülüyor; sabaha kadar durmadan nasıl bahçeye taşındığını türlü taklitlerle anlatıyor, sonunda: «Yine Allah razı olsun ki, başka şey içirmedi!» diyordu.

Birisi: «Yapılır mı yahu bu kadar insafsızlık?. Günah, ayıp!» diye bir ciddî tenkid yapacak olmuştu. Cüce Kalfa, birdenbire acılaşarak:

— Bunu o zaman ne söylemedin ya? dedi.

Öteki, kızar gibi olarak:

— Yoktum ben burada! diyecek olmuştu.

Cüce, güleryüzlülüğünü kaybetmeden:

— Vardın ağabey, vardın... Şu ağacın altında fıkır fıkır gülüyordun... Ziyanı yok Ben de olsam gülerdim böyle.. dedi.

Ankara'dan yeni gelmiş bir ilkmektep öğretmeni:

— Mussolini de İtalya'da muhaliflere hintyağı içiriyormuş... Gazetelerde okudum, dedi.

Bir üçüncüsü, bunun adam asmak, yahut Hitler gibi balta ile kafa kesmekten ehven olduğunu söyledi.

Bir dördüncü: «E, İsa bey de adam asacak değil ya... Topu, tüfeği mi var adamın?... Bu kadarına gücü yeter!» dedi.

Sözün bir ucundan İsa beye, öteki ucundan politikaya kol salmakta olduğunu gören Hacı Müslim bey telâşlandı. Lâkırdıyı bir hafta evvel yapılmış fazla israflı bir düğünün dedikodusuna çevirmeğe uğraştı. Olmayınca Cüce Kalfaya, ilâç götürdüğü bir hasta evinin bahçesinde nasıl köpek kovaladığını ve ev sahiplerinin onu yemiş koparmağa girmiş bir çocuk sanarak köpeği bırakıp ona nasıl taş attıklarına dair bir başka gülünç hikâyeyi anlatmaya âdeta resmen memur etti ve beni dükkânın içine götürdü.

Eczacı, bana Hacı Müslim kınasının ve daha başka müstahzaratın formüllerini gösterirken ben, zihnimi Cüce Kalfanın hintyağı hikâyesinden ayıramıyordum.

Bu, hakikaten düşünülecek bir hâdiseydi. Eczahanede toplananlar âdeta kasaba sosyetesinin kaynağıydı. Çoğu mal, mülk, para sahibiydi. Topla yıkılmıyacak vaziyetleri vardı: Haysiyetlerine, gururlarına dokunacak işlerde son derece titiz, hattâ lâf anlamıyacak kadar aksi idiler. Böyle hallerde mala da, paraya da, cana da fazla kulak asmıyacak adamlardı. Haydi diyelim ki böyleleri, muhtelif sebepler ve mülâhazalarla bir diktatör, yahut herhangi bir gerçek kudret ve kuvvet sahibi insanın karşısında kolaylıkla baş eğiyorlar, hattâ bunu bazan büyük fedakârlıklara kadar giden gerçek bir hu-

lûs ile yapıyorlar. Fakat, onları böyle sadece hava almak ve dinlenmek için toplandıkları bir köşede bile kendilerine bir baş aramaya, kimseyi bulamazlarsa, İsa bey gibi tatsızlık, terbiyesizlik ve küstahlığından başka bir kuvveti olmıyan ve jimnastik yapan mektep çocukları gibi onun kumandasıyle soluk almağa sürükliyen ihtiyaç nedir? Bu, böyle gittikçe demokrasi denen şey nasıl kabil olacaktır?

Zihnimde henüz açık bir şekil alamıyan bu düşünceleri ertesi sabah Müftüye de anlatmaktan kendimi alamadım. Fakat nedense o, bunları benim kadar da kavrıyamadı ve daha ziyade Hacı Müslim beyin yeni politikasına saplanıp kaldı.

Müftü, bir şey temenni ederken dua ediyor gibi görünmemek için parmaklarını birbirine kenetler ve onların yukarıya doğru açılmasını zorla meneder gibi sıka sıka ellerini uğuşturur. Fakat yeni havadislerin parlaklığı karşısında bunu yapmadı ve ellerini açarak büyük bir heyecanla:

— Nemrut yolcu, dedi, yarın, öbürgün kokusu çıkar... Yoksa Hacı Kâfir durup dururken seni böyle tutmaz.

* * *

Arada onu da söyliyeyim ki, yalnız bulunduğumuz zaman Müftü, Hacı Müslim beyi Hacı Kâfir Keratası diye çağırırdı ve ona damat olduğum güne kadar da bu, böyle devam etmiştir. Hiç unutmam: evlenmemize on, onbeş gün kala Vilâyet Matbaasına nikâh davetiyeleri bastırmış ve bunun paralarını ben vermiştim. Bunu kayınbabamın bir kurnazlığı sanarak biçare adamın günahına giren Müftü, yine «Hacı Kâfir» diye atıp tutmuş, fakat aynı zamanda da gülerek ve sırtımı okşıyarak: «Velâkin Hacı Kâfirin bazı iyi hizmetlerini de görmeğe başladım. Nikâh gününe kadar belki kanaatimi değiştiririm!» demişti.

* * *

Fakat Müftüyü Nemrud'un yolculuğundan da daha fazla sevindiren şey Hacı Müslim'in bana bulduğu iki müşteri idi. Bunlardan biri kakodilât iğnesi vurulacak bir zayıf kadın, öteki de yıllardan beri yarası işliyen bir sıracalı çocuktu. Yani ikisi de, Allah ömürlerini uzun etsin, temelli müşteri idiler. Sahiplerinin halleri, vakitleri yerinde olduğu için epeyce zaman bana bir ufak irat olabilirlerdi. Fakat Müftünün fikrince bu; bir başlangıçtı ve bir akla gelmez aksilik çıkmazsa, yahut ben, bir tecrübesizlik yapmazsam arkası gelecekti.

Müftü, bunarı söyledikten sonra: «Aman, Cüce Kalfaya mukayyet ol, dedi, ondan korkmıyan Allahtan korkmaz. Hacı Kâfirin sağ elidir o... Arada bir elden ona da ufak tefek bir şey bulunuver. . O. ne münafıklık ve habaset kumkumasıdır o... Nemrut ona hintyağını aklı ermezliğinden içirmiştir. Sonraki sütlâçlarda (setliç), cüce, ona hintyağına benzemez neler içirmiştir kim bilir? Vallahi ben, o cüceden, bir de Bektaşinin o Arap karısundan korktuğum gader, kimseden gorkmam. İnsana garaz olurlarsa, hiç olmazsa yiyeceğinin, içeceğinin içine tükürüverirler.

39

Meslekte İlk Adımlar

Doktor İsa bey, birkaç gün evinde yattıktan sonra tekrar muayenehanesinde ve eczahane bahçesindeki koltuğunda göründü. Hayli kötülemişti. Fakat kendisi, şimdilik bunun farkında olmuyor, hattâ daha da artmış görünen bir huysuzlukla eskisi gibi esip savurarak önüne geleni haşlamakta devam ediyordu.

Ben, birkaç gün içinde bahçenin gediklileri sırasına girmiştim. O, tekrar makamına oturunca ayağımı büsbütün kes-

memekle beraber ziyaretlerimi hayli seyrekleştirdim. Fakat Hacı Müslim beyle ahbaplığımız günden güne ilerlemekteydi. Müftü, malını iyi tanıyordu. Hacı Müslim Beyin beni bırakmıyacağı artık muhakkaktı. Onun el altından bana tedarik ettiği hastalar günden güne çoğalmaktaydı. Yalnız her seferinde, yeni konuşuyormuşuz gibi, bana tembihlerini tekrarlıyor, açıkçası kendisini ele vermemem için yalvarıyordu. Bununla beraber «Bir şey değil amma, gönlünün kırılmasını istemem. İhtiyar adamdır. Şunun şurada birkaç senelik ömrü kaldı. Gönlünün kırılmasını istemem... vs.» gibi sözlerle İsa beyi az çok kollamaktan da geri durmuyordu.

Müftünün Cüce Kalfa hakkındaki görüşünün isabetine de inanmağa başlamıştım. Hastalarla münasebetimi daha ziyade o idare ediyor, bir yerden arandığım zaman daireme, yahut evime emin birisiyle bir haber uçuruyor, daha olmazsa kendisi geliyordu. Hacı Müslim beyle arasıra baş başa konuşmamız lâzım geldiği zaman da bekçilik, daha doğrusu randevuculuk vazifesini yapan yine o idi. Çünkü benim eczacı ile münasebetim, âdeta gizli köşe, bucaklarda saklanan genç âşıkların buluşmasına benzemişti.

Muvakkithaneye artık eskisi kadar sık uğramayışım Müftüyü müteessir etmekteydi. Fakat ya bir hastada, yahut Müslim beyle gizli randevuda olduğumu düşünerek bir cihetten de memnun oluyordu. Kendisi de bana hasta tedariki işine devam ettiği için biz, artık üç müttefik, üç sacayağı sayılırdık. Gariptir ki bu ilk toyluğumda ikisinin de bana verdiği nasihatler aşağı yukarı birbirinin aynı idiler. Hacı Müslim bey de, Müftü gibi, müşterilerden ne aldığımı çekinmeden soruyor, bazılarının verdiğini az görerek «Vay insafsız vay. İnsanı kibar ve nazik gördüler mi böyle yaparlar işte!» diyor ve bana Müftü gibi pazarlık tavsiye etmiyorsa da böylelerine sert bir çehre göstermemi istiyordu. İddiasına göre onlardan bir kısmı bu-

nu anlıyarak utanırlar ve muameleyi değiştirmeğe mecbur olurlardı.

Aldıklarımı hesabetmek ve bir deftere kaydetmek âdetimi de onlara borçluyumdur. Geceleri yatmadan evvel hesap yapmak; günler, haftalar ve ayların kârını birbiriyle mukayese etmek beni âdeta eğlendiriyor ve gitgide garipliğimi unutturmağa başlıyordu. Midye kabuğu gibi daracık bir dükkâna yapışıp bütün ömürlerini orada geçiren ve mesudolmak için ondan başka bir yer tasavvur edemiyen küçük esnafa şaşardım. Fakat memur aylığı gibi muayyen olmıyarak âdeta sürprizler halinde gelen paraların zevk ve heyecanını tanıdıktan sonra şaşmadım. Hâsılı, farkında olmadan esnaflığın yolunu tutmuştuk...

* * *

Bir müddet sonra Doktor İsa beyin kokuyu alarak homurdanmağa başladığını duyunca ürker gibi olmuştum. Onun birkaç sözü ve sert bir tehdidi Hacı Müslim beyi benden ayırmağa kâfi gelir sanıyordum... Bu, merhum kayınbabamı tanımamaktı. Ağaç kurtlarına benzediğini söylediğim bu yumuşacık adamda, yine o kurtlar gibi, nasıl korkunç bir testere saklı bulunduğunu o zaman bilmiyordum. Müftü, Hacı Müslim bey için ciddi bir şüphe ile:

— Yahu, vaktiyle buralardan Ehl-i Salip orduları geçmiş ya... Bu herif mutlaka onlardan kalmıştır. Şu kırmızı saçlara, şu abraş surata bak... Karayamuklardan böyle adam çıkar mı? derdi.

Faraziye doğru olabilirdi. Ancak sırası geldikçe yani bir yerden bir para kokusu aldıkça meydana çıkan bu testereyi de unutmamak gerekti ve bu bakımdan onu dağda kendi adına ferman okutmuş atasına benzetmek hiç yanlış olmazdı. Esrarlı ve bereketli arkadaşlıklarında, yahut ortaklık hayat-

larında İsa beyin Hacı Müslim beyi değil, bilâkis onun doktoru oynattığını ve bu adamı kalın dudaklı bir ihtiyar ağaç gibi içinden testerelediğini sonradan gayet iyi anlamışımdır. Fakat yine sonradan aynı testerenin benim üzerimde de işlemiş olduğunu saklamamalıyım.

Hacı Müslim bey; kızını bana vermeden evvel beni adamakıllı ölçüp biçmiştir. Arasıra bana gezintiler teklif eder ve bunlar çok kere sabah saatlerinde olurdu. Kasabanın sokakları arasında rastgele tuttuğumuz yollar bizi daima çarşıların en kalabalık yerlerine çıkarırdı. Hacı Müslim bey, etrafımızdaki viranlık ve sefalet manzaralarının ilham ettiği acı düşüncelerin arkasını kesmemekle beraber sokağa dükülmüş hırdavat yığınlarının önünde durur, onları şemsiyenin uciyle karıştırırdı. Sonra dükkânın içine, hattâ arkasındaki deliklere girerek oralarda da bir şeyler; neye yarıyacağına aklımın ermediği birtakım küflü demir, kayış, paçavra v.s. parçalarını, şemsiyesinin ucu kâfi gelmediği zaman parmaklariyle yoklamaktan tiksinmiyerek, bir köşeye yığdırır; dükkân sahibini başka bir köşeye çekerek mırıl mırıl bir şeyler konuşur; hasta okur gibi adamın sırtını ve suratını okşar; cüzdanından bir, iki kâğıt çıkarıp verir; sonra pantalonunun cebindeki örme bir keseden bozukluklar çıkarıp bunlara ilâve ederdi. Yalnız kalarak yolumuza devam edeceğimiz zaman da içini çekerek:

— Sıkıntısı var biçarenin de... Bu biçare milletin hali ne olacak? diye tekrar şikâyetlerine başlardı.

Yolumuz bizi bazan da sokakta, yahut viran birtakım evlerin avlusunda yapılan mezatlara götürürdü. Bunlar, içinden yeni cenaze çıkmış evlerdi. Hacı Müslim bey, buralardan da, ölen adam meselâ gazi ise, makaslar, düğmeler, üçer beşer metrelik çuha ve aba parçaları satın alırdı. Bunlar arasına bazan bakır helva tenceresi, börek sinisi gibi ev ve mutfak eşyası da karışırdı... Terzinin karısına, yetimlerine kolaylık

için bu lüzumsuz şeylerin de alınıvermesi lâzımdı. Baba gittikten sonra burada artık helva ile börek pişecek değildi ya! Kadıncağız, eline geçecek para ile, hiç değilse, bir, iki ay ailenin nafakasını doğrultur; adamın ufak tefek bakkal, kasap ve eczahane borçlarını ödiyerek kocasını mezarında borçlu yatmak rahatsızlığından kurtarırdı.

Sonra, haftada bir sabah da Dereboyu mahallesinin alt başındaki çarşamba pazarına mutlaka şöyle bir uğrardık. Fakat bu uğrayış, en aşağı öğleye kadar sürerdi. Ben, birçok defalar saatime baktıktan ve her defasında Hacı Müslim beyle bir küçük tartışma yaptıktan sonra dairedeki vazifeme kaçardım. Fakat arkadaşımın çok haklı olarak söylediği gibi bir hükümet hekiminin asıl vazifesi burada değil miydi? Dağ köylerinden inenler arasında daima hastalar bulunurdu. Öksürüğü tuttuğu zaman açık torbalarının yanına çömelerek ve sakallarını elleri arasına alarak mübalâğasız yirmi dakika, yarım saat öksüren ihtiyarlar; güneş çarpmış kadınlar; içtikleri boyalı şerbetleri övüre övüre çıkaran çocuklar, baş ve boyunlarındaki yaralardan sinekleri kovmak için durmadan çabalanan adamlar; yolda ayağına taş, cam, çivi batmış çocuklar ve daha neler!...

Hacı Müslim bey, hemen hepsini ayrı ayrı tanıdığı ve köydeki ihtiyarlar ve çocuklardan haber sorduğu bu insanlarla alış veriş eder; onlara hafta için siparişler verir; okuması olmıyanların başkalarına okutmaları için cep defterinden kopardığı kâğıtlara notlar yazardı. Fakat bunları yaparken gözlerinden birini de benden hiç eksik etmezdi.

Hacı Müslim Beye göre şehirdeki ahlâksızlık, maalesef kangren gibi köylere yapılmakta ve bu bakımdan da memleketin âkıbeti karanlık görünmekteydi. Meselâ vurgunculuk, adamakıllı alıp yürümüştü. Açıkgöz pazarcılardan biri malına fâhiş fiyat ister ve hele Hacı Müslim beyin ahlâki nasihatleri-

ne kulak asmıyarak aksilik etmeğe kalkarsa, beni de yanına çağırarak şu yolda sözler söylerdi:

— Bak arkadaş, şu sattığın yağa, sucuğa kimbilir neler karışmıştır? Ben karşıdan renginden, kokusundan anlıyorum. Yanımdaki bu beyefendi Hükümet doktorudur. Şimdi bir nümune alıp muayene etse hepsini belediye memurlarına imha ettirir, sıhhat-i umumiye namına. Fakat iyi adamdır. Yapmaz. Fakir olduğunuzu bilir... Ancak üstelik bir de ihtikâr yapmağa kalkarsan v.b. v.b

Evet, bir hükümet doktoru için bu pazar meydanında çok iş vardı. Köstebekler gibi içimde bir uyku devresine girmiş olan idealistliğimin yeniden uyanmağa başladığını duyar, kalabalığın arasına karışarak hastalarla meşgul olurdum: Kimine ayak üstü bir küçük reçete; kimine bir iki nasihat... Hattâ şüpheli gördüklerimden boğazına baktıklarım, göğsünü dinlediklerim bile olurdu. Lüzum gördükçe bunlardan bazılarına öğleden sonra Hükümetteki daireye gelmelerini tembih ederdim. Kimisi gelirdi; kimisi unuttuğu, yahut vakit bulamadığı için gelmezdi. Aralarında para istememden korktukları için gelmiyenler de vardı. Başının bir kısmı yanmış dört, beş yaşında bir çocuk, dikkatimi çekmişti. Anası beş, altı ay evvel kardeşiyle itişirken ocağa düştüğünü, köy ilâçlarıyle yarayı kapatamadıklarını anlatıyordu. Birkaç saat sonra bana getirmelerini, bir, iki hafta içinde yaranın kapanacağını söyledim. Kocasıyle bir şeyler konuştu. Sonra adam yanıma gelerek sâf bir tavırla bunun için kaç para istiyeceğimi sordu.

Bu ayak vizitelerinde çakım ve daima cebimde taşıdığım minimini kolonya şişesi epeyce işe yarıyordu. Çakıyı ve temiz bir mendili kolonyalıyarak olmuş bir çıbanı deşmek gibi basit ameliyatlar bile yapıyordum. Hacı Müslim beyle yaptığımız çarşamba gezintilerinde ne tarafa gitsek yolumuzun mutlaka pazar meydanına çıktığını görerek bir aralık çantamı da elime almayı düşünmüştüm. Fakat bana seyyar berber ve dişçi-

lere benzer bir manzara verecekti. Haysiyetime dokunduğu için vazgeçtim.

Az evvel kendi iş ve alış verişlerine bakarak ayrıldığım Hacı Müslim bey, yanıma gelir, bir eliyle şemsiyesine dayanarak, ötekiyle kolumu tutarak söze karışırdı. Verdiğim reçeteleri alıp bakar; bazılarının altına kurşun kalemiyle bir işaret yaptıktan sonra sahibine vererek:

— Hadi bakalım.. der, iyi olacak hastanın hekimi ayağına gelir böyle... Bedava reçeteyi aldın. Öğleyin mutlaka eczaneye git.. Reçetenin altına yazdım... Kalfa, sana yarı yarıya tenzilât yapacak... Bu da bizim insaniyetliğimiz olsun .. Haftaya gelişte eşeğin üstüne bir kucak çıra atarsan, o da insaniyetliğin olur...

Sonra, etrafımızda toplanan köylülere Hacı Müslim bey, benim hazaketimi metheder ve bazan âdeta küçük propaganda nutukları verirdi.

Talebeliğimde Galata Rıhtımındaki gazinoların önünde bir nasırcı tanımıştım. Soba borusu haline gelmiş bir pantalonun üstünde yağdan parıl parıl bir redingotu, o zaman apartman adı verilen uzun ve sarı bir lâstik yakası, bunların üstünde de bir melon şapkası vardı. Bir elinde mukavvadan bir nasırlı ayak resmi, ötekinde patlak bir meşin çanta tutardı. Etrafında toplanan halka, yanındaki sıska ve uzun bir adam:

— Mısı Doktor henüz Mısır'dan gelmişlerdir, diye başlıyarak çantadaki nasır ilâçlarının reklâmını yapardı

Hacı Müslim bey, köylülere beni methederken söylediği dili anlamıyor gibi çatkın bir çehre ile başımı kaldırışımı bu Mısır'dan yeni gelmiş Mısı Doktora benzetir ve fena halde sıkılırdım: Fakat o enada havaya kalkmış başımla da dua eder gibi bir sesle: «Rica ederim beyefendi, kerem buyurun beyefendi!» diye mırıldanmaktan başka bir itiraza cesaret

edememekle beraber fena halde öfkelenir ve içimden küfrederdim. Ancak, onu da söylemeliyim ki vilâyet köylerindeki şöhretimin ilk başlangıcı bu olmuştur.

Hacı Müslim bey, bana bu ufak hizmet için köylülerden para istemeğe kalkmıştı. Fakat bunu şiddetle reddetmiştim.

— Evlâdım, bu, sizin hakkınız. Onlar, mallarını bedava satıyorlar mı? Beş kuruş için neler yaptıklarını görmüyor musunuz?

— Müsaade buyurun efendim.

— Rastgele herkesten para alalım demiyorum. Fakir fukaraya karşı bendenizin merhametim de galiptir. Fakat benim dediğim adamlar başkadır. Kılık kıyafetlerinin ötekilerden farklı olmamasına bakmayın... Para babasıdırlar. Sizin gibi, bendeniz gibi alnının teriyle ekmeğini kazananları birkaç defa ceplerinden çıkarırlar.

— Müsaade buyurun beyefendi...

Hacı Müslim beyle münakaşaya girişseydim neticede mğlûb olacağım muhakkaktı. Fakat benim asık bir çehre ve değişmez bir sesle makine gibi tekrar ettiğim bu cümle Hacı Müslim beyi yordu ve ümitsizliğe düşürdü. Müftünün de arasıra bana bulduğu hastalar için böyle yaptığını söylemiştim. Ancak o, mağlûboldukça âdeta sevinerek benim kibarlığımı göklere çıkarır ve meşru bir parayı reddetmekle uğradığım zararı bir dereceye kadar tazmin etmiş olurdu. Fakat Hacı Müslim beyin sadece mahzun olduğunu ve bana acıdığını hissediyordum. Buna rağmen, bir zaman sonra, bana da köylerden ufak tefek hediyeler gelmeğe başladı: Tereyağı gibi, sütlü tarhana, yumurta, hattâ canlı tavuk gibi... Hediye, nihayet hediye idi; onu reddetmek boş yere fukara kalbi kırmak demekti. İlkönce bu da bana pek hoş gelmemişti. Fakat zaman ile bu mantığa alışmağa başladım. Yalnız hediyelerin eczahane yoliyle gelmesi biraz tuhafıma gidiyordu. Hacı Müslim bey:

— Bakmayın, bu köylüler ince adamlardır, dedi, vakaa getirdikleri çamsakızı, çoban armağanı kabilinden şeylerdir... Fakat ne olsa Hükümetteki makamınıza girmekten çekiniyorlar... Malûm ya küçük memleket... Bir dedikodu yapıverirler.

40

Hacı Müslim Beyin Kır Gezintileri

Hacı Müslim beyle bazan da başımızı alıp kırlara çıkardık.

Merhum kayınbabama boş adam denemezdi. Biraz Arapça bilirdi. Farisisi daha da kuvvetliydi. İlm-i Kelâma, Tasavvufa ve benim isimlerini bile işitmediğim birçok acayip eski ilimlere merakı vardı. Ayrıca şiir ve musikiyi de severdi. Radyoda gazel okunduğu zaman gazellerin hangi makamdan çıkıp hangilerinde dolaştığını ve hangisinde karar kıldığını kolayca söylerdi. Ezberinde muhtelif lisanlardan birçok beyitler vardı.

Bu marifetlerinden başka gençliğinde iki de eser bastırmıştı. Bunlardan biri eczacı mektebinde okurken hocalarından birinin yardımıyle Kökçü risalesi diye Fransızcadan tercüme ettiği bir Herboriste kitabı, öteki Hicaz dönüşünde kaleme aldığı Rehber-i Hac isimli bir eserdi. Birincisi meslekî, ikincisi dinî ve aynı zamanda da iktisadî idi. Mukaddemesinde de yazıldığı gibi «Bu eserden bir nazar-ı iltifatı lûtfen dirîğ buyurmıyan ihvan-ı din asgari masraf ile âzami sevap» kazanırdı. Merak ederek başından sonuna kadar okuduğum bu kitap gerçekten hiçbir seyahat kılavuzuna benzemezdi.

Kayınbabam Makamat-ı Mübarekeyi ne gibi teşrifat dahilinde ziyaret etmek, nerelerde hangi duaları okumak lâzım gel-

diğini geniş bir vukuf ile anlatıyor, sonra bu törenlerde soyulmamak, dolandırılmamak için alınacak tedbirleri uzunuzadıya izah ediyordu. Hele kitabın sonundaki iktisadi kısmı okuduğum zaman hayretten ağzım açık kalmıştır. Kitaptan nazar-ı iltifatını diriğ buyurmıyan ihvan-ı din «Vezaif-i mukaddese-i diniyyesine tahsis ettiği zamandan bir miktar-ı münasibini hususat-ı zatiyesine ifraza rehyab-ı fırsat olur» ve kitabın tarif ettiği çarşıları ve bazı köşe, bucakları şöyle bir dolaşırsa yalnız hac seyahatini bedavaya getirmekle kalmaz, vatan-ı mübareke âdeta yükte hafif, pahada ağır bir küçük servetle dönerdi. Merhum kayınbabama göre Mekke, en eski zamanlardan beri bir ticaret şehri idi. Her yıl hac mevsiminde orada şimdikilere benzer bir milletlerarası fuar kurulurdu. Meselâ Kâbe örtüsünün her yıl değişmesi âdeti o zamanlardan kalma idi. Hint, Çin, Türkistan, Habeşistan vesair memleketlerdeki kumaş firmaları tarafından gönderilen püşidelerin en kıymetlisi, en sanatlısı bir sene orada teşhir edilmek suretiyle reklâm edilirdi. Sonradan Mekke'ye el koyan Osmanlı padişahları bu nükteyi anlıyamamışlar. Mekke örtüsünü yenilemek işini hilâfet makamının bir vazifesi addederek her yıl büyük masraflarla Sürre alayları göndermişlerdir.

Hacı Müslim beyin bana anlattığına göre hac mevsiminde Mekke'de yapılabilecek iş kitapta yazdığından da çok daha büyüktü. Bir kere Mekke'nin kendi mamulâtı vardı. Sonra dünyanın dört köşesinden gelen dilenci kılıklı hacıların üstünde kendilerinin de bilmedikleri servetler bulunurdu. Bunlardan parasını bitiren yahut çaldıranlar olur; alay alay hastalananlar, ölenler olur! Bu gibi vesilelerle sık sık sokaklara dökülen ve açıkgözler tarafından yok pahasına kapatılan eşya arasında rastlanan eski püskü seccadeleri, şal parçalarını, fağfur çay takımlarını, renk renk yüzük taşlarını anlatırken Hacı Müslim beyin boğazına bir kuru öksürük ârız olur, sesi kısılırdı.

Kitap bastıranlardan çoğu sonunda onları okkaya verdiklerinden şikâyet ederler. Fakat Hacı Müslim bey, kitapların fiatlarını altın fiatındaki artışlara uydurarak, durmadan arttırmış olmasına rağmen, ikisini de ölünceye kadar satmış, hattâ bir aralık Rehber-i Hacca diyeceğim yok, fakat köylülerde En'am-ı şerif, Ferhat ile Şirin, Hikâye-i Kesik Baş gibi kitaplar arasında bu «Kökçü risalesi» ne de tesadüf ettikçe daima hayret etmiş ve bunu kimlerin, niçin satın aldığını anlıyamamışımdır.

* * *

Yaptığımızı söylediğim kır gezintilerinde Hacı Müslim bey, bambaşka bir adam olur, eczahane bahçesindeki toplantılarda hemen hiç ağzını açmadığı halde burada âdeta bülbül kesilirdi. İkide bir şemsiyesine dayanıp durarak ve etrafındaki sıra sıra kavakları göstererek anlattığına göre kendisi doğuştan bir tabiat âşıkı idi. O, bir Mecnun, kırlar ve ormanlar onun Leylâ'sı idi. Mümkün olsa seve seve kasabadaki medenî hayatı terkeder, ömrünün geri kalan kısmını cânânesinin âğuşunda geçirirdi. Fakat ne çare ki başında çoluk çocuk gailesi vardı ve bu zamanda namuslu adam için para, arslanın ağzındaydı.

Evet, o, bir iflâh olmaz tabiat âşıkıydı. Ancak Taif'ten Yunanistan'a kadar birçok memleketler gezdiği halde kasabanın bu kısmındaki manzarayı hiçbir yerde görememişti. Bazan cennette böyle bir yer bulunup bulunmadığını kendi kendine sorarak günaha girer ve tövbe ederdi.

Tabiatte yalnız kavaklar değil, her şey onu ayrı ayrı hayran etmekteydi. Kâh karınca yuvalarına eğilerek bu iğne burnu gibi hayvancıkların kışlık zahirelerini durup dinlenmeden taşımalarını seyreder, akşama kadar kahvede oturan, kavak altında uyuyan sürü sürü hemşehrilerinin bu mahlûklardan nasıl ibret almadıklarına şaşardı. Sonra:

«Bir karınca götürür Hakka beni»

diye bir mısra ile başlıyarak Arapça, Farsça, daha başka şiirler okuyup tercüme ederek derece derece ilâhiyat, ilm-i kelâm vesaire gibi yüksek mevzulara kanad açardı.

Bir gün, yine böyle bir karınca yuvasının başına çömelerek yüksek felsefeye dalmıştık. Bu vaziyet, kendisini yorduğu için biraz sonra mendilini yayarak yere oturdu. Muallim Naci'den Ebu Nevasa'ya kadar birçok şairlerin şiirleri ve ondan başka da birtakım âyetler ve hadîslerle konferans gitgide genişlemekte ve ucu bucağı görünmez bir hal almaktaydı Bir ara Hacı Müslim beyin pantalonunun paçalarından ellerini sokarak dizlerini kaşıdığına dikkat ettim; sonra ensesine sıra geldi; daha sonra eli yetişmeyince ensesinden sırtına bir değnek sokmağa başladı. Ancak yüksek ve ateşli mevzulardan kendini alamadığı için bunları âdeta sevk-i tabiî hareketleriyle yapmakta idi. Fakat nihayet, «Allah, Allah, ne oluyor bugün bana?» diye ayaklarına bakınca vücudunu baştan başa karınca sarmış olduğunu dehşetle gördü. Hem de çoğu buranın cildi ısırgan gibi dalayıp kabartan bir nevi kanadlı karıncaları olmak üzere... Merhum kayınbabam, çoraplarını çıkararak kavakların altında yalınayak, horan oynar gibi tepine tepine silkinir ve kaşınırken ellerini götürdüğü yerlere göre karıncalar adamcağızın vücuduna girmedik yer bırakmamışlardı. Böylece kısmî mevziî tedbirlerle felâketin önüne geçilemiyeceği anlaşılınca Hacı Müslim bey kavaklar arasında bir çalılığa girmeğe ve anadan doğma soyunmağa mecbur oldu. Onun yumuşak ve lüzucetli ağaç kurdu vücudunda uyuklıyan Karayamuk yine bütün dehşetiyle ayağa kalkmıştı. Karıncaları yalnız temizlemekle kalmadığını, onların kanadlı olanlarından eline geçirebildiklerini öldürerek intikam aldığını maden gibi öten sesinden ve:

«Kanâdı çıksa bir murun sınır hayra beşarettir.»
«Fakat bilmez ki biçare zevaline işarettir.»

diye bağıra bağıra tekrar ettiği bir beyitten anlıyordum.

Birisi kayınpederimi fazla damarına basıp azdırdığı zaman kendisindeki reaksiyon çok kere, hele münasip bir beyitle başlardı. Bu karıncaya basmaktan çekiniyor sanılan adamın bir gün eczahanede bir müşteriyi dövmesini hâlâ dehşetle hatırlarım. Doğrusu aranırsa herif gerçekten dövülecek adamdı. Kasabada aksiliğiyle meşhur olan bu adam, aynı zamanda da, bütün çarşıyı kafese koymuş bir dolandırıcı idi. O, tezgâhına «Fiatlarımız ehven, fakat katiyen peşindir» diye yafta asılı bulunmasına rağmen eczahaneye epeyce borç takmağa muvaffak olmuştu. Üstelik o gün eczahaneye gelerek: «Sizin sulfatolarınız tesir etmiyor. İçine nişasta karıştırıyorsunuz. Kaymakama gideceğim, Valiye gideceğim!» diye gürültü yapıyordu: Cüce Kalfa, herifi yatırtıramayınca Hacı Müslim bey, müdahaleye mecbur oldu ve her zamanki ürkek ve sarsak hareketleriyle başını önüne eğerek gerçekten yumuşak ve tatlı şeyler söyledi. Fakat o, bundan cesaretlenerek perde perde tecavüzünü arttırınca: «Pekâlâ, nereye isterseniz gidin... Şikâyet kapıları açıktır. Nasıl ki eczahanenin alacaklarını şimdi vermezseniz ben de hemen bugün mahkemeye müracaat edeceğim.» demeğe mecbur oldu. Öteki, tabiî büsbütün kudurarak ağzını bozdu ve Hacı Müslim beye gerçekten yenilip yutulmaz şeyler söylemeğe başladı. O kadar ki çekingen tabiatime rağmen az daha ben de kavgaya karışıyordum: Fakat Müslim bey, benden evvel harekete geldi. Başını daha ziyade önüne eğerek sırtını kamburlaştırıyor; ağır ağır şiir okuyarak ve kolunu Karagöz'ün değneğe takılı kolunun meşhur hareketiyle ileri geri oynatıp şiirin veznini tatlit ederek adama yaklaşıyordu.

Sen seni bil — sen seni
Sen seni bil — sen seni
Sen seni bil — mez isen ger
Patlatırlar — enseni!

Ben de, hattâ öfkesine rağmen kavga eden adam da ne söylüyor diye hayretle ona bakıyorduk. Fakat patlatırlar enseni kısmına gelince Karayamukoğlunun yumuşacık elinden birdenbire bir korkunç lobut çıktı ve öyle bir sürat ve dehşetle adamın ensesinde patladı ki ukde-i hayatiyesini nasıl koparmamış olduğuna hâlâ hayret ederim. Bununla beraber yüz üstü eczahanenin taşlarına kapanmış ve suratı sıyrıklar içinde kalmıştı. Neyse civar dükkânlardan koşup gelen birkaç komşunun yardımlarıyle mesele tatlıya bağlandı ve zaten tahsiline imkân bulunmıyan eski eczahane borçlarının silinmesinden ibaret bir tazminat ile adam dükkândan çıkarıldı.

41

Kaynaşma

Hacı Müslim beyin uzun konuşmalarını monoloğa benzeten sebeplerden biri de yan yana yürüdüğümüz sırada önüne veya karşıya bakması ve Karagöz perdesinde hareket eden resimler gibi yüzünü bana daima yandan göstermesi idi. Galiba evvelce de söylediğim gibi merhum kayınbabam birisiyle yüz yüze konuşmağa mecbur olduğu zaman gözleri ve burnu sulanarak lâkırdısını şaşırırdı.

Bu gezintilerde ahbaplığımız biraz daha ilerleyince, burada kıra çıkanların yaptıkları gibi, serçe parmaklarımızı birbirimize takarak, kavaklar altında o vaziyette gezer olmuştuk.

* * *

Hacı Müslim beyin felekten bir gün çalmak diye tasvir ettiği bu gezintilerde bazan karşı tepelerin birinden meselâ bir hindi sürüsü indiği görülürdü. Merhum kayınpederim fel-

sefeyi, şiiri ve hattâ beni bırakarak hemen o tarafa doğrulur; sürünün içine karışır; şemsiyesiyle işaret ettiği hindileri ucu kancalı sırıklarla yakalatarak muayeneden geçirir; kâh köylülerle döğüşecek gibi hareketler yaparak, kâh başlarını, sırtlarını sıvazlıyarak uzun pazarlıklara girişir; olmazsa konuşmayı kesip onları savdıktan sonra ayrı yollardan tekrar karşılarına çıkar ve cüzdanından çıkarıp salladığı kâğıtlara kesesinden çıkardığı maden bozuklukları katarak hesap görürdü. Sonra yine yolumuza devam ederdik. Bu kadar çok hindinin ne yapıldığını, çarşıdan aldığımız hırdavat eşya gibi bunların da nereye gittiklerine ilkönce akıl erdirememiştim: Sonra yavaş yavaş ayaklarım suya erdi.

Bundan başka bütün yalan ve dünya alâkalarından soyunarak kendimizi tabiat aşkına ve yüksek fikir heyecanlarına vakfettiğimiz bu saatlerde karşımıza çıkan bu fırsatların göründükleri kadar tesadüfî olmadıklarını da yine sonradan anlamışımdır. Hacı Müslim bey, kasabaya nereden ne ineceğini gayet iyi bilir ve kasabadaki kabzımallardan evvel yollarını keserdi. Sonra, yavaş yavaş bana da ufak tefek alışverişler yaptırmağa başladı. Bunları evvelâ yadırgar gibi olmuştum: Fakat kimseyi zarara sokmadan ve fazla ileri gitmeden yapılacak bu gibi kârlı alım satımlarda asla namus ve vicdana dokunacak bir şey olmadığına yavaş yavaş kanaat getirdim. Yalnız, halk, karıncayı deve yapmak tabiatinde olduğu için bu gibi işlerde biraz ihtiyatlı olmak lâzımdır.

* * *

İlk temaslarda Hacı Müslim beye karşı duyduğum tiksintiyi büsbütün yenememekle beraber gitgide ona alışmakta, hattâ kendisini bir parça da sevmeğe başlamaktaydım.

Arkadaşlığın türlü çeşidi vardır. Benim Emin Hulûsi ile olan arkadaşlığım gibi hiçbir tarife sığmıyan, hiçbir menfaat-

le izah edilemiyen ve âdeta bir ilâhî mukadderat demek lâzım gelen arkadaşlıklar.. Sonra, memuriyet arkadaşlığı: silâh arkadaşlığı; meslek, yol, dert, ibadet, çapkınlık vesaire arkadaşlıkları!... Fakat bu Hacı Müslim beyde arkadaşlığın bir nev'ini tecrübe etmişimdir ki, hiç şüphesiz hepsinin en temizi değilse bile en tatlısı ve heyecanlısıdır. Menfaat arkadaşlığı, ortaklığı. Kazancı beraber beklediğimiz adam. Mizaçlarınız arasındaki anlaşmazlık ne olursa olsun birbirinize baktığınız, kalabalığın içinde eğilip alçak sesle birbirinize bir şey söylediğiniz zaman aranızda bütün kâinata karşı bir ittifak hissettiğiniz adam... Hacı Müslim beyle iş yapmağa başladıktan sonra o kadar iyi anlaştığım Müftü bile bana bir dereceye kadar yabancılaşmıştı. Halbuki o da esas itibarıyle benim bir müttefikim sayılırdı. Bu itibarla çok isterdim ki o da sık sık bizimle beraber bulunsun, halvetimize iştirak etsin. Fakat birçok cihetten buna imkân yoktu. Bir kere bu iki adam birbirlerini çekemezlerdi ve bunun, aralarındaki bir nevi meslek rekabetinden ileri geldiği söylenebilirdi: Müftü, medrese ilimlerini iyi bildiğini sanırdı. Fakat cahildi. Hacı Müslim'in meselâ İlm-i Kelâm bilmesini, Kâinat kadîm midir, hadis midir? diye bir bahsi tutturup uzun uzun lâkırdı söylemesini; Müftünün kendi branşı sandığı bu bahse pek karışmamakla beraber şayet karışacak olursa Hacı Müslim beyin onu çabucak bozmasını hazmedemezdi. Buna mukabil Müftü de Arapçayı iyi, yahut Hacı Müslim beyden daha iyi bilirdi ve kayınbabam o varken Arapça şiirleri ve hele âyetlerle hadisleri bizim yanımızda olduğu kadar emniyetle okuyamazdı. Müftü, arasıra onun, etrafındakilere Arapça söylediğine kulak misafiri oldukça uzaktan: «Hacı bey, ben buradayım ha!» diye seslenip gülerek intikam alırdı.

* * *

Doktor İsa beyi tasfiyeye doğru giden, bana şimdiden

epeyce kâr getirmeğe başlıyan ve ilerisi için daha da parlak görünen bu yakın arkadaşlığın ikimiz üzerinde karşılıklı tesirleri olduğuna şüphe yoktur: Fakat merhum kayınbabamın benim üzerimdeki tesiri muhakkak ki çok daha fazla olmuştur.

Müşteri tutmayı ve idare etmeyi, hiçbir zaman suyun dikine gitmiyerek kaza erkâr-ı umumiyesine kendimi kabul ettirmeyi ondan öğrendim. Bunlara yaratılıştan kendimde de bazı istidatlar bulunduğuna şüphe edilmemelidir. Eli elime dokundukça hâlâ ilk günlerin soğukluğunu duymakta devam etmekle beraber yavaş yavaş kendimi bırakıyordum. Mizacımın kolay yumuşıyabilir tarafları onun ellerinde balmumu gibi eğilip bükülerek yeni şekiller alıyordu. Fakat gerçekten sert ve sağlam tarafları da sona kadar dayanmıştır ve bereket versin ki öyle olmuştur. Aksi halde nerelere kadar gideceğim bilinemezdi. Böylece karakterim yarıdan fazla kendimin ve yarıya yakın onun eseri olarak son şeklini almıştır.

Sonradan Celile'yi alarak onunla bir kazana girişimiz ve birtakım aile menfaatleriyle sıkı sıkı bağlanışımız bu tesirleri daha da kuvvetlendirmiştir. Birçok hallerini beğenmediğim, birçoklarını açıkça tenkidden çekinmediğim, beni sürüklemek istediği bazı işlerde sert ve nümayişli bir şekilde kafa tuttuğum için kendimi onunla hiçbir zaman uzlaşamıyacak bir ayrı adam sanıyordum. Fakat bilhassa ölümünden sonra onun ailesinin başına, gözünü pek arkada bırakmıyacak bir halet bıraktığını ve birçok noktalarda bir öz evlât gibi kendisine benzediğimi dehşetle gördüm. Eczahaneye, eve, emlâke sahib olduktan sonra merhumun beni daima tiksindirmiş olan idare tarzını değiştirmek için çok uğraşmıştım: Fakat onun eli ve ruhu makinenin en hareketsiz çivilerine kadar işlemişti. Bunlara arasıra onun kendi usulüne göre bir parmak vurmadıkça makine, takımıyle durmak istidadını gösteriyordu.

Böylece yeni devlet rejimlerinde olduğu gibi eskinin bana kötü ve isyan ettirici görünen ve gerçekten de öyle olan bazı

usullerine karşı bir müddet nafile yere çarpınıp çırpındıktan sonra, kuyruğumu kısarak kös kös geriye dönüyorum. Meselâ Hacı Müslim beyin, Cüce Kalfaya olan ağır ve galiz muamelesini değiştirmeye uğraşmış, sökmediğini görünce ben de yavaş yavaş onun gibi yapmağa başlamıştım.

Yine ilk zamanlarda Cüce Kalfanın müşterilerine karşı yaptığı yolsuzluklarda katî bir veto çekiyor; fakat kısa bir zaman sonra onun bazı hallerde, yine eskisi gibi hareket edebilmesini kolaylaştırmak için bir müddet kendimi ortadan kaybediyordum: Ancak ne olsa esere kendi üslûbumdan da bir şeyler katmıştım.

Hacı Müslim bey, iş hayatında gerçekten zeki ve usta bir adamdı. Fakat menfaatlerin en küçüğü karşısında çabucak ambale olarak oyununu açığa vurur; yüzüne derhal bir küçük sokak bezirgânı süflîliği çöker ve böylece halka karşı bütün avantajını kaybederdi. Onun için kasaba benimle gelen yeniliği çok iyi karşılıyor: rejimin aynı rejim; cepheye vurulan yeni boya altında yapının aynı viran yapı olduğunu farketmiyordu. Makineyi Haci Müslim ve kısmen de İsa beylerden devir almamış olsaydım muvaffakiyet aynı muvaffakiyet mi olacaktı? Çehrem perdeye onlarınkinden sonra aksetmemiş bulunsaydı, şimdiki kadar vakur ve sempatik görünecek miydi? Bu, ayrı bir meseledir.

Fakat asıl şaştığım odur ki, pelte halinde içine döküldüğüm bu kalıpta yalnız mizacım ve mânevi taraflarım değil, vücudumun yapısı da onunkine benzemiştir. Sabahları horozlarla beraber kalkarak bahçe işleriyle uğraşışım, ötede, beride elime geçen küflü demir parçalarını, boş teneke kutuları atmıyarak bir metruk kümese istif edişim, entarimin eteklerini toplayıp karınca yuvaları etrafına çömelerek, onun aza-

met-i ilâhiyesine mukabil bu hayvancıkları insan cemiyetlerinden daha iyi teşkilâtlandıran tabiat kudreti karşısında şair ve filozof düşüncelerine kendimi kapıp koyuverişim ve bu esnada köylülerin dağdan indirdikleri hindi sürülerine kulak verişim bir dereceye kadar izah edilebilir.

Merhum kayınbabamın para lâkırdısı ederken baş ve şehadet parmaklarıyle yaptığı maden para sayma işaretini, benim şehadet parmağımı orta parmağım üzerinden geçirmekten ibaret bir küçük farkla aynen taklidedişim de yine öyledir. Fakat gitgide şişip yuvarlaklaşan vücudumun onunki gibi, çizgilerini kaybederek etrafa gevşek ve şekilsiz istitaleler yapmasına, çehremde onunkilere benzer çizgiler belirmeğe başlamasına; hattâ gitgide çıplaklaşan tepemde, eskiden hiç böyle bir şey yokken, cilâlı bir yumru belirmesine ne demeli? Sanırım ki, hiçbir veraset ve tabiat kanunu bunlara cevap veremiyecektir.

42

Dereboyundaki Ev

Görünüşte Doktor İsa beyin saltanatı devam etmektedir: Omuzlarına pelerin gibi atılmış Avniye kaputiyle o, yine eczahane bahçesindeki koltuğunda önüne geleni haşlayıp arasıra Cüce Kalfayı şamdan gibi karşısına dikerek terletiyor; etrafındakiler yine bastonlarının sapını ağızlarına sokup başlarını yana çevirerek, burunlarını kısarak gazaba uğrıyanlara kıs kıs gülüyorlar; Hacı Müslim bey, yine sessiz sedasız kendi koltuğunda oturuyor ve havanın fazla bozulduğunu gördüğü zaman usulca eczahanenin içine kaçıyor.

Arasıra ben de gûya geçerken bahçeye uğruyor, kâh boş bir sandalyeye ilişerek, kâh onu da yapmayıp ayakta durarak birkaç dakika konuşanları dinliyor, Cüce Kalfanın usulca eli-

me sıkıştırdığı bir kâğıt parçasını alıp Hacı Müslim beye gizli bir göz işareti yaptıktan sonra tekrar ortadan kayboluyorum.

Fakat, rejim, kökünden sallanmıştır. Hacı Müslim bey ile gizli ortaklığımız iki tarafın da yüzünü güldürecek şekilde yürümekte ve ilerlemektedir:

Derken Hacı Müslim beyin eczahanede bulunmadığı bir gün Cüce Kalfa bana:

— Hacı Bey rica ediyor... Bu akşam üstü bir parça evine uğrıyasınızmış? dedi.

Uğradım. Dereboyu mahallesinin başladığı bir tepe üstüne yapılmış olan bu eve ilk defa gidiyordum. Zaten başka kimsenin de oraya girip çıktığını işitmemiştim: Bu ev de, Müftünün Muvakkithanesi gibi. Dereboyu uçurumu kenarında çok ağaçlı bir bahçenin ortasında büyük ve eski bir evdi. Karısı öldükten sonra Hacı Müslim bey, tekrar evlenmemişti. Kızını sonradan Ankara'daki teyzesinin yanında lise tahsili yapmağa gönderince bunu evlenmek için bir bahane sananlar olmuş, fakat o, kararından dönmemişti. Hacı Müslim bey, bir kısmı kapalı duran bu berhane gibi evde yatalak ve bunak halası ve bir de Huriye adında çopur bir evlâtlıkla yalnız yaşamaktaydı: Bunlardan başka bir de Ferhat efendi diye posbıyık bir süt kardeşi vardı ki, evin hem bekçiliğini, hem bahçıvanlığını yapar, arasıra da eczahanenin ağır hizmetleri için aşağıya inerdi.

Dediğim gibi hala bunaktı ve Hacı Müslim bey, Doktor İsa beyden başka vilâyetten de iki doktor getirterek bunu bir resmî raporla tevsik ettirmişti. Ahbaplığımız ilerledikten sonra bana şöyle anlatmıştı.

— Meşhur kelâmı bilirsiniz: «Akrabanın akrep etmez akrabaya ettiğin». Bizim halanın bir evi ile iki dükkânı var. Vâris-i meşruu bendenizim: Bakarsın ahlâksızın biri damarına girer; anan yahşi, baban yahşi, elinden bir vasiyetname

alır. Sonra işin yoksa uğraş dur. Biz, çekelim cefasını, eller sürsün safasını... İyisi mi bir resmî heyet-i sıhhiye raporu tanzim ettirip koynuna korsun... Gelsinler seni dâva etsinler.

Bu ihtiyata rağmen Hacı Müslim bey, yine de korkar, akrabadan hiç kimsenin hala ile görüşmesine izin vermezdi. Emekli bir jandarma onbaşısı olan Ferhat efendinin bir vazifesi de buna dikkat etmek ve kendisi yokken çopur Huriye bir cahillik eder de halayı birisiyle görüştürmeğe kalkarsa bunu kendisine haber vermekti: Eve bu saydıklarımdan başka yalnız Karabağlı Yenge diye bir ihtiyar kadın girebilirdi ki, onu daha sonra anlatacağım.

* * *

Bahçe kapısının tokmağını birçok defalar çaldıktan sonra ümidimi keserek geri dönmek üzere idim ki içerden Hacı Müslim beyin sesi geldi ve biraz sonra Ferhat efendi, kapıyı açtı. İkisi de kan, ter içinde idiler.

Bahçenin tel ile ayrılmış bir köşesinde tavuk kümesleri vardır ve bunların bir tanesinde Hacı Müslim bey tavşan besler ve üretir. O gün nasılsa kapı açık bırakılmış ve tavşanlar kaçmışlardı. Hacı Müslim bey ile Ferhat efendi ilk hızla uçuruma saldırmışlar, taşlar ve dikenler arasında epeyce derinlere kadar indikten sonra daha ileri gitmeği tehlikeli bularak geri dönmüşlerdi. Zaten fazla bir ümit de yoktu; bir boğaza kaçan tavşan Müslim beyle Ferhat ağaya bir daha kendini zor yakalatırdı.

Merhum kayınbabamın son bir ümidi tavşanların analık duygusiyle geceden sonra kümese dönmelerinde idi. Ferhat ağa, kendi hesabına bedbindi. Fakat entarisinin bir çalıya takılıp yırtılmış eteğiyle yüzünün terlerini silen Hacı Müslim beyin yeni bir araştırma emri vermesinden korkarak bu ümidi teşvik eder gibi görünüyordu.

Son olarak kümes kapısını kimin açık bırakmış olabile-

ceği meselesi üzerinde de biraz düşünüldü. Çopur Huriye olabilirdi; çünkü ikide birde işini bırakarak tavşan yavrularını sevmeğe koşardı. Sonra ihtiyarlamağa başlıyan Ferhat efendinin bir sersemliği de akla gelebilirdi. Fakat o gün evden hiç çıkmamış olan Hacı Müslim beyin galiba kendisinden de bir parça şüphesi olduğu için fazla ısrar etmedi.

43

Celile

Tavşanlar meselesi kapandıktan sonra Hacı Müslim bey, beni neye eve çağırdığını anlattı: Tatili geçirmeğe gelen kızı iki günden beri hasta yatıyormuş. Kızın öteden beri sıtma çektiğini bilen doktor İsa bey, neresi ağrısa sıtmadır diye sulfatoyu dayar, nabzına ve diline bakmaya bile lüzum görmezmiş. Bu defa da öyle yapacağını bildiği için kendisine haber dahi vermeden benim «Fakirhaneye kadar zahmet etmemi» rica etmiş...

Hacı Müslim beyin kendine göre de esas yine sıtma idi. Fakat imtihan üzüntüsü, yol yorgunluğu gibi şeyler de buna karışarak çocuğu bu defa daha fazla sarsmıştı. Her halde kendisini etraflı bir muayeneden geçirmem, göğsünü ve kalbini dinlemem iyi olacaktı.

Biraz evvel tavşanlar için gösterdiği teessürle gözleri sulanıyor:

— Ayıplamayın Sabri bey, diyordu, tek evlât... Anasını da küçük yaşta kaybettiği için pek düşkünüm... Boğazına bir şey kaçıp öksürse günlerce türlü evhama kapılırım... Bu Ankara'daki tahsile dahi ne kadar güçlükle razı olduğumu bilemezsiniz... Bereket, teyzesinin yanında da gönlüm o cihetten az çok rahat... Malûm ya teyze, ana yarısı demektir... Fakat buna rağmen artık göndermek istemiyorum... Bir kız için

orta mektep tahsili kâfidir... Daha ilerine ne lüzum var? Ben kimin için çalışıp çabalıyorum? Evvelki akşam bu cihetleri biraz münakaşa etmiştik... Galiba buna da ayrıca sinirlenip üzüldü.

Hacı Müslim beyin kızı hakkında bütün bildiğim Mersin'de ticaret yapan bir amca oğluna nişanlı bulunmasından ve çocuğun işlerinin iyi veya fena gitmesine göre bu nişanın kâh bozulur gibi olup kâh düzelmesinden ibaretti. Muhakkak olan, Mersin'deki nişanlının uzun yıllardan beri buraya bir defa bile gelmemiş olmasıydı.

Hacı Müslim beyin kızı hakkında fazla bir hayalim olamazdı. Fakat benim gibi mahrumluk içinde yetişmiş ve kadınlarla hemen hiçbir yakın teması olmamış bir genç adam için bir mektepli kız, Hacı Müslim beyin kızı da olsa, epeyce bir şeydi. Bazı tatil günlerinde onların sürü ile vapura, trene bindiklerini görür, gözlerim en güzelcelerine takılıp kaldığı için ötekilere dikkat etmezdim. Bunun için hepsinden bende kalan ortalama örnek zaruri olarak parlak bir hayal olmuştu.

Hacı Müslim bey, bana aşağı odada kızının hastalığı hakkında izahat verirken gözlerimi duvardaki aynadan ayıramıyor, kılık kıyafetimi gördükçe, mânasız bir bedbinliğe kapılıyordum.

Bütün heves ve gayretime rağmen bana bir gün bile insan gibi giyinmek nasibolmamıştı. Emin Hulûsi ile türlü mahrumiyetlere katlanarak aylarca para biriktirirdik. Yekûnu tutturamadığımız zaman, hiç olmazsa birimizin donanması için bu paraları birbirine kattığımız da olurdu. Emin Hulûsi'nin fikrince Beyoğlu terzileri mirasyedileri ve budalaları avlamak için kurulmuş birtakım kapanlardı. Elektrik ışıkları altında lüks ecnebi kuponu diye parıldattıkları kumaşlar bile bizim o beğenmediğimiz yerli fabrikaların mahsulü idi. Bizde Hükû-

met kontrolü olmadığı için yanlarına meşhur Avrupa firmalarının isimlerini işletirler, hattâ sahte kurşun mühürler takmaktan çekinmezlerdi. Hesap açıktı. Bu mağazaların büyük kiralarını, vergilerini, ışıklı reklâmları ve sairelerini bu budalalarla mirasyediler değil de kim ödüyordu? Büyük kumaşçı vitrinlerinde ve zengin arkadaşlarımızın üzerinde gördüğümüz kumaşların aynını, yahut pek az farklısını, uzun araştırmalardan sonra Galata'da, yahut Sirkeci'de sokak aralarında bulur, sonra yine Emin Hulûsi'nin tahkik ettiği terzilere götürürdük. Bunların hepsi o büyük terzilerin makastarları idiler. Sermayeleri olmadığı, yahut borçlu düştükleri için bu sefil hanların taban arası katlarında tünemeğe mecbur olmuşlardı. Fakat ne zarar! Mademki kumaş aynı kumaş, iş aynı işti. Terzinin aynasında kendimizi seyrettiğimiz zaman pek parlak görünmemeleri gömlek ve kravatlarımızın bozukluğundan, kunduralarımızın eskiliğindendi. Bu defa onları yenilemek için yeni bir gayret sarfetmek lâzım gelirdi. Fakat o, oluncaya kadar kumaşa bir hastalık ârız olur, süratle rengini atmağa, dikiş yerlerinden süzülmeğe, dirsek ve diz yapmağa başlardı. Ne dersiniz. İnsanın bir kat yeni elbisesi olur ve eskisinden çıldıracak gibi bıktığı için hep ona yüklenirse olacağı budur.

Hâsılı, o zamana kadar kılık kıyafetimi düzeltmek mümkün olmamıştı. Gerçi İstanbul'dan çıkarken o uğursuz tıp âletleri için aldığım borç paradan kendime bir de lâcivert kostüm çıkarabilmiştim. Fakat burada vazifeye ilk başladığım gün bu kostümün yakasına karadut şerbeti dökmüş ve Emin Hulûsi'ye İstanbul'dan leke ilâcı dahi ısmarladığım halde bıraktığı lekeyi çıkaramamıştım.

Bu zavallı elbise, lekeli olduğu için değil, lüzumsuz olduğu için aşağı yukarı o günden beri odamın yükünde asılı duruyordu. Çünkü bu memlekete arkamdaki bile çoktu. O zamanki kaymakam; toza, toprağa iyi dayandığını ve kolay yı-

kandığını söyliyerek yelken bezinden bir ceket, pantalonla gezerdi. Kendisi ve kendi boyundaki üç erkek çocuğu için top ile satın aldığı kumaşı evde karısına diktiren mahkeme reisi, kasabanın en iyi giyinen erkeği sayılır ve marifetli bir karısı olduğu için başkalarınca kıskanılırdı. Karısı senelerden beri tımarhanede bulunan fen memuru, ütü derdinden kurtulmak için pantalonunun çizgi yerine makine vurdurdu. Akşam üstü Hükümet meydanına ve çarşı caddesindeki halkın ve köylü kalabalığının arasına döküldüğümüz zaman en şıkları yine de ben görünürdüm. Fakat mektep tatili günlerinde renk renk elbiseleri, renk renk şapkaları, iskarpinleri ve çantalarıyle vapur ve şimendiferlerden değil de bir moda mecmuasının renkli sahifelerinden dökülüyora benziyen o mektepli kızlardan birinin karşısına çıkmağa hazırlandığım bu dakikada kılık kıyafetim bana ne kadar sefil ve hırpani görünüyordu.

Hastalık hakkında Hacı Müslim beyden istediğim tafsilâtı dikkatle dinliyor gibi yaparken gömlek kollarımı ceket kollarımın içine tıkıyor, ceketimin uzamış düğmelerinin ipliklerini buruyor, ellerimle üstümün tozlarını silkeliyordum. Yakasındaki lekenin şık bir rozet gibi parlıyacağına şüphe olmıyan lâcivert kostümü hangi güne saklamıştım? Bunu düşündükçe sıkıntıdan âdeta nezle olarak gözlerimi, burnumu silmekteydim.

Hacı Müslim beyin bir an beni sofada bırakıp hastanın odasına girmesinden faydalanarak biraz evvel burnumu sildiğim mendille kunduralarımı sildim; bir tanesinin burnundan fırlamış olan bir kösele parçasını çekip kopardım; arkalarının delik olmasından şüphe ettiğim çoraplarımı topuklarımın altına sürdüm ve konçlarını sımsıkı burarak ayak bileklerimin üstünde gerdim.

Beni kısa bir müddet kapıda bekletmeleri Karabağlı Yengenin, hastanın sırtına keten tohumu lâpası koymasından ileri geliyormuş. Hacı Müslim bey:

— Canım efendim, sırası mı kocakarı ilâçlarının Allasen.. Defet onların hepsini, diye Yengeye çıkıştı ve kızının açık sırtını görmemem için beni karşı duvarda asılı bir Acem basmasını seyre götürdü. Bir yandan da söylenmeğe devam ediyordu:

— Kocakarı ilâçlarını fen adamlarının evinden bile defedemezsek vay gidi milletin başına... Sanki böyle bir tedbire ihtiyaç olsa ben takdir ederek eczahaneden bir hardal yakısı getiremezmişim gibi...

Karabağlı Yengeyi kasabada herkes tanırdı. Ben de birçok defalar çarşıda rastlamıştım. Gayet celâlli bir kadındı. Alış veriş ederken birdenbire sesini yükseltir ve bağırmağa başlardı. Fakat şimdi arkamda yalnız:

— Ziyan yok. Ziyan yok. Ben ederim Hacı bey... Kusura kalma Hacı bey, diye nazik nazik konuştuğunu işitiyordum.

Duvarda Acem basması yanında bir de mektep resmi asılıydı. İçinde Hacı Müslim beyzadenin de bulunduğuna hiç şüphe olmıyan bir talebe grupu...

Eczacının icabında iki ayrı tarafa bakabilen gözlerini taklide çalışarak ben de gözlerimin biriyle resme bakıyor, mektep gömlekleri ve dantel yakalarla birbirine sokulan talebelerden hangisinin Hacı Müslim beyin kızı olduğunu keşfe çalışıyordum. Nihayet önündeki kızın saçları arasında bir şey arar gibi burnunu önüne sarkıtan kocaman yüzlü birini Hacı beye benzetir gibi oldum ve hemen onu bırakarak göğsümde hafif bir hasret soluğiyle onun önündeki kızı seyre başladım.

İhtiyatı bırakarak gözlerimin ikisiyle birden onu seyrediyor, «Kimdir? Kimin nesidir? Neredediir? Hele kimin olacaktır?» diye düşünüyordum.

Yarım dakika sonra başımı çevirdiğim zaman çok uzaklarda sandığım o kızın karşımda olduğunu görmiyeyim mi?

Zavallı Celile'yi ilk gördüğüm günde âşık oluşumun asıl sebebi zannederim ki, bu sürpriz olmuştur. Aşk da değil de.

Kerem ile Aslı masalında olduğu gibi âdeta kurşunla vurulmuşçasına bir vurgunluk...

44

Celile'ye Tutkunluğum

En düşkün insanın hayatından bir kere olsun böyle bir rüzgâr esip geçmiş olacağını tahmin ederim ve galiba en talihli sayılanlarımızın bile Nasreddin Hoca'nın ağacı gibi, görüp göreceğimiz sonunda bundan ibaret kalır. Müftü, bir eski zaman hikâyesi anlatır... Galiba bir Endülüs halifesi bir köylüyü çağırtır... Biraz sonra adamları bu köylüyü eli, ayağı bağlı olarak huzura getirirler. Halifenin emrine itaat etmediği ve üstelik de sövdüğü için böyle yaptıklarını söylerler... Böyle bir âsîliğin cezası malûm... Tabiî sorgusuz sualsiz boynu vurulacak... Fakat Halife, yine de «Ne halde buldunuzdu bu adamı?» diye bir sual sorar. «Sevdiği kadınla güvey girmek üzere idi!» derler. Halife, Müftünün ifadesine göre: «Tü Allah belânızı versin: bana bir haltettirecektiniz ki kıyamete kadar içime dert olacaktı... Bırakın keratayı gitsin!» der: doğru veya Müftünün yalanı, ayrıca elli de horoz gözü gibi kırmızı altın ihsan eder.

Bu masalın aynen tatbikatını bir akşam üstü istasyon parkında gözümle görmüşümdür. Vergi memuru Hasan efendi, vergiye vereceği para ile çarşıda kebap yiyen ve kendine kötü kötü oyunlar oynıyan bir haramzadeden nasıl intikam alacağını anlatıyordu. Vergisinin intikamı ne olacak? Tabiî haciz.

— Ben, ona bir iş edeyim ki kendi de beğensin, dedi, haftaya evleneceği gün evine gidip yatağına kadar bütün eşyasını haczedeceğim vallahi...

Birisi: — Samanlığı da haczedecek değilsin ya . Nesine yetmez teresin? Bir lâf et ki lâfa benzesin, diye kaba kaba alay etti.

Tek odada oturan bir başkası:

— Evinin kapısına kırmızı mühür vursan kendi evimi, yatağımı verir, kırda yatarım o gece, dedi.

Hâsılı, Hasan efendiyi dinliyenler arasında ufaktan bir isyan başgösteriyor, o, bunu gördükçe büsbütün kızarak yeminleri arttırıyordu; hattâ bir aralık karısının nikâhına şart etti.

Hacı Ömer de o gün aramızdaydı. Hasan efendiyi kalaylamak ve o arada vergi usullerine de dil uzatmak için lâkırdıların sonunu bekliyordu. Fakat şart sözünü işitince dayanamadı:

— Tu Allah belânı versin, dedi, şart şurt deyi beyle milâhazasız lâkırdı edilir mi? Senin o işi ideceğin yok... bilirim.. İçeriye gittin, geldin; bir iki anzarut çektin. O keyifle beyle seyleyiverirsin... Velâkin o şart lâkırdısından sonra evdeki karı ne olur?... Yok ise altmışlık hatunu metires etmeye mi havas ettin?...

Hacı Ömer'in bu akşam yine efendiliği üstündeydi. Yapacağı büyük iyiliğe evvelden gülümsiyerek ilâve etti:

— Keratanın vergilerini tahsite bağla... Birinci tahsiti gel benden al, anladın mı efendim... O da gurtulur; senin nikâh da... Beyle murat gününde adama gurt guş bile ilişmez anladın mı efendim?

Bu akşam saatinde, içinde tövbeli eşkıyaya kadar her cinsten insan bulunan bu karışık cemaat arasında anlaşılmaz, yahut daha doğrusu gayet iyi anlaşılır bir tesir dolaşıyor, gözler yaştan daha hüzün verici bulanık bakışlarla ağaçlarda vakitsiz yanan ampullere takılıyordu.

* * *

Hacı Müslim beyin evinden çıkınca, onun birkaç saat evvel bahçeden kaçan tavşanlarını kıskandıracak bir süratle yokuşlara tırmanarak, çukurlardan atlıyarak, acelemden çıkmaz

sokaklara, duvarı çökmüş ev bahçelerine dalıp çıkarak Müftünün Muvakkithanesine düştüm. O, bugün saatçilikle meşguldü. Kendisine hediye ettiğim bir eski pertavsızı, iki tarafından geçirmeğe muvaffak olduğu tellerle tek gözlük gibi gözüne takmış, komşu dükkâncıların saatlerini tâmir ediyordu. Bu hizmet için onlardan, zenaatlerine göre, çivi, lâmba şişesi, dikiş makarası gibi hediyeler alırdı. Fakat arasıra da tâmir etmeğe çalışırken büsbütün bozduğu saatleri, kendi hesabına vilâyetteki bir bildik saatçiye gönderdiği için kârı pek az olurdu.

Müftü, evvelâ yüzümden akan terlere bile dikkat etmiyerek:

— Otur bakalım Doktor bey, dedi.

Fakat kendime biraz çekidüzen verdikten ve havadan sudan bahsederek asıl meseleyi ikinci plâna attıktan sonra:

— Çok yoruldum, dedim, Hacı Müslim beyin evine kadar çıkıp inmek lâzım geldi de... Kızı hasta imiş...

— Ve minelgaraip, dedi ve hiçbir tafsilât sormadan:

— Bu, iyi havadis, dedi, herif galiba kızı sana veriyor.

Birdenbire ürpermeler içinde kaldım.

— O nasıl lâkırdı Müftü efendi? Öyle şey olur mu?

— Olur, olur... Sen bilmezsin Hacı Kâfiri...

— Canım, insan hastasına hekim çağırmaz mı?

— Çağırır, çağırmaz; kendi bileceği şey... Velâkin herif kızı sana veriyor...

Bir yalancı kahkahayla gülmeğe başladım.

— Tuhafsın Müftü efendi... Olacak şey mi?

— Olmıyacak nesi var ki? Senden iyisini mi bulacak?... Memursun; bileğinde altın bileziğin var; kuzu gibi çocuksun... Gerçi paran yok amma o da olur, o da olur...

— Kızın nişanlı olduğunu bilmiyor musun?

— Hacı kâfire nişan değil, tapu senedi para etmez .. Benim anlayışıma göre o nişana zaten çoktan su iktıza etti.

— Canım, sade o mu? Ben de varım. Benim ne diyeceğimi de düşünmeli!

— Ne o? Beğenmedin mi? Babasından başka ne taksiratı var kızın? Hacı kâfir de bir, iki, üç, beş yıl sonra, benimle beraber, çekip gider... Sen sağ ben selâmet... Yumurta içi gibi kız...

Bir güzel tarafı olmamakla beraber bu yumurta içi teşbihinin beni alt üst ettiğini hissettim. Yine o yalancı gülüşle:

— Kendi kendine gelin güvey olmak diye buna derler... Rüya görüyorsun Müftü efendi, dedim...

Meselenin büyük ehemmiyetine rağmen Müftü, işine devam etmişti. Fakat bu söz üzerine önündeki iri bir piryol saatinin bir gazete üstüne döktüğü parçalarını dikkatle toplayıp bir kutuya koyarak:

— Zihnim karıştı, dedi, vidalardan bir, ikisini kaybedersek yandık. Kasap bana evi sattırır...

Müftüde Hacı Müslim beyin kızına dair epeyce havadisler vardı. Kız, gerçi Mersin'deki amcasının oğluna nişanlı idi. Fakat büyüdükten sonra birbirlerini bir kere bile görmemişlerdi. Sonra, Hacı Müslim bey, damattan hiç memnun değildi. Arasıra damadın sarhoşluk, çapkınlık ve kumarbazlık ettiğine dair alınan havadisler pek o kadar ehemmiyetli değildi. Bu kadarını her genç yapardı. Ancak son aylarda delikanlının ihtiyar babasına el kaldırdığı hakkında gelen bir haber, Hacı Müslim beyin adamakıllı midesini bulandırmıştı. Kavganın sebebi delikanlının bütün öteki tüccarlar gibi bir ikinci defter tutmasına ve bunu evinde saklamasına babasının itirazı imiş. Adamakıllı bunamağa başlamış olan ihtiyar adam: «Hırsızlıktır bu... Kabul edemem... Hükümete haber vereceğim!» diye bağırmağa kalkınca delikanlı da gözdağı kabîlinden onu bir parça hırpalamağa mecbur olmuş... Bu hale göre damat, esasta pek haksız sayılamazdı. Fakat ne de olsa babaya el

kaldırılmazdı. Babaya böyle olunca amca ve kayınbabaya hayda hayda...

Bu haberler beni pek alâkadar etmiyordu. Asıl mesele kızın nişanlısı ile münasebeti idi. Gerçi büyüdükten sonra birbirlerini görmemişlerdi. Fakat mektuplaşıyorlar mıydı acaba? Kızın bu nişanlıya karşı duyguları ne merkezde idi? Evlendikten sonra zavallı Celile'nin muntazaman hesaplarını yazdığı küçük defterini bile bunun için merak etmiştim.

* * *

Bir ara mendilimi çıkarmak için elimi cebime sokmuştum. Parmaklarıma para gibi bir şey dokundu. Çıkarıp baktım. İki lira... Bunlar nereden geliyordu? Yüzünü bile henüz görmediğim yeni paralardan olduğu için yanlışlıkla kendimin koymuş olmama da imkân yoktu. Bunu söylediğim zaman Müftü, hayret etmeden:

— Hacı Müslim koymuş olacak, dedi. Vizite parası... Ben demedim mi senin için aklından bir şeyler geçiriyor diye...

Mizacım hilâfına ağır bir küfür savurdum ve sokağa fırladım. O hızla doğru yine Hacı Müslim'in evine çıkacak ve bir yabancı gibi cebime gizli para koymasını protesto edecektim. Fakat ilk yokuşu tırmanıp ikincinin başında soluk almak için bir mola verince düşündüm ve vazgeçtim. Bunu yarına bırakmak lâzımdı. Hem hastayı bir kere daha yoklamış olur, hem de... Lâcivert kostümümü giyerdim.

45

Hacı Müslim Beyin İki Lirası

Emin Hulûsi'nin leke ilâcını o gece bir kere daha tecrübe ettikten sonra ertesi sabah, daire saatinden evvel Dereboyu başındaki eve damlayıverdim. Hacı Müslim bey, Kına Ha-

cı Müslim için satın alıp bahçenin bir köşesine depo ettiği es- ki şişeleri Ferhat efendiye saydırmakla meşguldü. Bu işi bi- tirdikten sonra beni bir bahçe masasına oturttu ve ellerini oğuşturup gülerek:

— Efendim, bu ne şıklık... Güvey mi giriyoruz? dedi Burada ufak bir kılık kıyafet değişikliği hemen farkedilir. Yeni bir elbise için insanı tebrik ederler. Yakın dostların böy- leleriyle: «Hayrola! Güvey mi giriyoruz?» diye şaka etmeleri âdet olmuştur.

Hacı Müslim beyin bu sözleri de hiç şüphe yok, âdet yeri- ni bulsun içindi. Fakat ben, pirelendim: Sabahleyin mahalle- mizdeki bir evin penceresinden, görmemezlikle, üstüme bir le- ğen su döküldüğü için tekrar eve dönerek elbise değiştirme- ğe mecbur kaldığım yolunda mâkul ve mufassal bir yalan uy- durdum. Sonra zihnimde hazırladığım protestoyu, biraz da bu yalana göre değiştirerek dargın ve ciddî bir çehre ile baş- ladım:

— Efendim, ıslanmış elbisenin cebindeki kâğıt vesairele- ri boşaltırken şu yeni basılmış iki lira çıktı. Nereden geldiği- ne hayret ettim. Her halde bir yerden çalmış değilim bu li- raları...

Hacı Müslim, başını önüne eğerek ve boynunu iki yana sallıyarak cilveli cilveli gülüyordu:

— Belki dün bir hastaya gitmişsinizdir.

— Himmetinizle sık sık oluyor amma dün gitmedim.

Gülmeleri daha gevrekleşti ve ses inceldi:

— Hele bir iyi düşünün. Belki gitmişsinizdir.

Ben, âdeta sert:

— Hayır efendim. Bilmez miyim ben? Sade bana teveccü- hü bulunduğunu zannettiğim aziz bir dostun ziyaretine gittim. O kadar...

— Aman efendim. Dostluk başka, alışveriş başka de- ğil midir?

— Bence değildir beyefendi... Hele ki insan, o dosttan birçok maddi iyilikler de görmüş bulunursa... Binaenaleyh buyurun rica ederim..

Parayı masanın üstüne koymuştum. Aramızda ufak bir kibarlık düellosu oldu.

— Aman beyefendi, iki liranın ne ehemmiyeti var? Bu, hattâ vizite bile değil... Yol masarifiniz...

— Bendenizin kundura tabanından başka yol masrafım olmadığını bilirsiniz...

Hacı Müslim, yine ufak ufak gülüşlerle:

— Fakat rica ederim red buyurmayın... Mahzun olurum..

— Bendeniz de ısrarınızdan mahzun oluyorum.

Bu gibi yavan, yahşi lâkırdılarla münakaşa bir zaman daha devam etti. İkimiz de masanın üstündeki kâğıt liralara el sürmüyorduk. Fakat o esnada bir rüzgâr esiverince Hacı Müslim, telâş etti ve masanın üstündeki kalın sigara tablasını kâğıtların üstüne koydu.

Nihayet, son sözümü söyledim.

— Yani bu paraları alamam... Konfrerler arasında para almak bizim meslekte yoktur.

— Canım, o sırf hekimlere mahsustur.

— Zatıâliniz de tıp tahsili görmüş yarım bir hekim değil misiniz?

Bu söz, Hacı Müslim beyin yüzünü biraz pembeleştirir gibi oldu. Yine gülerek:

— Peki, peki... Anlaştık... Paraları geri alıyorum, dedi.

— Yalnız müsaade ederseniz yeni paralarınızı ben alıp yerine eskilerini vereceğim... Yeni şey ne kadar olsa insanın hoşuna gidiyor da...

— Hay hay efendim. Hay hay efendim... İsterseniz daha da takdim edeyim...

— Yok, iki tane yeter...

Elimi cebime attım. Fakat aksi gibi iki tek lira çıkmadı; birini bozuk vermeğe mecbur oldum ve biraz utandım.

Hacı Müslim bey, bunu birdenbire almadı. Benimle konuşmağa devam ederken parmakları piyano çalar gibi masanın üstünde dolaşıyor, bazan paraların kenarında trilleler yapıyordu.

Arasıra evin kapısı açılıp kapandıkça yüreğimde bir heyecan uyanmaktaydı. Fakat her defasında, elinde bir süprüntü farașı, yahut bir çamaşır sepeti ile Huriye çıkıyor, kısa bir zaman bahçenin öte tarafında kaybolduktan sonra geri dönüyordu.

Gitmek için ayağa kalktığım zaman Hacı Müslim beye hastanın nasıl olduğunu sordum. Sadece:

— İyi maşallah. Bu sabah ayağa kalktı, dedi.

Masanın üstündeki paralar kaybolmuştu.

46

Dereboyundaki Eve İkinci Çağrılış

O günden itibaren bende bir değişme oldu ve bu değişme, evvelâ Hükümet caddesindeki bekâr odamdan başladı. Eskiden de derli toplu bir insan değildim. Fakat kasabaya geldikten sonra kendimi büsbütün bırakmıştım. Odaya girince ceketimi kapının arkasındaki çiviye asmağa üşenerek yere atardım; ceplerimdeki anahtarlar, çakılar, bozuk paralar şangır şungur yerlere dökülürlerdi. Çoraplarım tek tek masanın, sandalyelerin üstünde sürünürdü. Çıkacağım zaman boylu boyunca yere yatarak şapkamı karyolanın altında arar ve hemen daima bulurdum. Bir mendil, yahut gömlek aramak lâzım gelince elimi konsolun alt çekmesine sokar, içindeki karmakarışık çamaşırlar arasında, piyango çeker gibi hareketlerle arıyacağımı arar, çekmeyi ayağımla kapatamadığım zaman

olduğu halde bırakırdım. Terliklerimi daima kaybettiğim için odada çok kere çorapla, yahut yalınayak dolaşırdım. Odama bakan nine, çorap ve gömleklerimdeki delik ve söküklerl görürse ne âlâ! Görmiyecek olursa, karmakarışık saçlarım ve uzamış traşım ile avare düşüncelere daldığım zamanlarda, bu delik ve sökükleri parmaklarımla daha ziyade açıp genişletmeyi kendime âdeta bir eğlence yapardım. Elbise fırçasının vazifesi, arasıra araladığım pencereye desteklik etmekten ibaret kalmıştı. Hâsılı, pis bekâr denen insan tipinin tâ kendisi olmuştum.

Fakat Celile'yi sevmeğe başladıktan sonra her şey değişiverdi. Evvelden «İyi ki Allah seni kadın yaratmamış!» diye benimle şakalaşan nine, şimdi odamın temizlik ve intizamı için gösterdiğim titizliğe şaşıyor, gülerek ve bazan da şarkı söyleyerek kendine yardım etmeme mâna veremiyordu. Oda ile beraber kılık kıyafetim de değişti. Her gün tıraş oluyor, tertemiz fırçalanmış elbiseler, kendi elimle ütülenmiş gömlekler giyiyordum.

Değişiklik kendimden ve bekâr odamdan kasabaya sirayet etmeğe başlamıştı. İnsanları, evleri başka türlü görüyor, kavakları bile sevmeğe başlıyordum.

Fakat bütün bunların arasında en çok değişen Hacı Müslim beydi. Bu adamın çehresi, bakışları, tavırları ne kadar asil bir güzellik alıyor, sesi ne kadar tatlılaşıyordu Yarabbi!

* * *

Derken günün birinde Cüce Kalfa beni bir kere daha Müslim beyin evinden çağırdıklarını haber verdi. Cüceyi öpmemek için kendimi zor tuttum. Fakat iktidarı, zekâsı, sevimliliği ve hattâ biraz kısa olmaktan başka kusuru olmıyan vücudu hakkında o kadar güzel şeyler söyledim ki biçare, âdeta sarhoş oldu ve bunları Hacı Müslim beye de söylememi rica etti. Eczahaneden çıktıktan sonra yolda İmam Hasan'ı kızdırıp bağır-

tan çocuklara rastladım. Çocuklara İmamı Hasan'ın meziyetlerini belirtecek güzel şeyler söyledim ve meczubu civardaki bir tatlıcıya götürerek baklava ısmarladım.

Ancak, İmam Hasan, Cüce Kalfa gibi işi tadında bırakmamıştır. O günden beri ne zaman beni sokakta görse at gibi tepinip eşinmeğe başlıyarak «Tatlı, tatlı...» diye bağırır ve dilini damağına çarparak köçeklerin parmak şaklatmalarına benzer bir acayip ses çıkarırdı. İmam Hasan, beni haraca kesmiştir. Para verecek olursam kabul etmez. Tatlıcının kendini aldatacağına kanaat ettiği için, zıplıya zıplıya yolumu keserek beni dükkâna götürür.

O gün İmam Hasan'dan ayrıldıktan sonra doğru benim odaya gittim ve telâşıma rağmen uzun uzun giyinip süslendim. Biraz sonra Hacı Müslim beyin bahçe kapısını çalarken âdeta sevgilisini ziyarete giden sinema âşıkları kıyafetinde bir adam olmuştum. Farkım elimde bir çiçek demeti yerine meşhur hekim çantamı taşımamdan ibaretti.

47

Karabağlı Yenge

Fakat bu defa beni alt katta bir odaya aldılar. Burada kenara çekilen sandalyeler arasına yapılmış bir yer yatağında Karabağlı Yenge yatıyordu.

O sabah, evinde evvelâ kocasiyle, sonra araba getirmeğe gelen konu komşu ile kavga eden Karabağlı Yenge ağlaya bağıra Hacı Müslim beylere gelmiş, sofada kavgayı anlatırken birdenbire düşüp bayılmıştı. O zamandan beri böyle kalıp gibi yatıyor, arasıra ayıldıkça vakayı hatırlayıp bağırmağa ve beddua etmeğe başlıyarak tekrar kendini kaybediyordu.

Hacı Müslim bey, bu vaziyetten ve yerde hastanın sık sık kusmasından endişeye düşerek bana haber göndermiş, fakat acele bir işi çıktığı için kendisi bekliyememişti.

Mahallelinin müdahalesine göre, kavga, her halde dayaklı bir kavga olacaktı. Netekim Karabağlı Yengenin yüzündeki bazı sıyrıklar ve morartılar da bunu göstermekte idi.

Odada sirkeden etere kadar bir alay koku birbirine karışmış ve havaya bulandırıcı bir ağırlık vermişti. Kusmaların belki de bundan olduğunu düşünerek Çopur Huriye'ye pencereleri açtırmakta işe başladım. Karabağlı Yenge, alnında gül sirkesine batırılmış bir tülbent olduğu halde yeni natronlanmış bir mumya ihtişamı içinde dil ağız vermeden yatmaktaydı. Vaktiyle Valde Hanındaki Muharrem âyinlerinde gördüğüm İranlı Ahond'ların çehrelerine benziyen uzun, fakat ensiz çehresini baştan başa kaplıyan ve Hacı Müslim beyin telâşla döktüğü keskin ruhlardan şişip kabarmış olan burnu olduğundan da daha heybetli görünmekteydi. Çehresindeki bütün hayat, yan dişlerinin sökülmüş bulunmasından dolayı, esasen çökük olan avurtlarının, mekteplerin fizik tecrübelerinde hava boşaltma makinesiyle çatlatılan deriye benzer bir hareketle inip çıkmasından ibaretti. Arasıra da ruhlardan burnu yanarak aksırıyor ve tepeden koyunlara seslenen çoban gibi dik bir sesle: «Hooy» diye bağırıyordu.

Karabağlı Yengenin nabzını ve siyah nohut resimleriyle süslü ıslak entarisini aralıyarak kalbini dikkatle muayene ettim. Bu kadar arbedeye kalb mi dayanırdı?

Çantayı açarak Çopur Huriye'nin yardımıyle kadına hemen bir huile camphrée şırıngası vurdum. Aynı zamanda da kapının dışında sezdiğim birtakım hareketlere karşı kulağım kirişte idi. Enjeksiyon yardımıyle meşgul bulunan Huriye'den, pek lüzumlu olmadığı halde yüksek sesle pamuk, baş yastığı gibi şeyler istiyordum. Fakat kız, pire gibi yerinden fırlıyarak bir lâhzada istediğimi getiriyor ve odaya başka kimse girmiyordu.

Neyse, biraz sonra Karabağlı Yengeyi, arkasına yastıklar koyarak yatağında doğrulttuk. Ben de buruşan pantolonu-

mu ve tepeye doğru ilk seyrelme alâmetleri başlamış olan saçlarımı düzelterek karşısındaki koltuğa geçtim. Konuşmağa başladık. Karabağlı Yenge beni gördüğü ve esasen bütün zehrini dökmüş bulunduğu için birdenbire melek gibi bir kadın olmuştu. Kendisinden evvel kocasını düşünerek Ziver efendinin sıhhati hakkında haber sordu; iyi olduğunu öğrendiği zaman: «Oh, oh! Çok şükür!» diye sevindi. Sonra, bana baygınlığına dair bazı ihtisaslarını anlattı. Kendisini bir sarnıç içinde görmüş. Üstünde kuş gözü kadar bir deliği varmış: «Ben bu delikten nasıl çıkacağım?» diye düşünürken o delikten bir sopa girmiş, sapını tutan olmadığı halde kafasına vurmağa başlamış...

Benim zavallı Ebe, gerçekten korkunç olan bu kâbusa «Allahın işi» deyip geçerdi. Fakat Karabağlı Yenge zekiydi Göz bebeklerinde sadef düğmeler gibi parlak bir ağartı ile bana sarnıcın ve sopanın sebebini soruyordu. Kendi kendine işliyen sopa, baygınlıktan evvelki kavga ile bir dereceye kadar izah edilebilirdi. Sarnıç için buna imkân yoktu. Fakat bu düşüncemi söylemedim. Her ikisi hakkında da «Bu gibi hallere mahsus birtakım şuuraltı buhranlardır» dedim ve buna benzer daha birtakım şeyler ilâve ettim. Bu âlimane izahat Karabağlı Yengeden ziyade kapı arasından bizi gözetlediğine şüphe etmediğim Celile içinde. Onun nihayet yanımıza gelmeğe karar vermesinden bir türlü ümidimi kesemiyerek koltuğuma yerleştim ve Yenge ile konuşmağa devam ettim. Alâkam onu pek duygulandırmıştı. Birbirimizle karşılıklı bir nezaket yarışına girişiyor ve çelebiliği, İstanbul külhanbeylerinin «Çok incelme, kırılacaksın!» diye alay ettiği dereceye çıkarıyorduk Ömrümde hiçbir gün bu kadar tatlı ve oynak bir sesle, bu kadar ince şeyler söylediğimi hatırlamıyorum. Ses artık benim değil, La dam o Kamelya'ya ilân-ı aşk eden Arman'ın sesi idi ve söylerken kapıya asla bakmadığımı zannediyordum.

Zannediyordum, dedim. Çünkü balaylarında henüz aşkla

birbirimizi severken bu hâtıraları eşelediğimiz zaman Celile güler:

— Nasıl bakmıyordun ayol?... İkide birde kaşlarını kaldırıp gözlerinin birini horoz gibi yan yan anahtar deliğine bir çevirişin vardı. Orada olduğumu anlıyacaksın diye ödüm patlıyordu, derdi.

— Öyledir de Allahın zalimi, neye yanıma gelmedin?... Sen lisede tahsil etmiş, müsamerelerde manzume okumağa çıkmış kızsın... Benden utanacak değildin ya, derdim.

— Onun için değil. Seni beğendim de onun için yanına çıktım gibilerde bir şey gelir aklına diye çekindim, derdi.

— Yalancı... Beğenmedin miydi sanki?...

— Beğendim, beğenmedim o başka. Senin arkandan koşuyor gibi görünmek kibrime dokunurdu doğrusu...

— Hem ben senin delikten beni gözetlediğini görmedim mi? Huriye, bana sakız tatlısı getirdiği zaman kıkır kıkır güldün bile...

Celile, bu hâtırayı her anlatışımda yine öyle gülerdi:

— Nasıl gülünmez ayol!... Sen sakız tatlısını yedikten sonra kaşığı soldaki bardağın içine koyacağın yerde işlemeli tepsi örtüsünün üstüne koydun, üstelik bardaktaki suyu da içtin... Huriye, dışarı çıktığı zaman taşlıkta hep yerlere çömeldik! Avuçlarımızla ağzımızı, burnumuzu tıkadık da öyle güldük...

48

Cerrah Ziver Efendi

Karabağlı Yengeye yapılacak bir şey kalmadığı halde yerimden kalkamıyordum ve bereket, o da buna fırsat vermiyordu. Damarı tutmadığı zamanlarda Karabağlı Yenge, gayet

tatlı ve gayet kibar konuşur. Azerî Türkçesi ile Arapçanın karışmasından meydana gelmiş kendine mahsus ve çok acayip bir Türkçesi vardır. Evvelce de söylediğim gibi iki tarafındaki azı dişleri altlı, üstlü sökülmüştür. Fakat buna mukabil ön dişleri bu kayıpları telâfi edecek kadar seçkin, düzgün ve beyazdır; yahut yüzü bazılarına Arap zannettirecek derecede esmer olduğu için öyle görünür. Karabağlı Yenge, hele odaların karanlıkça zamanında konuşmağa başlayınca yüzünün bütün çirkinliği kaybolur, gözbebeklerindeki o sedef düğme parıltısıyle bu dişlerin parlaklığından ibaret kalır. Allah kem gözden esirgesin, yenge ile hâlâ hiçbir pürüzsüz devam eden dostluğumuz, o günden başlamış ve Celile'yi elinden koparmak için Hacı Müslim beyle yaptığım korkunç savaşta, üç Ablalarla beraber, o da benim tarafımı tutmuştur.

Sabahki geçirdiği kriz, yengeyi son derece sakinleştirmiş ve konuşma ihtiyacını artırmıştır. Oturduğu yerde tabakasından iki sigara sardı ve bir tanesini, ucunu tükrüklemeden bana verdi. Sonra Çopur Huriye'ye iki de kahve sipariş etti. Yalnız Huriye, bana kahveyi verirken biraz evvelki sakız tatlısı vakasını hatırlayarak kazalı bir fingirdeme hareketi yaptığı zaman bir an kabarıp sönmüş kibar ve mâsum bir sesle neler anlatmıyordu? Kendisini Karabağ nerede ise oradan kaldırıp dünyanın en akla gelmez yerlerini dolaştırdıktan sonra nihayet bizim kasabada karar kıldırmış olan maceralı hayatının bir kısmını o gün öğrendim. Küçük yaşında memleketinden çıkarak Musul, Hanekin, Bağdat v.s. gibi uzun ve izahı güç bir yoldan İstanbul'a gelmiş ve orada yerleşmişti. Moskoflardan kaçmış bir Han sülâlesinin çocuğu olarak mı, esir veya evlâtlık olarak mı? Bunların ikisi de mümkündür. Fakat tercüme-i halin bu kısmı hiçbir zaman karanlıktan kurtulamamıştır. Bununla beraber Aksaray'da konaklar, Boğaziçi'nde yalılardan bahsetmesine ve sonradan kendi ayarında olmayan bir adamla evlenmiş olmasına göre evlâtlık faraziyesi daha akla yakın görünür. Ko-

cası Ziver Ağa isminde Fizanlı bir konak lalası imiş. Fakat çok açıkgöz olduğu için yıllarca Gülhane'ye gidip gelerek tabur cerrahı olmuş ve mülâzim nişanını diktiği gün Karabağlı Yenge ile evlenmiş.

Ziver Efendi, simsiyah ve upuzun bir Araptır. Fakat onun gençliğinde ne kadar yakışıklı bir erkek olduğunu Karabağlı Yenge'ye sormalıdır. Yenge, bunu belki inadından böyle söyler, fakat tezini müdafaa ederken kasabanın Ziver Efendi yaşındaki beyaz erkeklerinden öyle misaller seçer ve adamcağızları öyle tasvir ve taklitlerle maskara eder ki, kendisine hak vermemek mümkün olmaz.

Cerrah Ziver efendiyi, kırkına doğru Gülhane'de şehadetnamesini alınca, bir iltimas eseri olarak kendi vatanına, yani Fizan'a göndermişlerdir. Karı koca birçok seneler orada yaşadıktan sonra Trablus'a, sonra Bingazi'ye iniyorlar ve nihayet yine aşağılara doğru sarkıp bir iki sene de Yemen'de kaldıktan sonra Hicaz'a gidiyorlar. Bu emeklerin mükâfatı olarak rütbe artık yüzbaşıya çıkmıştır.

Merhum kayınbabamla Ziver Efendi ilk defa birbirlerini Cidde'de tanımışlardır. Cidde askerî hastahanesinde biri eczacı, biri cerrahtır. Arasıra birbirlerine yardım etmektedirler. Aylık geciktikçe kayınbabam, Ziver Efendiye borç verir, o da arasıra karısına İstanbul yemekleri yaptırarak sefertası ile hastahaneye gönderir ve bir, iki defa kayınbabamın dişini çeker. Fakat Ziver Efendi, Hacı Müslim beye asıl hizmeti büyük kolera senesindedir. Kayınbabam Hac dönüşünde birdenbire hastalanır ve üstelik sağ kolunun koltuğuna yakın bir yerinde çıban çıkar. Kolera ile beraber ortalıkta veba rivayetleri de dolaşmakta bulunduğundan kayınbabam telâşa düşer ve Ziver Efendi, çıbanı yararak onu tedavi eder.

Bu ve bu gibi vakalar üzerine samimiyet artınca Hacı Müslim bey, lâf olsun diye, onları memleketine davete başlar ve bu arada kazanın hava, su, ucuzluk, bolluk vesairesini met-

heder. Fakat yıllarca sonra Büyük Harb dönüşünde bir gün onları, karı - koca, eczahanenin bahçesine oturmuş, kendisini bekliyor görünce kayınbabam, tepesinden vurulmuş gibi olur.

Bu iki insan, bu kargaşalıkta Hicaz'dan buraya niçin ve nasıl gelebilmişlerdir? Doğrusu aranırsa bunu kendileri de pek bilmemektedirler. Ziver Efendi, artık asker değildir ve ikisinin de kılık kıyafeti dilenciden farksız gibidir.

Kayınbabam, birkaç gün onları evinde misafir ettikten sonra Ziver Efendiye üç, beş lira tekaüt aylığı bağlatmaya muvaffak olur ve o arada da mahkemeye mübaşir kaydettirir.

Karabağlı Yenge, açıkgözlülüğü ve çakırpençeliği sayesinde çabuk belini doğrultmuş ve kasabanın meşhur simaları arasına girmiştir. Bütün belli başlı ailelerin evlerine girip çıkar ve bu evlerdeki insanlardan her birini ayrı ayrı avucunun içine alır. Hafakanı, yahut basur memesi olan ihtiyar kadına, onun kocakarı ilâçları hekim ilâcından ziyade tesir eder. Nasıl ki, bir aralık geçirdiğim uzun bir anteritte, kendi ilâçlarımdan ümit kestiğim, tedavinin arkasını bıraktığım bir zamanda onun zorla içirdiği birtakım ot ve kök suları ve hastalığımın taban tabana zıddı olduğunu bildiğim halde dayanamıyarak yediğim bazı karmakarışık, fakat çok lezzetli yemekleri beni iyi etmiştir

Karabağlı'nın genç kadınlar nezdindeki itibarı daha da büyüktür. Kavgalı zamanlarında kaynanalariyle, kocalariyle aralarını bulur, çocuğu olmayanlara nasihatle ve yine bizce meçhul birtakım ilâçlar verir; çarşıya çıkmağa ihtiyacı olanların önlerine düşer, dükkân dükkân gezer; kâh tatlı tatlı dil dökerek, kâh bağırıp çağırarak dükkâncıları serseme çevirip en iyi malı en ucuz bir fiyata satın alır. Gelin çeyizi düzmek gibi daha ehemmiyetli işlerde yalnız pazarlığından değil, zevkinden de istifade etmek için onu vilâyete kadar götürürler. Evlenecek kızlar ve hele evlâtlıklarla kim bilir neler konuşur ki, bu gibiler onu Karabağlı Yenge diye yere, göğe koyamazlar.

Hâsılı, hasta okumaktan, tef ile Arap şarkıları okumağa

ve gelin yüzü yazmaya kadar Yengenin elinden gelmiyen yoktur ve daha iyisi bunları yaparken hiçbir zaman kendini dalkavuk vaziyetine düşürmez.

Kocasının adı hâlâ Yüzbaşı Efendi, Cerrah Efendidir. Demiyenlere de zorla öyle dedirtir.

Birçok Araplarda olduğu gibi Yüzbaşı Efendinin yaşı yoktur. Bizce muayyen yaş hadlerini çoktan aşmış, güneş ve havanın artık işleyemeyeceği bir deve derisi Karagöz haline gelmiş, alabildiğine yaşayıp gitmektedir. Sersemliği ihtiyarlıktan mıdır? Yoksa karısının durmadan başında bağırmasından mıdır, o da bilinemez?

Karabağlı Yenge, Yüzbaşı Efendiyi hırpalamadan edemez. Fakat kimsenin onu hor görmesine de tahammülü yoktur.

Bazan mahkemede onun sersemliğiyle alay edildiğini haber alır. Acele bir tahkikattan sonra yeldirmesini giyerek doğru oraya koşar ve buna cesaret edenler kimlerse hadlerini bildirir.

Bununla beraber Yüzbaşı Efendiye ilişmeyi zaten kimse aklından geçirmez. Yaşı, rengi ve kendisine söylenen sözleri anlamıyarak kâhin gibi birtakım karışık cevaplar vermesi bakımından kasabanın uğuru gibi bir şey sayılır. Hacı Müslim beyin Hicaz'da onun himmetiyle vebadan kurtulduğunu daima anlatmasının da bunda çok tesiri olmuştur. Hâsılı, merhum Zaro Ağa'nın İstanbul Belediye kapıcılığı gibi onun mübaşirliği de lâfzı murattır.

Karabağlı Yenge'den çok yılan Müftü, yalnız bulunduğumuz zaman bana:

— Bu cazgır garı onu mebus da yaptırıverir ya, rengi gara yoksa cerrahın, diye lâtife eder.

Zeki olduğu için Karabağlı Yenge'nin Müftü'den korkusu da daha az değildir. Arasıra hafifçe taşlamakla beraber aralarında âdeta gizli bir «karşılıklı sataşmazlık anlaşması» var gibidir.

* * *

Evvelleri yatalak halanın elinden senet almaları, sonradan da bir yolunu bulup Celile'yi kandırmaları korkusuyla evinin etrafından kuş uçurmayan Hacı Müslim beyin, Karabağlı Yenge'ye bu emniyeti neden ileri geliyordu?

Çünkü düğün, bayram, cenaze, mevlit, hâsılı, nerede bir toplantı varsa orada daima baş rolde ve baş köşede olan Karabağlı Yengenin, Dereboyundaki evden asla ayağı çıkmazdı. Bu kadının merhum kayınbabamla, mahiyeti bence bugün bile anlaşılmamış bir garip yakınlıkları vardı. Kalabalık bir mecliste bulundukları vakit, hattâ onlar birbirleriyle çatışırlarken arada bir baş başa kalarak konuştukları vakit birkaç kelimede sesleri o şekilde alçalır, yüzleri öyle bir ciddiyet ifadesi alırdı ki onları birbirine bir karı kocadan daha çok yakın, âdeta bir iş adamı ile Borsadaki muamelecisi gibi gösterirdi.

Benim anlattığım zamanlarda Karabağlı Yenge, evin kâhya kadını gibi bir şeydi. Bu evin kilidi, küreği olan Çopur Huriye onun yetiştirmesiydi. Günlerinin çoğunu onunla beraber yemek pişirmek, temizlik yapmakla geçirir ve evine ancak yatmak için giderdi. Sonra kayınbabamın meşhur Kına Hacı Müslim'inin vesair ilâçlarının şişelerini hazırlayan, mutfaktaki kazanlar içinde bu ilâçların şuruplarını kaynatan ve belki hattâ terkiplerini yapan da o idi. Nihayet babasının yanında yaz tatillerini geçirmeğe gelen Celile'ye arkadaşlık eder ve hemen hemen başka arkadaş aratmazdı.

İlk tanıştığımız zamanlarda Hacı Müslim bey, bana evdeki gecelerini anlatırken: «Yemekten sonra biraz hesap, kitapla uğraşırım; Karabağlıyı bir parça deli dolu söyletir, eğlenirim; vakit geçer gider» derdi. Bütün zevki Karabağlıyı söyletmekle geçen bir hayat hazin bir hayat olmakla beraber bu kadının evi doldurduğunu ve merhum kayınbabamın belki de ikinci defa evlenmesini önlediğini kabul etmek lâzımdır.

Dert Ortaklarım

49

Karabağlı Yenge, benim de, müftüden sonra, en yakın ahbabım olmuştu. Evine gitmek için âdeta cerrahın hasta olmasını bekler ve bazan onu mahkemede görmemiş gibi yaparak:

— Yüzbaşıyı bugün göremedim de merak etim. Geçerken şöyle bir uğradım, diye ikide birde evine damlar ve tabiî, saatlerce kalırdım. Karabağlı, benim hangi yüzbaşıyı aramağa geldiğimi anlamakta gecikmemişti. Hattâ eczacının kızını parası için değil, kendisi için sevdiğimi de zannederim ki anlamıştı. Fakat Celile'nin evlenmesi onun bir büyük politika mevzuu olduğundan çok ölçülü konuşur ve onun etrafındaki lâkırdıları muayyen bir dozu geçmezdi. Bununla beraber Karabağlı Yengenin konuşmaları arasından parça parça ayırıp topladığım malûmat da pek az sayılmazdı. Meselâ o yaz Dereboyundaki evde Celile'nin Ankara'daki tahsili meselesi etrafında kopan fırtınayı ondan öğrenmiştim. Hacı Müslim bey, kızının okumasını kâfi görüyordu. İlim bir derya idi, ucunu bucağını kim bulabilmişti ki o bulsun? İyi bir aile kadınına bu kadarı yeter de artardı bile.

Bu haber, beni bir yandan sevindirmekte, bir yandan da korkutmaktaydı. Dayanamıyarak, yalancı bir gülüşle:

— Bu kış galiba bir düğününüz var! diye ağız aradım. Fakat Müftü gibi Karabağlı da beni yatıştırdı. «Hacı beyde öyle serseriye kız kaptıracak göz var mı?... Hem o, Mersin'de bir bar kızı almış diyorlar!»

Kızardığımı hissederek daha ileri gittim.

— Allah vere de küçük hanım üzülmese...

Karabağlı, vaka söylememekle beraber, bunu da reddetti:

— İnsan, gözle görmeyince sever mi?

Benim, ancak bir defa, hasta yatağında yarımyamalak gördüğüm ve bugün başka kıyafette sokakta görsem belki de tanıyamıyacağım Celile'yi sevişimin de aşağı yukarı bu cinsten bir tutkunluk olduğunu düşünemiyerek cevabı mâkul buldum.

Bir zaman sonra yine Karabağlıdan öğrendiğime göre baba ile kız arasındaki asıl mesele tahsile devam meselesi değildi. Celile, İstanbul liselerine gitmek istiyor, Hacı Müslim bey, buna razı olmuyordu. Ben, evvelâ bundan da pirelendim. Aklımdan türlü türlü erkek mektep arkadaşı hikâyeleri geçti. Fakat nihayet bu da anlaşıldı. Celile, sınıfta kalmış ve bu, onun kibrine dokunmuştu. Yalnız kendine haksız numara verenleri değil, Ankara'da herkese küsüyor ve bir daha bu şehrin yüzünü görmek istemiyordu. Hâsılı, netice o oldu ki Celile, artık mektebe gitmedi.

* * *

Bir akşam üstü sokakta rastladığım Karabağlı Yengeden bir havadis aldığım zaman heyecandan çantamı düşürdüm ve almak için ikimiz birden eğilince kafa kafay tokuştuk. Çehremdeki sevinç ifadesini güçlükle endişeli bir hüzne çevirerek: «Vah vah... Tahsili yarım kaldı küçük hanımın.» dedim. Fakat bu «Yarım tahsil» sözünü de Celile'nin fenaya çekmesinden korkarak hemen pişman oldum.

Arkasından yine pişmanlıkla neticelenen bir ikinci münasebetsizlik! Karabağlıdan ayrıldıktan sonra Hacı Müslim beylerle tanışan bir hastaya gitmiştim. Eczacının, kızını artık mektebe göndermiyeceğini onlara da söylemekten kendimi alamadım. Bereket versin, zihinleri kendi hastalarıyle meşgul bulunduğu için dikkat etmediler.

Derken Muvakkithaneye geldim. Yine bir saat tâmiri ile uğraşan Müftüye aynı havadisi verdim. O, başını kaldırmadan sadece:

— Öyle mi etmiş? dedi.

Bir zaman konuşmadık. Ben, Muvakkithanenin içinde dolaşıyor, duvardaki levhaların önünde duruyor, aynı zamanda da bir şarkı mırıldanıyordum. Sonra, tekrar Müftünün karşısına oturarak masanın üstündeki âletlerle oynamağa başladım. Elimi tutarak:

— Senin bugün aklın az karışık Doktur bey oğlum, dedi, zemberek, vida, ne, bir şey gaybedeceksin... Beni telâşa düşüreceksin.

Sonra, dükkânını kapıyarak beni bahçeye çıkardı; çay semaverini yelpazeliyerek anlatmağa başladı:

— Sana hoş bir masal anlativiriyim de dinle... Üç deliganlı herifin birinin gizini isterler miş, o da virmez miş... Deliganlılar gahir edip gurbete çıkmışlar... Herif de nedamet etmiş anladın mı efendim... Birine: «Get Allahını seversen şu oglanların halından bir haber getir... Hangisi fazla isteyorsa viriviṙelim gızı... Turşusunu guracak değiliz ya, dimiş... Başını agrıtmıyayım efendim. Herif gitmiş gelmiş... «Ne bilirim ben baba hangisi fazla sever... Biri gara gara düşünür... Biri aglar... Biri şarkı seyler anladın mı efendim, demiş... Herif de «Şarkı seyleyene virelim ki gıza en çok onun dutgun olduğu sabit olmuştur!» demiş...

Ben, şüphelenerek:

— Peki, netice?... dedim.

Müftü, yelpazesini bu defa bana sallıyarak gözünü kırptı ve güldü.

— Netice, sen de durmadan şarkı söyleyip durursun... Şu Hacı Müslim domuzlanmasın... Gızı sana virsin... Bitsin getsin...

Müftüye evvelâ şiddetle çıkıştım. Fakat inkâr beyhude idi. O, her şeyi umulmaz bir incelikle anlamıştı. Her zamandan ziyade muhtaç bulunduğum Emin Hulûsi'ye yazdığım sahife sahife mektuplar beni artık tatmin edememekteydi.

Onun için ancak bir Emin Hulûsi'ye söylenebilecek şeyleri bu zavallı köy imamına söylemek gülünçlüğünden kendimi koruyamadım. Uzun zaman, gözlerimde yaşlarla Muvakkithane bahçesinde yaptığımız dertleşmeyi Müftü, sonradan birkaç kere bana hatırlatmak istemişti. Fakat bunlardan utandığımı belki kendi de hissederek bir daha tekrar etmedi.

50

İlk Karşılaşma

Celile'yi ertesi senenin mayısına kadar bir daha görmedim. Hacı Müslim bey, mutaassıp adam olmamakla beraber kızını kasabadaki yeni sosyeteye sokmamaktaydı. Onun bulunabileceği yerlere de benim gitmeme imkân yoktu. Zaten Celile, o zaman da sokağı sevmezdi.

O senenin bütün kışını onun hastalığını beklemekle geçirdim. Sonra, mayıs ortalarına doğru en ummadığım bir günde ona Üç Ablaların çiftliğinde rastgeldim.

Çiftliğin bir odasında, hastahane koğuşu gibi sıra ile kızamıktan yatan çocukları görmeğe çağırılmıştım. Ablalardan biri bana Celile'nin üç günden beri çiftlikte misafir bulunduğunu haber verince şaşırdım. Fakat Karabağlı'nın bayıldığı gün gibi, bugün de yanıma gelmiyeceğini zannediyordum. Fırsatı kaçırırsam pişmanlık büyük olacaktı. Onun için mutlaka onu bir yerde kıstırmalıydım. İcabederse geceye kalacak, daha olmazsa bir şey sormak bahanesiyle doğrudan doğruya yanıma çağıracak, yahut bulunduğu odaya girecektim. Fakat bunların hiçbirine hacet kalmadan Celile'yi ahırların altındaki keçi yolunda kendi kendine dolaşırken yakaladım ve peşine takıldım.

Talihsizliğime o kadar inanmıştım ki kızın önümde yürüdüğünü gördüğüm halde âdeta kocaman bir kuş gibi havalan-

masından korkuyordum ve yüreğim çarpıyordu. Arkası dönük olmasına rağmen beni sezdiğini yürüyüşünün değişip hızlanmasından ve elindeki değneği usulca atarak elleriyle eteklerine, saçlarına çekidüzen vermesinden anlamakta idim. Her halde kaçmayı düşünüyor olmalıydı. Fakat aşağıki uçsuz bucaksız tarlalara inen keçi yolunda istediği kadar gidebilirdi. Bunun olamıyacağını görünce yolun kenarındaki tektük ağaçlara doğru dümen kırdı ve bunların birinden ham çağlalar koparıp yemeğe başladı.

Zihnimde hazırlamış bulunduğum cümleleri bu yeni duruma göre değiştirdim ve kendisini bu dakikada farkediyormuşum gibi münasebetsiz birkaç hayret kelimesinden sonra konuşmağa başladım:

— Çağla değil mi onlar efendim?

— Evet, efendim.

— Fakat çağla, yenecek bir şey değildir. Doktorunuz olmak sıfatıyle bunu size söylemeğe mecburum.

— Teşekkür ederim efendim. Pek sevmem zaten. Ağaçtan koparmak hoşuma gitti de. Bir iki tane yiyorum.

— Eh, bir iki tane olursa ziyanı yok... Fakat fazlasından sakınmak lâzım...

— Tabiî efendim... Buyurun size de vereyim.

— Teşekkür ederim efendim...

Celile'de beklediğim, daha doğrusu biraz evvelki kaçmasına bakarak ummuş olduğum gibi utanıp sıkılma alâmetleri görünmemekteydi. Konuşma ve karşımda durması ürkülecek kadar resmî, serbest, daha açıkçası soğuktu. Doktor sıfatının otoritesine dayanarak bir çocukla konuşur gibi konuşup şakalaşacağımı ve bunun söylemek istediğim şeyler için en iyi bir önsöz olacağını zannetmiştim. Fakat onun bu resmî çehresi ve büyük adam tavırları karşısında çağla bademi mevzuunun birdenbire kuruduğunu görüyordum. Bu duruma göre Celile'nin avucuma koyduğu birkaç çağlayı ağzıma atıp bu se-

fer de onun faziletine dair bir, iki kelime söyliyerek yoluma devam etmekten başka çare kalmıyordu.

O zaman, başka bir mevzu arıyarak geçen seneki hastalığından haber sordum. Kısaca:

— Geçti efendim, dedi.

— Geçer, fakat yine gelir. Sıtma, hain ve sinsi bir hastalıktır. İnşallah, ses, sada yok ya?

— Nasıl efendim? Sıtmadan mı? Hayır... İki ay kadar evvel bir parça ateş yaptı. Babam sulfato verdi; geçti.

— İğne vursak daha iyi olurdu. Malûm ya şimdi usulü değiştirdik... Siz, fen dersleri okuduğunuz için iyi bilirsiniz... Yeni nazariyeye göre kan yoliyle verilen ilâç v.s...

Sıtmaya dair bazı enteresan vakalarla bahsi kızıştırmaya uğraştım. Sonra, kızamıktan yatan çocuklardan bahsettim. Buradaki baharın ve kavakların güzelliği üzerine bir parça edebiyat yaptım. Fakat Celile'nin bir türlü değişmiyen resmî çehresi ve arasıra sözlerimi makas gibi ortalarından kesiveren kısa cevapları karşısında hepsinin âkıbeti çabucak çağla bahsinin âkıbetine döndü. Nihayet resmî devlet adamı kabullerinde olduğu gibi bu cümlelerden biri sonunda birbirimize gülümseyince veda edip tırıs tırıs bahçeye sapacağım zaman bir kere daha dönüp seslenmekten ve ona mevsim meyvalarından, bilhassa çakal eriklerine karşı ihtiyatlı olmasını yüksek sesle tavsiye etmekten kendimi alamadım.

* * *

Güneş tarafına dönük olduğu için Celile'yi yanaklarında tel tel parlıyan ayva tüylerinden cildinin altındaki ince kan damarlarına kadar bütün teferruatıyle seyretmiştim. O, değildi; benim evvelâ fotoğrafta, sonra Dereboyundaki loş hasta odasında, pencerelerin dışındaki ağaçlar içindeki kat kat renkli Şam perdeleri ve işlemeli tül perdelerden vuran ışıklar ve cilâlı mobilyaların çıkıntılarından gelen gölgeler altında

görmüş bulunduğum orası, hastalık ateşinden kızarmış, burası gül sirkesi ve daha başka ilâçlardan ıslanmış çehre değildi. Üstelik odamda gözlerimi karanlığa dikip onu düşündüğüm gecelerde ben, bu bulanık ve eksik resmi keyfimce işlemiş, iyi göremediğim, yahut unuttuğum taraflarını kendi hayal ve arzularıma göre birtakım renkler ve şekillerle tamamlamıştım. Her gün gözümün önünde yaşıyan Hacı Müslim beyin, Karabağlı Yengeyi, Çopur Huriye'yi, hattâ bu hikâye ile uzak, yakın hiç ilişiği bulunmıyan birçok insanları bile bambaşka bir gözle görecek hale geldikten sonra Celile'de yaptığım bu deformasyonu tabiî bulmak lâzım geliyordu. Yani açıkçası ben, bir hayalin âşığı olmuştum. Celile'nin bundaki rolü, biraz evvel kendisine sakınmasını tavsiye ettiğim çakal eriğinin onun eski sıtmasındaki rolü kadar hiçtendi.

O akşam Karasekili çiftliğinden dönerken kendimde hapishaneden çıkmış bir adamda tasavvur edebileceğim hafiflik ve neşeyi hissetmekteydim. Fakat doğrusu aranırsa bendeki bu hale bir hayal kırıklığı da denemezdi. Gördüğüm yeni çehre, Celile'nin birkaç yaş büyük ablası gibi bir şeydi ve hiç fena değildi. Hele ki uzaktan uzağa babasını hatırlatan birkaç çizgisi müstesna, onun esasen çirkin denemiyecek, hattâ güzel denecek çehresini tabiat, en fazla aceleye gelmiş kızlarına bile evlenme çağı baharlarında esirgemediği o aldatıcı cilâlarla parlatıp boyalamıştı... Hem de öyle sert fırça çalıkları ile ki âdeta boyanın ıslaklığı ve kokusu hissolunuyordu.

* * *

Bunun için hayal, o geceden itibaren de bu yeni model üzerinde harekete geldi. Eksik kalan ve unutulan yerleri yine kendi arzularımın boyasına boyamağa başladım. O akşam üstü bana kuru ve tatsız gelmiş bazı söz ve tavırları zihnimde yeni mânalar aldı; yaşının evvelce tahmin ettiğimden daha ileri olmasına rağmen nihayet bir mektep çocuğu idi. Ben-

den utanmış olabilirdi. Ankara'da yaşamış olmasına rağmen, köklü bir geleneğe sahip, muhafazakâr bir Anadolu kızı idi. Yabancı bir erkeğin karşısında birdenbire açılıp saçılmaması belki kendi lehine kaydedilmesi gereken bir meziyetti. Burada Cumhuriyet balosunda ve daha başka yerlerde tesadüf ettiğim bazı yeni zaman kız ve kadınları gibi birdenbire cak cak etmeğe ve farkında bile olmadan türlü büyük lâkırdılar etmeğe başlaması daha mı iyi olurdu? Nihayet, bu ilk karşılaşmada belki benim acemiliklerim de olmuştu. Onu ürkütmeden açmasını bilmemiş ve köylü hastalarla konuşur gibi çağla ve daha bilmem neler üzerinde yavan ukalâlıklar yapmışsam kabahat onun muydu? Hattâ fen dersleri okumuş olmasını söylemem bile belki bir gaftı. İhtimal ki zavallı çocuğu pek fazla üzüp sıktığını öğrendiğim sınıfta kalma felâketi de belki bu dersten olmuştu.

Hâsılı, çok kısa bir zaman için bozulmuş ve bana artık hastalığımdan kurtulduğum hissini vermiş olan hayal çok geçmeden yine eski yerine gelip yerleşti; Hacı Müslim bey, Karabağlı Yenge ve daha birçoklarına olduğu gibi o cılız lız ve iğribüğrü badem ağaçları arasından aşağı tarlalara inen keçi yolunun manzarası değişti; ahırların o ilk karşılaşmada bulunduğumuz yere kadar gelen ekşimiş gübre kokusu kaybolarak yerine bir mazi kokusu çöktü. Kendim de içlerinde olmak üzere bugün bu sahnenin bütün aktörleri kılıktan kılığa girmişler ve her biri bir mânada olmuşlardı. Fakat levha, olduğu gibi, gözümün önünde durur.

* * *

O günden sonra Karabağlı Yenge gibi Karasekili çiftliğindeki Üç Dullar ile de münasebeti sıklaştırmıştım.

Kasabada ismim iyiye çıkmaya başladığı için bu yakınlık, Karabağlı gibi onların da gururlarını okşuyordu. Hiçbirisiyle bir şey konuşmadığım halde halimi anlamışlardı.

Onların da, yine Karabağlı gibi benim Celile ile evlenmeme alt alta taraftar olduklarını hissediyordum. Fakat Hacı Müslim beyden korktukları için son derece ihtiyatlı hareket etmekteydiler. Kasabada oğullarını eczacıya damat yapmak istiyenler pek çoktu ve Hacı Müslim bey, onları parasını çalmak için kapı ve pencere kollıyan hırsızlar gibi görüyordu. Bilhassa Karayamuk kabîlesi kulları için, buna bir yanlış görüş de denemezdi. Evleneceğime yakın bunların birinden âdeta bir eşkıya mektubu alarak gecelerce sokağa çıkamamışımdır. Bunun için Karabağlı Yenge de, ablalar da ortaya vakitsiz ve ihtiyatsız bir söz atarlarsa Hacı Müslim beye bir hırsız ortağı ve kılavuzu gibi görünecekleri gayet iyi biliyorlardı. Fakat onun kendi zihninde yaptığı hesaplarda terazinin gitgide benim trafıma doğru bastığını da yine onlar herkesten evvel anlamışlardı.

İki taraf da el altından, benim için mümkün olanı yaptılar. Karabağlı, belki Celile'nin kendine bile sezdirmeden onun zihnine girdi, biraz sonra ablalar farkında oluyor görünmeden Karasekili çiftliğinde bizim ilk randevularımızı hazırlamak fedakârlığını göze aldılar.

Hepimizin ve hele benim büyük dikkatimize rağmen Hacı Müslim bey, ilk yanık kokusunu alınca Karabağlı, bütün sesi ve bütün şirretliğiyle haykırmağa başladı. Bu lâkırdılar Hacı bey ile benim ahbaplığımızı çekemiyen düşmanlardan çıkıyordu ve bu iftirada doktor İsa beyin bile parmağı vardı. Onun yaygaraları ve saçlarını yolarak, ağzını gökyüzüne kaldırarak haykıra haykıra okuduğu beddualar düşmanları ve dedikoducuları gerçekten harekete getirdi. Böyle olunca Karabağlı başını örterek ve ayağına terliklerini geçirerek evlerde baskınlara gitmeğe ve rezaleti daha fazla yaymağa başladı. Bu gidişin nereye varacağını anlamak mümkün değildi. Fakat o esnada SERBEST FIRKA fırtınasının patlaması, doktor İsa beyin bu harekette bir daha kalkamamak üzere yıkılması ve

Hacı Müslim beyin aynı yola sürüklenir gibi olduktan sonra benim sayemde kendini toparlaması her şeyi kökünden hallediverdi.

51

Serbest Fırka

Gazi'nin Ankara'da Serbest Fırka diye bir ikinci fırka kurmak üzere olduğu hakkındaki ağız haberleri evvelâ ciddîye alınmamıştı. Kaymakam, çehresini çatarak, «O, bizim bileceğimiz şey değil. Büyükler ne düşünüyorlarsa en münasibini yaparlar... Biz, kendi işimize bakalım!» diye lâkırdısını bile ettirmiyordu. Parti Reisi: «Öyle şey olmaz. Mukaddes birliğimizi bozmak istiyenlerin balonudur!» diye kesin şekilde yalanladı. Hacı Ömer; gözlerini, burnunu ve dudaklarını sıkarak bir müddet sustuktan sonra alçak ses ve mâsum bir tavırla: «Yahu, biriyle ne ideceğiz dirken iki mi oluyor?» diye şaka etti.

Bir gün sonra bir gece Müftü, elinde bir kamyon yolcusunun Vilâyetten getirdiği bir gazeteyi sallıyarak, büyük bir telâş içinde odama düştü ve tellâların birkaç yılda bir kasabanın meşhur fırtınasını ilân ettikleri sesle: «Geliyor. Yandık Doktor bey, yandık!» diye bağırdı. Partinin kurulduğunu bildiren resmî tebliğ ile Yalova Kaplıcalarında geçen ilk müzakerelere ait haberleri, yeni yazıyı doğru okuduğundan şüphe ettiği için bir mektup zarfının arkasında, kurşun kalemiyle eski yazıya çevirmişti. Gazeteyi elime tutuştururak:

— Sen, buna bak. Ben Arapçasını okuyayım. Bir mukabele edelim... Allahını seversen, dedi.

Haber doğru idi. Yeni parti kurulmuş, mebusların ileri gelenleri birer ikişer partiden ayrılmağa başlamışlardı. Bununla beraber Müftünün telâşına gülmemek mümkün değildi.

— Peki amma bundan sana ne? diye sordum.

Eski tekerlemesini tekrar etti:

— Bana ne olur mu? Evrilikü̈m çevrilikü̈m; sonunda fıkara müftünün üstüne devrilikü̈m...

Sonra, gözlerinden birini kırparak, parmağını şakağına götürerek devam etti:

— Gazi bu adamları futbol topu oynatmak için ayırmıyor ya? Maksat bizleri sınamak... Bakalım kimler kafa kaldıracak gibilerde... Bizim aptallar eserler, savururlar... Sonra sayım, suyum yok deyiverirler... Kabak patlar yine Müftünün başına... Ben, bir kere daha İstiklâl Mahkemesine gidemem... Beraet bile etsem o sefer karar okunurken koskoca adam, altıma işedimdi. Bu sefer sağlam, ölürüm.

Zavallı adam, bu gece her zamandan fazla titriyen ellerini bura bura oğuşturuyor, başını iki yana sallıyarak:

— Ben nerelere gideyim?... Ben nerelere gideyim?... Süt oğlumun dağdaki köyüne gitsem mi acaba?... diye söyleniyordu.

Ben, gülmeyi bırakarak Müftüyü teselliye başladım:

— Öyle şey olmaz Müftü efendi... Hem bize ne politikadan?... Sen de, ben de kendi halimizde insanlarız...

Fakat o, beni dinlemiyor, ağrı çeker gibi uğunmakta devam ediyordu:

— Ben yandım... Sen kendini düşün... İster nasihat di, ister vasiyet... Delikanlı adamsın... Geçtim ötekine, berikine kapılır, münasebetsizlik edersin... Aman, ağzını sıkı tut... Vallahi hepsini maşa ile toplıyacaklar.

Ben, politikadan hiçbir zaman hoşlanmadım. Atak ve atılgan bir adam da değilim. Fakat Serbest Fırka kavgaları zamanında aldığım vaziyette Müftünün bu geceki telâşının ve bazı sözlerinin büsbütün tesirsiz olmadığını da itiraf etmeliyim.

ediyor, parti meselelerine hemen hiç dokunmıyarak vergiyi azaltmak ve geçimi ucuzlatmak için hazırlanmakta olan kanunlardan, yakında memleketi demir ağlarla örecek ve bütün Türk ilini tek bir pazar haline getirecek şimendiferden büyük bir heyecan ve neşe ile bahsediyordu. Dinleyenlerden bir kısmının canlılık ve hareketliliğine mukabil öteki kısımda bakışlar gitgide karanlıklaşmakta ve çehreler uzamaktaydı. Sonra, bahçenin ötesinde, berisinde gruplar ayrıldı. Yakın ahbaplar karşılaştıkları zaman birbirlerinin bakışlarını ve seslerini tanımakta zorluk çekmeğe başladılar. Yalnız, Belediye Gazinosunda değil, çarşıdaki sıra kahvelerde de hal aynı idi.

Daha evvel de bir parça bahsettiğim çarşamba pazarında bir kavga hatırlarım. Beş, on adım ötemde bağrışma sesleri arasında birdenbire tozların havaya kalktığı, tezgâh ve küfelerin devrildiği görülmüştü. Grup halinde bir döğüş vardı. Biraz alargadan kavgayı seyrederken meydanın alt başından eli sopalı iki satıcının koştuğunu gördüm. O kadar hızlı koşuyorlardı ki birinin kasketi, ötekinin pabuçlarından biri ayağından fırladığı halde aldırış etmediler. Bunlar kavgaya geliyorlar, fakat hangi taraftan olacaklarını henüz bilmiyorlardı. Çünkü işe başlamadan evvel kavgayı seyredenlerden bağıra bağıra hangi tarafın haklı olduğunu tahkik ettiklerini işitmiştim.

Vilâyette saflar çoktan düzülmüş ve ilk çarpışmalar başlamıştı. Fakat bizim kasabada halkın çoğu bu anlattığım tahkikat devresini geçirmekteydi. Onlar, şimdilik, fırıl fırıl dönerek parlıyan gözler ve kanto kızları gibi taşkın ve coşkun hareketlerle oradan oraya koşan adamlarla bakışları kararan ve yüzleri uzıyan adamlar arasında gidip gelerek hangilerinin haklı olduklarını kestirmeğe uğraşıyorlardı.

Kasaba, ihtiyatlı olduğu ve içinde henüz halkı peşine takacak bir insan sivrilmemiş bulunduğu için kazayı belki de bu kadarla, az zararlı bir küçük soğuk harb ile savacaktı. Fa-

O gece bir aralık:

— Merak etme... Bakarız ki işler fena gidiyor... Sen hasta olup evine çekilir, yatarsın... Ben, sana hasta raporu veririm, diye şaka edecek oldumdu. Zavallı adam, bunu ciddîye aldı:

— Hay babana rahmet. Ver elini öpeyim, diye büyük bir heyecan gösterdi.

Ben, marazi korkunun bir insanı; hele Müftü gibi zeki bir insanı bu kadar çocuk ve maskara yapacağını o zamana kadar tasavvur edememiştim.

* * *

Ertesi günden itibaren kasabada ilk alâmetler belirmeğe başlamıştı. Evvelce de söylediğim gibi kazamız pek fırtına uğrağı bir yer değildir. Politika, belediye ve umumi meclis politikası hudutlarını pek nadiren geçer. Fakat bu defa öyle olacağa benzemiyordu.

Belediye Gazinosunda kapanan tavlalar yanında grup grup konuşanlar, Karagöz ve Köroğlu'nun yerini alan İstanbul ve Ankara gazetelerinin etrafında toplananlar gitgide çoğalmakta idi.

Halk, şimdilik ihtiyatlıydı. Kimse fazla bir şey söylemiyor, fakat iş ciddîleştiği halde kimin bu yanda kalacağı, kimin yeni fırkaya geçeceği çehrelerden ve seslerin tonundan aşağı yukarı tahmin ediliyordu.

Parti Reisi, ilkönce havadisi şiddetle reddettiği halde şimdi onu, her halde bir hikmeti olması lâzım gelen bir olay gibi kabul ediyor, lehte ve aleyhte açık bir şey söylemekten çekinerek: «Memleket hakkında hayırlı olur inşallah» diyordu. Yalnız, etrafındakilere karşı hali, tavrı değişmiş, birdenbire çok sevimli, canlı ve konuşkan bir adam olmuştu.

Belediye Gazinosu bahçesinde etrafına her zamandan fazla topladığı insanlara boyuna çay, kahve, şerbet ikram

kat doktor İsa bey, beklenen şef olmasa bile, oturduğu yerde yaptığı gürültü ile ortalığı karıştırarak onu köşesinde hazırlıyan adam oldu.

52

Yeni Parti ve İsa Bey

Hastalığından beri hayli kötüleşmiş olan, eczahanenin yanındaki muayenehanesine bile pek seyrek uğrıyan doktor İsa bey, birdenbire canlanmıştı. Her gün sabahın erken bir saatinden geceye kadar eczahane bahçesindeki koltuğuna oturuyor, etrafında adam bulamadığı zaman sokaktan geçenleri başına topluyor, bir yandan kocaman bir sürahi ile yanına koydurduğu nane suyunu içip bir yandan geğirerek akşama kadar hükümeti ve partiyi çekiştiriyordu.

Eski mesul murahhas, Millî Mücadelenin devamı müddetince, hareketi, Enver'in dışardan idare ettiğini ve zamanı gelince devleti tekrar teslim almağa gelerek işleri yoluna koyacağını söylemişti. Fakat Cumhuriyetin ilânından sonra ve hele İzmir suikastından bu tarafa olan seneler içinde, boşta dönmüş olan çark nihayet takılacağı sağlam maddeyi buluyor ve dayanılmaz bir gürültü ile ortalığı birbirine katıyordu.

Enver'in dönülebilecek yerde olmayışına ve şimdilik İttihatçıların adlarını ağzına almağa pek cesaret edememesine göre kimin geleceğini henüz bilmiyordu. Fakat kimin olursa olsun mutlaka biri gelecek ve yolsuzluklara paydos borusu çalacaktı.

Eczahane bahçesinin bir muhalefet ocağı haline gelmesi Hacı Müslim beyi çok güç bir duruma düşürmüştü. O, Müftü gibi, yeni hareketin sadece gizli din kullananları yakalamak için kurulmuş bir tuzak olduğuna inanmamaktaydı. Gazi'nin durup dururken tehlikeli bir oyuna girmesini sebepsiz görmüyor ve Serbest Fırkadan ciddî surette ürküyordu. Öte taraf-

tan Halk Partisinin elindeki hazır aşı kolay kaptırmasını tasavvur etmesine de zihniyetinin yapısı müsait değildi. Onun fikrince en iyisi rengini asla belli etmeden neticeyi beklemekti.

Sonra, Hacı Müslim bey için meselenin partiler kavgasından çok daha ehemmiyetli bir tarafı da vardı. Benimle artık açık konuşmağa başladığı için: «Partiler giderlerse yine gelirler; fakat Hacı Müslim giderse gelmez!» diye ve ilâve ediyordu:

— Biz, namusiyle ekmeğini kazanan esnafız. Müşterilerimizi idareye mecburuz. Bu adamların inadını zatiâliniz bilemezsiniz... Beni fena adam bellerlerse, ilâçsızlıktan ölmeğe razı olurlar; eczahaneye gelmezler, diyordu.

Doktor İsa beyin, ensesindeki dizi dizi çıbanlar, içinin ufunetinden horozibikleri gibi üfürülüp kızarmış; erimiş yüzüne ve daha ziyade irileşip yayılmış gibi görünen burnuna yer yer mor kan pıhtıları oturmuş, gitgide azgınlığı arttırdığını gördükçe Hacı Müslim bey, çıldıracak gibi oluyordu:

— Yarabbi, ben bu keratayı ne yapacağım? Lâkırdı anlatmak kabil değil... Büsbütün çıldırdı, diye dövünüyordu. İki arkadaş arasında arasıra gizli kavgalar geçmekte olduğunu Cüce Kalfadan öğrenmekteydim.

Nihayet, bir gün Doktor İsa bey, Serbest Fırkayı kendi muayenehanesinde, yani eczahanenin bir odasında açacağını söyleyince aralarında bir kızılca kıyamet koptu. Gürültüyü kapıdan dinlemiş olan Cüce Kalfaya göre, iki adam birbirlerinin üstüne yürümüşler; fakat İsa beyin bir sözü üzerine yine barışmışlardı. Kalfa o «Bir söz» ün ne olduğunu işitemediğini söylüyordu. Fakat yalandı. Bir zaman sonra doktorun ötede, beride: «Kerata ağzımı açtırmasın. Onu eczahanesiyle beraber havaya uçururum!» yolunda bazı sözler sarfettiği kulağıma geldi. Her halde bu, şantaj olacaktı ve Hacı Müslim bey korkuyordu. Kavgadan iki gün sonra eczacı bana:

— Aşağı mahallede benim bir boş kahvem vardır, dedi, İsa beye onu veriyorum; edepsiz «Serbest Fırka» mı açacak, ne haltedecekse orada etsin!»

O gece Müftü bana: «Aman, ne yapıyor? Deli mi bu herif? Günün günü var. Serbest Fırkaya mülkünü tahsis etti diye anasını ağlatırlar sonra!» dedi. Ertesi sabah bunu kendi fikrim gibi Hacı Müslim beye söyledim. O da telâşlandı. «Teşekkür ederim Sabri bey oğlum, ikaz buyurdunuz,» dedi ve ben Müftünün fikrini tabiî nazik kelimelerle ifade ettiğim halde o, aynı tâbiri tekrar ederek «Adamın anasını ağlatırlar sonra!» dedi.

«Sabri bey oğlum» sözü onun ağzından kulağıma ne kadar hoş gelmişti.

* * *

Neyse, o günlerde başka biri, son Osmanlı Meclisinde birkaç ay mebusluk yapmış emekli bir hâkim, vilâyetin teşvikiyle kendi evinin alt katında «Serbes Fırka»yı kurdu. Doktor İsa bey, ertesi günden itibaren tası, tarağı toplıyarak oraya göç ediyor ve yeni parti lâğvedilinceye kadar geri dönmüyordu.

53

Köyde Bir Siyasi Tören

«Serbest Fırka» büyük güçlüklerle açılmıştı. Bakışları karanlıklaşan ve yüzleri uzayan adamların sayısı kazada gitgide arttığı halde henüz kayıtlı müşteri pek azdı. Bununla beraber Halk Partisi reisi, bence Müfütününkine benzer lüzumsuz bir telâş gösteriyor, seferber hale soktuğu partili arkadaşlarıyle kasabada ve köylüklerde dört dönüyordu. Onun fikrince nerede ufak bir duman görünürse, tam takımla, üzerine gidilmeli ve vakit geçirilmeden bastırılmalıydı. Aksi halde bazan bir

yolcunun attığı yanar sigaradan çıkan orman yangınları gibi olurdu.

Kimsesiz bir ihtiyar kadın bir zaman evvel, köyünde bir mektep yapılması için epeyce bir para bırakarak ölmüştü. Kasabaya pek yakın olan bu köyde bizim Karayamuklardan biri oturmakta ve birçok sebeplerle kendi akrabaları gibi Hükümete de dargın olan bu adamın köyde el altından hazırlıklar yapmakta olduğu işitilmekteydi. Reis, arasıra partiye dâvet ettiği köylülerden öğrendiğine ve ayrıca da kendi bildiğine göre bu adamın köyde iki paralık kredisi yoktu. Fakat yarın ne çıkacağı bilinemezdi. Onun için Reis, kasabada Serbest Fırka'nın açıldığı ilk günlerde ihtiyar kadının mektebi için parlak bir temel atma töreni hazırladı. Gerçekte bu, bir baskın olacak ve yalnız o köyü değil, bütün civarı hareketli bir gösteri ile tertemiz bir hale getirdikten sonra geri dönülecekti. Kasabanın belli başlı aileleri dâvet ediliyor, bir yandan da civar köylere adam saldırılıyordu. Bu köyde eskiden çok hatırlı bir evliya yattığı için ayaklar da esasen alışıktı. Güzel bir sonbahar gününe rastlıyan tören gününde hemen bütün kasaba halkı çoluk çocuğu ve yiyecek sepetleriyle erkenden yollara dökülüyor, bir yandan da civar köylerden, davul, zurnalı köylü kafileleri iniyordu. Programda hiçbir şey ihmal edilmemişti. Bayraklar, rozetler, üniformalı kız ve erkek mektepleri, gelin odası gibi süslenmiş söylev kürsüleri, kınalanıp yaldızlanmış kurbanlık koçlar, v.b. v.b.

Nevruz bayramına benziyen bu törene kasabadan birçok büyük aileler geldiği için ben de Celile'yi umarak lâcivert elbiselerimi giymiş ve şık bir papyon kravat takmıştım.

Programın bilhassa kasaba ileri gelenlerinin köy meydanına girişleri kısmı gerçekten çok parlak oldu. Arabalar ve atlarla gelen eşraf ve büyük memurlar köyün alt başındaki baltalıkta indiriliyorlar, topluluk tamam oluncaya kadar kendilerine ayranlar ikram ediliyor, rozetler takılıyordu. Nihayet

Kaymakam, Parti Reisi ve Belediye Reisi başta olmak üzere dâvetliler muntazam bir tabur halinde köy meydanına çıkan yola düzüldüler. Yolun iki kenarındaki kavaklar arasında ön sıraya mektep çocuklarını dizmişlerdi. Arkalarında, omuzlarında ve başlarına bindirilmiş küçük çocuklarla köy kadınları sıralanıyorlardı. Erkeklerin bir kısmı ayaklarını çıkararak kavaklara tırmanmışlardı. Kız ve erkek çocuklar el çırpmakta, yola çiçek atmakta ve İstiklâl Marşı söylemekte idiler. Biraz evvel Cezayir marşından Ey Gazilere kadar çeşit çeşit havalar çalarak dağ köylerinden inen davul, zurna takımları da onlara katılınca sesler birbirine fazla karıştı. Fakat nihayet, bunun da kendine göre bir heybeti ve heyecanı vardı.

Biraz daha ilerlenince güçlü, kuvvetli birtakım adamlar ve gençler yolu kestiler ve kısa bir boğuşmadan sonra Kaymakamı, Parti ve Belediye reislerini ve daha birtakım kimseleri bağırta bağırta karga-tulumba etmeğe başladılar.

Kendim için böyle bir şeref akla gelmemekle beraber, ne olur ne olmaz, kenardaki kalabalığın arasına karışmıştım. Yakalananlardan bazıları düşmemek için kollarını yanındakilerin boynuna geçiriyorlar, denizde sırt üstü kabakla yüzme talimi yapar gibi bir vaziyette, dalgalana dalgalana köye giriyorlardı. Bunu istemiyor görünen bazıları cilveli bir müdafaa savaşı yapmağa uğraşıyorlar; fakat zorla yakalandıkları vakit durumları gerçekten feci oluyordu. Başlarından şapkaları uçmuş, pantalonlarının paçalarından donlarının paçaları fırlamış, kafa bir yerde, kol bacak bir yerde taşların üstüne yuvarlanmak tehlikesi geçiriyorlardı.

Bir aralık, bunların arasında Hacı Ömer ve daha garibi doktor İsa beyi de gördüm. Hacı Ömer, o günlerde gözleri karanlıklaşan ve yüzü uzıyanlardan olduğu ve karşı taraftaki uçsuz, bucaksız pirinç bataklıklarının halkı elinde hakkı elinde farzedildiği için bu şeref kolay anlaşılabilirdi. Nitekim fırtınanın devamı müddetince Hacı Ömer, biraz homurdanmış

olmakla beraber tarafsızlıktan ayrılmamıştır. Fakat İsa beyin el üstünde köye sokulmasındaki hikmeti anlıyamadım. Doktorun öz kan politikacılardan olduğu kendini taşıyanların omuzlarında oturuşundan belliydi. Bacaklarını altındaki iki iri yapılı adamın omuzlarından aşırarak, eczahane bahçesindeki koltuğuna yerleşir gibi yerleşmiş, etrafına eliyle vakarlı selâmlar dağıtıyor ve gülümsüyordu. Fakat bence manzaranın en eğlenceli tarafı, hırsız polis oyunu oynar gibi kaçarken yakalananların manzarasıydı. Büyüklerin oyununa çocuklar yerlerinde zıplıyarak ve el çırparak gülüyorlar, köy düğünü güreşlerinde olduğu gibi zurnalar ve davullar âdeta dile geliyorlardı.

O esnada avukat Kör Sami efendinin başından da tuhaf bir şey geçmiştir. Yine büyüklerden birini yakalamağa koşanları görünce adamcağız, kendisi için sanarak kaçmağa başladı; fakat işi anlayınca pek bozuldu. Sonradan avukatım olan Kör Sami'yi hâlâ bu vakayı hatırlatarak utandırırım.

O gün, ben de başka cinsten bir ufak kaza atlattım. Dibinde durduğum kavağın gövdesine üst üste iki köylü tırmanmıştı. Ağaç, ince ve bir gemi direği gibi cilâlı idi. Üstündekinin nasılsa elleri ve ayakları kayarak altındakinin kafasına ve böylece onu da yapıştığı yerden sökerek ikisi birden hızla aşağı kaymağa başlıyorlardı. Bereket, inerlerken «Ülen, ülen, ülen!» diye bağırışıyorlardı da vaktinde farkederek ağacın dibinden kaçtım.

* * *

Temel atma töreninin mânasını pek iyi anlıyan Serbestçiler için için azmağa başlamışlardı. Fakat henüz çok zayıf ve hazırlıksızdılar, söylevlerde kendilerine açıktan açığa taş atıldığını görünce dayanamadılar; malını millete vafkeden büyük Türk kadını için kendileri de birkaç söz söylemeyi teklif ettiler. Teklif memnunlukla karşılandı. Bu, bir millet kürsüsü

idi. Herkese açıktı. Fakat ne çare ki söz söylemek istiyenler daha evvel kendilerini yazdırmışlardı. Program dışında söz vermeğe başlanırsa başkaları da konuşmak istiyecekler ve söylevlerin arkası gelmiyecekti.

Halkın heyecanı karşısında zaten cesaretleri kırılmış olan Serbestçiler, çaresiz, bu hükme razı oldular. Fakat aralarından biri, köyde oturduğunu söylediğim Karayamuk, tek başına gemi azıya aldı ve meydanın bir köşesindeki bir kırık arabanın üstüne çıkarak etrafına topladığı küçük bir cemaate nutuk vermeğe başladı. Bu da olabilirdi. Fakat o esnada törende bulunan dört davul, zurna takımı meydanın etrafında bir geçit törenine başladılar. Söylev kızışmağa başlarken takımlardan biri, bir asker geçidi yürüyüşiyle arabanın önünden geçiyor; Karayamuk, çaresiz, susarak gürültünün uzaklaşmasını bekliyor. fakat takım, sekiz on adim ilerlemeden bir ikincisi var kuvvetiyle zurnasını üfliyerek ve davulunu vurarak arabaya yaklaşmaya başlıyordu. Bu dört takım, meydanın etrafında bir tekerlek gibi dönmeğe başladığı için bu geçidin sonu görünmemekte idi.

Ben, dini bütün bir tek insanın koca bir cemaate nasıl kafa tutabileceğini hiç bu kadar kuvvetli bir misal ile görmemiştim. Hatibin yakın arkadaşları ve kendi yakın akrabaları yanına giderek bir şeyler söylüyorlar, fakat o, yalnız, zurnaların gürültüsü içinde gayet açık olarak işitilen bir sesle «Söyliyeceğim» diye cevap veriyor ve başka şey söylemiyordu. Nihayet, fazla ısrar eden arkadaşlarını tekmeye benziyen ayak hareketleriyle yanından uzaklaştırmağa başladı.

Zurnacıların arasında kara sakallı, bodur ve kılıksız bir çingene vardı ki mintanının ötesine, berisine çiçekler takmış olduğundan hepsinden daha ziyade göze çarpıyordu. Devirlerden birinde Karayamuk, her türlü küfürden ve tehditten korkunç bir sırıtışla «Görüşürüz ulan» dedi.

Akşam dönüşünde bu zurnacıyı da kasabaya inen kala-

balık arasında gördüm. Sırtında bir ufak çuval, elinde bir bakraç vardı. Yanımdakilerden biri:

— Nereye? diye sordu. Çingene, acı acı gülerek cevap verdi:

— Ne bilirim nereye?... Kaçıyoruz işte... Başımı belâya soktunuz, gidersiniz... Zurnayı ne yapacağım dedi bana, duymadınız mı? Yapar mı yapar... Sen ne bakıyorsun bana «Hadi ülen... dayan!» diyenlere... Karayamuk, beni bastırdı mı hepsi sıçan deliği bir paraya...

Yanımdakiler: «Yok canım... Yok canım, dağ başında mıyız?» diye güldüler ve fazla bir şey söylemeden yürüdüler.

Çingene, beni yumuşak yüzlü gördüğü için arkamdan yürüyor ve dert yanıyordu:

— Türlü kahırlarını çekeriz... Adımız çingene... Düğünlerde de gayrı bize çalgı çaldırmıyacaklarmış... Tövbe olsun bu garip çingenenin kazandırdığı parayı değme bir adam kazandıramaz... Düğünlerde, bayramlarda bu zurnayı bir vurdum mu, millete metelik koklatmıyanlar kesenin ağzını açarlar; Kızılay'a, Çocuk Kurumu'na, daha neye, avuçla iane verirler.

54

Partiler Karşı Karşıya

Daha sık sık gelmeğe başlıyan gazeteler gibi Vilâyet merkezine mekik dokuyan partili arkadaşların getirdikleri haberler de hiç neşeli değildi. Kasımpaşa'da nutuk vermeğe giden Genel Sekretere çürük domates atıldığı, İzmir'de Rıhtım boyunda Gazi'nin resminin yırtıldığı ve «Fes, fes!» diye bağırışıldığı dehşetle anlatılıyor, bazıları onu da yapamıyarak, büyük bir fırtınadan çıkmış kimselerin sersemliğiyle yalnız «Yaman esiyor, yaman esiyor!» diye ellerini silkeliyorlardı.

Fakat bizim kasabada henüz bir hareket görülmemekteydi. Eski bir asker olan Parti Reisi çizmeleri çekmişti. On-

da artık orta yoktu. Ses ve lâkırdıları her dakika, şaşılacak bir hünerle, öfke ve küfürün en yüksek perdesinden nezaket ve sevimliliğin en ileri derecesine geçmekteydi. Şimdi artık bizim partililerin yüzleri de ötekilere benzemeğe ve gitgide uzamağa başlamıştı. Reis, kâh gülüp, kâh kızarak ve odanın ortasında boks ringine çıkmış gibi kısa ve sert hareketlerle âdeta tepinerek.

— Ne oluyoruz yahu? Ne oluyoruz yahu? Ayıp bize... Panik yapmak yakışmaz bize, diye söyleniyor, sonra, büyük bir emniyetle izahat veriyordu:

— Yahu, bilirsiniz ben askerim... Rütbem küçük ama Umumî Harbde ufak tefek kumandanlıklar bile yaptım... Taktiğe, tâbiyeye aklım erer... Size teminat veriyorum... İstanbul, İzmir deliği, deşiği çok yerlerdir; büyük yerlerdir. Bizim vilâyet de leş gibidir amma büyüktür... Sonra idaresi de... Neyse oraları karıştırmıyalım; kendimize bakalım... Bizim kazamız avuç içi gibi yerdir. Üstelik sapadır, körfezdir, ana yollardan uzaktır. Anlıyorsunuz ya taktik ve coğrafya meselesi... Sokmam vallahi ayaklarını buraya... Vardır tektük münafıklar, sarığı kafasının içinde yobazlar, sinsi inkılâp düşmanları bizim aramızda da... Onlar da elbette ötede, beride pislik çıkarmağa çalışacaklardır. Fakat bunları küçük görmemeli... Nerede bir kıvılcım, bir duman görülürse hemen üstüne yürüyüp sıcağı sıcağına bastırmalı... Benim taktiğim budur. Sıcağı sıcağına baskın, bir temizleme hareketi... Hem de öyle şiddet filân da yok... Çalgı ile, nutukla, kardeşçesine öpüşüp koklaşarak...

Taktik, hakikaten mâkuldü. Nasıl ki temel atma törenine gittiğimiz tek muhalifli köyde iyi bir nümunesini ben de gözümle görmüş ve inanmıştım. Yalnız, aradan bir hafta bile geçmeden bu köy, hem de arkasındaki davul, zurnalı alaylar indirmiş bütün dağ köyleriyle beraber Serbestçi oluyor ve kırık arabanın dingili üstünde lodosa karşı ezan okumağa kal-

kan tek muhalif, bir Köroğlu kesilerek oralardan kuş uçurmuyordu. Daha garibi reisin baskın alayı nereden geçerse geçsin ateşin en çabuk orada tutuştuğu görülüyordu.

Bizim kasabada da aynı hal olmuştu. İlk günlerde reisin «İsa bey sinek avcılığına çıktı!» diye alay ettiği Serbest Fırka şubesi birdenbire düğün evine dönüyor; taşlığına ve kapısı önüne şerbetçi dükkânları gibi sıralanan masalarda adam kaydına yetişilemiyordu. İlk tereddüt geçtikten sonra müşteriler artık takım halinde akın etmeğe başlamışlardı. Kısa bir müzakereden sonra müşterileriyle beraber Serbest Fırka yolunu tutan ve geçtiği yerde rastgeldiği daha başkalarını da «... Hadi yahu, gidiyoruz. Ne duruyorsun? — Nereye? — Sonra anlarsın!» diye aralarına katan kahveler... Muhtarlarını öte katarak yürüyen mahalleler...

Bu alaylardan bazıları da davul, zurna yahut gırnata tutarak yürüyüşü kasaba sokakları içinde âdeta bir nümayiş şekline sokuyorlardı. Bir gün bunlardan birinin önünde köyde rastladığım kara sakallı bodur çingenenin, yine üstüne, çiçekler takmış, keyifle zurnasını üflemekte olduğunu gördüm.

Doktor İsa beyin Serbest Fırka önündeki hali de görülecek şeydi. O, reis olamadığına çok içerlemişti. Fakat buna mukabil yeni partide, kendisi için bir kâtib-i umumilik makamı tesis etmişti. Vilâyette Serbest Fırka merkezinin bir nevi kuklası olan reis, çekingen ve hastalıklı bir adam olduğu için pek ortaya çıkamıyor ve parti binasının önüne kalabalıklar toplandıkça nutukları İsa bey veriyordu.

Benim Müftü, oyun derken sahiden hastalanmıştı. Biçarenin, birkaç gecede bir evine uğruyordum. Yeni parti kuvvetlendiği nisbette onun eskisinden olan korkusu da artmaktaydı. Kendi raporumdan başka ona birkaç günde bir Halk Partisi reisinden de «Hastalığının hâlâ devam etmekte olmasına müteessir bulunduğunu bildiren ve gözlerini öpen» mektuplar alıyordum ve adamcağız, bunları benim rapordan daha ehemmiyetli vesikalar olarak saklıyordu.

İsa beyin nutuklarını anlattığım, sıhhî durumunu ve ensesinde gitgide büyüyen çıbanlardan endişeye düştüğünü söylediğim zaman Müftü, keyifle ellerini birbirine sürtüyor:

«Ali bey yakında onlara bir ilâç sürüverir gayri!» diye gülüyordu.

* * *

Serbest Fırka, bu şekilde seferberliğini tamamlar ve korkunç bir kuvvet haline gelirken Halk Partisi reisi de boş durmuyordu. Aralarında birkaç idare heyeti âzası da bulunmak üzere partililerden bir kısmı sessiz sedasız öte tarafa geçivermişlerdi. Fakat reis, bunların zaten içinden pazarlıklı adamlar olduklarını söyliyerek meyus olmuyor, köşede, bucakta kalmış arkadaşları toplıyarak baskınların en büyüğünü yapmağa, kazada bir meydan muharebesi açmağa hazırlanıyordu. Açsaydı neticenin ne olacağı karanlıktı. Fakat o esnada böbreğindeki taşlar birdenbire harekete geçti ve adamcağız, hayatının kaygısına düşerek İstanbul'a ameliyat olmağa gitti.

Benim kanaatimce bu ameliyat, hem reisin kendisi, hem de kaza için hayırlı olmuştur. Dediğim gibi idare heyeti âzalarından bir kısmı Serbest Fırkaya geçmişti. Ötekiler kendi hallerinde sessiz sedasız ve yaşlı adamlardı. Biri Müftünün hastalığına benzer bir hastalıkla bağına çekildi, öteki başka bir vilâyetteki kızının ağır hasta olduğuna dair gelen bir haber üzerine telâşla çıkıp gitti.

Parti, bir zaman için suyu çekilmiş değirmene dönüyor ve melek gibi bir adam olan Kâtip Tosun efendi ile hademe Yunus'un eline kalıyordu.

* * *

Politikaya hiçbir zaman akıl erdiremediğim için doğrusunu bilemiyeceğim. Fakat fırtınayı kolay atlatmamızın hikmeti benim fikrimce şöyledir: Vilâyette ve daha başka yerlerde ol-

duğu gibi kuvvetler müsavi, yahut birbirine yakın olsaydı muhakkak ki bizde de epeyce sakatlık olacaktı. Fakat böyle olmadı.

Parti Reisi: yangını, kasabanın meşhur rüzgârı gibi, güney istikametimizdeki dağ boğazından, yani Vilâyet yolundan beklemekteydi. Ateş, gazetelerin içinde, şüpheli birtakım adamların koynunda, koltuğunda gelecek, evvelâ Dereboyu mahallesinde, sonra ötekilere, nihayet, yelpaze biçiminde ovaya ve dağ köylerine doğru yayılacaktı. Bu duruma göre reisin tedbir ve taktiğinde kusur yoktu. Bazı gazetelerin yolda satın alınıp yırtılmasına kadar her şey hazırdı. Fakat hâdisenin şaşılacak tarafı şu idi ki Serbest Fırka bu hesaba tamamiyle ters istikametlerden geliyor ve bütün kaza kav gibi baştan başa tutuşuyordu. Bu suretle hemen bütün kaza, gayet kısa bir zaman içinde Serbestçi olunca mukaddes millî birlik bu sefer de öte tarafta tecelli ediyor ve ortada kavga edecek adam kalmıyordu. Bu, rakiplerden biri gelmediği için de, seyirci için de tatsız bir şeydi. Arasıra İsa beyin ve daha başkalarının kışkırtmaları üzerine meydan okuyucu tavırlarla Halk Partisi önünde nümayiş geçitleri yapmağa gelenler, beyaz iç donunun paçalarını baldırlarına kadar sıvıyarak kapının önünü yıkıyan hademe Yunus'la içeri taşlıkta, göğsünü hırıl hırıl öttüren astmasına karşı kurumuş boru çiçeklerinden sigaralar sarıp içen kâtip Tosun efendiden başka kimseyi bulamıyorlardı. Onlar da aksi gibi, kasabanın en ahşap canlı insanları idiler.

— Yahu, buyurun, az dinlenen... Yunus, size kahve söyleyiversin...

— İstemez. İşimiz var...

— Hadi, hayırlısı...

Arasıra ötede, beride kıstırılan Halkçılarla Serbestçiler arasında geçen konuşmalar şöyle hulâsa edilebilirdi:

— Buraya bak Geçti günler artık... Eski camlar bardak oldu... Doğruluk olacak gayrı...

— Hadi bakalım hayırlısı... Hepimizin istediği o değil mi?

Serbestçilerin talihine kazanın o tarihteki memur kadrosu da halka oldukça kendini sevdirmiş adamlardan mürekkepti. Kaymakam, kendi halinde bir ihtiyardı. Kasabaya geleli iki ay bile olmamıştı. Kahveleri kapatmak vesaire gibi bazı icraat ile ahalinin daima damarına basmış olan açık spor gömlekli, çıplak bacaklı eski genç ve şımarık Kaymakamdan sonra halk onu lâtaya benziyen uzun sof ceketi, bastonu, tesbihi, enfiye kutusu, sakalı vesairesiyle görünce âdeta bayram etmişti. Hiçbir şey olmasa Halk Partisi Reisinin ötede, beride «Nereden buldular bu afyonkeşi? Küllü aybından başka dervişliği de varmış... Ben, onun icabına bakarım!» yolunda sözler söylemesi kâfi idi. Büyük memurlardan mahkeme reisi de iyi tanınmış bir adamdı. Sözünü sakınmıyan, kele kel, köre kör diyen titiz ve aynı zamanda da çok lâtifeci bir Karadenizli idi. Serbest Fırka lâkırdılarının ilk ortaya çıktığı günlerde onun mahkemedeki bir hareketi, Nasreddin Hoca hikâyesi gibi, ağızdan ağıza gezmekte idi. Bir alacak dâvasından mahkemeye verilmiş bir Serbestçi, parti meselelerini karıştırarak politika yapacak olmuştu. Hâkim, sert bir hareketle onun sözünü kesmiş, başiyle etrafta, sıralar ve sandalyeler altında birini arar gibi yaparak: «Dur bakalım dur... Kim imuş o parti dedigun herif? Ha nereden girmuş o, mahkemeye? Bolin oni bana... Gulagindan dutup atayim oni dişari» diye bağırmıştı...

Ondan başka yabancı olarak Nafıa Fen Memuru vardı ki, zaten Serbest Fırka çıkmadan evvel Hükümetin aleyhinde söylerdi. Sonra ben, daha o zamandan hastalarına, sağlarına koşmaya başlamış adam, ben ki, hiçbir değerim olmasa onların kendi şefleri İsa beyin ezdiği adam olmam yeter de artardı bile.

Kadronun geri kalan kısmı, kendi yağiyle kavrulan ve Halkçılardan da, Serbestçilerden de kiminin dayısı, kiminin süt kardeşi veya kayınbiraderi olan yerli küçük memurlardı.

Ortada şikâyet edilecek birçok şeyler bulunduğu muhakkaktı; olmasa bu kadar insan böyle sokaklarda bağırıp çağırmazdı. Fakat hesabı kimden sormalı? Nasıl sormalı? İşte bizim kasaba bunu bilemiyordu. Politikayı ufak Belediye ve nihayet Umumi Meclis dedikoduları çerçevesinden çıkarmağa alışılmamıştı; havadaki heyecanı büyük politikaya aksettirecek adamlar henüz yetişmemişti.

Serbestçiler kavga edecek adam bulamıyınca birbirleriyle döğüşmeğe başladılar. Zaten aralarına karışmış birçok sütübozuk, sicili bozuk kimseler buna sık sık meydan veriyorlardı. Çok kere bu da olmadan sırf havadaki sinirlilik yüzünden sokaklarda, çocuklar gibi büyükler de sebepsiz yere biribirlerini döğüyorlardı. Bir bakımdan bu hale anarşi de denebilirdi. Fakat kavgalar büyüyünce yine jandarma çağırılmasına, kavgacıların sıraya dizilip karakola, mahkemeye götürülmelerine göre bu da pek doğru görünmüyordu. Hâsılı, büyük merkezlerdeki mücadelenin bize tesiri büyük deniz fırtınalarının o sıra bir koydaki akisleri gibi suyun yüzündeki çerçöpü birbirine çarpıştırmaktan başka bir kazaya sebebolmamaktaydı.

Bu hal, bir zaman, yahut yeni intihaplara kadar devam etseydi sonu ne olurdu bilinemez. Fakat günün birinde yeni partinin lâğvı haberi gelince ortalık birdenbire yatıştı. Serbest Fırkanın kapısındaki levha indirildi, düğün sonlarında olduğu gibi öteden, beriden getirilmiş iskemleler, yerli yerine gönderildi. Ameliyattan sağ, salim dönen eski parti reisi törenle karşılandı. Kayıt defteri yeniden açıldı: Müftü, evinden çıkarak Muvakkithaneyi tekrar açtı. Hâsılı, az zaman içinde her şey yerli yerine geliyor, yalnız Doktor İsa bey ne eczaha-

ne bahçesindeki koltuğuna, ne de hattâ onun yanındaki muayenehanesine dönemiyordu.

Denebilirdi ki, bütün bu gürültüler sırf o biçareyi yıkmak için olmuştu. Serbest Fırkanın tasfiyesi günü umumî kâtip odası döşemiş, Bektaşinin lokantasında veresiye bir alay propaganda ziyafeti vermiş ve daha başka masraflar yapmıştı.

Yeni Partinin gelecekteki varidatını karşılık tutarak yapılan bu masraflar şimdi İsa beyden istenmekte idi. Sonra, yine kâtib-i umumiliği esnasında birkaç adam döğmüştü. Avukat Sami efendi, fisebilillâh bunları birer birer arayıp buluyor ve hepsini peşine takarak mahkemeye götürüyordu.

Bu dâvalardan bir tanesi doktoru çok üzmekte ve ürkütmekte idi. Kavga, Halk Partililerin oturduğu küçük kahvede geçmişti. Burada partisi ve kendi şahsı aleyhinde konuşulduğunu haber alan İsa bey, kahveye «Şerefli partime dil uzatanın dilini koparırım!» diye bir pusla göndermiş, İzmirli bir manifaturacı bunun altına «sevsinler» kelimesini yazarak geri çevirmişti. Umumî kâtip derhal bastonunu alarak kahveye gitmiş, cevabı yapan küstahı bulamayınca kahveciyi döğmüştü. Kahvecinin yediği bir, iki sopa o kadar ehemmiyetli değildi. Fakat İsa bey, vakayı sokaktan görerek araya giren jandarma kumandanına çok ağır bazı sözler söylemişti. Şahitlerden biri eski kuyruk acısı olan münafık bir mahalle muhtarıydı. Doktora: «Velinimetim... Kumandana haddini bildirdin... Pekâlâ... Fakat elinle yakasına dokunmağa ne lüzum vardı? Asker be... Ya Allah esirgesin bir düğmesi kopaydı ne olurdu?» gibi mide bozucu lâkırdılar söylüyordu.

Bunu gerçekten yapmamış olan İsa bey: «Rüya mı görüyorsun be adam? Ben üniformaya dokunmanın ne demek olduğunu bilmez miyim?» diye köpürür, fakat muhtar, mazlum mazlum boynunu bükerek: «Bilirsin velinimetim, bilirsin ama

öfke bu... Farkında olmadan... Ben gördüm!» diye ısrar ediyordu.

Muhtarın bu iftirayı mahkemede tekrar etmesinden korkan İsa bey: «Biliyorum, bunlar hep o alçak körün başının altından çıkıyor... Yakacak beni kerata!» diye kendi kendini yiyordu.

Fakat yine bunlar arasında bir tanesi daha vardı ki, adamcağızın başına gerçekten bir iş açacağa benziyordu: İsa bey, o günlerin kargaşalığı arasında parti arkadaşlarından birinin babasına bir hıyarcık ameliyatı yapmağa kalkışmış ve yanlışlıkla bir şiryanı kesmişti. Kan durdurulamayınca, doktora asistanlık yapan Cüce Kalfa bayılmış, muayenehanedeki gürültüye koşan Hacı Müslim bey, durumun vahametini görünce hemen bana haber saldırmıştı.

İsa beyin yüzü sapsarı idi. Fakat küstah ve cakacı edasını kaybetmemişti. Beni görünce başını arkaya atarak ve alay eder gibi dudağının bir ucunu burkarak ağır bir sesle:

— Hacı bey telâş ediyor, dedi.

Hacı beyin telâşı pek yersiz sayılamazdı. Çünkü zaten birkaç çeşit hastalığı olan hasta, İsa beyin şezlongu üzerinde ölüyordu; hattâ ölmüştü.

Yine avukat Kör Sami'nin günahına girmiyeyim ama bir parça da Hacı Müslim beyin parmağıyle şimdi bu mesele de, öteki dâvalar arasında mahkemeye düşmüş bulunuyordu.

İtiraf etmeliyim ki, ben bu meselede İsa beyden daha az sıkıntı çekmemişimdir. Vaka hıyarcık denip geçiliverecek bir vaka değildi. Uzun müddet işlemiş bir ayak yarasından kasığa kadar yürümüş derin ve iltihaplı bir buton'du. Doktorun aylardan beri kapalı duran bir muayenehanede, iki politika kavgası arasında, külüstür bir iki âlet ve Cüce Kalfanın asistanlığıyle bunu açmağa kalkması hatâ idi. Çok derin olan şiryanın kesilmesi hatâ idi ve benim görüşüme göre hatâ bunlardan da ibaret değildi. Hükümet doktorunun yazdığı basit

bir gömülme izni raporunda bunlar şöyle bir formüle bağlanabilirdi. Fakat bir mahkeme karşısında, şahit sıfatıyle, ifadeleri lâzım gelince iş değişirdi. Bir yanınızda bir ölü yatıyor, bir yanınızda bir ihtiyar meslektaş kökünden baltalanan bir ağaç gibi ayakta sallanıyor. Siz, iki arada bu hastalardan ne kadarının hattâ, ne kadarının her gün hepimizin başına gelebilecek kaza, ne kadarının ihmal veya başka bir insanlık taksiri olduğunu ayırdetmeğe uğraşıyorsunuz. Hele ki, aradan zaman geçmiştir ve gördüğünüzü iyi gördüğünüzden ve iyi anladığınızdan zaten hiçbir zaman emin olamıyacaksınız.

Halbuki benim için güçlük bundan da ibaret değildi. Hacı Müslim bey, raporumu ev sahibi sıfatıyle muayenehaneden çıkarmağa uğraştığı İsa beye karşı bir ilâh olarak kullanıyor, onu benimle, beni Celile ile açıktan açığa tehdidediyordu.

Bazı raporlarım için öteden beriden yapılan tazyikler kazadaki ilk senelerimde beni çok rahatsız etmişti. Bakarsınız; birkaç gün işine gidememiş bir memur, yahut imtihana hazırlanamamış bir mektep çocuğu için hastalık raporu isterler, bakarsınız ağaçtan düşmüş bir adamın ölümünde vaktiyle falan muharebede aldığı yaranın tesirini görürsem çoluk çocuğunun birkaç kuruş fazla aylık alacağını söyleyip boyun bükerler. Yerine, zamanına ve maalesef çok kere de söyliyenlerin şahsına göre «evet» veya «hayır» derdim. Hepsinde ayrı ayrı üzülür ve düşünürdüm; fakat hiçbirisi bana bu İsa bey vakasındaki kadar ağır gelmemiştir. Nihayet, İsa bey, günün birinde muayenehaneyi bırakmağa razı oldu ve öte taraftan dâva sahibi de kendiliğinden dâvayı bıraktı.

* * *

İsa beyden kalan muayenehane küçük bir tâmirden geçtikten sonra bana kiralanıyordu. Buna çok içerliyen doktorun gitgide sarpa saran dâvalarından boş kalan saatlerini bana söğüp saymakla geçirdiğini işitiyordum. Çok uzun sürmedi.

Bir gece beni yatağımdan kaldırarak onun evine götürdüler. İsa bey, arkasında yakası yırtılmış bir beyaz entari ile yatağında tıkanıyordu.

— Gel oğlum, dedi, bir anjin krizi geçiriyorum, her halde..

Ben hastalarıma daima emniyet vermiş sâkin çehremle;

— Allaha emanet efendim... Sanırım ki, bu, sinir yorgunluğundan ileri gelme bir fos anjin krizidir. Belki inşallah öyle değildir, diye cevap verdim.

O geceden sonra İsa beyle dost oluyorduk. Hem o kadar ki, ben arasıra bir, iki geceliğine vilâyete gidince: «Sen kasabada olmadığın zaman âdeta korkuyorum oğlum!» diyordu.

Adım artık Hacı Müslim bey gibi onun için de oğlum olmuştu.

55

Evlilik

Nişanlılığımızın devam ettiği birkaç ay içinde Hacı Müslim bey, nedense beni Celile ile yalnız bırakmağa yanaşmadı. Arada bir Dereboyuna yemeğe çağırıyor, ondan sonraki gece oturmalarında da beni bulunduğum koltukta âdeta kımıldanamayacak hale sokarak durmadan işten ve tasavvuftan bahsediyordu.

Yalnız kalan Celile köşede, önünde bez parçaları, renk renk makaralarla dolu bir sepet ile, bir şeyler örüp işler; dışarıya çıkıp girer, sofada Karabağlı Yenge ve Çopur Huriye ile fısıldaşıp gülüşürdü.

Haftalardan beri bir yandan boyanıp bir yandan eşyası yenilenen evdeki düğün hazırlıklarından yorgun düştüğü için arasıra da sofadaki kanapelerde bir parça uyuyor ve yüzünü yıkadıktan sonra, şakaklarına yapışmış ıslak saçlar ve biraz şişmiş gözlerle eski yerine gelip oturuyordu. Bir gece, bunu benim karşımda da yapınca Karabağlı Yenge, onun hesabına

utanarak, işlemekte bulunduğu bir ipek mendili kapıp bana getirdi ve köşesindeki markamı göstererek: «Kimin için işleniyor bu Sabri bey?» diye gönlümü almağa uğraştı.

Bu gecelerin bütün heyecanı Celile'yi birkaç kere gizli gizli bana bakarken yakalamamdan ve onun utanarak gözlerini kaçırmasından ibaret kalmıştır. Hattâ bir defasında az kaldı dişleriyle ipliğini koparmakta bulunduğu bir dikiş iğnesini yutuyordu. Bir de ayrılırken elini elimin içinde bir parça fazla tutuyordum.

Kayınbabamla diz dize, burun buruna konuşurken bazan onun omuzları üzerinden aşırdığım hırsızlama bakışlarıyle Celile'yi seyrederek öfkelenir: «Alacağın olsun Hacı Müslim bey... Bak birkaç hafta sonra onu sana gösteriyor muyum?» derdim.

Nihayet, evlenmemize bir hafta kala kayınbabamdan izin çıkıyordu. Vilâyet merkezinden getirtilen bir otomobil ile bazı eksiklerimizi tamamlamağa gidecektik ve bu, aynı zamanda bir nişanlılık gezintisi olacaktı. Fakat bu defa da Celile'nin kendisi Karabağlıyı musallat etti:

— O, alışverişi iyi bilir... Biz, yalnız gidersek aldatırlar, diyordu.

Fakat Celile'nin bu işde Karabağlı'dan da daha usta olduğunu hayretle gördüm. Çünkü kendisi onun çekişe çekişe pazarlık ettiği eşyanın ya en ucuzunu alıyor, yahut da almadan evvel daha bir, iki yeri dolaşmamızı teklif ediyordu.

Kulağım kadınla çarşıya çıkanların âkıbetine dair türlü rivayetlerle dolu olduğu için hemen bütün paramı ihtiyaten üstüme almıştım. Fakat Celile bana para sarfetmemek için babasından katî emir almış olduğunu söyledi. Bununla beraber Hacı Müslim bey, parayı Karabağlı Yengeye teslim etmek inceliğini ihmal etmemişti. Buna rağmen kızdım. Bu, benim fakirliğimi yüzüme vurmak mıydı? Bunu aynen söylememekle

beraber bazı sitemli sözler sarfettim. «Estağfurullah amma öyle!» dedi. Başka cevap alamayınca surat ettim.

Karabağlı, ilk kavganın çıkmasından korkarak: «Sabri bey, ne acele ediyorsun? Celile senin değil mi? Korkma daha neler alacaksın!» dedi. Bu söz üzerine Celile utandı. Benim mideme ılık ılık bir şeyler indi ve mesele böylelikle kapanmış oldu. Yalnız, buna mukabil ben de bir kurnazlık düşündüm ve beğendiğim bir altın bileziği dükkâncının istediği parayı hovardaca vererek Celile'ye hediye ettim. İkisi birden bağırışmağa başladılar. Ben, şakaya gelmiyen bir sertlikle dayatınca kabule mecbur oldular. Fakat bu defa ve yine ikisi birden adamla sıkı bir pazarlığa girişerek parayı dörtte bire indirdiler ve gerisini zorla bana verdiler. Karabağlı, yine hoş bir sözle gönlümü aldı. «Görüyor musun ne kadar seni düşünen bir hanımın var Sabri bey!» Yine utanmalar ve gülmeler...

Çarşıya geldiğimiz duyulmuştu. Birçok kimselerin kapılar, camekânlar önünde durarak bizi biribirlerine gösterdiklerini görüyordum. Hacı Müslim beye damat olmanın ne olduğunu işte o gün anladım.

Biz, rastgeldiğimiz boş iskemlelere yorgunluktan çökerek dükkân dükkân dolaşırken vakit geçiyor, akşam yaklaşıyordu. Karabağlı, nihayet isyan ederek:

— Çocuklar, bugünü hep böyle mi geçireceğiz? Şu parka gidip oturalım da iki lâkırdı konuşun Allahaşkınıza, dedi.

Vilâyette modern hayat bizdekinden çok daha ileri idi. Gazinonun ağaçlar arasındaki masalarında kadınlı, erkekli aileler oturuyordu. Kadınların çoğu şapka ve kısa kollu elbiseler giymişlerdi. Karabağlı Yenge, bizi bir masaya oturttuktan sonra ısmarladığı çayı bile içmeden:

— Ben bir yere gidip geleceğim, diye yerinden kalktı.

Celile, telâşla:

— Nereye? diye tekrar ona yapışmağa kalktı. Fakat o:

— Nene lâzım senin, camide ağız tadıyle bir ikindi nama-

zı kılacaktım, dedi ve hemen uzaklaştı. Karabağlı'nın namaz filân kılacağı yoktu. Bizi yalnız bırakmak istemişti.

Zavallı Celile'nin şimdiden güvey girmişiz gibi bir şaşkın hali vardı ve bu, hoşuma gidiyordu. Öte taraftan bizim kasabanın Belediye Ganizosundan sonra bana Tepebaşı Bahçesi gibi görünmüş olan park, ilk defa yanımda oturan ve artık benim olan bu hasır şapkalı güzel kız da bende garip bir heyecan uyandırmıştı. Ona neler söylediğimi şimdi hatırlamak isterdim. Ne yazık ki bunlardan, bu kadar güzel şeyleri hayatımda yalnız bir kere söyliyebilmiş olmak kanaatimden başka bir şey kalmamıştı. Fakat söylediklerimin hepsi Karasekili çiftliği yolundaki ilk buluşmamızın zavallı çağla bahsi gibi birbiri ardı sıra çabucak kurudular.

Karabağlı, tekrar yanımıza döndüğü zaman bizi baş başa vermiş, önümüzdeki puslalar ve defterlerle aldığımız eşyanın hesaplarını yapıyor ve bir şey unutup unutmadığımızı kontrol ediyor buldu.

* * *

Evet, nişanlılık gecelerimizde Hacı Müslim bey noktasız, virgülsüz konuşur ve Celile, yüzünde ve ellerinde alacalı bir abajurdan akseden aydınlıklarla kendi kendine iş işlerken bu akşam oturumlarına paydos borusu çalmayı katiyen kafama koymuştum. Fakat evlenmemiz üzerinden iki hafta geçmeden ben, onları aramağa başladım ve kayınbabamı lâkırdıya tutmak için türlü bahaneler icadeder oldum.

Karımı sevmiyor muydum? Ondan hoşnudolmamam için bir sebep mi vardı? Bunların hiçbiri değil Celile, hele bu yaşadığımız zamanlarda aramakla bulunmaz bir kadındı. Kasabanın en zenginlerinden biri olduğumuz halde hiçbir eğlencede, süste, sefahette gözü yoktu. Çok temiz ve tutumlu idi. Evini her şeyden ziyade severdi. Düğünümüzün haftasında akrabalara ve öteye, beriye yaptığımız birkaç ziyaretten sonra kapı-

larımızı hemen herkese kapamıştı: Yaşlı, başlı bir insan gibi: «Ben bilirim onları... İnsanın yüzüne gülerler de neler söylerler arkasından... Sonradan kötü kişi olmaktansa böylesi daha iyidir!» derdi. Hattâ eve yabancı hizmetçi bile sokmak istemezdi. En büyük eğlencesi birkaç günde bir Çopur Huriye ve Karabağlı ile beraber soyunarak ve başlarını beyaz gaz bezleriyle kundaklıyarak temizlik yapmaktı. Ev, yerli yerinden kalkar, tahtalar, taşlar, tavanlar türlü türlü fırçalar, süpürgelerle sabunlanıp temizlenir, mobilyalar akla gelmedik usullerle en gizli köşelerine kadar silinip cilâlanırdı. Bugünlerde su taşımak, pencere çerçevelerini çıkarıp takmakla uğraştırılan ve oradan oraya koşturulan Ferhat biçaresi âdeta yorgunluktan baygın düşer ve açıkta yattığı sıcak gecelerde sabaha kadar inlediği işitilirdi.

Temizlik günlerinde evde yemek de pişmez ve benimle Hacı Müslim beyin öğle yemeklerimiz sefer tasları içinde eczahaneye gönderilirdi.

Kendimi ıslahı kabil olmıyan bir derbeder sandığım halde Celile, beni az zaman içinde nizama sokmuştu. Sokaktan döndüğüm zaman bana tepeden tırnağa çamaşır ve elbise değiştirtir, ayaklarımın suyunu ve çeşit çeşit havlularını kendi eliyle getirirdi. Sabahları yatakta biraz fazla kalacak olsam Çopur Huriye'yi elinde kahve tepsisiyle başımda bulurdum. Evden çıkma zamanım gelince, bir şeyle oyalanmama meydan vermez, kapının içinde sabırsızlıkla beni beklerdi. Fakat buna mukabil gecikmelerime de tahammülü çok azdı. İş mecburiyetlerini aslâ anlamaz, keyfimden ötede, beride lâkırdıyı uzattığımı zannederek surat ederdi. Hele geceleri hastaya çağırılmama ölünceye kadar alışamamıştı. Biçareler bunu keyiflerinden yapıyorlarmış gibi: «Allahın bu kadar günü varken neye yaparlar bunu bilmem ki?» diye söylenirdi. Daha ilk haftalardan itibaren: «Bunu bilseydim doktora varmazdım!» demeğe başlamıştı. Onun bu şikâyeti ile ve gece hasta-

ları ile hiçbir alâkası olmıyan bir düşüncenin ifadesi olarak:

— Sen galiba doktorla değil, benimle evlendiğine pişmansın Celile, diye acı acı gülümserdim O, beni bir türlü anlıyamayarak hayretle gözlerini açar ve aramızda şu şekilde konuşmalar geçerdi:

— O da nereden çıktı! Pişman olacak olsam varır mıydım?

— Olur... İnsanlıktır bu...

Bu sefer Celile, merak ile üstüme düşerdi.

— Kuzum, niçin öyle söyledin?.

— Hiç... Söz olsun diye...

— Yok, amma bu, şakaya gelir mesele değil... Yoksa biri bir dedikodu mu yaptı? Olmıyacak bir şeyler mi söylediler sana?

İşin sarpa sarmakta olduğunu görerek Celile'yi yatıştırmak isterdim. Fakat bunun için söylenecek şeyi kendim biliyor muydum?

O, ısrarı gitgide arttırarak suallere devam ederdi:

— Bir kusurum mu oluyor?

— Hayır, ne kusurun olacak,..

— Ne bileyim, seni memnun etmek için elimden geleni yapıyorum amma...

Celile, çok merak ettiği bu işi mutlaka aydınlatmak için suallerinin arkasını kesmez, yediğimiz yemeklerden, ütülediği çamaşırlardan, Çopur Huriye'nin ve hattâ babasının muamelelerine kadar her şeyi bir bir sorarak hoşnutsuzluğumun sebebini bulmak isterdi.

Nihayet, gülerek onu omuzlarından tutar; saçlarını okşıyarak:

— Bunlar, nafile vesveseler Celile... Benim şahsımı pek sevemedin gibi geliyor bana .. Söylemek istediğim sadece bu, derdim.

Celile, bu nevi okşamalara büsbütün hissiz kalacak bir ka-

dın değildi. Fakat bu içinden çıkılmaz dâva karşısında zihninin büsbütün karıştığı bir zamanda yaptığım bu hareketi yersiz bularak kendini kurtarır, âdeta dargın:

— Asıl buna şaştım işte, derdi, vesvese senin kendinde... Bir kadın, kocasını daha nasıl sever?... Her dakka sinemalardaki gibi «Seni seviyorum!» diye ayaklarına mı kapanmalı?

— Peki, anlaştık Celile... Hakkın var... Bir daha böyle bir şey söylemem...

— Söylersen hatırım kalır doğrusu... Neyse, bana söyliyeceğimi unutturdun... Babamdan iyi bir sıçan zehiri istiyorum... Getirmiyor... Onun getirdiğini yiyen sıçanlar âdeta şişmanlıyorlar... Sen unutma da...

— Peki, peki. unutmam...

Celile ile on seneye yakın bir zaman beraber yaşadık ve çok da iyi geçindik. Biçarenin öldüğü gün, Tahir'in arabasıyle Karasekili çiftliğinde kızım Cemile'yi görmeğe giderken bu on senenin ne kadar zamanını gerçekten bir arada geçirdiğimizi ve birbirimizle ne konuştuğumuzu zihnimden aramağa çalıştım bulamadım.

Bilmem neyi beklemek için durmadan evler temizlendi, puslalar ve defterler üzerine hesaplar yapıldı. Kızım Cemile doğdu. Yeni Mahallede arsa alındı. Uzun uğraşmalardan sonra oraya Amerikan evlerine benzer bir yeni ev yapıldı, döşendi. Eskisi tasfiye edildi. Sonra Celile, uzun ve ıstıraplı hastalığa tutuldu.

İlk senelerde akşam yemeğinden sonra yine Hacı Müslim beyle bir iki saat konuşuyorduk. Celile, sessiz sadasız köşesinde dikiş dikiyor ve bazan uyukluyordu. Dışardaki resmî işlerim, muayenehane ve eczahanenin beni yorduğu kadar da saran işleri, sonra yalnız kaza merkezinde de değil, bütün köylüklerde gitgide artan hastalar ve müşterilerim... Serbest Fırka zamanındaki dürüst hareketlerimden sonra gitgide artan siyasî itibarım... Bu itibarın bana kaza sosyetesinde yük-

lediği vazifeler... Sonra, Hacı Müslim firmasının ve Karayamuk kabîlesi reisliğinin müşkül gaileleri... Bütün bu yorgunluklar, âdeta bir kür yerine geçiyor, cılız vücudum, bir bilinmez korkunç hayvan sokmuş gibi süratle üfürülüp şişiyordu.

Hacı Müslim beyle akşam oturmalarımızda ben de Celile gibi yaparak uyuklamağa başladım! Hattâ kayınbabamın, karımın ve Karabağlı'nın mânalı gülüşmelerinden horladığımı da anladım. Sonra kayınbabam bir eczahanede bir kalb krizinden birdenbire ölünce yeri boş kaldı. Karım, kendini büsbütün kızımız Cemile'ye verdiği için ben de gitgide kısalan akşam oturmalarında bir zaman, Hacı Müslim bey gibi, Karabağlı'yı «Deli deli söyletip gülmek»le vakit geçirdim.

Bu on senelik beraber hayatta Celile ile ne kadar zaman, gerçek mânasında, biz bize kaldığımızı ve birbirimize neler söylediğimizi bilmemek belki hayırlıdır.

Celile'yi sevmedim mi? Şimdi arasıra kendime sorduğum bu suali ben de o biçarenin o zamanki hayretiyle karşılar oldum:

— Niçin sevmemek? Buna ne sebep var? Hangi vazifesinde kusur etti? Ölümüne birkaç gün kala, birdenbire şiddetle ateşlenerek yatağıma düştüğüm bir gece onun Büyük Abla ile Huriye'nin kolları arasında karyolamın başına gelip durduğunu, «Seni hasta dediler. Bakamıyorum sana» diye ağladığını unutmak kabil midir?

Celile, hattâ hastalığı başlayıncaya kadar güzelliğini de az çok muhafaza etmiştir. Benim ilk defa loş bir odada karşıma çıkmış bir fotoğraf ve bir hasta yatağında gördüğümü sandığım çehreyi muhafaza etmediyse kabahat onun mudur? O çehre zaten evlendiğimiz geceden evvel yokolmuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

I S T A N B U L

1

Emin Hulûsi'nin Oyunu!

Tren Haydarpaşa'ya beş saatten fazla rötarla geldi. Kalabalık dağılıncaya kadar yataklı vagonun penceresinden ayrılmıyor ve gözlerimle etrafı araştırıyorum. Emin Hulûsi neden yok? Mektuptan başka bir de telgraf çekmediğime hatâ mı ettim acaba?

Deniz kenarında üst üste birkaç defa nereye gideceğimi soran hamalı «Dur oğlum!» diye azarlıyarak düşünüyordum. Vakit epeyce geçtir. Bu saatten onra belki Adalara vapur da kalmamıştır. Son geceyi onun Yeldeğirmeni'ndeki bekâr odasında geçirmiştim. Bu gece bir otelde yalnız kalmak güç olacaktır. Fakat galiba çaresizdir.

O esnada iskeleye gelen bir vapurun, Anadolu kıyılarına uğrıyarak Heybeli'ye kadar gideceğini öğreniyor ve telâşla koşuyorum. Tektük yolcuları olan küçük, eski bir vapurdur. Çantalarımı yanıma koydurarak güvertede bir kanapeye oturuyorum. Bulanık ve neşesiz bir lodos akşamıdır. Buna rağmen altımda denizin sallantılarını hissetmeye başlayınca ağlıyacak gibi oluyorum. Moda burnunu dönerken bir parça sallanıyoruz, vapurun kenarında bir dalga kırılıyor ve serpintileri beni hafifçe ıslatıyor. Ağzımda tuzlu suyun lezzetini hissettiğim zaman, İstanbul'a varır varmaz denizden bir avuç su içmek için kendime yaptığım va'di hatırlıyor ve gülümsüyorum. Onun da sırası gelecek elbette. Fakat daha sonra...

Emin Hulûsi'nin biraz sonra beni görünce ne yapacağını düşünerek yavaş yavaş başımı sallıyor ve yine gülümsüyorum. Karşımda madamasıyle beraber oturan bir ihtiyar Ermeni, bunu kendisine sanarak o da bana gülümsüyor ve başını sallıyor.

Birkaç günden beri devam eden tren sarsıntısından sonra ona hiç benzemiyen bu deniz sarsıntısı bana tatlı bir uyuşukluk veriyor. Sırf kıyıları seyretmek için güvertede oturduğum halde ikide bir başım yanıma düşüyor ve uyuyorum.. Uyanışlarımdan birinde ihtiyar Ermeni, nezaketle:

— Hava size de tokanıyor galiba, diyor, bizim madama da çok tokanır... Limon şekeri verdim. Çok iyidir. Müsaade ederseniz size de takdim edeyim.

Uzattığı külâhtan bir şeker alarak teşekkür ediyorum.

Bir başka uyanışımda ortalık tamamiyle kararmış ve hava durulmuştur. Madam da şimdi başını kocasının omuzuna bırakmış, mendiliyle ağzını kapıyarak uyuyordu. Erkekle ahbaplığı biraz daha ilerletiyoruz. Biraz sonra ikimizin de aynı ıskeleye çıkacağımız anlaşılınca ona Doktor âmin Hulûsi'yi soruyorum. Öyle birini tanıyor gibi. Fakat adını iyi bilmediği için bana şahsını tarif ediyor.

— Çok zayıf, affedersiniz, biraz kambur bir ihtiyar... Sanırım ki o olacak...

Çok zayıf, kambur bir ihtiyar! Vah zavallı Emin Hulûsi.. Fakat bir başkası da beni bugünkü çehrem ve vücudumla ona tarif ederse o da aynı şeyi söylemiyecek midir?

Biraz sonra gözlerini açarak söze karışan madam, Emin Hulûsi'yi daha iyi tanıyor. Heybeli'deki kızlarıyle bir sokakta oturdukları için, hastaları oldukça onu çağırırlarmış. Hattâ birkaç gün evvel yine çağırmışlar. Fakat gelememiş... Evinden hasta olduğunu söylemişler...

Bu hastalık sözü beni bir parça huylandırıyor. Acaba, bugün de onun için mi gelemedi? Fakat madam, hastalık üzeri-

na daha fazla bir şey bilmiyor. Yalnız, ağzında daha başka bir şeyler var... Emin Hulûsi'nin halini söylediğinden de daha fazla bildiği anlaşılıyor. Fakat doktorla yakınlığımı anlıyan kocası ikide birde ipini çekerek sözünü yarıda bıraktırıyor.

Emin Hulûsi'nin durumundaki neşesizliği ben de çoktan beri anlamıyor değilim. Bazı yakın arkadaşlıklarda olduğu gibi tâ eskiden beri hep o, beni dinlemiştir. Bununla beraber, bilhassa ilk ayrılık senelerimizde ona da pek susmuş denemezdi. Severek evlenmişti. Fakat karısıyle anlaşamadıklarına şüphe yoktu. Bu, belki de arkadaşımın devamlı talihsizliğinden ileri gelmişti. Biçare adam, bir türlü fukaralıktan kurtulamamıştı. Mektep arkadaşlarımızdan bir kısmının büsbütün ortadan kaybolmalarına mukabil bir kısmı, umulmayacak şekillerde parlamışlardır: Profesör olmuşlar, büyük doktor, yahut büyük devlet adamı olmuşlardır. Tacir yahut aferist hekim olmuşlardı. Fakat o, hayatını bir şeye benzetememiştir. Halbuki hepimizin en zeki ve en çalışkanı da o, görünürdü. Emin Hulûsi, birçoklarımıza, bir parça da içinden bizi küçümsüyerek akıl öğretir, yol gösterirdi. Bana hepsinden fazla bağlanmasının sebebi belki de beni hepsinden daha geri, hepsinden daha kendine muhtaç görmesindendi. Ayrıldığımız geceki bir sözünü hiç unutmam: «Sen başını bir yere bağlamalısın; memur olmalısın. Bana bakma. Bugün belki senden daha acınacak bir halde İstanbul kaldırımlarını tepiyorum. Fakat ben yolumu o kaldırımlarda nasıl olsa bulacağım.»

Bu sözlerdeki büyük gururu daha o zaman hissetmiştim. Hakkı da vardı biçarenin. Fakat aradığını bulamadı. Cüzam gibi bir talihsizlik yakasına yapıştı ve bir daha bırakmadı.

Karısıyle anlaşamamasındaki sebep bu mudur? Tam çalışıp çabalayacağı sırada etrafını alan, eline, ayağına dolaşan bir alay çocuk mudur? Yoksa anlaşmazlık mı o talihsizliğe sebeb olmuştur? Hâsılı, bu mesele benim için hiçbir zaman karanlıktan kurtulmamıştır. Emin Hulûsi ile arkadaşlığımızda

daima benim söylemiş ve şikâyet etmiş olmamın sebebi belki de beni küçük ve basit görmesi olmuştur. Fakat ben, umulmaz bir süratle çulu düzeltmeğe başlayınca aynı gurur, onu bana karşı daha çekingen yaptı. Bununla beraber çektiği sıkıntıyı ve evindeki rahatsızlığı benden gizlemiyor, arasıra üstü örtülü ve alaylı şikâyetler yapıyordu. Son harbin sıkıntıları esnasında ben, ona sık sık öteberi göndermeğe başlayınca yine aynı gurur, onu bana âdeta, sırf kendi talihine karşı zayıf alaylarla karışık cer hocası dualarıyle teşekkür etmeğe sevketti. Fakat buna mukabil de bana tamamıyle kapandı ve son senelerde yazdığı mektuplarda halinden hemen hiç bahsetmedi.

Vapurda rastladığım ihtiyar Ermeni ile madamı, Emin Hulûsi'yi ancak arasıra Heybeli'ye görmeğe gittikleri kızları vasıtasıyle çok uzaktan tanımakta idiler. Buna rağmen kadının ona ve ailesine dair bazı sözlerini kocasının yarım bıraktırması sefaletin bir sokak hikâyesi haline girecek derecede büyüdüğüne şüphe bırakmıyordu.

Yeni ahbaplarım bana arkadaşımın araba çıkmıyan sokağına kadar arkadaşlık etmeği teklif ettiler. Tahir'in arabasını bana hüzünle hatırlatan dolambaçlı ve dik bir yokuşu beraber çıktık. Sonra, bir evin önünde durarak bana yokuşun daha yukarısında ve hemen hemen üst başında önünde bir sokak feneri yanan bir evi göstererek veda ettiler.

* * *

Benden çok daha yaşlı olan karı kocadan geri kalmamış, fakat solumuştum. Beş, on adım daha yürüdükten sonra bir köşe başına gelince dayanamadım ve yeni yapılmakta olan bir evin önüne bırakılmış kalasların kenarına oturdum. Emin Hulûsi'nin acaba beni misafir edebilecek bir odası var mıydı? Bunu ancak şimdi düşünebiliyor ve buna hayret ediyordum. Ancak düşünseydim de yine böyle yapacaktım. İstanbul'a

döndüğüm ilk geceyi başka türlü tasavvur etmek benim için âdeta maddeten imkânsızdı. Daha olmazsa ona otele indiğimi söyliyerek biraz sonra geri dönerdim.

Oturduğum yerde başımı yokuşun aşağı tarafına doğru çeviriyor, daha şimdiden bir kısmı sönmeğe başlamış fener aydınlıklarında İstanbul'daki ilk gecemi seyrediyorum.

Biraz sonra kalkmağa niyetlendiğim bir sırada sokağın yukarı başından karmakarışık birtakım sesler gelmeğe başlıyor. Bunları evvelâ gülüşüp haykırışarak sokakta birbirini kovalıyan gençlerin sesi sanıyorum. Sonra, Emin Hulûsi'nin kapısındaki fenerin etrafında birtakım insanların hareket ettiğini, telâşla girip çıktıklarını ve pencerelerin hepsinde aydınlıklar yandığını görüyorum. Yirmi beş senelik hekim tecrübem bana derhal bunların neye delâlet ettiğini anlatıyor. Koşacak gibi oluyorum. Dizlerim tekrar kesiliyor. Yanımdaki yarı meczup hamalın elinden çantaları alarak:

— Koş, git.. Şu evde kim öldü? diyorum.

Bu tahkikat lüzumsuzdur. Ölenin Emin Hulûsi olması âdeta bir kader zaruretidir. Yirmi beş sene onu göreceğim günü bekledim. Fakat aynı zamanda da derece derece ve hattâ kendim de farkında olmadan ondan ümidimi kesmiş bulunduğumu şimdi anlıyorum. Bu kadar beklenmiş ve istenmiş bir şeyin bu sefil gecede, kırk, elli adım ilerimdeki bu sefil evde ele geçirilmesine imkân olur mu? Bunun için hamal çocuk, geri geldiği zaman da fazla telâşlanmıyorum. Emin Hulûsi'nin uzun yıllar ağrıyıp sızladıktan sonra günün birinde kendi kendine ağzımızın içine düşen bir çürük diş gibi düştüğünü görüyorum.

Lâzımdı ki tiyatro dramlarında olduğu gibi onun belki henüz göz kapaklarının bile kapanmamış oludğu bu dakikada yanına koşayım; harap vücudunu kollarıma alarak okşayıp

öpeyim. Bir doktor için bu sahnenin pek fazla vahşi bir tarafı yoktu. Fakat bunu yapmadım. Çantalarımı tekrar hamal çocuğun eline vererek aşağıda kendime bir otel aramağa indim.

2

«Yarın düşünürüm. Hele vücudumu bir külçe haline getiren şu yol perişanlığından kurtulayım; bir parça aklımı başıma toplıyayım!» diyordum.

Ertesi sabah aklımı başıma topladıktan sonra yorgunluk kadar da bir nevi korunma sevk-i tabiîsinin o gece bana yaptırdığı yakışıksız harekete pişman olmadım.

Oteldeki penceremden görünen ve bir gün evvelkine hiç benzemiyen güneşli ve rüzgârlı deniz parçalarıyle insana nikbinlik veren serin ve hafif bir sabahtı. Uzak Anadolu'ya işleyen lâçka yapmış bir Vagonli'de tekerlek üstüne düşmüş yatağımda, demir gürültüleri içinde, sallanıp sarsılmakla geçmiş birkaç geceden sonra ağır bir hamal uykusuna düşmüş ve adamakıllı dinlenmiştim. Emin Hulûsi, bu sabah yoktu Fakat onun ölümü bana, şimdi yirmi beş sene evvel ondan ayrıldığım sabahtaki hüznün devamı kadar eski görünüyordu. Aklıma ilk gelen şeylerden biri dün akşam ona karşı yapmış olduğum vefasızlığın on sene evvel zavallı Celile'ye yaptığımın aynı olduğunu düşünmek oldu. Fakat on yaş daha ihtiyarladığım için bunu artık mesele yapmıyordum. Hakikati olduğu gibi kabul etmek lâzımdı. Her halde aşk gibi arkadaşlık da muayyen devrini yaptıktan sonra gevşiyordu. Zavallı Emin Hulûsi ile yirmi beş seneden beri hayatlarımız içinde müşterek bir iki gençlik hâtırasından başka nemiz kalmıştı?

Emin Hulûsi'nin ailesine karşı alacağım vaziyeti henüz tâyin edememiştim. Otelden çıktıktan sonra eczahaneye uğradım. Heybeli'nin yerlisi olduğu için oradan bir şeyler öğrene-

bileceğimi hissediyordum. Fakat bir akşam evvel beni onun evine yaklaşmaktan menetmiş olan aynı korunma sevk-i tabiîsi beni eczahane'de de ihtiyatlı konuşmağa sevketti. Bununla beraber eczacı ile konuşan birkaç kişiden ölüm sebebini ve öğleyin Heybeli mezarlığına gömüleceğini öğrendim. Fakat asıl tafsilâtı, ummadığım halde, sırf vakit geçirmek için oturduğum bir iskele kahvesinde tamamladım. Emin Hulûsi, Adanın yerlisi olduğu için kahvenin temelli müşterileri onu yakından tanıyorlardı. Bunlar küçük mülk sahibi, emekli memur, ev tellâlı gibi işsizlerdi. Arasıra yanlarına balıkçı, sandalcı kılıklı adamlar, karşı dükkânlardan bazı esnaf da geliyor, bir sandalye çekip oturarak, yahut ayakta durarak lâkırdıya karışıyorlardı. Emin Hulûsi, sevildiği kadar da acınan bir adamdı. Bir akşam evvel vapurda rastladığım karı kocanın konuşmalarından anlamış olduğum gibi onun sefaleti hikâye olmuştu. Herkes, çekinmeden bildiğini anlatıyordu. Bunlardan öğrendiğime göre, Emin Hulûsi, evinde çok rahatsızmış. Karısı, idaresiz ve geçimsiz bir kadınmış; üstelik kız ve erkek çocukları da birbirinden hayırsız ve hayta çıkmışlar. Kadına ve çocuklara dair anlatılan şeyler gerçekten korkunçtu. Bir ihtiyar, «Hiç merak etmeyin. Aradan çıktıktan sonra hepsi mum gibi olur. O biçare, onların yüzünden kendini öldürdü!» diyordu.

Yine sözü birbirlerinin ağzından alarak anlattıklarına göre Emin Hulûsinin sıhhati öteden beri bozukmuş. Sık sık hasta yatarmış... Fakat son senelerde devamsızlıkları yüzünden kendisini İstanbul Belediyesindeki işinden atmalarından korkmuş ve hastalıklarını saklamağa başlamış. Geçen kış sonuna doğru bir pnömoniye yakalanmış; çok zayıf görerek altı ay izin vermişler. Fakat o, bunun ancak bir buçuk ayını kullanarak yine vazifesine devama başlamış. Efendiden bir emekli memur olduğu anlaşılan kıranta bir adam: «O halde düşmüş bir insanda vazife hissi filân kalmaz, tabiî, diyordu, korkudan

biçare... Belki öteye beriye giderek birkaç kuruş da vizite alıyordu İstanbul'da!»

Emin Hulûsi'nin komşusu olan aynı yaşta bir balıkçı: «Öyle deme beybaba, dedi, doktorun o hergele ahırı içinde yattığı, kalktığı yeri görsen şaşarsın... Karının, çocukların takazaları da caba..»

Bir üçüncüsü Emin Hulûsi'nin iznini kullanmıyarak vazifesine devam ettiği birkaç ay içinde akşamları son vapurla Adaya döndüğünü ve vapurun ön kamarasında paltosuna sarılarak yatıp uyuduğunu anlattı.

Benim bu betbahtlıktaki mesuliyet payım aşikârdı. Fakat biçarenin bütün yakınları gibi, karısı ve çocukları gibi ben de onun üstüne çullanıyor: «Bu kadar yakın arkadaş olduğumuz halde neden bunları bana haber vermedi? El uzatmak benim için güç bir şey miydi?» diye darılıyordum. Halbuki doğrusu aranırsa onun bilhassa son senelerdeki mektuplarından bu sefalet âdeta sel gibi akıyordu. Daha ne diyebilirdi biçare? Bir Emin Hulûsi'nin, bizim kasabanın İmam Hasan'ı gibi bana karşıdan haykırmasını mı beklemeliydim? Son mektuplarının bazı satırları hatırımdan geçiyordu: «Bugün mecburen evdeyim. Büyük oğlum bana haber vermeden kunduralarımı giyip gitmiş. Daha fenası akşama gelip gelmiyeceği de belli değil!». «Ortanca oğlum çok büyüdü. Soğuk havalarda ortaklaşa giydiğimiz benim emektar palto, vücuduna dar gelmeğe başladı. Ne de olsa o genç çocuk... Ben, genç sporcularla beraber paltosuz da sokağa yürüyüveriyorum!», «Kızlara yeni şapka almak lâzım geldiği için evin damı bu sene de açık kaldı!», «Saatim kırıldıktan sonra saatsiz nabız saymanın usulünü keşfettim!», «Sokakta bir vertige stomacal geçirdim. Eczahaneye filân götürüp iç gömleğimi, çoraplarımı açmalarından korkmasam bayılacaktım!»

Sırf Emin Hulûsi'nin kendine has bir çeşnide şakaları olarak hatırımda tuttuğum bu cümlelerde ben, yalnız oğulla-

rıyle ortaklaşa giyilen paltodaki, kızların şapkası yüzünden kiremitsiz kalan damdaki, gömlek ve çoraplarını göstermemek için vazgeçen insandaki tuhaflıklara gülmüştüm.

* * *

Cenazede bulunmak benim için kaçınılmaz bir vazife idi. Fakat bunu açıktan açığa yapmıyacaktım. Emin Hulûsi'nin öldüğü saatte beni onun yanına koşmaktan alıkoymuş olan o müphem korunma sevk-i tabiîsini o zaman büyük yorgunluğumla izah etmiştim. Fakat şimdi kâh arkadaşım için söylenen şeyleri uzaktan dinleyip kâh düşünürken bunu gayet sağlam mantıklara bağlıyordum: Emin Hulûsi gittikten sonra onun evindeki insanlarla ne alâkam kalıyordu? Onu öldürenler, ne cins bir mahlûk olduğunu zaten öteden beri bildiğim bu kadınla balıkçının hayırsız ve hayta diye tarif ettiği çocuklar değil miydi? O biçarenin artık kemirilecek eti ve kemiği kalmayınca bu haşerat, takımıyle bana üşüşecekti.

Kahvede konuşanlara karışmamak için kendimi nasıl tuttumsa biçarenin cenazesinde de öyle yaptım. Emin Hulûsi gömülürken ben, başka bir ölünün mezarını arıyan bir yabancı gibi uzakta, taşların arasında dolaştım; kitabeleri okudum. Cenazede epeyce insan var ve kılık kıyafetlerine göre Kaymakam filân gibi birkaç resmî memur da vardı. Mezar kazılırken onlar da benim gibi etrafta dağılıyorlar, elleriyle birbirlerini gösteriyorlar, hart hart akçe armudu yiyorlardı. O arada karısını ve çocuklarını da uzaktan gördüm. Mezarlıktan çıkılacağı zaman cemaat, etraflarını aldı. İçimdeki nefret bana hepsini uydurma birtakım teessür hareketi yapan oyuncular gibi gösteriyordu. Yalnız, biraz sonra kolundan sürüklenmek suretiyle mezardan uzaklaştırılan on, on iki yaşında bir erkek çocuğa acımaktan kendimi alamadım. O yaş, çocukların en haylazının bile baba ölümüne en fazla yanmağa müsait oldukları yaştır.

Kalabalığın içine karışmamak için herkesten evvel mezarlıktan çıktım ve ayrı bir yol tuttum. Önümde iki çantamla yine oldukça tenha bir ikindi vapurunun güvertesinde İstanbula inerken Emin Hulûsi'nin ölümü bana çoktan beri tasfiye edilmiş bir eski mâtem gibi görünüyordu. Aradan bir çok yıllar geçtikten sonra kendi memleketlerinin mezarlığına gömülmeğe getirilen eski ölülerin cenaze alayı gibi hiç yırtıcı tarafı kalmamış bir tören. Evet, Emin Hulûsi'nin ölümünden sonra bu aile, bana tamamiyle yabancı olmuştu. Zaten kin ve nefret duymaktan yüzlerine bakmak mümkün olmıyacak bu insanları başıma musallat etmek açık bir ahmaklık olurdu. Yalnız, kolundan tutularak zorla mezarın başından uzaklaştırılan oğlan, gözümün önünden gitmiyordu. Onun yüzünü daha yakından görmek isterdim. Sonra, Emin Hulûsi'nin kendisinin, soğuk havalarda kendi paltosunu verdiği çocuğa, hattâ ötekilere de, ölümün yaklaştığı günlerde, her şeye rağmen yüreğimin yanmış olacağını düşündüm. İçimdeki bu acı ile hiç değilse o on, on iki yaşındaki oğlancığı, kim olduğumu bildirmeden arayıp görmeğe ve kendi hesabıma bir yatılı mektebe koymağa karar verdim.

3

Müzeleri Ziyaret

İstanbul'da dördüncü sabah... Otelin holünde artık benim olmağa başlamış köşede yabancı birinin oturduğunu görünce birdenbire huysuzlanıyordum. Her zamanki gibi bu sabah da bomboş olan bu holde insan, nasıl olur da benim dip pencere ile bir ufak sütun arasına sıkışmış daracık köşemden başka oturacak yer bulamaz? Âdeta gerisin geriye yukardaki odama çıkmayı düşündüğüm bir sırada yabancı adam, kalkıp gidiyor. Gazete ve mecmualarımla beraber yerime yerleşirken huysuzluğuma hüzünle gülümsüyorum.

Her sabahki gibi ortalık yine yağmur içinde... Penceremden Haliç'e, Kasımpaşa'nın evlerine ve karşı yakanın minarelerine baktıktan sonra gazetelerimi açıyorum. Dışarı taşlıktaki masasında hesaplarını yapan otel kâtibi bir aralık yerinden kalkarak bana irili ufaklı bir alay mektup getiriyor. Demek bugün kasabanın posta günü... Fakat bizim kasaba, artık benim kasaba değildir... Mektupları, âdeta okumaktan tiksinerek yanımdaki masanın üstüne atıyorum.

Kolumun ağrısı dün akşam geçer gibi olduğu halde bu sabah tekrar başlamıştır. Gazeteleri gözden geçirirken bir yandan da bunu düşünüyorum. Bugün de devam ederse yarın iyi bir dahiliyeci arıyarak etraflı bir surette görüşmek lâzım gelecektir.

İlk gece Heybeli'deki otelde, o yorgunluk ve sersemlikle denize karşı açık pencerede yapmıştım. Ertesi gün sağ omuzumda hafif bir tutuklukla başlıyan ve akşama doğru bütün koluma yayılan ve şiddetlenen ağrısı, başkasında olsa, rutubetle izah edecektim. Yine de doğrusu bu idi. Yirmi beş seneden beri hasretini çektiğim ve dönüşte «Bir avuç suyunu içmek, kucağında bir gece geçirmek istediğim mavi gözlü sevgilinin bir oyunu idi. Emin Hulûsi'ninkinden sonra ikinci oyun! Fakat hasta kendim olduğum için bu teşhis bana kâfi görünmüyordu. Her halde dahiliyeci, pek lüzum görmese de, bütün tahlilleri vesairesiyle etraflı bir muayeneden geçmeliydim. Yirmi beş yıldan beri neremde ne olduğunu bilmiyordum.

Otelin ihtiyar garsonu Koço bir aralık masamın yanına geldi, durdu, İstanbul'da birçok akraba ve ahbabım olması lâzım geldiği halde şimdilik en yakın dostum odur. Koço, politika meraklısı, geveze ve cana yakın bir Rum'du. Benden daima yeni politika havadisleri sorar. Yine öyle yaptı. Fakat gazetenin sinema sahifesindeki çıplak kadın resimlerine baktığımı görünce:

— Bravo Doktor Mey... Ne yapacağız her zaman Truman, Stalin... Asıl Truman, Stalin bunlar, diye gülmeğe başladı.

Koço'ya su getirterek bir veramon aldım. Ben, bunu yaparken o, sinema yıldızlarına bakıyordu. Bir tanesini göstererek yine şaka etti:

— İlâç budur!... Bunu yutmak lâzım. . O zaman ne ağrı kalacak, ne bir şey . O ki vitamin diyorlar budur...

Bu söz, bana vitamin nazariyesi ile Lokman Hekim'in Davut Peygamber'in titreme hastalığını körpe bir kız vücudiyle tedavi etmiş olması arasında bir münasebet iddia eden Müftüyü hatırlattı. Fakat kasabaya ait her şey gibi ona da küskün olduğum için derhal zihnimden uzaklaştırdım.

Bununla beraber Koço, kolumun ağrısı hakkında bazı düşünülecek şeyler de söyledi. İki yıl evvel Boğaziçi'nde bir deniz gazinosunda çalışırken kendi de böyle bir ağrıya tutulmuş ve bir Rum doktorun kasığına yaptığı şırıngalarla iyi olmuştu. İhtiyar garsonun tarifi benim ağrımın ârazına tamamiyle uyuyordu. Hele şehadet ve orta parmaklarının keçelendiğini söylemesi ise büsbütün dikkatimi çekmişti. Ne olur ne olmaz ilâcın ne olduğunu öğrenmek istedim. Adını beceremedi; fakat evine gittiği zaman getireceğini va'detti.

O sabah her günkünden evvel kalkmıştım. Öğle yemeğine kadar bu köşede kâh dışardaki kasvetli yağmura, kâh gazetelere bakmakla geçerek saatlerin çokluğundan birdenbire ürktüm ve Koço'ya bana bir otomobil bulup getirmesini söyledim.

Çıkacağım zaman Koço, mektupları unuttuğumu zannetti. «At gitsin» der gibi bir hareketle:

— Benim odaya bırakıverirsin, dedim.

Emin Hulûsi, kendisiyle beraber benim İstanbul programımı da götürmüş olduğu için nereye gideceğimi bilemiyordum. Biraz kendimi toplayıp bir yenisini tertipleyinceye kadar, ecnebi turistler gibi, müzeleri ve camileri görmekten baş-

ka çare yoktu. Zaten ben de şimdilik fotoğraf makinesi eksik bir turistten başka ne idim? Şu fark ile ki, meselâ biraz sonra gittiğim Ayasofya Müzesi'nde onlar üçer, beşer kişilik kafileler halinde dolaşırlarken ben, yalnızdım. Çehresi Hintliye benziyen bir kılavuz yanıma yaklaşarak İngilizce bir şeyler söyledi ve cebinden bir kart çıkarıp gösterdi. Başımla teşekkür ederek savdım İstanbul'u kılavuzla gezmek! Bir bu, eksikti.

Ayasofya'ya, camiliği zamanında bir, iki kere uğramıştım. Fakat hatırımda irli ufaklı kubbeler, alay alay sütunlar, her birine zeminden banyo, teras vesairesiyle bir kübik ev oturtulabilecek büyüklükte yazı levhaları ve bir de çok ince işlenmiş ceviz oymalardan başka bir şey kalmamıştı. Kubbeler, sütunlar ve göç hazırlığına başlamış vaziyette görünmelerine rağmen yazılar yine orada idiler. Fakat maalesef oymaları bulamıyordum. Bizim vilâyetin biraz saraçlıktan başka tek sanatı ceviz oda takımları oymacılığı olduğu için en ziyade de onları görmeyi isterdim. Başka bir müzeye mi kaldırmışlardı acaba? Belki de ben, onları vaktiyle Süleymaniye, yahut başka bir camide görmüştüm de şimdi zihnimde karıştırıyordum.

Müzenin asıl görülecek şeyleri muhakkak ki Bizans'tan kalma tasvirler vesaire idi. Nitekim seyyahlar da en ziyade onlarla meşgul oluyorlardı. Amerikalı olduğunu tahmin ettiğim erkekli, kadınlı bir grupu alargadan takibe başladım. Her durdukları yerde bizim resmi kılavuzun izahatı çabucak bitmekteydi. O, susunca, bizim kasabadaki Fizanlı cerrah gibi yaşı ve cinsi anlaşılmıyan bağa gözlüklü ve iri iri dişli bir kadın başlıyor, dükkânındaki malları gösteren bir manifaturacı emniyetiyle ve kubbeye uçacak gibi geniş vücut hareketleriyle her şeyi uzun uzun anlatıyordu. Söyledikleri her halde esaslı şeyler olmalıydı. Fakat bu kubbenin altındaki ihtiras

dili eskiden Arapça, şimdi İngilizce olduğu için benim hiçbir zaman bir şey anlamama imkân olmıyacaktı. Onlardan ayrılarak bir zaman daha kendi kendime dolaştım, kubbelere, sütunlara, tasvirlere baktım. Biraz da bir köşede tâmir işleriyle meşgul işçilerle konuşarak bu değişmeye aşağı yukarı ne kadar para gitmiş olacağını hesaplamağa çalıştıktan sonra dışarı çıktım.

Şoför, bu sefer de beni Âsâr-ı Atika Müzesine götürdü. Çok eskiden Kabataş Sultanisi'nin son sınıfında talebeyken bizi buraya getirdiklerini hatırlıyordum. Fakat galiba sancılandığım için kapıdaki kahve ocağında oturmuş ve ancak İskender'in, etrafında kızlar ağlaşan meşhur lâhdine ve bir de birkaç mumyaya şöyle bir göz atabilmiştim.

Bu defa dili bizim Müftünün diline çaldığı gibi yüzü de bir parça onunkine benziyen fakir bir ihtiyar hademe peşime takıldı ve sıra ile salonları gezdik. Kulak dolgunluğiyle epeyce şeyler de öğrenmişti. Fakat heykeller vesaireyi seyrederken daha ziyade Anadolu'yu konuşuyorduk. Bizim vilâyete komşu vilâyetlerin birindendi. Çoktandır İstanbul'daymış. Fakat artık ne olursa olsun memlekete gidecekmiş. «Git, git. Kendi memleketindir. Rahat edersin!» dedim. Oraları iyi bildiğime hayret eder görünüyordu. Bu hayreti arttırmak için dilimi arasıra o tarafların konuşmasına da kaydırıveriyordum. «Sen de bizim oralardansın mutlaka bey... Neredensin?» diye helecanlandı. O vakit çehremi çatarak ve konuşmamı değiştirerek: «Yok arkadaş, bizim evimiz, köyümüz ayrı... Şöyle bir gelip geçtim oralardan... Ben sütbesüt İstanbulluyum!» dedim ve ayrılırken epeyce para verdim. Bana daha başka yerleri göstermeyi de teklif etti. Her halde Topkapı Sarayını da gezmeliydim. Orada kendi adını verirsem bana her yeri gösterecek bir hemşehrisi vardı. «Vakit geçti. Hepsi bir günde olmaz. Sonra ne kalır?» dedim.

Bizim kasabanın eski belediye reislerinden biri vardı. Medreseden yetişmiş olmakla beraber yeniliğe meraklıydı. Vaktiyle İstanbul'a da gelmiş ve müzeyi gezmişti. Hâtıralarını anlatırken: «Eyi velâkin az bakımsızca... O heykellerin gırık döküğünü ne çimento ile tâmir etmeli, yüzlerini, gözlerini güzelce badana etmeli!» diye sâf sâf şeyler söyler, bizi güldürürdü.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse benim bugünkü ziyaretim de bundan pek farklı değildi. Kasabada İstasyon Parkı gazinosunda İstanbul'a anlatırken, «İnsanın fikren yükselmesi için sade cami, saray gibi eski âbideleri gezmesi kâfidir. Hele müzeler başlı başına mekteptir.» derdim. Fakat bu mektepleri, sürüsünü kaybetmiş çoban gibi kendi başına dolaşmak olmuyor. Hattâ o Bizans resimlerini kendi eliyle oralara yapıştırmışcasına bilen dişlek kadın gibi bir arkadaş da galiba kifayet etmiyecek.. O, apayrı bir ilim ve meslek... Çok küçük yaşlarda mı bunlara başlamak lâzım, kim bilir? Hali, vakti yerinde bir adam olarak İstanbul'a dönüşüm için yaptığım programda bunlar, epeyce bir yer tutuyorlardı. Fakat bu kısma pek fazla bel bağlamamak lâzımdı. Otomobilde birdenbire rahatlıyan vücuduma mukabil yine yavaş yavaş ağrımaya balşıyan kolumla bunları düşünürken kendimi, âdeta, bilmediği yerleri seyreder gibi kubbelere, sütunlara bakıyor gördüm ve ilk defa deniz kenarına indikleri zaman suların çokluğuna hayret eden köylüleri hazin bir gülümseme ile hatırladım.

Yine tek müşterisi olmıyan holde bu sefer, kimse tarafından işgal edilmemiş yerime, uzun bir yoldan dönmüş gibi yerleştiğim zaman taşlıktaki kâtip: «İyi gezdiniz mi Doktor bey?» diye seslendi. «Fena değil; vakit geçirdik!» diye cevap verdim. Fakat onun masası üstündeki saate gözüm ilişip yemeğe daha bir saat kaldığını görünce yeniden dehşete düştüm.

4

Kasabadan Gelen Mektuplar

Öğleden sonrayı uyumakla geçirdim. Anadolu'da bazan Hükümette ve eczahane bahçesinde oturduğum yerde uyukladığım olurdu. Fakat buradaki gibi, entari ile yatakta gündüz uykusu uyumağa vakit neredeydi? Şimdi üç günden beri bunu yapıyordum ve bir rahatsızlık geçirmekte bulunduğum için bana iyi de geliyordu.

Hele bu akşam üstü kendimi her zamandan iyi hissetmekteydim. Hava, yine kapalı olmakla beraber arasıra Haliç'in ve karşı tepelerin üstünde güneş açıyordu. Kolumun ağrısından, garson Koço'nun sözleri üzerine dikkat ettiğim o hafif parmak keçelenmesinden başka bir şey kalmamıştı. Neşem bile yerine gelmiş gibiydi. Köşemden denizi seyrederken: «İstanbul beni iyi karşılamadı amma elbette anlaşacağız.» diye düşünüyordum, şu hastalık ve hele Emin Hulûsi'nin bana oynadığı oyunun perişanlığı geçsin... Benim bir daha anlaşamıyacağım yer ancak o melûn kasabadır!» diyordum.

Evet, şu köşeye alıştığım gibi İstanbul'a da alışacağım. Bir eksiğim kendimi neşeli ve nikbin hissettiğim akşam üstü saatlerinde konuşacak adam bulamamaktı. Onu da arasıra yanıma gelen Koço, şöyle böyle tatmin ediyordu. Bana biraz evvel çalgılı gazinolar hakkında epeyce izahat vermiş ve bunlardan birinde şarkı söyliyen bir kadını tavsiye etmişti. Onların da sırası elbette gelecekti. Fakat ben, kendisine daha ziyade sinemaları sordum. Koço, onları pek bilmiyordu. Yalnız, karısının pek beğendiği bir filmi tavsiye etti. Koço'nun karısının zevkine güvenilemiyeceği için ben önümdeki gazetelerde bir başka film aradım ve bu akşam oraya gitmeğe karar verdim. Demek ki gece garantiye alınmış oluyordu. Cami, müze ve saire ziyaretleri gibi hazırlığa muhtaç ağır eğlenceleri da-

ha sonraya bırakarak şimdilik sinema, çalgı gibi şeylerle meşgul olmalı idim.

Zaten bu oteli eğlence yerlerine, yahut daha doğrusu İstanbul'da geçirmeyi tasarladığım hayat tarzına en yakın bir yerde olduğu için seçmemiş miydim? Son senelerde sık sık İstanbul'a gelip gidenler, orada bana Sirkeci'de yeni ve güzel oteller tavsiye etmişlerdi. Belli etmeden gülmüştüm.

Artık onların yüzlerini görmemek için gündüzleri bile Sirkeci'ye uğramamayı çoktan kafama koymuştum. Defterimdeki büyük Beyoğlu otellerinin adresleri vardı. Heybeli dönüşünde evvelâ onlara uğradım. Fakat türlü türlü lisanlar konuşarak hollerinde dolaşan kadın ve erkeklerin kıyafet ve çehrelerinden, çeşit çeşit salonlar, barlar ve lokantalarının manzarasından ürktüm. Hele bir geniş koridorda kapı zannettiğim bir aynaya yürüyüp de pardesüm, şapkam vesairemle karşıdan kendimin geldiğini gördüğüm vakit âdeta bir dehşet hissettim. Bunların pek yüksek olan paralarının benim için o kadar ehemmiyeti yoktu. Fakat böyle otelde kaldığım müddetçe kendimi milyonlar sarfiyle meydana getirilen o lüks Amerikan filmlerinden birinin artistleri arasına karışarak rol oynuyor gibi görecektim. Halbuki birçok araştırmalardan sonra bulduğum bu şimdiki otelim iyi kötü her türlü konforiyle yine oldukça lüks bir oteldi. Hem de az çok eve benziyen bir tarafı vardı. Yemeğe ve sinemaya biraz zaman olduğu için Koço'yu çağırdım ve sabahleyin bıraktığım mektupları getirmesini emrettim.

* * *

Kâzım Cemile'ninki başta olmak üzere kasabadan gelecek mektupları okumadan yırtıp atmağa çoktan karar vermiştim. Yalnız, işlerimin tam tasfiyesine kadar avukatlığımı yapmakta devam edecek Kör Sami'nin iş mektupları bundan müstesna idi. Zarflar arasında onun yazıhanesinin başlığını

göremeyince ötekileri yine karmakarışık yanımdaki masa üzerine attım. Fakat elimdeki anahtar zinciriyle oynıyarak tekrar pencereden dışarıya bakarken zihnimi bir türlü onlardan ayıramadığımı görüyordum. O zaman düşündüm ki, insan zaflarının ne olduğunu anlıyamıyacak yaşı çoktan geçmişimdir. O da şüpheli ya! Belki bu ilk postayı takımıyle yırtıp atmam mümkün olacaktır. Fakat, postalar birbirini takibettikçe merakım artacağı, irade kuvvetimin derece derece aşınacağı ve nihayet bir gün bu mektupları okumağa başlıyacağım muhakkaktır. O halde nasıl biteceği şimdiden malûm olan bu gülünç oyunu niçin devam ettirmeli? Niçin günlerce, kendimi yorup hırpalamalı?

Yalnız kızımdan ve damadımdan gelen mektubu sahiden yırttıktan sonra parçalarını pencereden dışarı atıyor ve ötekileri birer birer açmaya başlıyordum. İlk elime düşen Müftününkidir; hem bana tesir etmesi için eski yazı ile yazılmış ve şurasına, burasına beyitler serpiştirilmiştir. İlk satırına bir göz attıktan sonra onu da okumamağa karar veriyor ve bir yana koyuyorum. Bu insanlar arasında en çok ona karşı za'fım vardır. Okursam yumuşamak değilse bile bir parça hızımı kaybetmekten ve bunun öteki mektuplara sirayet etmesinden korkuyorum. Ötekiler ihtiyar Hacı Ömer ve Cüce Kalfaya kadar hemen herkesten. Birisi de kendi mektubunun altına İmam Hasan'nı parmağını bastırmış. Bunlar selâm, kelâmdan ibaret mânasız şeyler... Zaten kolum da yine omuzdan doğru bir parça ağrımağa başlamış olduğu için çabuk hepsine bir göz atıyor ve hepsini yırtıyorum.

5

Büyük Suikast

Şimdi kendi çocuğum başta olarak kasabanın elbirliğiyle bana yaptığı yakışıksız suikastı anlatmanın zamanıdır.

Celile'nin öldüğü senenin kışında, etrafa pek belli etme- ;ğe çalışarak, İstanbul hazırlıklarını yavaş yavaş tamamla- .ştım. Fakat bahara doğru Cemile ne olduğu anlaşılamamış ;ırca bir hastalıktan yattı ve aylarca kendini toplıyamadı. rkasından ne çıkacağı belli olmadığı için endişe duydum. ıranıp küçülmüş yüzünde, daha ziyade incelmiş boynunda, :eşli zamanlarında Büyük Ablanın boynuna sarılarak kısık ;siyle uzun uzun ağlayışlarında, arasıra canlanıp başka ço- ıkların oyununa karışır gibi olduktan sonra çabucak yorula- ık yere çömelişlerinde, o zamanki ruh halime göre, anasızlı- ın bir tesirini görmemek mümkün olmuyordu. Geceleri, has- alığı esnasında bir saat onu bırakmamış olan Büyük Ablanın ırtına yapışıp uyuduğunu gördükçe cesaretim kırılmakta idi. ;unun için bu ay, gelecek ay, diye yolculuğu sonbahara kadar ttım. Halbuki sonbaharda ikinci harb başladı. Memleketin ıe olacağı belli olsun diye hareketimi bir zaman daha gecik- irmeğe mecbur oldum. Derdim gitgide kötüleşti. İstanbullu- ar borç harç Anadolu'nun ötesine, berisine kaçışırlarken be- ıim elimde saz gibi bir öksüz çocukla oraya gitmem, bana ;ılgınlık gibi göründü.

Daha sonra harb rejiminin getirdiği çeşit çeşit kargaşa- lıklara, sıkıntılara, salgınlara göre kazanın bütün ileri gelen- leri gibi, bana da yeni yeni vazifeler ve işler çıktı.

Beni bu kadar tutan ve kendilerinden sayan insanlara karşı kaçaklık yapamazdım. Yaptığımı farzetsem, daha as- kerlik yaşımı bitirmediğim için orduda çalışmaya gitmem lâ- zım gelir ve tabiî memnunlukla giderdim. O zaman paşa dö- küntüsüne benziyen işlerim gibi Cemile de büsbütün ortada kalırdı. Böylece parmaklarımı makinenin çarkına kaptırınca bir daha kendimi kurtaramadım; yeni duruma göre beni her çeşitten yeni yeni düşünceler ve ihtiraslar yakaladı. Âdeta zaman duygusunu kaybettim. Öyle ki bu kargaşalık arasında sürüklenip giderken aradan yıllar ve yıllar akıp geçtiğini bir

gün Cemile'yi, Karasekili çiftliğinin arkasındaki çeki yolunda anasınınkini geçmiş boyu ile çağla koparırken görünce, göğsüme yumruk gibi bir şey çıktı. Ben farkında olmadan kızım on yedi yaşına girmişti.

* * *

Şikâyet ettiğim suikast işte bu senelerde hazırlanmıştır. Biz, beşinci kolu, tepelere nöbetçiler çıkararak, havadan beklerken, o, benim evimin içinde sinsi sinsi çalışıyormuş.

Celile'nin ölümünden sonra dostlar beni ve Karayamuklar kabilesinin hakkı saydıkları serveti kaçırmamak için o gülünç evlendirme komedyasına girişmişlerdi... Tutmadığını, tutmıyacağını görünce dostlar peşimi bırakıyorlar, Karayamuklar da öyle yapar gibi görünüyorlardı. Fakat onlar, sadece tâbiye değiştirmişlerdir. Büyük balık kendini kurtarmışsa küçük balık, çocukluğunun bütün aczi ve bütün çılgınlıklarıyle ortadadır; Cemile'yi yakalamak lâzımdır.

Harb yıllarında ortalıkta taş yağar, kıyamet koparken Karayamuklar eşkıya gibi pusuya yatıyorlar; Cemile için kendilerinden boy boy erkek çocuklar hazırlıyorlar, vaktiyle Hacı Müslim beye olduğu gibi şimdi de bana bir yabancının yanaşmasını önlemek üzere beni âdeta bir çember içine alıyorlar; türlü desiselerle evime sokuluyorlar; kendime en yakın bildiğim insanların hepsini en zayıf taraflarından, kimini menfaatle, kimini merhametle avlıyorlar. Suikast, o kadar hain bir sinsilikle yürütülmüştür ki, Karayamukların ayrı ayrı çalışan kolları bile birbirlerinden haber alamamışlar, aldıkları zaman da susmuşlardır.

Ben, harb devri kargaşalarını takibeden demokrasi devri kargaşaları arasında cereyandan cereyana sürüklenir, bir yandan doktor, bir yandan politikacı ve aynı zamanda da iş adamı olarak hayatımı sürerken, ateş bacayı sarıyor.

Nihayet, vaktiyle biçare Hacı Müslim beye olduğu gibi ben de yanık kokusunu aldığım zaman iş işten geçmiştir. Karabağlı Yenge, yine yakasını, paçasını yırtmağa, ağzını huni gibi havaya kaldırarak münafık ve iftiracılara karşı Arapça ve Acemce korkunç beddualarla ulumağa başlayınca ben de onunkinden korkunç bir sesle:

«Mâlûm... mâlûm. Hadi artık seni gözüm görmesin» diye bağırıyorum.

Bu suikastte beni asıl kudurtan şey altına hücum koşusunda muvaffak olan oğlanın şahsıdır, daha doğrusu anasıdır. Koşuya Şoşo'nun kasabada yeni açılmış Ziraat Bankasında kâtip olan oğlu Engin'e kadar bir alay Karayamuk girmiştir. Belki kendimi zorlıyarak ona bile katlanabilirdim. Fakat birinciliği alan: saz şairi Âşık Feyzi'nin ve yedi denizin artığı meşhur Andelip hanımın torunudur.

Andelip hanım, beni avlamaktan ümidini kesince Cemile'ye kancayı takıyor. Kendisini vaktiyle İzmir'den dayakla koğmuş sarhoş zâbitten olan ve o zamana kadar nerede, kimin yanında sürttüğü belli olmıyan oğlunu buluyor. Harb esnasında ikide bir İstanbul'a gidip gelerek ve kasabadan götürdüğü yiyecek maddelerini orada, oradan getirdiği döküntü manifatura eşyasını burada satarak oğlana, sahte olmadığına dahi hiçbir zaman inanamayacağım bir eczacı diploması temin ediyor ki göz diktiği firma için bundan daha âlâsı da akla gelmezdi.

Bu hazırlıklardan sonra Andelip Hanım, oğlunu yanına getirtiyor, eşi, dostu araya koyarak onun üç, beş ay eczahanede Cüce Kalfanın yanında çalışmasına müsademi rica ediyor. Bu, onun, babasından kalan mirasla bilmem hangi vilâyette açacağı eczahane için bir nevi staj olacaktır. Cüce Kalfa da son zamanlarda işlerin çokluğundan sızıldanmağa başladığı

için razı oluyorum. Oğlanın çehresi ilk zamanlarda bana emniyet vermiyor. «Andelip hanımın oğlu olduğu için bana görünüyor olmalı!» diyor, zaten o günlerde işlerim başımdan aşkın olduğu için üzerinde de pek durmuyorum. Yani şehzade, Galata hazırcılarından alınmış kompleksin üstüne geçirdiği eczacı gömleğiyle berber çırağı gibi briyantinden parıl parıl yanan lüle lüle saçlarıyle şimdiden tezgâhın yanındaki kasada oturmakta, deliğinden bakan fındık sıçanı gibi endişeli gözlerle benim giriş çıkışlarımı seyretmektedir.

İşi haber alınca rezaleti sevmediğim için Cüce Kalfayı muayenehaneye çağırarak: «Söyle ona, çabuk çıksın ve bir daha gözüme görünmesin!» diyorum. Cüce Kalfa, boyuna, bosuna bakmadan şefaatçiliğe kalkıyor. Cücenin babasına rahmi olmadığı halde onu bir zamandan beri bana niçin methetmekte olduğunu anlıyor, elimle kulağına yapışacak gibi yaparak: «Sen de beraber... Hemen pılıyı pırtıyı topla!» diye bağırıyorum. Cüce, durumun dehşetini görerek ayaklarıma kapanıyor. Başka bir kalfa bulunca o işi yine yapmak kararıyle onun kalmasına razı olmuş görünüyorum.

Sonra, Tahir'in arabasına atlıyarak Karasekili çiftliğine gidiyorum. Ablaların üçünü de karşıma dikerek istintaka başlıyorum. İlkönce üçü de gözleriyle beraber karanlıklaşan çehrelerin ve uzıyan üst dudaklarıyle taş gibi dimdik ve hareketsiz duruyorlar. Nihayet, büyük abla, utana utana itirafa mecbur oluyor. Yirmi yıl evvelki aynı oyun yine aynı çiftlikte, aşağı yukarı aynı şekilde tekrar edilmiş ve onlar buna merhametle göz yummuşlardır. Karabağlı ile Cüce Kalfaya yaptığım muameleyi onlara aynen tekrar ediyorum. Sade bir daha bu kadınların gözleriyle karşılaşmamağa azmetmiş gözlerle etrafa ve havaya bakarak: «Yapmamalıydınız. Beni Andelip hanıma satmak size yaraşmazdı!» diyor ve çıkıyorum.

İş böyle açığa vurulunca şefaatçilerin geçidi başlıyor. Hatırını saydığımı tahmin eden bütün dostlar birer birer ge-

liyorlar; birbirini seven iki genci ayırmanın doğru olmıyacağını söyliyerek bana yalvarıyorlar, bazıları hattâ Cemile'nin hayatı tehlikeye gireceğini haber veriyor.

Bu insanları bir parça da anlamak ve mazur görmek lâzımdır. Ben halk gözünde **Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin**'deki aşktan anlamayan kalbsiz babayım. Dünya kurulalı beri bütün edebiyatçılar kızını çobana vermek istemiyen krala karşı ittifak etmiş değil midir? Çobanın düdüğü, türlü lüksler içinde yetişmiş şımarık bir kralı bir geceden fazla oyalamağa ve mesudetmeğe kıyafet edermiş gibi! Biçare kral, kızını reddedip çobanın koynuna kendi girecekmiş gibi!...

İlk heyecandan sonra hiddet ve şiddeti bırakmıştım. Bu iş için bana gelenleri, önüme bakarak sükût içinde dinliyor ve kinden de daha gaddar bir köylü küskünlüğü ile kara listeme yazıyordum.

En son Cemile ile konuştum. Bir parça ümidim ondaydı. Fakat onu herkesten ziyade kendime yabancı buldum. Halbuki anasının ölümünden sonra bir dediğini iki etmediğimi; kocaman bir genç kız olduktan sonra da onu hâlâ çocuk göziyle görerek omuzlarıma bindirip hoplattığım; geceleri odasına girerek açık yorganını örttüğüm; sabahları koynuna girerek el şakaları ettiğim için ona aynı zamanda da analık ettiğimi ve anlaştığımı hayal etmiştim. Alnımda iri ter damlalariyle onu karşımda durdurarak derdimi anlatmağa çalıştığım zaman, beni anlamamağa evvelden karar vermiş gibi bir tavırla boynuğu eğiyor, cam gibi donuk gözlerle yan yan duvarlara bakıyordu. Bu sahneler bir kaç gece üst üste tekerrür etti. Sonunda birdenbire ağlıyarak ve kendini öldüreceğini söyliyerek dışarı kaçtı; odasına kilitlendi.

Kendini öldürmek mi çocuğum? Ne münasebet? Andelip hanımın gelini mi olmak istiyorsun? Âlâ... Sevgilini eczahanede büyük babanın koltuğuna, Andelip hanımı Yenimahelledeki evimizde annenin eski odasına yerleştirirsin... Ne güzel olur, ne güzel!

Birkaç hafta içinde her şey olup bitiyor. Düğünde bir

maske gibi artık hiçbir kimseye karşı değişmez sâkin bir çehre ile tebrikleri kabul ediyor ve üç gün sonra da İstasyon Parkının önünden trene biniyorum.

— Nereye mi? Bizim memleketi şöyle bir dolaşmağa. Zembille gökten inmedik ya. Bizim de bir memleketimiz var... Yirmi beş yıla yakındır vücudumun orasında, burasında türlü hastalıklar birikti... Bizim de nabzımıza, kalbimize, kanımıza bakacak biri lâzım değil mi ya? Bizim de bir canımız var, bir vücudumuz var! Ne kadar zaman mı? Belki pek az... Belki biraz uzun... Allah mıyım ben... Nereden bilirim?

İstasyon Gazinosunun önü hiçbir zaman görülmediği kadar kalabalıktır... Kızımdan, kaynanasından, kocasından, İmam Hasan'a kadar bütün kasaba, birbirini vagonların altına kakıp yuvarlanıyor.

Geç kaldığım için ancak yalancı bir gülümseme ile, acele acele elleri sıkacak kadar vaktim kalmıştır. Tren kalkarken uzun boynunu daha ziyade kaldırarak elleriyle vagonun penceresine yapışır gibi bir hareket yapan Müftüye biri çarpıyor: havaleli ince vücudunu, mihveri üzerinde, birkaç kere döndürüyor. Bağrışarak kollarına yapışıyorlar. Buna bakmakla meşgul olduğum için kızımın kollarını sallıyarak verdiği selâmı vaktinde görüp mukabele edemiyorum.

6

Akşam Üstleri ve Geceler

Temmuza yaklaştığımız halde havalar daha düzelemedi. Kâh yağmur yağıyor, kâh deli bir rüzgâr... Koço Adalara, Boğaza akın akın göçler başladığını söylüyor. Belki daha sonra ben de ikişer üçer gün orayı, burayı dolaşırım. Fakat şimdilik öyle bir niyetim yok... Emin Hulûsi'nin azizliği programımı altüst etti. Yenisi yapılıncaya kadar buradan kıpırdanmamalıyım. Bakalım şu kolumun ağrısı da büsbütün geçsin.

Zaten İstanbul'un en civcivli yerinde değil miyim? Yıllardır hasretini çektiğim Beyoğlu. Burada çok değişiklikler oldu-

ğu muhakkak. Fakat yine de eskiden daha bir başka türlü idi gibi geliyor bana. Meselâ otelimin çok yakınındaki Tepebaşı Bahçesini görünce bir köylü hayretiyle: «Sakın yanlış bir yer olmasın. Orası koru gibi bir yerdi!» diye hâtıralarımı yokluyorum. O zaman, dalları birbirine barışmış küme küme ağaçlar vardı. Aralarında kol kola kadınlar, erkekler gezerdi. Karpuz fenerlerle donanmış dalları altındaki takım takım masalarda kadınlı erkekli aileler. kuytu köşelerde kollarını birbirine dolamış çiftler. orkestra dinliyerek akşam yemeği yerlerdi. Haydi onların hiçbiri kalmadı diyelim. Fakat altlarındaki arsaya ne oldu? Neden bu kadar daraldı? O ağaçlar, yollar v.s. den başka şu köşede bir de koskocaman bar vardı. Emin Hulûsi ile beraber, kılık kıyafetimizden utanarak. bir iki kere kapısından kafamızı uzatmıştık. Bugün, onun en lüks masalarına Emin Hulûsi ile oturacak. en gözde Avrupa artistlerini şampanya içmeğe dâvet edecek halde İstanbul'a dönüyorum. Fakat o, takımıyle kayboluyor ve yerinde üç, beş karış toprakla birkaç tane merdiven basamağı kalıyor. Biçare Emin Hulûsi'den ise o kadar da kalmadı! Müftü gibi senli benli olmağa başladığımız ihtiyar Koço'ya alay ederek soruyorum: «Yahu, o nasıl Tepebaşı? Gelirken baktım. Cami avlusu gibi bir yer!... Güneş açmış... Üç, beş çocuk koşuyor... Kenarındaki sıralarda hamallar, sokak satıcıları bitleniyor!».

Koço: «Tepebaşı'nın daha iyisi başka yerlerde Doktor bey» diyor ve içini çekerek parmaklarıyle para işareti yapıyor. «Amma çok para ister... O ki para var, her şey var... O ki para yok... Benim gibi hiçbir şey yok.»

Bir şey söylemeden gülüyor, başımı sallıyorum, para olduğu halde de, birçok kimseler için, yine hiçbir şey yok olduğunu biçare Koço anlamıyor.

Bu ihtiyar Rum garson ile ahbaplığı ilerletmekteyiz. Onunla konuşmalarımızın, çok eskiden, kasabada henüz yapayalnız olduğum zamanlarda Muvakkithane bahçesinde Müftü ile olan konuşmalarımıza benziyen bir tarafı var.

Öğle uykuları artık âdet oldu. Kasabada, hele son on, on beş yıl içinde, durmadan işliyen bir değirmende yaşadığımı,

şimdi hâlâ gözlerimi kapadıkça beynimin içinde işittiğim uğultudan anlıyorum. Muayenehanede, dairede, partide, İstasyon Gazinosunda, ne bileyim daha nerelerde durmadan dert dinledikten ve çene çaldıktan başka sokakta da önüme gelenle selâmlaşmadan, konuşmadan bir adım atamaz hale gelmiştim. Onun için bir zaman Emin Hulûsi'nin ve İstanbul denizinin sesinden başka ses dinlememek, programımın başında geliyordu. Emin Hulûsi biçaresini dinledik; açık pencerede yattığımız geceden beri İstanbul denizinin sesini de dinlemekte devam ediyoruz.

Programımın bir maddesi de kasabalılara rastlıyabileceğim yerlerden; Sirkeci, Kapalıçarşı, Mercan yokuşu gibi onların toplu bir halde oturdukları, yahut parmak parmağa tutuşarak dolaştıkları semtlerden kaçmaktı. Çok şükür, bunu yapıyordum. Fakat öğle uykularından sonra holdeki köşeme, Müftününkine benzememekle beraber hiç de fena olmıyan çayımı getirttiğim zaman korkunç bir konuşma ihtiyacı hissetmekteyim. Bu saat, kasabadaki İstasyon Parkında münakaşaların kızıştığı, bazı şakaların dayaklara gidilecek derecede koyulaştığı saattir. Son yıllarda pullu ve damgalı zarflar içinde gelen uydurma mektuplara, başlıklı resmî kâğıtlara daktilo ile yazılmış ve uydurma mühürlerle damgalanmış mahkeme celplerine inanacak sâf adam kalmamıştı. Artık gazinoda otururken sahici mektup alanlar bile: «Kimmiş o beni aldatmak istiyen açıkgöz, bakalım!» diye kurnaz kurnaz etrafına bakınıyor, zarfa el sürmekten çekiniyordu. Hattâ birkaç ay evvel vergi memuru Hasan efendi vilâyetten aldığı bir mektup ile içindeki ehemmiyetli bir makbuzu: «Yahu, bana baksanıza... Bende enayi gözü var mı?» diye bakmadan yırtmış ve utancından üç gün gazinoya uğrıyamamıştır. Şimdi adam aldatma usulü değişmiştir. İstasyon Gazinosunun hasır koltuklarına konan keçe yastıklara, renkli tebeşirle resimler yapılmakta ve dikkat etmeden bunlara oturan adamın, dönüşte koluna girilip en önden yürütülerek, pantalonunun arkasına yapışmış eşek, horoz şekillerine güllünmektedir. İşte o dinlendirici uykulardan sonra şiddetli bir konuşma ihtiyacı duyduğumu söylediğim akşam

saatlerinde, muntazaman okuduğum gazetelerin son haberlerine göre Koço'ya dahil ve hariçteki siyasî durumun tahlillerini yapıyorum. O da bunlardan kendine göre neticeler çıkarıyor, haberler kötüleşir gibi oldukça gözlerini titretip düşünerek meselâ biraz kalay, yaka düğmesi, v.s. alıp bir tarafa koymanın ihtiyatlı olacağını söylüyor.

Koço, harb senelerinde, seyyar çırçır olan kayınbabasından kalan birkaç kutu yaka düğmesiyle yaptığı küçük ölçüde bir harb vurgunculuğunun tadını hâlâ unutamamıştır. Anlattığına göre bara, baloya gidecek harb taciri müşteriler son dakikada yaka düğmelerini bir türlü bulamazlar, Koço, kendininkileri yarım lira, bir lira gibi büyük paralara satarmış.

Yine Koço'dan öğrendiğime göre yaz geceleri buraları da fena olmazmış. Komşu bahçelerdeki varyeteler, sazlar çok iş yaparlarmış. Fakat yağmurdan hâlâ açılamıyorlarmış.

Koço ile konuştuğumuz gören otel kâtibi de bazan yanımıza geliyor, benim köşe, âdeta küçük bir aile toplantısı şeklini alıyor. Yalnız, ne yazık ki daha rahat konuşmak için onları oturtmak ve bir şey ısmarlamak kaideye uymuyor.

Gecelere gelince, mektebe devam eder gibi muntazaman sinemalara gitmekteyim. Kasabada da arasıra arkadaşların zoriyle bunu yapardım. Rizelinin Gazinosu arkasındaki Bahçe Sineması yaz geceleri serin olurdu. Fakat gündüzden çok yorgun olduğum için oyun başlar başlamaz uyur ve ancak arada bir film kopup ahali bağırmağa başlayınca uyanırdım. Bununla beraber Rizelinin kilo hesabıyle getirttiği filmler ters yapıştırıldıkları zaman bile güç farkedilecek kadar eski oldukları gibi mehtaplı gecelerde kavakların gölgesi perdeye vurunca daha da soluklaştıklarından pek bir şey kaybetmiş olamazdım. Zeki bir adam olan Rizeli, buna çare olarak ikide birde perdeyi bahçe hortumiyle sulardı.

Gazete, fıkra ve karikatürleri İstanbul sinemalarında salon kararır kararmaz birtakım kadın ve erkeklerin birbirlerine sarıldıklarını ve müşteri arıyan bazı yolsuz kadınların erkeklere musallat olduklarını sık sık söylerler. Ben, gittiğim sinemalarda, çok dikkat ettiğim halde, böyle bir şeye tesadüf

edemiyorum. Nasıl ki gece Beyoğlu sokaklarında da pek öyle şikâyet edilecek bir ahlâksızlık göze çarpmıyor. Belki Koço'nun da dediği gibi ahali, yazlıklara gittiği ve aynı zamanda da havalar tamamıyle düzelemediği için büyük cadde, hüzün verecek kadar tenhadır. Çıkış vakitlerinde sinema önlerinde biraz kalabalık görülüyor, fakat halk yangından kaçar gibi tramvaylara ve dolmuşlara koşarak üç, beş dakika içinde cadde yine eski haline dönüyor. Acelem olmadığı için sinemadan sonra yavaş yavaş Taksim Meydanına kadar çıkarak Âbidenin etrafında birkaç kere dönüyor, sonra yine aynı ağır adımlarla Tünel'e kadar iniyorum. Hattâ bazan bu yürüyüşü iki defa da tekrar ettiğim olmaktadır. Yine gazetelerin bilhassa bu saatte yalnız erkeklere musallat olduklarından şikâyet ettikleri kadınlardan da eser yoktur. Bazan kapalı dükkânlar arasındaki çalgılı bir gazinodan birkaç kadın ve erkeğin şarkı söyliyerek, yahut kavga ve küfür ederek çıktığı görülüyor; sarhoş bir kadını ağlıya ağlıya kaldırım kenarında bir otomobile bindiriyorlar; ayaklarını sürüye sürüye yürüyen fakir kılıklı bir adam karşı kaldırımda durup bakıyor. Hepsi bundan ibaret.. Bazan da köşebaşlarının birinden bir kadın çıkıyor; fakat musallat olacak adam aramak şöyle dursun tam tersine kendisini kovalıyan birinden kaçar gibi koşa koşa bir köşede kayboluyor. Otelime dönmek için tanımadığım birçok ara sokaklardan da geçtiğim halde bunlardan birine tesadüf edemiyorum.

Ancak etsem ne olacaktır? Bu noktada açık olmalıyım. Celile öldükten sonra ben esaslı bir rota değişikliği yapmağa savaştım. Olmadı. On sene sonra buna ikinci bir defa, son bir defa teşebbüs ettim. Oldu. Bu değişikliği ben elbette kasabadaki yatağımla Tepebaşı'ndaki otelin yatağını birbiriyle değiştirmekten ibaret tasavvur etmedim. Bunun elbette birtakım neticeleri olacaktı ve onları evvelden kabul etmek lâzımdı.

Celile'den sonra tekrar evlenebilirdim. Evlenmedim. Birçokları gibi hırsızlama çapkınlıklar yapabilirdim; yapmadım. Ahlâk mı? Halk efkârı korkusu mu? Meslek disiplini mi? Fırsat yokluğu mu? Maddi menfaat v.s. gibi bir hırsın bütün öte-

ki hırsları yutacak bir hastalık halini almış olması mı? Yoksa sadece bir yaratılış ve mizaç meselesi mi? Neticede bunlardan birkaçının, yahut hepsinin azar azar payları olabilir. Fakat hiçbirini beni başkalarının tanıdığı ve kendi tanıdığım adam olmağa cebretmiş olmak kudretinde göremiyorum.

Ben, bugün Anadolu'daki yirmi beş yılının tam tasfiyesini yapmış ve hiçbir kimseye karşı hiçbir hesabı kalmamış, tamamiyle hür bir insanım. Yeni bir hayatım olacaktır. Yarının tam şeklini bilmek kimseye verilmemiştir. Fakat bu noktada kendime tam hazırlıksız da diyemem. Değil yalnız son on senede, hattâ Celile sağken, birbirimize karşı heyecanlarımızı kaybettikten sonra zihnimden gelip geçmiş birçok şeyleri birer hazırlık saymak lâzımdır. Bahsettiğim tam tasfiyeden sonra yeni hayatım, sadece askerden dönen adamın hayatı olacaktır. Nişanlıları vardı; tasarladığı şeyler vardı. Ben, elbette Beyoğlu Caddesinde kadın aramağa çıkıyor değilim. Fakat gecenin birinde Celile'nin öldüğü gece Hacı Ömer'in evinde kinin iğnesi vurduğum Esma'ya benzer biri çıkar ve onun gibi bileklerime yapışarak aynı ıslak ve ateşli ağzıyle «Öldürme beni!» diye kıvranacak olursa öldürmemek için elbette ciddî bir sebep tasavvur edecek değilim.

7

Çalgı, Mısır Takımı ve Kemancı

Nihayet havalar açıldı, ortalığı basan boğucu sıcaklarla beraber otel civarındaki bahçelerde Koço'nun anlattığı gibi hayat da başladı. Ben, sıcaklara idmanlıydım. Fakat çalgıların dozu şimdilik bana bir parça fazla gelmekteydi. Daha doğrusu kendileri değil de hoparlörlerin pek mübalâğalı bir surette şiddenlendirdiği sesler! Fen, gerçekten hârikalar yapmıştı. Odamızda don paça dolaşırken, lâvaboda soğuk su ile başınızı yıkarken gazinoda klârnetle yapılan hüzzam taksimini bütün ilâhî hüznüyle ve klârnetin borusunda biriken tükrüğü dışarı atmak için arasıra çalgıcının yaptığı zorlamalara

kadar bütün incelikleriyle dinlememizi sağlıyor. Fakat rahatsız olduğunuz zaman dinlememenize bir çare bulamıyordu. Hem de başka gazinolardaki başka çalgılarla bir arada olmak üzere. Fakat Ebenin evindeki minarede leylekle karşı karşıya düşüncelere daldığım yalnızlık gecelerinden, Dereboyu uçurumu üstündeki evimizde Hacı Müslim beyle karşı karşıya ticaret ve tasavvuf konuştuğumuz ilk evlilik gecelerimden itibaren yirmi beş yıl hasretini çektiğim bu şeylerden şikâyet edecek elbette ben değilim. Bir gece, yine Koço'nun hararetli tavsiyesiyle bu bahçelerin en kalabalıklarından birine gitti. Arka sıralardaki masalardan birine oturdum. Program gerçekten zengindi: Büyük bir saz heyeti; solo yapacak iki meşhur okuyucu; ondan sonra da rakkaseleriyle beraber Mısır'dan yeni gelmiş bir Arap takımı ve daha başka varyeteler...

Yerime oturduktan biraz sonra sahnenin önündeki garsonlar arasında Koço'yu görür gibi oldum ve biraz sonra kaybettim. Geceleri oteldeki işini bitirdikten sonra burada çalışmağa geldiğini zannetmiştim. Meğer biçare, o kalabalığın içinde beni arıyormuş. Nihayet buldu; telâşla:

— Kalkınız Doktor bey... Kalkınız... Ben bilir idim ki siz güzel yer bulamıyacaksınız.

Arka sırada oturmak bana yakışmazmış; bu, kendisi için ayıp olurmuş!

Koço. Tepebaşı'nda kendisini ev sahibi sayıyordu... Beni en ön sıraya götürdü; baş garsona âdeta merasimle takdim etti. Bütün yerler dolu olduğu için öteki garsonları birbirine katarak ve birçok kimseleri yerlerinden oynatarak benim için yer açtırdı, beni yeni bir masaya yerleştirdi; iskemleyi beğenmiyerek bir de koltuk getirtmeğe kalktı. Koltuğu havada elden ele geçirirken birinin başını yarmalarından korkarak şiddetle reddettim. Koço, garsonlara beni ayrı ayrı tavsiye etti.

Bunları fazla bulmakla beraber İstasyon Parkında ve her yerde beni daima baş köşeye oturtmak için yapılan gayretleri hatırlıyarak biraz da müteessir oldum.

Bütün bu ikramlar bir sade kahve ile geçiştirilemiyeceği için listeden pahalıca bir içki seçtim. Başımda bekleyen Koço,

bunun hovarda mirasyediler için bir kazık olduğunu kulağıma fıslıyarak bir başkasını söyledi ve hesapta tenzilât yapmalarını da ayrıca garsonlara tembih ettiğini bana haber verdikten sonra otele döndü.

Arasıra bizim Belediye Gazinosunun sahnesine uğrıyan saz heyetleri çok çok üç, veya dört kişidir. Bazan ikiye kadar indiği de olur. Burada karşımda kadınlı, erkekli yirmi kişi oturmaktaydı. Onlar, çalıp söylerken cebimden çıkardığım gazetelere usulca bakıyor, artistlerin her gün çıkan sıra sıra resimlerinden kimlerin kimler olduğunu tanımağa uğraşıyordum. Bunu uzak tahminlerden ileriye götürememekle beraber birkaç defa bizim kasabadan geçmiş bir kemancıyı gayet iyi tanıdım. Zaten daima sırıtıyor gibi görünen ve durmadan oynıyan gayet kara ve ince uzun esmer yüzü, şehlâ gözleriyle unutulacak gibi de değildi. Her turnede ya hâsılat azlığı, yahut kavga yüzünden trup çabucak dağıldığı için kendisi son konserlerde on, on iki yaşındaki parmak gibi kara kuru kızıyle sahnede yalnız kalır; asıl düşünürüm Âşık Feyzi gibi kendi çalıp kızını söyletir ve hattâ oynatır; fasıl aralarında aşağıdaki sarhoş masalarına inip ahbaplık ederek meze artıklarıyle karnını doyururdu.

Bir zaman sonra çalgıyı bırakıp en hatırlı okuyuculardan sinema yıldızları gibi enine boyuna bir güzel kıza gözüm dalarken bizim Belediye Gazinosu sahnesinde bir başına uyuklıyarak babasını bekliyen kirli entarili kara kuru çocuğu tanımayım mı? Kimde cevher olduğu belli olmuyor.

Kemancı, smokini ve lostrin iskarpinleriyle Avrupa diplomatları gibi bir adam olmuş, fakat eski sululuğu da bırakamamıştı. Arasıra coştukça milletvekili adayları gibi her gün gazetede resmi çıkan saygı değer bir fasıl heyetinde üye olduğunu unutuyor, kemanıyle beraber sahneden tepemize fırlıyacak gibi hareketler yapıyor; vazifesi olmadığı halde birdenbire okuyuculara karışarak şarkı söylüyor ve durmadan ön sıraların müşterilerine gülüyor, işaretler yapıyordu.

Bizim saz heyetinden sonra Arap sanatkârlarının danslı konseri başlıyacağı fâsılada kemancı da, biraz evvel Koço'nun

yaptığı gibi oturduğum yerde beni bulmağa gelmesin mi? Meğer ön sıranın gedikli müşterileri arasında başımın parladığını görür görmez beni derhal tanımış; işaretlerden bir kısmı bana imiş; gözleri biraz şaşı olduğu için farketmemiştim. Kemancı, ön sıralardaki masaların hepsine dâvet edildiği halde beni tercih ediyor. Biraz evvel hatırlılar sınıfının en önüne benim için ayrı bir masa getirilmiş olmasına canı sıkılıyor gibi olanlar şimdi kemancının bu iltifatına bakarak beni milletvekili, polis müfettişi gibi ehemmiyetli bir adam sanıyorlar.

Kemancı, kendine ve kızına verdiğim aspirin ve asidlâktiklere kadar her şeyi hatırlıyor ve bu hatırlayışların her birinde zorla ellerimi öpüyor. Sonra, beni yanındakilere Anadolu'nun en büyük doktoru ve en kibar adamı olarak takdim ediyor; masalarda şişeler ve meze tabakları şangırdayıp devrilerek eller sıkılıyor; coşkun sarhoş gösterileri oluyor. Ben de onu Anadolu'da her geçtiği yerde törenle karşılanan en büyük ve kibar artist olarak takdim ve tasvirde kusur etmiyorum.

Kemancı, bunu işitince büsbütün coşarak boynuma sarılıyor, böylece büyük doktorla büyük artist kucaklaşıp öpüşüyoruz. Ben ona rakı ısmarlıyorum. O da bana kendi hesabına donanmış bir tabak karışık yemiş getirtiyor.

Komşu masalardaki yeni dostların iştirakıyle bir ufak meclis kuruluyor ve İstasyon Parkındaki gibi bu meclise kendimi reis olmuş görüyorum. Mevzu: alaturka ve alafranga musikidir. Kemancı, beni aynı zamanda musiki üstadı diye de takdim ettiği için fikrimi soruyorlar.

Kasabada hükümet ve parti safında bulunuşum beni daima inkılâp esaslarını ve bu arada alafranga müziği müdafaaya mecbur etmiştir. Fakat burada böyle bir vazifem olmadığı için umumî temayüle uyarak alaturkayı methediyorum. Kemancının işi tadında bırakmıyarak ikide birde beni öpmesi ve bunun etrafındaki sarhoş dostlara da sirayeti tehlikesi olmasa bu meclis daha da hoş olacaktır. Kaç gündür kendimi sokaklarda bir dağ başında gibi yalnız gördükten sonra bu coşkun samimiyete karşı kendimi korumam kabil olmuyor. Bir parça da

içkinin tesiriyle yüreğimde tatlı ve sıcak bir heyecan dalgası kabarıyor. Az sonra Mısır çalgısı başlayınca, ne alafrangaya, ne alaturkaya benzetememekle beraber, gözlüklerimin arkasında gözlerimin yaşardığını hissediyorum ve ağlıyorum. Hem de neye; Emin Hulûsi'ye, Mısır takımı ve Emin Hulûsi! Nereden nereye? Fakat haydi öyle olsun...

* * *

Mısır trupu, nedense tam takım gelemediği için, bizim kemancı, onlara da yardım edecekti. Bunun için perde açılacağına yakın acele acele bize veda etti. Biraz sonra sahnede halkın alkışlarına Araplarla beraber o da ayağa kalkarak teşekkür ediyor ve onların bambaşka şarkılarını asla yadırgamadan, hattâ onlardan iyi çalıp söylüyordu. Mısır filmlerinde oynadığı söylenen meşhur bir kadın artist meval gibi bir şey okurken birçok defalar Araplar gibi «Allah Allah» diye bağırdı ve bütün bahçe halkını da kendisiyle beraber coşturup haykırttı.

Komşu masadaki yeni bir dostun anlattığına göre Arap trupunun kapitalisti meşhur Mısır mirasyedisi idi. Malını ve servetini satıp savurduktan sonra elindeki son kırıntılarla bu trupu teşkil etmiş: smokinini giyip eline bir tef alarak artistlerin başına geçmişti. Böylece hem para kazanacak, hem de eski hayatını bir dereceye kadar devam ettirecekti.

Zavallı adamda pek öyle mirasyedi hali yoktu. Daha ziyade defterlerinden başını kaldırmıyan kırk, kırk beşlik korkak ve mahcup kalem kâtiplerine benziyordu. Fakat bu usluluk ve mazlumluk, geçirdiği fırtınadan kalan bir sersemlik de olabilirdi. Trup, bu gece bu bahçede büyük sükse ile ilk konserine başlamıştı. Mirasyedi kapitalist, sırtını kamburlaştırarak parmaklarıyle hesap yapar gibi hafif hafif tepe vururken şiddetli alkışlar oldukça vecd ile gülümsüyor, «Maşallah, maşallah, çok şükür» diye dua eder gibi dudaklarını oynatıyordu.

Kemancı, beni oyundan sonra tekrar görmeğe geleceğini, hattâ kızını da elimi öpmeğe getireceğini va'detmişti. Yeni yıldızı, sahnede parıl parıl yanan kremleri ve boyaları ile ya-

kın görmek fena olmıyacaktı. Fakat babasının gösterdiği büyük kibarlığa rağmen sonunda ne çıkacağı bilinemiyeceği için, rakkaseler ve fasıl heyeti kızışırken, ben, usulca bahçeden çıktım. Bunda isabet ettiğim de ertesi gün belli oluyordu. Ben, her zamanki gibi holdeki köşemde otururken Koço'nun yanında kendi gibi ihtiyar bir garson beriliyor, bana bakarak aralarında konuştuktan sonra tereddütle yanıma geliyorlar, öteki garson utanmış bir çehre ile arkada duruyor; Koço, utana sıkıla benden birçok aflar diledikten sonra kemancının karışık yemiş tabağı için kasaya bir liradan fazla para vermediğini, geri kalan iki lirayı arkadaşının gündeliğinden kestiklerini bana haber veriyordu.

8

Büyük Gece

Koço'nun tavsiye ettiği tuhaf isimli ıçkiye sarhoşların zorla ikram ettikleri daha başka içkiler de karışınca ben, adamakıllı sarhoş olmuştum. Girmiyeceğimi bildiğim halde otelin merdivenlerine kadar yürüdüm; sonra geri dönerek Taksim Meydanının yolunu tuttum. Oteldeki köşem gibi orada İnönü Gezisinin bir tarafındaki bir kanapeye de birkaç geceden beri ayağım alışmağa başlamıştı. Biraz yağmur çiselediği zamanlarda bile ağaçların altına oturuyor, bir sigara yakıyordum.

İlkönce sokaklarda göremediğine hayret ettiğim gece güzellerine ben de tektük tesadüf etmeğe başlamıştım. Anlaşılan onlar, ara sokaklarda, yahut içerlek kapı kemerleri altında birdenbire görülemiyecek bir yerlere siper oluyorlar, kaldırımlarda ayaklarını sürüyerek ağır ağır yürüyen birini gördükleri vakit meydana çıkıyorlardı.

Ben, anahtar zincirimi, o çantasını sallıyarak sallana sallana ve bazan bir şarkı mırıldanarak birbirimize doğru geliyorduk. Fakat tam karşılaşacağımız zaman benim yürüyüşüm birdenbire sıkı bir asker yürüyüşüne tahavvül ediyor ve as-

ker geçitlerinde komutanı selâmlıyan er gibi sert bir bakışla geçip gidiyorum. Bunlardan bir tanesi vardı ki uzaktan gelişini fener altlarından geçerken saçlarının sarı bir alev gibi tutuşmasından farketmekteydim. Açık renk bir mantoya, hamam bornuzuna sarınır gibi sımsıkı sarınmış güzel bir endamı da vardı. Bu kadının yüzünü merak etmiş ve bir tesadüfümüzde birbirimize doğru gelirken bir fener aydınlığında karşılaşacak surette yürüyüşümü ayarlamıştım. Yolumu kesti ve çantasını savurarak garip bir Türkçe ile:

— Haydi gidelim; bir konyak içelim. dedi.

Aman Yarabbi, o ne çehre, ne ağız, burundu. Kabahatin kendimde olduğunu unutarak az kaldı: «Hay Allah belânı versin!» diye bağıracaktım. Bunun yerine sert bir sesle:

— Öyle şey olmaz, dedim ve geçtim.

Yine böyle İspanyol dansözleri gibi ellerini beline koyarak sokakta piyasa eden bir kadının da, kaldırım değiştirip yanına gidince, köpek gezdirmeğe çıkmış bir ihtiyar kadın olduğunu farketmiştim.

Fakat İnönü Gezisindeki o kanapede iki akşam evvel sigara içer ve düşünürken kısmetlerin en umulmazı âdeta ayağımın dibine düşmüştü. Bunlar, birbirlerinin bellerinden tutmuş iki narin kızdı. Uzaktan gölgelerini görünce mektep çocuğu sanmıştım. Bir, iki kere kanapenin etrafında döndükten sonra önümde durdular.

Birisi: — Bonsuvar mösyö. Bize de sigara verir misiniz? dedi.

Telâffuzundan Rum oldukları anlaşılıyordu. Tabakamı uzatarak:

— Buyurun matmazeller, dedim ve çakmağımı çıkardım. Gariptir ki kızların küçüğü sigarayı bıraktığı halde uzun boylusu, yani asıl sigara istiyeni «Sonra içerim» diye çantasına attı.

Çakmağın ışığında küçük bir esmer güzeli çehresi görünmüştü. Sigarayı yakarken meme emer gibi birkaç kere çakmağın alevine doğru uzattığı dudakları çok boyalı olmasa çocuk diyecektim.

Öteki, delişmen bir tavırla:

— Niçin oturuyorsunuz siz burada, dedi.

O, daha biraz olgun dudaklarıyle beraber saçları da kırmızıya boyalıydı.

— Hiç... Hava alıyorum bir parça, dedim.

Yine aynı sesle:

— Ne yapacaksınız hava alacaksınız? dedi, haydi gidelim. Bize bir bira içirin...

Gülerek:

— Güzel amma beni böyle iki güzel matmazelle görürlerse ne derler? dedim.

Tiril tiril titriyen ince entarisinin omuzlarını silkerek:

— Ne diyecekler, dedi, beyefendi iki piliç almış, keyif yapıyor, diyecekler.

Öteki kız, sade gülüyor, lâkırdıya karışmıyor, fakat aynı zamanda da dizini oturduğum kanapeye dayıyarak bir potu düzeltir gibi, parmağıyle ceketimin omuzunu çekiştiriyordu.

Kız, bir kere daha ısrar edince âdeta sert bir sesle:

— Olmaz matmazel olmaz, dedim.

Birbirlerine Rumca bir, iki kelime söylediler.

Sarışın kız, hırçın bir sesle:

— İstemezseniz gelmeyin, dedi ve yine Rumca konuşarak arkadaşını kolundan çekti. Öteki, bir adım yürüdükten sonra geri dönüp elimi sıktı ve gözleriyle dudağının ucundaki sigarayı göstererek:

— Mersi, dedi.

Meydanın ışığına vermemiş oldukları için çehrelerini pek iyi görememiştim.

Bu beraber bira içme teklifi öteki mendeburun: «Ayda gidelim, konyak içelim!» sözü nev'inden bir teklif mi idi? Yoksa bunlar, yaşlı bir adamdan gerçekten bira istiyen delidolu sokak çocukları mı idiler? Onlarla daha uzun konuşamadığıma canım sıkılıyordu. Fakat çok kolay konuşan bir adam olduğum halde bu vaziyette kızlara söyliyecek başka lâkırdı bulamamış ve bunun için de surat asmıştım.

Ertesi gece ayaklarım beni aynı yere götürmeğe başlayınca yine onları düşündüm ve kendime kızdım. Yani ne çı-

kardı şu çocukları karşıdaki şu açık dükkânlardan birinin önüne kadar götürüp birer bardak bira ısmarlamaktan? Kim bana ne derdi? Dese de ne çıkardı? Ben, Anadolu'da köylü olup çıkmıştım.

Biraz sonra Gezide bir gece evvelki kanapede sigaramı yaktıktan sonra aynı düşünceyi biraz daha işlemeğe başladım. Gerçi bu gibi tesadüfler bir defa olurdu. Fakat onlar, bu gece de gelseler teklifi bu sefer ben yapar, birini bir yanıma, birini diğer yanıma alarak bir birahaneye götürür, Celile'nin ölümünden sonra tekrar devama başladığım kasaba sosyetelerinde yaptığım gibi açık ve iğneli şakalarla biraz vakit geçirirdim.

Gariptir ki onlar, yine geldiler ve bir parça dargın ayrılmış olmamıza rağmen eski bir dostu bulmuş gibi sevinç sesleri çıkararak iki yanıma oturdular. Bu sefer, ikisinin de sigaraları yandı ve çakmak ışığında ayrı ayrı ikisinin de çehrelerini muayene ederek çapkın şakalar yaptım. Kırmızı saçlı kız da fena değildi; fakat bir parça arsız ve yırtık bir çehresi vardı. Asıl iş ötekindeydi. Biraz sonra kollarından tutarak: «Hadi, şimdi de birer bira içmeğe gidelim!» diye onları şaşırtmağa hazırlanıyordum. Fakat kırmızı saçlı kız, daha evvel davranarak bana hemen aynı kelimelerle ve beni âdeta sorguya çeker gibi garip bir ciddiyetle bir gece evvelki suali tekrarladı: «Siz, her akşam, her akşam niçin oturuyorsunuz burada?»

Bir gece evvel: «Hiç... hava alıyorum bir parça!» diye verdiğim aptal cevaba sonradan kızmış bulunduğum için oldukça hazırlıklıydım. Şakacı bir tavırla:

— Yalnız erkeklere böyle şey sorulmaz. dedim.

— Niçin sorulmaz?

— Belki birini bekler de ondan?

— Kimi beklerler?

— Belki bir sevdiklerini beklerler... Onların sevdikleri de olmaz mı?

— Biz de sevdikleriniz işte... İki tane birden?

Kız, en hafiften el ve bacak şakalarına başlamıştı.

— Yok. Benim beklediğim başka, dedim.

— Biz, çirkin mi?

— Yok... Siz daha güzelsiniz amma siz çok gençsiniz.

Bu sözüme ikisi de güldüler. Esmer kız ilk defa lâkırdıya karışarak:

— Siz, ihtiyar kari istiyorsunuz? dedi.

Kendimi âdeta alay edilen bir insan durumunda görerek ve onun telâffuzunu taklidederek:

— Pek de ihtiyar kari değil elbette, dedim, amma kendime göre, yaşı benim yaşıma daha yakın...

Kız, maalesef sözümdeki nükteyi anlıyamıyordu:

Sâf bir tavırla:

— Yok... Küçük kiz daha iyi ihtiyar karidan, dedi.

Konuşma artık kızışmıştı:

— Küçük kız koskoca adamı ne yapsın matmazel.?...

Yine esmer kız, sevimli bir mâsumlukla:

— Siz fena erkeksiniz; yok, öyle değil!...

— İyi, fena o başka bahis... Fakat sizlere göre değil her halde... Size genç sevgililer lâzım. Sokaklarda tüy gibi delikanlılar var... Siz ikiniz de onlardan birer tanesini kolunuza takmalısınız, anlaşıldı mı efendim?...

Arkadaşından daha tiryaki olduğu anlaşılan küçük kız, kanapenin üstünde açık duran sigara tabakamdan bir sigara daha almıştı. Bir yandan bunları söylerken bir yandan çakmağımı mum gibi tutarak yüzünü daha iyi görmeğe çalışıyordum. Islak gibi parlaklığı olan kara gözleri, yine ıslak gibi görünen uzun ve düşük kaşları vardı. Sigarayı yakmak için çok boyalı dudaklarını hareket ettirirken burnunun kenarlarında ve yanaklarında ince ve zarif çizgiler beliriyordu.

Kırmızı saçlı kız, öte yanımda ciddî bir sesle felsefeye başladı:

— Güzel çocuk çok sokaklarda... Ben de bilirim... Amma para yok... Onlar bakıyor anafordan bir karı bulsun... Ne zaman iki lira buluyorlar, alıyorlar bir gravat...

Bunları söyledikten sonra sinirli bir tavırla birdenbire yerinden kalktı; önüme gelip iki elini omuzlarıma bastırarak:

— Çok konuştuk. Haydi gidelim, dedi.

Şaşkınlığımdan:

— Nereye? diye sordum.

— Nereye gideceğiz... Sizin otel kadin alıyorsa sizde... Almıyorsa başka otelde... bizde...

Yine:

— Öyle şey olur mu? dememe rağmen halimden ciddî bir pazarlığa yanaşmağa hazır bulunduğumu anlıyarak lâübali vaziyetini ve bir tezgâhtar tavrı takındı:

— Çok memnun kalacaksınız. Sizi çok eğlendireceğiz. Nasıl isterseniz. Biz değil öyle herkesle gidiyor kızlar... Hep kibar efendiler sizin gibi...

Ben yaşta bir erkek için ayıp sayılacak derecede utanmıştım... Bu utanç, çehremde bir endişe şeklinde görünmüş olmalı ki kız, göğsüme bir fiske vurarak teminat verdi:

— Korkmayiniz; cüzdaniniz da ictiyecek değiliz... Ne ki vereceksiniz mersi, diyeceğiz... Biz dalavereci kiz değiliz...

Bu bizim dağ köylülerinin hindi pazarlıklarına benziyen kaba pazarlık bütün neşe ve cesaretimi kaçırmıştı. Karabağlının keyifli bir zamanında olmıyacak bir münasebetsizlikle keyfini kaçıranlara yaptığı gibi avazım çıktığı kadar:

— Hay Allah belânı versin... Somun gibi şişirdin beni, diye bağırmak istiyordum. Fakat bir akşam evvelki tecrübemle sonradan buna da pişman olmaktan korkarak sadece:

— Olmaz kızım olmaz, dedim ve ayağa kalktım.

Yine dargın ayrılıyorduk. Söze karışmıyan ve tabakamla oynıyan esmer kızın elinden tabakayı alarak:

— Siz tütünü seviyorsunuz; alın birkaç tane... Sonra içersiniz.

Ona öyle yapınca ötekinin de gönlünü almak lâzım geldi:

— Siz de buyurun matmazel... Teklif yok...

O da aldı ve biraz yüzlü gülerek parmağıyle çocuk tehdideder gibi:

— Siz eyi yapmadiniz, dedi, ama belkim yarni gece pişman olacaksiniz. Orevuvar... Yarin aksama...

Arkada kalan küçük kızın elini okşıyarak babaca bir tavırla:

— Dediğim gibi matzamel, dedim, parası var, yok deme... Şuradan bir güzel delikanlı yakala... Keyfine bak!...

Yani açıkçası kızlarla randevu alıp vermiş bulunuyorduk. İlkönce ne makule mahlûklar olduklarını pek kestirememiştim; bana daha ziyade tavuklar veya sokakta çöplenmeğe çıkmış işçi kızlar, yahut hizmetçiler gibi görünmüşlerdi. Fakat ikinci gecenin pazarlığından sonra profesyonellerin hem de epeyce aşağılıklarından olduklarına şüphem kalmıyordu.

Kasabada birçok kurumlar gibi «Yeşilay»ın kurucusu ve başkanıyımdır. Bu itibarla sık sık içki aleyhinde nutuklar söylerim. Fakat buna rağmen onun bazı faziletlerini de inkâr etmemek lâzımdır. Bunlardan biri sarhoş olduğum zaman açık konuşmamız, türlü hesaplarla halka ve hattâ kendimize karşı gevelediğimiz birçok şeyleri hatıra, gönüle bakmadan açığa vurmamızdır.

O gece, çalgıya gidişim bu randevuya gitmemek içindi. Ancak vakit gelince yerimde duramamıştım. Otele gidecek gibi yaparak kendi kendime karşı bir ufak komedi oynadıktan sonra Taksim'in yolunu tutunca, içimden tam kıvamını bulan karışık içkilerin tesiriyle birdenbire: «Vatandaş, Türkçe konuş,» dedim, «şu ufak kara kızdan bal gibi hoşlanıyorsun, bu gece taş çatlasa oraya gideceksin. Yaşına, başına asıl yakışmıyacak olan ayıp şey bunu istemek, hattâ yapmak değil; istemiyecek, yapmıyacak görünerek kendini aldatmaktır. Yeter artık bir çeyrek asırdan beri nefsine oynadığın peygamberlik komedyası. Hacı Müslim kadar olamadın. O, hiç olmazsa hırsları depreştiği zaman kâinata metelik vermiyor, oyununu açık oynuyordu!»

Bu düşünce, benim için bir sarhoş nârası demekti. Ben yaşta ve halde bir adam ancak bu şekilde bağırabilirdi.

Birdenbire bütün şiddetiyle esen ve beni önüne katan kavak yeli önünde böyle pupayelken randevu yerine doğru gider-

ken, merhum kayınbabamın yürüyüşü gibi âdeta her adımda bulunduğum yere yapışarak sağa, sola yalpalıyor hissini veren her zamanki yürüyüşüm değişiyor, kunduralarımın ökçeleri kaldırım üstünde mahmuz gibi şakırdıyordu: «İnsan açık olmalı açık. Bana elbirliğiyle oyunların en aşağılığını oynamış insanların hangisinden ve böyle bir cemaatin hangi kaidesinden korkacağım? Şu kızlarla bir parça oynaşmaktan hoşlanıyor muyum? Hoşlanıyorum. Bu yolda çok ilerlere gitmek tehlikesi var! Varlığım, benliğim, insanlığım v.s. dediğim şeylerde buna karşı elbette bazı koruyucu kuvvetler de bulunacaktır. İnsan, ancak düşebileceği yere kadar düşer. Fakat diyelim bi, o da olmadı. Adam, sen de! Mücevherlerim mi dökülecek?»

Bunları âdeta yüksek sesle söyliyerek Gezinin merdivenlerini çıkarken ayağım basamaklardan birinde birdenbire kaydı; sırtüstü gidecek gibi bir sendeleme ile eğrilip doğruldum; fakat ağır vücudumdan umulmaz bir çeviklikle de şavulumu yerine getirdim. Bu enada biraz ilerdeki basamaklara oturmuş iki serseri: «Aman, beybaba!» diye bağırdılar. Biraz ilerde ayaklarımı daha kuvvetle yere vurup sağa, sola hareket ettirerek bir sakatlık olup olmadığını kontrol ederken: «Allah belânızı versin. Ne beybabası! Vücudumun hantallığına ne bakıyorsunuz? Onu bu hale ben soktum. Yaşım daha elli bile yok!» diyordum.

Evet, yaşım daha elli bile var yoktu. Fakat bu da her halde küçük görülecek bir rakam olmamalıydı. Kanapeme oturduğum zaman, adamakıllı soluyor, dolu dolu öksürüyordum.

Sarhoşluğun yukarıda anlattığım faziletine karşılık bir kusuru hiçten bazı şeyleri parmağına dolamasıdır. Bu beybaba sözünü her yerde işitmeğe alışmışımdır. Hattâ hoşlanırım da... Zaten «Fukara babası» filân gibi tâbirlerde maddi yaşla bir alâkası görünmez, fakat bazılarının ağzında da bu söz, beni bir parça sinirlendirir. Meselâ Hacı Ömer'in: «Babaye şeyle ağzı, burnu yerinde bir kahve» demesi bana asla batmaz da güzel su böreği yapan Erma'nın ikide bir «Doktur bey babam» demesini tatsız bulurum.

* * *

Yaz, iyiden iyice kendini vermişti. Ay, son derece parlaktı. Etrafımdaki ağaçların gölgeleri paket taşlarının üstünde âdeta Çin mürekkebiyle yapılmış gibi net görünüyordu. Kızlar hemen gelselerdi iyi olacaktı; bu sefer onlar benim yanımda kendilerini pısırık bularak şaşacaklardı. Fakat Gezide bu gece her zamankinden çok fazla insan dolaştığı halde nedense onlar henüz görünürlerde yoktu.

Esasen az içtiğim sigarayı son senelerde hemen büsbütün bırakmıştım. Merhum kayınbabamın Hicaz'da koleradan ölmüş zengin bir Seylanlının terekesinden satın alıp bana düğün hediyesi olarak verdiği nadide altın tabakayı şan olsun diye üstümde gezdirirdim. Fakat kasabadaki son hâdiseler esnasında tekrar sigaraya başlamış, İstanbul'da bu işi büsbütün azıtmıştım. O kadar ki, hâlâ büsbütün geçmiyen kol ağrımın nikotinizmden ileri gelme bir spasme olması aklıma geliyordu. Tabakadaki sigaralar, kızlara kalmamasından korkulacak derecede azaldığı halde onlar hâlâ görünmüyorlardı.

Bu gecikmede asıl canımı sıkan şey hiç gelmemelerinden ziyade geldikleri takdirde beni geçen gecekiler gibi durgun ve mahcup bulmaları tehlikesi idi. Tepemdeki hoparlörün, bütün tefler, ziller vesairesiyle âdeta kafamın içinde çaldırdığı Arap çalgısı; boyaları, tülleri, inci ve boncukları birbirine karışarak hareket halinde rulet bilyası gibi ihtizazlı bir göbekten ibaret kalan Arap dansözleri ve kemancıya uyarak Allah Allah çağıran kadınlı erkekli kalabalıktan kalan sıcak ve ekşi hârâ havası ile yükselmeğe başlayıp yolda en hâd noktasına ulaşmış olan heyecanım seri ve tehlikeli bir düşkünlük kaydediyor ve kızlar geç kalacağa benziyorlardı.

Bu korku, beni daha da fazla ayıltıp aklımı başıma getirince yerimden kalkarak, vücuduma çöken uyuşukluğu silkeler gibi hareketlerle kanapenin etrafında dolaşmağa başladım.

İçki yasağı yıllarında ve daha sonra resmî balolarda bizim kasabalılar arka ceplerinde yassı içki şişeleri gezdirirlerdi. Bunlardan birini ben de bu gece üstümde bulundurmadığıma teessüf ediyordum. Ayakta dururken aydınlıklarını gördüğüm karşı dükkânlarda hiç olmazsa konyak bulabilirdim.

Ancak bu sefer de kızlar kaçacaklardı. İlerde birbiriyle itişen çocuklardan birine bu işi sipariş etmeyi düşündüm. Fakat parayı aldıktan sonra bir daha geri gelmelerine milyonda bir ümit yoktu.

Gerçekleri bu kadar tafsilâtiyle hesaplamağa başladıktan sonra maalesef kendimin kalkmamdan ve konyakçıya değil, bir taksi bularak otele gitmemden başka yol kalmıyordu. Bu vakitten sonra kız beklemek gülünçtü. Bu ay aydınlığında onları kim bilir kimler nereye götürmüşlerdi? Zaten iki gecedir müşterisiz kalarak haldır haldır benim etrafımda dönmeleri şaşılacak şeydi.

Durumumdaki sefalet ve ayıbı bütün acılığıyle hissediyordum. Kanapenin dibine düşürdüğümü farkettiğim mendil ve anahtar zincirimle bir buruşuk bir lirayı güçlükle eğilip aldıktan sonra merdivenlerin yolunu tuttum. Fakat ben, daha varmadan kızların kol kola aşağıdan geldiklerini ve beni tanıyarak çığlık çığlığa merdivenleri çıktıklarını gördüm. Âdeta hasretli kavuşur gibi birbirimizi kucakladık. Hele küçük kara kızın da ötekine uyarak ellerini omuzlarıma koyduğunu ve kollarımdan birine girdiğini görünce sarhoşluğum yeniden uyanır gibi oldu.

Onların vakitten, saatten haberleri yok görünüyordu. Kırmızı saçlı kız, hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden:

— Haydi gidiyorum? dedi.

— Nereye?

— Konuştuk ya canim... Her akşam pazarlık yapacayiz?

Yeniden şaşalamağa başlamıştım:

— Ne konuşması? Ne pazarlığı?

Çenemin derisini tutup çekerek:

— Gülmek için söylüyorsunuz. E, haydi çok naz istemez.

Bu, doğru idi. Yaptığım nazdan başka bir şey değildi. Fakat ne yazık ki, kızların geç kaldıkları da aynı derecede doğru idi. Kafamdaki sersemliği bir türlü gideremiyerek yine ilk akşamki gibi aptal aptal:

— Yok canım... Yok canım, diyordum.

Vakit kazanmak için tabakamı çıkarmıştım. Küçük kız, bir şey söylemeden sigara aldı. Öteki, daha ziyade kutuya bakıyordu. Elimden alarak.

— Müsade edersiniz? Bu, sahici âltindir, yoksam kaplamadır?

İhtiyaten:

— Yok canım... Kaplama... Uydurma bir şey...

— Bu da uydurmadır?

Kolumdaki plâtin bilek saatini gösteriyordu.

— O da öyle... O da öyle, dedim.

Kız, bunun üstünde fazla durmıyarak:

— Haydi gidiyorum.. Dün gece söylediniz... Ayip şimdi bizi bırakmak... Göreceksiniz nasil eğlendireceğiz sizi... Çok para da istemeyiz... Ne ki vereceksiniz... Mersi diyeceğiz...

İstediğim zamanda durmak ve ayrılmak elimde olduğu için onlarla kol kola merdivenleri inmekte bir mahzur görmedim. Tenhalaşmış meydanda yürümeğe başladık.

İki yanımdan iki koluma girmiş bulunuyorlardı. Büyük kız, beni karşıki caddeye doğru sürüklemeye uğraşmaktaydı. Ben, buna karşı koyarak âbidenin çevresindeki yollardan birine girdim.

Bu kol kola yürüyüşün de şimdilik kat'î bir karara delâlet etmediğini bilen küçük kız, son mukavemetimi kırmak için bana bir şeyler söylüyordu. Fakat ben, bunlardan pek açık mâna çıkaramamakta idim. Bizim gençliğimizde bu türlü tanışmaların bir tek hedefi ve usulü olurdu. Fakat son zamanlarda bu işlere birtakım yeni şekiller ve incelikler karıştırıldığını işitiyordum. Daha açık bir fikir edinmeden yola devamı doğru bulmıyarak durdum; bizim çarşamba pazarında pazarlık yapar gibi:

— Durun bakalım matmazeller, dedim. Gidelim diyorsunuz. Tutun ki hatırınızı kırmak istemedim: «Haydi bakalım» dedim. Nereye gideceğiz? Bizim otelde olmaz...

— Öyleyse bizim otelde...

Ne diyeceğimi bilemiyerek daha tutuk bir sesle:

— Diyelim ki gittik... Böyle hep bir arada mı? Yani üçümüz birden mi?

— Ne... Uçumuz beraber...

— Peki amma o, nasıl eğlence olur o?

Kızların ikisi birden gülmeğe başladılar. Büyük kız, yine pek anlamadığım bir şeylerden bahsetti. Fakat pazarlıktan caymağa başladığımı sezerek:

— İkimiz için çok para vermiyeceksiniz, dedi ve bir miktar söyledi.

Pazarda hesaba birdenbire aklı yatmıyan köylü gibi başımı arkaya kaldırarak:

— Olmaz, dedim.

İtirazım üçümüzün bir arada gitmemize idi. Fakat o, bunu paranın miktarını sanarak:

— Daha az verin... Ne isterseniz verin... İsterseniz hiç vermeyin... Biz, iyi kızlar... Kırmayacağız hatırınızı, diye yine acele etti.

Bir dükkân tezgâhtarı nezaketi, bana kızların eline birkaçar lira verip savmayı ciddî surette düşündürdü. Fakat bu konuşmaya tamamıyle yabancı kalarak başka taraflara bakan öteki kıza gözüm ilişince vazgeçerek sadece öyle üçlü, dörtlü eğlencelerden anlamadığımı söyledim. Hemen ona da razı oldu:

— Nasıl isterseniz, dedi, hangimizi isteyeceksiniz, onunla gideceksiniz.

Hangisini istiyeceğim malûmdu. Fakat söylemesi güçtü.

Küçük kız, birkaç adım ayrılarak âbideye bırakılmış çelenklerin birinden çiçek koparmağa gitmişti. Hemen yanına giderek elini tuttum:

— Onlara ilişme... Ben sana daha iyisini alırım, dedim.

Gariptir ki, benim bu hareketim ve kızın elini elimden bırakmayışım, güç gibi görünen öteki meseleyi birdenbire hallediverdi. Büyük kız:

— Onunla gitmek istiyorsunuz? dedi. Çok güzel... Onunla gideceksiniz.

Bunu evvelâ bir sitem sanmıştım. Fakat zerre kadar alınmamış olduğunu hayretle gördüm. Elini sallıyarak:

— Güzel eğlenceler, dedi ve hemen ayrıldı.

Bizim Hacı Ömer'in kaldığı kırdığı bazı fakir kimselere yaptığı gibi kırmızı saçlı kıza bir bahane ile birkaç lira vermeyi düşündüm. Fakat o, arkadaşını benden birkaç adım ayırarak Rumca bir şeyler söylemeğe başlamıştı.

Konuşmanın bitmesini bekliyerek etrafıma bakınıyordum. Âbidenin altında bulunduğumuz kısmını önde ay ışığında parıl parıl yanan üç büyükler, arkada süngülü, bayraklı bir kafile ile tepemde görünce baskına uğramış gibi oldum. «Nasıl da seçmişim pazarlığın yerini?» diye hazin hazin düşündüm. Fakat arkadaşından ayrılan esmer kız, kolu koluma sürünerek yine sessiz sedasız yanımda durmuştu. Heykellerin en önde duranından özür diler gibi: «Ne yapalım... Oldu bir kere... Sen halden anlarsın?» diye mırıldandım.

Fener aydınlıklarından geçtikçe çehresine yan yan baktığım bu sulu ve sessiz kızın verdiği garip heyecan bana durumumun sefaletini pek hissettirmemekte idi. Bir aralık: «Ne olacak! Bir parça konuşuruz, saçlarını, yanaklarını falan okşarım. Bu vesile ile yeni kızlar hakkında bir nevi etüd de yapmış olurum... Sonra, parasını verir, şu ıslanıp da kurumamış gibi görünen dağınık kaşlarının üstüne doğru alnından öperek çıkar giderim!» diye bunu daha da yumuşatmağa uğraşıyordum.

Sokak aralarına girince konuşmağa başladık:

— Nereye gidiyoruz?

— Var bir otel... Alıyorlar temiz müşteriler...

— Sen neye kendin gibi gençleri aramıyorsun?

— Ben seviyorum daha çok sizin gibi yasli beyefendiler.. Onlar daha iyi... Daha kibar...

— Yaşlıların hepsi daha iyi, daha kibar olmazlar.

— Onlar veriyorlar daha çok para... Çünkü daha çok seviyorlar küçük kızlar.. Onlar daha **vicieux**, nasıl dersiniz ahlâksız, edepsiz...

Hüküm ağırdı. Fakat galiba pek yanlış değildi. Konuşma

devam edince bunun da öteki kızdan aşağı kalır yeri olmadığını gördüm. Ancak ötekinden daha az sıyrık ve daha çocuğa benziyen hali onunki kadar batmıyordu.

Oldukça dar ve karışık bir sokakta bir otele geldik.

Sokakta kimse bulunmamakla beraber ben, karşı kaldırımda bekledim. O, küçük bir taş merdivenin basamaklarını çıkarak kapalı kapının zilini birkaç defa çaldı; açılmayınca eliyle kapının penceresini itti, ayaklarının ucunda yükselerek içeri baktı ve seslendi. O esnada orada karışık saçlı bir ihtiyar erkek başı göründü.

Kapı açılınca bir tereddüt daha geçirdim Çaresiz, girilecekti. Uzunca bir taşlıktan geçerek dipteki merdivene yürüdük. Fakat daha ilk basamakta merdivenin üst başında ayak sesleri işiterek gerisin geriye döndük. Şişman bir kadının kolunda bir Amerikan bahriyelisi iniyordu. İkisi de sarhoştular. Çekinilecek bir şey olmamakla beraber onlar geçinceye kadar duvardaki boyalı bir uçak afişini seyrettim. Yukarı katta daha can sıkıcı bir tesadüf... Hem bu sefer, kalabalıktılar ve yüksek sesle Türkçe konuşuyorlardı. Ben, yine saklanacak bir yer arıyarak geride durmuştum. Kız, karışık saçlı adamla ileriye doğru gitmişti. Biraz sonra yanıma dönerek:

— Bir parça bekliyeceksiniz. Affedersiniz, dedi ve koridorun gerisinde bir ufak kapı açtı ve elektrik düğmesini çevirdi.

Burası kırık aynalı dolaplar, somyalar ve saire ile hırdavatçı deposu gibi bir yerdi. Kız, kırık ayaklı bir koltuğu çekerek:

— Buyurunuz rica ederim, dedi.

— Ziyanı yok. Böyle daha iyi, dedim.

O, mutlaka oturmam lâzımmış gibi ısrar ediyordu:

— Olmaz, buyurunuz...

Âdeta kızarak:

— Beni rahat bırak matmazel, dedim.

Kız, dışarı çıktı.

Yerdeki kırık çanak çömleğe basmamağa gayret ederek küçük küçük adımlarla dolaşırken birdenbire çarpık bir eski

paravananın arkasından bir ihtiyar öksürüğü geldi, arkasından iniltiler ve söylenmeler...

Birkaç adım ilerleyince paravananın karanlığındaki bir kerevetin üstünde, son derece küçülüp kurumuş, bir kocakarı gördüm. Ben, onun burada bulunmasına şaşmadığım gibi o da bana şaşmıyor, oturduğu yerde maymun gibi yüzüme bakıyordu. Güç işitilen bir sesle Rumca bir şey söyledi. Saati sorduğunu anlıyarak parmak işaretiyle cevap verdim. Meslek alışkanlığiyle bir fakir hastayı görmeğe gelmişim gibi bir şey hissediyordum. Tekrar öksürmeğe ve hırlamağa başlayınca bu duygu daha kuvvetlendi. Bir an, âdeta nerede olduğumu unutarak hekim otoritemle sualler sordum. Kocakarı, Türkçe biliyor ve gecenin bu saatinde kendisini muayeneye gelmişim gibi hiç hayret etmeden hastalığını anlatıyordu. Fakat biraz sonra, kız, beni almağa gelince muayeneyi olduğu yerde kesmek ve öksürük reçetesi yerine bir sigara atarak dışarı çıkmak lâzım geldi.

Nihayet, kırmızı bir perde ile ayrılmış ufak bir bölmesi bulunan bir yatak odasındayız. Bölmede biri var gibi tıkırtılar ve bir musluk sesi geliyor. Önümüzden girmiş olan karışık saçlı adam perdeyi çekti; bir iskemle üzerinde kalmış bir tepsideki meze artıklarını karıştıran bir kediye ayağındaki terliklerle hücum etti. Kedi, o hızla bize doğru atıldı. Fakat kapıyı kapalı bulunca etrafımızda dönerek ve kenardaki karyolanın üstünden atlıyarak gerisin geri bölmeye girdi ve oldukça yüksek bir küçük pencereden dışarı atladı. Karışık saçlı adam, açık bırakılmış musluğu kapadı; kedinin yere düşürdüğü bir balık iskeletini ve daha başka yiyecek kırıntılarını bir gazete parçasıyle topladı; dışarı çıktı. Fakat dakikasında yine kapıyı açtı ve bekledi.

Kız, bana:

— Affedersiniz... Oda peşindir, dedi. Verdik.

Kocakarının yüzünü, ağzını ellediğim için bölmedeki musluğu tekrar açarak ellerimi, sonra da yüzümü yıkadım. Fakat bu, biraz da vakit kazanmak içindi.

Döndüğüm zaman kız neşesiz ve düşünceli bir tavırla

dimdik odanın ortasında duruyordu. Islak ellerimi mendilimle kurulamağa devam ederek lâkırdı olsun diye:

— Nihayet geldik, dedim.

O, sesini alçaltarak biraz evvelki tavrıyle:

— Affedersiniz... Kado peşindir, dedi.

O kadar şaşırdım ve iğrendim ki:

— Neden? diye bağırmışım.

Kız, makine gibi:

— Affedersiniz. Âdet böyle, dedi.

Buz gibi soğuyan ellerimle cüzdanımdan para çıkardım ve yüzüne bakmadan masanın üstüne attım.

Odanın perdesi gibi duvarları da koyu kırmızı idi ve bu rengin ağırlığı biraz evvel kedinin kaçtığı ufak pencereden başka deliği olmıyan odanın ağırlığı ve cinsini tâyin edemediğim kokusiyle karışarak âdeta başıma vuruyordu. Sıkıntıdan ter basacağını hissederek ceketimi çıkardım ve duvardaki bir çiviye astım.

Kız, yine o neşesiz tavırla dimdik durmakta devam ediyordu. Alay eder gibi bir gülüşle:

— Oda hazır... Kiraları peşin verdik... Nasıl eğleneceksek eğlenelim bakalım, dedim.

Ceketi çıkarmama başka mânâ vererek o da, yine o dimdik duruşunu değiştirmeden, ağır ağır ve tane tane göğsünün birkaç düğmesini çözdü.

Ben, yine aynı tavırla:

— Ne o? Pek neşesiz görünüyorsunuz matmazel, dedim.

Biraz durduktan sonra alçak sesle:

— Az para verdiniz beyefendi, dedi.

— Acayip!... Hem ikiniz için istediğinizi ben birinize veriyorum; memnun olmuyorsun... Bu, nasıl pazarlık?

— Pazarlık öyle... Amma kim eğlenmek istiyor; çok, daha çok para veriyor...

— Yani dışarda bir pazarlık... İçerde de ayrı birçok eğlenme pazarlığı...

— Yaslı beyefendiler öyle yapıyorlar her zaman...

Bu kızın aynı zamanda da ahmak olduğu görünüyordu. Yine o alaycı ve ısırıcı gülüşle:

— Aman ne güzel âdetler bunlar, dedim.

— Benim bir çocuk var. Ortaköy'de bir karı bakıyor... Çok para alıyor.

— Bak nelerin de varmış maşallah senin...

— Ne... Altı aylık.. Babası öldü. Her hafta her hafta gidiyorum... Çok para veriyorum... Simdi hasta.. Daha çok para veriyorum... İlâç... Ve doktor...

Konuşmayı bu şekle sokmıyabilirdim. Fakat ne çare ki odaya girinceye kadar karanlıkta, ay, yahut sokak feneri, yahut çakmak aydınlığında gördüğüm çehresini şimdi artık elektrik aydınlığında bütün teferruatıyle seyrediyordum. Turnayı gözünden vurmuştum. Esmer güzeli çocuk, adamakıllı yaşını, başını almış, kavruk, sıska bir kadındı. Hele kendine acındırmak için bana Ortaköy'de hasta çocuk masalını okurken dudağını uzatarak burnıyle dudağı arasındaki bir sivilceyi serçe parmağıyle bir kaşıması ve gözlerinden bir tanesini titrete titrete bir bulandırması vardı ki cihan değerdi.

Saatime baktıktan sonra ceketimi giyerek ve Ortaköy'deki çocuk hikâyesini en firaklı bir yerinde keserek:

— Eeeey, matmazel, dedim, gel, buyur, dedin; hatırını kırmadık... Güzel güzel eğlendik... Tadı kıyamete kadar unutulmıyacak bir eğlence... Daha fazla eğlenmek için bu gece üstümde başka para da yok Bana Allahaısmarladık.

Garibi şu ki kız, bu hareketime asla hayret etmedi, ayrılırken istediği son bir sigarayı yakarken:

— Yarın akşam gelecekşiniz? diye sordu.

Karanlık sokaklarda yolumu bulmağa çalışırken :

— Kadın değil bu gece, kadın şeklinde karşıma çıkmış hayatın tâ kendisi. O da böyle başlar, böyle biter... Ne ders Yarabbi, ne ders! diye söyleniyor ve Hacı Ömer'in bir şeyden iğrendiği zaman yaptığı gibi yerlere tükürüyordum.

9

Affan Bey — Koço'nun Hastası — Bilâl

Kasabada Affan bey diye bir İstanbul çocuğu tanımıştım. Çocuk diyorsam altmışına yakın koskoca bir adam. Varını, yoğunu kumarla, kadınla yedikten ve ayrıca birkaç ay da hapis cezası çektikten sonra yangından çıkmış gibi birkaç parça eşya ve bir alay çoluk çocukla aramıza düşmüştü. Eski kumarhane v.s. arkadaşları elbirliğiyle kendisini bizim kasabaya tahrirat kâtibi yaptırmışlardı. Vücudunda bozuk olmıyan âzası yoktu. Fakat bunların türlü haplar, şırıngalar ve benim kendisinden öğrendiğim birtakım garip ilâçlarla az çok işlemelerine mukabil biçarenin kafası tamamıyle hareketten kalmış ve bu, kendisine uslu ve mazlum bir adam hali vermişti. Hükümette kimsenin kabul etmediği biçimsiz (Yahut önü dar, arkası biraz daha genişçi ve tavansız çatısı ile tabut biçiminde) uzun ve karanlık bir odadaki makamında kendi kendine oturur, işittiği birtakım gizli seslere kulak veriyor gibi bir tavırla düşünüp gülümser ve onun işlerini başkaları, sevaplarına, yaparlardı. Bununla beraber kasabada bu Affan beyin de arandığı ve işe yaradığı günler vardı. Bir ehemmiyetli ziyafet, yahut balo tertiplediği zaman zihni ve dili açılır, vilâyetten getirtilecek içki çeşitleri, hazırlanacak mezeler v.s. hakkında gayet güzel fikirler verirdi.

Sofra hazırlanırken açılan içki şişelerini, benim hasta muayenelerindeki ciddiyetimle, koklıyan, renklerini muayene eden, parmağına ve avucuna damlatarak koyuluk derecelerine bakan, birbirine karıştırıp çalkalıyan, sonra da çeşnilerini tatmak bahanesiyle hepsinden birer parça içen Affan bey, kısa bir zaman için bambaşka bir adam olur, şeklini kaybetmiş ayyaş burnunun mantarlaşmış denebilecek pürtüklü derisi altında bir ışık belirirdi. O zaman: «Ah, ne hayattır! Hayat» diye başlıyarak kadınlı ve çalgılı içki âlemlerini etrafındakileri çileden çıkaracak açık tasvirlerle anlatırdı. Sonra, bir-

denbire korkarak: «Meğer bunların hepsi boşmuş, fasafiso imiş; hepsinden boyumuzun ölçüsünü aldık, her şeyden elimizi, yüzümüzü yıkadık. Uslu ve kâmil adam olduk!» diye burnundaki ışığı söndürür ve eski dalgınlığına düşerdi.

Çapkınlık gecemin sabahı holdeki köşemde arpacık kumrusu gibi otururken kendimi bu Affan beye benzetiyor ve onun sözlerini tek tek hatırlıyordum. Onun bütün hayata mukabil aldığı dersi benim esmer güzeli bana yarım saatte vermişti. Dünyada hiçbir ameliyat, hiçbir hastayı bu kadar uzun süreli bir hastalıktan bu kadar az zaman içinde kurtaramazdı. Hürriyet var; para var; çoğu geçmiş olmakla beraber önde biraz zaman da var. Buna mukabil seni hiçbir şeye bağlıyan hiçbir ciddî bağ kalmamış. Böyle olunca etrafında her boyda, her renk ve biçimde kadın ve kızdan bol ne tasavvur edilebilir? Çocukluğumdan beri mektepte, minarede, Dereboyundaki evinde, karının hasta yatağı yanında elbiselerin ve kunduralarınla sokak köpeği gibi kıvrılıp yattığın kuru tahta üstünde, karının öldüğü gece kırk derece ateşli bir malaryalıya iğne yaptığın odada ve her yerde düşündüğün hayat, şişman karnınla, sivri tepeli çıplak başınla seni bekliyor? Haydi, ne duruyorsun? Kırmızı boyalı duvarlara vurarak daha da çiğleşen elektrik aydınlığında yarı çözülmüş düğmeleri altından pörsük göğüsleri sarkan, uzamış dudağındaki sivilceyi serçe parmağının tırnağıyle kurcalarken gözlerinden birini titrete titrete bulandırıp düşünen kadının sana verdiği ders acıdır. Fakat bir çırpıda seni malihulyandan kurtarmıştır. Büyük şehrin daha birçok otellerini, barlarını, daha bilmem nerelerini tecrübe edebilirsin. Fakat geceleri kabak kedileriyle beraber yampiri yampiri boş sokakları dolaşarak nereye gitsen, ilk bakışta sana vaktiyle mektep tatili günlerini valizlerini hoplatarak vapurlara, tramvaylara koşuştuğunu gördüğün kızlardan biri gibi görünecek çehrelerin altında bulacağın çehre bu aynı çehre olacaktır.

Ayıbım, sefaletim ve aynı zamanda da ümitsizliğim kısacası iliklerime işlemiş bulunuyordu. Biçare Affan beyi bugün benim vasıtalarımla, benim bu oteldeki köşeme oturt-

mak mümkün olsa tövbesine rağmen akşama yeniden ayaklanırdı. Eğleniyorum diye kim bilir nerelere girip çıkar, kimlere ne şekillerde kendini maskara edip soydurur, sonra bunları mantar bağlamış burniyle: «Ah, o hayatlar!» diye kim bilir nasıl anlatırdı! Fakat ben, o adam değilim.

Hâsılı, zavallı Emin Hulûsi'yi de, kambur sırtı ve türlü sefaletiyle kendime uyduracağımı hesabederek yaptığım serbest hayat programından bu nevi eğlenceler faslını çıkarmak lâzımdır. Yalnız, o çıkınca da geriye fazla bir şey kalmıyordu.

Bu düşüncelerim esnasında birkaç defa yanıma yaklaşarak: «Hasta mısınız?» diye soran Koço'yu âdeta koğmuştum. Halbuki sahiden de hasta idim. Yıllardan beri en ufak bir hekim kontrolü görmemiş, bakımsız vücudumun kim bilir nerelerinde birikmiş gizli zehirler, bu mâneviyat bozukluğunun tesiriyle, ayaklanıyor, bana deniz tutmasına benzer bir bunaltı ve kesiklik veriyordu. Bildiğim yalnız kolumun tekrar ağrımağa başlamış olmasıydı. Öteden beri düşündüğüm etraflı muayene ve kürün zamanı artık gelmişti.

Zavallı Koço, bu defa elinde her zamanki bardaklara benzemiyen bir bardakla yanıma geldi. Ne olduğunu sordum. Ihlamur, konyak, limon ve bir de bilmem ne imiş. Çok iyi gelirmiş. Bu alâka, hoşuma gitti ve ihtiyar garsonun pek akıl erdiremediğim bu ilâcını içmeğe niyetim olmamakla beraber teşekkür ederek yanıma koydum. Sonra, ceplerini alt üst ederek bir kâğıt parçası bulup çıkardı. Bana va'dettiği kol ağrısı ilâcının ismi imiş. Kutuyu evde bulamamış, fakat Büyükdere'deki bir garson arkadaşı vasıtasıyle Rum doktorun kendisine yazdırmış.

Suallerine cevap vermediğim için bana artık hastalığımı sormuyordu. Fakat buna mukabil kendi karısının iki günden beri hasta olduğunu anlattı.

Hastalık lâkırdısını işitince birdenbire canlanmıştım. Yerimde doğrularak:

— Doktora gösterdiniz mi? diye sordum.

Koço, gülümsedi ve başıyle «Hayır», parmaklarıyle de «Para» işareti yaptı.

— Evin nerede senin?

Rumca bir mahalle ismi söyledi ve el, kol hareketleriyle bu isimden daha karanlık ve karışık bir tarif yaptı.

Gazeteleri ve sairemi toplıyarak yerimden kalkmıştım.

— Haydi gidelim de bir göreyim? dedim.

— Kimi?

— Kimi olacak hastanı; senin madamayı?

Evvelâ inanamadı, şaka ediyorum sanarak:

— Gülmek istiyorsunuz? dedi.

Onu âdeta azarlıyarak:

— Gülünecek bir şey var mı bunda? Madamın hasta olduğunu söylüyorsun. Ben de doktor olarak: «Gidip görelim!» diyorum.

Koço, şaşıyor fakat aynı zamanda da gösterdiğim alâkaya memnun oluyordu. Gülerek:

— Yok canım... Oturun; keyfinize bakın; niçin yapacaksınız zahmet? Benim kari ihtiyar kari... Ne yapacak doktor? Kendi kendine yatacak, kalkacak...

Artık vazife başındaydım. Kadının hastalığına dair hiçbir şey bilmediğim halde ehemmiyetli bir vakadan şüpheleniyormuşum gibi çehremi çatarak:

— Kalkamıyacağı da olur, dedim, haydi hemen çıkalım. Sen şuradan bir otomobil çağır, gel...

Zavallı adam, bu sefer âdeta yalvardı ve olmayınca işini bahane etti.

— İt sürüsü kadar adam var otelde... Lâzımsa ben patrona söylerim...

Emektar hekim çantamı büyük eşyalarla beraber bıraktığıma pişman oluyor, her zamanki çıkışlarıma hiç benzemiyen bir ciddiyetle otel kapısından çıkarken elimde onun yokluğunu âdeta hüzünle hissediyorum.

Koço'nun evinde hastayı bulamadık. O, öğleden sonra ayaklanmış, kızıyle âdeta kavga ederek bulaşıkları yıkadık-

tan sonra zembili alıp akşam pazarından ucuz zerzevat alışverişine gitmişti.

Adamcağız, dehşetli mahcuboldu. Ömründe ilk defa evine otomobil ile bir doktor gelsin ve hasta, pazara gitmiş bulunsun? Bu. yalnız bana karşı değil, bu küçük mahallede kapılara, pencerelere çıkan komşulara, bir anda sinek gibi otomobilin etrafına üşüşen çocuklara karşı da âdeta bir rezaletti.

İhtiyar garson, bir yandan kızına bağırıyor, bir yandan karşı kapıdaki komşuları şahit göstererek kendini temize çıkarmağa çalışıyordu:

— Hepiniz görmediniz mi bu sabah nasıl bagiriyordu yatakta. Ben oleceyim diye aglayordu.

Koço, kızının hemen pazara koşmasını istiyordu. Fakat o, âdeta kasabadaki benim sabık evin temizlik günlerini hatırlatır bir kıyafette çamaşıra oturmuş bulunduğundan hemen derlenip toplanmasına imkân yoktu. Kızın yerine komşular birkaç koldan hastayı aramaya çıktılar.

Garson, beni kapının yanındaki odaya aldı; oteldeki vazifesi başında imiş gibi bir yandan dağınık eşyayı topluyor, bir yandan söyleniyordu:

— Ben size söylemedim ki bu kari edepsiz karidir?

Ben:

— Yok, hiç öyle bir şey söylemedin, dedim, neden edepsiz olsun. Allaha emanet.

O kadar vazife başındaydım ki boş bulunarak dil alışkanlığıyle **Allaha emanet** demiştim. **Edepsiz** kelimesini birdenbire bir tehlikeli hastalık ismi gibi alarak «Değildir inşallah» demediğime de şükür! Yirmi beş yıllık meslek alışkanlıklarından kolay kurtulunur mu?

Neyse, madam, bizi çok bekletmedi. Kendisini pazarda bulan iki komşu ile beraber içeri girdiği zaman Koço, bir nöbet daha parladı:

— Vre sen çildirdi? Dayak vereceğim sana... Ama ayıp olacak doktor beyin yanında.

Ayıp da olmasa madam, Koço'dan dayak yiyeceğe pek benzemezdi. Fakat kendisi de hem utanmış, hem bu şerefe

sevinmiş olduğu için nazik ve mazlum bir tavır aldı ve kocasından özür diledi.

Hasta ziyareti bir misafirlik şekli almıştı. Koço, sokağa çıkıp şoföre taksiyi işletmemesini tembih ettikten sonra anahtarı kendi cebinde olan bir küçük dolabı açtı içinden bir Metaksa konyağı çıkardı. Beş, on gün evvel Yunanistan'dan gelen damadı kaçak getirmişti. Koço'nun temin ettiğine göre, Metaksanın bu kadar hâlisi, değil bizim otelde İstanbul'un en lüks palaslarında bile yoktu. Biraz evvel bacağında Çopur Huriye'nin iş şalvarına benzer şalvar ve başında bir sargı ile çamaşır yıkıyan kız da süslenip yanımıza gelmişti. Koço'nun kızının yalnız kıyafeti değil, yüzü de Huriye'ye benzemekteydi. Fakat bu, onun güzel ve çopur olmıyanı idi. O kadar ki Koço'nun konyağını yudum yudum içerken arasıra gözlerim kızın yüzüne daldıkça akıllarına başka şey gelmesinden korkarak kendimi toparlıyordum.

* * *

Bununla beraber havai sohbetleri kısa keserek madamı ciddî bir muayeneden geçirdim. Arasıra gelen ateşler; ötede berideki ufak tefek ağrı, sızılar, «Ben öleceğim» diye ağlamalar vesaire Koço'nun da dediği gibi bir parça edepsizlikle de karışık olsa bu yaştaki bir kadına göre pek sebepsiz olmasa gerekti. Fakat ben, arasıra gelen ateşlerin üst üste mi, yoksa gün aşırı mı olduğu gibi sualler sorarak eski bir sıtma arıyor, tekrar tekrar muayene ettiğim dalakta parmaklarıma bir şey dokunduğunu hisseder gibi oldukça âdeta heyecanlanıyordum. Ne de olsa, bu benim ihtisasımdı. Bundan daha ehemmiyetlisi de kadına arasıra iğne vurmağa gelecektim. İğne vurmak! Pratik köy hekimliğinden elimi, ayağımı yıkıyacağım ve hayatımı gece eğlenceleriyle ilmî araştırmalar arasında taksim edeceğim günü daima sabırsızlıkla beklemiş olmakla beraber bu süfli pratiği, hele dün geceki tadına doyulmaz eğlenceden sonra, az çok özlediğimi hissediyordum ve ellerimin boş kaldıkça, sazını kırmış çalgıcının elleri gibi, boşlukta kendi kendilerine hareket ettiklerini yakalıyordum.

Madamda sıtma tedavisini gerektirecek bir şey bulamayınca Koço'nun bir küçük düğün evi kapısı manzarası alan kapısı önüne biriken, taşlığa girerek arasıra kapıdan başlarını uzatan fukara komşu kadınlar ve çocuklar arasında, vaktiyle köylülerin çarşamba pazarında yaptığım gibi hastalar keşfettim; nasılsa cebimde kalmış reçete kâğıtlarına ucuz ilâç reçeteleri yazdım. Hattâ Türkçe bilmiyen çok fakir bir kocakarının ilâcı için cebimden para vererek mahalleyi birbirine kattım. Biraz evvelki rahatsızlığımdan eser kalmamıştı. Kendimi kasabadaki ilk çalışmağa başladığım zamanki kadar genç ve ümitli buluyordum.

Bu evde zihnimden daha başka düşünceler de geçti: Demek insan sıkıya gelse burada, İstanbul'un bu fakir Rum mahallesinde de bizim kasabadaki gibi yeniden bir meslek hayatına başlıyabilecek, aynı usullerle bir nevi popülarite ve arkasından da az çok para kazanabilecekti. Biçare Emin Hulûsi, kendini yok yere öldürmüştü. Fakat onun zekâsı ve büyük iddiaları vardı.

* * *

Dönüşte Koço, küçük gönüllülüğüme, komşularına yazdımek insan sıkıya gelse burada, İstanbul'un bu fakir Rum marısını dahi kabul etmeyişime teşekkür etmek için, zaten kıt olan Türkçesiyle kelime bulamıyor, bizim kazânın köylüleri gibi bana dua ediyordu ve ben, hangi dille olursa olsun hiçbir zaman bundan vazgeçilemiyeceğini görüyordum. Zavallı adam, bilâkis benim o günkü hastalığımı kendisinin nasıl tedavi ettiğini anlıyamamaktaydı.

Çocukluğumun evlerinden birinde Bilâl diye çok fakir ve biraz aptalca bir komşu oğlu vardı. Hem eğlenir, hem iyi, kötü bir iş olur diye anası mahalle tulumbasına yazdırmıştı. Tulumbanın kalktığı ve Bilâl'in hasta olduğu bazı gecelerde arkadaşları sokakta, malûm nârâlarla «Hadi Bilâl» diye bağırdıkları zaman zavallı Bilâl, karın, yağmurun içinde, sırtında bir hilâlî iç gömleğiyle yalınayak tulumbanın arkasına katılır

ve yangını söndüren kendisi olduğuna inandığı için eve iyi olmuş dönerdi. Aşağı yukarı benim bugünkü halim.

* * *

Emin Hulûsi'nin oyunu olmasaydı belki daha epeyce zaman da farketmiyecektim. Fakat İstanbul'daki bazı düşünülmesi lâzım boşluklar beliriyor ve bunlar kolay dolacağa benzemiyordu.

Geceleyin sokaklar bir mesele olmuştu. Bu sokakta gideceği muayyen bir yer, göreceği muayyen bir işi olan adam ile sadece vakit geçirmeğe ve karanlıkta macera aramağa çıkmış adamı görmeden ayak seslerinden tanıyordum. Gece eğlenceleri için alabildiğine zamanın ve hürriyetin var; kesende düşünmeden sarfedebileceğin kadar paran var. Yıllarca tavuk gibi üstünde kuluçkaya yattığın yumurtaların nihayet açıldıkları bir zamandır! Vaktiyle sokakta gördüğüm körpe mektep kızına benziyenini mi istiyorsun? Bilmem hangi baloda bir aralık dekoltesi arasından göğsünü, koltuğunu gördüğün fazla olgun kayısılar gibi ötesinden, berisinden hafifçe çürümeğe başlamış olgun kadın mı? Yoksa Hacı Ömer'in Esma'sı gibi hoşur ve kütür kütürünü mü? Hangisini istersen, daldan armut koparır gibi elini uzatmak kâfidir. Fakat piyango çeker gibi karanlığa elini daldırıyorsun. Numara bir. Sokak fenerinde parlıyan saçların altından çıkan çehre. Numara iki: Çözülmüş düğmeleri altından sarkan pörsük göğsü, bir tanesini titrete titrete büyütüp bulandırdığı göziyle dimdik ayakta durarak pis pis seni nasıl vuracağını düşünen kirli lokma! Bu tecrübelerin elbette bir üçüncüsü, bir dördüncüsü vardır. Affan bey, dört yüzüncüye kadar da gidebilir. Fakat benim için bu iki ve hele ikinci kâfidir. Büyük şehrin, bir kısmının kapılarında ışıklı donanma ilâçları, yahut bir küçük ampul parlıyan, bir kısmında o da görünmiyen o tükenmez esrarlı âlem daha kapısını aralamadan benim için iflâs etmiştir ve artık başka şey aramak lâzımdır.

10

Beklenmiyen Misafir

Elimde büyücek bir paketle otele dönmüş; odama çıkmadan evvel holdeki köşemde bir kahve içmek istemiştim. Epeyce yorgundum. Bugün de yine kitapçıları dolaşmış, bir kısmı mesleğe ait epeyce Fransızca, Türkçe kitaplar almıştım. Odadaki yeni kitapların sayısı şimdiden kasabadakilerin yekûnunu aşmak üzere idi.

Hacı Ömer, arasıra muayenehaneme uğradıkça camekândaki kitaplara korku ile bakarak:

— Yahu, Doktor bey, sen bunların hepsini okur musun? Benim baktıkça başım dönüyor, derdi.

Gülümsiyerek:

— Bu senin gördüklerin deryada katredir Hacı bey, derdim, gördüğün yirmi, otuz kitabın esamisi mi okunur? İstanbul'daki o büyük profesör denen adamların kitaplarını görsen asıl o zaman başın dönerdi.

Sonra, hüzünle içimi çekerek ilâve ederdim:

— Okuyamıyorum. İşten başımı kaşımağa vakit kalıyor mu ki? Benim de onlar gibi vaktim olsa belki ben de büyük profesör olurdum. Böyle körleşip kalmazdım. Hem sade tıp kitapları mı? Okunacak daha neler var, neler? İnsanın vakti olmalı; denize dalar gibi bunların arasına dalmalı v.s. v.s.

Şimdi bu otel odasında denize tam dalmak değilse bile bu yıllanmış hasreti kıyısından, kenarından az çok gidermeğe başlamanın zamanı gelmiş sayılabilirdi. Bu otel odası, yolumun üzerinde henüz bir mola idi. Hayatî bir karar temin ettikten ve asıl yerleşeceğim yere yerleştikten sonra büyücek bir kütüphanem olacak, vakitlerimin bir kısmını orada geçirecektim. Fakat hazırlıklara şimdiden başlamak lâzımdı... Sık sık uğradığım kütüphanede yaşlı ve zayıf bir matmazelin yardımıyle en iyi tıp kitaplarını ve bazı büyük adamların felsefe, edebiyat vesaireye ait daha başka eserlerini araştırırken o

menhus gecenin zilletinden âdeta yıkanıp temizlendiğimi hissetmekteydim.

Kuru matmazel, kitaplar arasında yaşıya yaşıya neler öğrenmişti. Yalnız, kitapları gösterir ve anlatırken bazan Fransızca konuşuyor ve beni bir parça müşkül bir duruma düşürüyordu. Cevaplarım gerçi Türkçe idi. Fakat yanlış anlıyarak büsbütün aykırı bir cevap vermek tehlikesi vardı. Mektepteyken de zaten çok zayıf olan pratiğim sonradan büsbütün yok olmuştu. On, onbeş sene evvel sıtma üzerinde araştırma yapmak için vilâyetten geçmiş ve o arada kasabaya uğrıyarak benimle görüşmek istemiş bulunan bir encebi profesörle geçirdiğim gün ömrümün en çok terlediğim günü olmuştur. Fakat eksiğim maalesef pratikten de ibaret değildi ve galiba yine biraz terlemeyi göze alarak lise imtihanlarına talebe hazırlıyan Yahudi Fransızca hocalarından birine başvurmak lâzım gelecekti. İlim için ayıp olur mu? Şimdilik yapabildiğim bu kitapların ötelerini, berilerini karıştırmak, resimlerine bakmak ve pek meraklı görünenlerin lûgat yardımıyle fasıl başlarına bakarak münderecatını anlamağa çalışmaktı. Sonra da çakı ile gayet düzgün bir surette sahifelerini açıyordum ve bu, epeyce bir zaman alıyordu.

* * *

Kahvemi getiren Koço, yanımda durdu. Masanın üstündeki kitapları birer birer alarak sırtlarında yazılı fiatlara bakıyor ve her defasında uzun bir ıslıkla bunları çok pahalı bulduğunu anlatıyordu. Sonra eski kitap satıcısı olan ve bir aydan beri kendisinde misafir bulunan damadı Sokrat'ın bana bunları çok ucuza alabileceğini söyledi.

Elimdeki niçin aldığımı bilmediğim bir tıp coğrafyasından başımı kaldırmadan:

— Bunlar yeni. Onun bulabileceklerinden değil, dedim.

— Belkim bulur, dedi ve üzerinde fazla durmıyarak resimli bir anatomi patalojik'i karıştırmağa başladı. Boyalı kadın vücutlarının maketlerine bakarken kendi kendine:

— O ki bayiliyoruz, bunlar vardir içerisinde? diye felsefe yapıyordu.

Yine başımı kaldırmadan ben de bir tanesini yaptım ve:

— Daha derinleri görülebilse bundan da iğrençtir, diye mırıldandım.

O esnada kâtip de yanımıza geldi; ben yokken genç bir adamın beni aradığını ve bulamayınca tekrar geleceğini bildirerek gittiğini söyledi. İsim vermemişti. Kabataslak tarif ettiği eşkâlden de benim bir şey anlamama imkân yoktu. Emin Hulûsi'nin büyük oğullarından biri olmasını düşünerek çehremi çattım. Kimseyle görüşmek istemediğimi bahane ederek bir daha gelirse yok demesini kâtibe tembih etmeyi de aklımdan geçirdim. Fakat garip olacaktı. Sonra da oteldeki masam kâtip masası ile karşı karşıya idi.

İzim bulunduktan sonra nasıl olsa yakalanacağım muhakkaktı. Fakat hiç olmaza bugünlük tehlikeyi savuşturmak için kitaplarımı toparladım ve arıyan olursa yok demelerini tembih ederek odama çıktım.

* * *

Fakat on dakika bile geçmeden Koço memnun bir çehre ile kapıdan giriyor ve müjde verir gibi:

— Geldi. Dışarda bekliyor, diyordu.

Bridenbire: «Hay Allah belânı versin!» diyerek parladım. Fakat garsonun telâşlı bir hareketinden gelenin sofada olduğunu anlıyarak sesimi alçalttım:

— Yahu, siz lâkırdı anlamaz mısınız? Yok deyin demedim mi?

Koço, kâtibin de, kendisinin de bir yanlışlık yapmadıklarına emin bir tavırla:

— Yok Doktor beyim. Yabanci değil. Ne zaman kim geldi soyliyeceğim; çok memnun kalacaksiniz, dedi ve sırıtarak haber verdi:

— Sizin memleketteki damadinizin arkadasi Harem bey, Horem bey... İyi anlamamisim.

Koço'yu döğecek gibi bir hareket yaptım. Fakat oğlan, aralık kapının arkasında bekliyordu. Zorla kendimi tutarak:

— Gelsin bakalım, dedim.

İçeriye uzunca boylu, zayıf bir genç girdi; elime doğru eğildi. Şiddetle geri çektim. Fakat bunu yaparken elimin tersi hafif bir şamar gibi dişlerine çarptı ve kendimi toparlamam lâzım geldi:

— Affedersiniz oğlum...

— Ertağfurullah beyefendi...

Yüzüne bakmamak için biraz evvel karyolanın üstüne attığım ceketi tekrar giymeğe başlamıştım.

Kendisi için sanarak:

— Rahatsız olmayın, rica ederim beyefendi, dedi.

— Yok, ondan değil... Az sonra çıkacağım da... Acele bir işim var.

Ve saatime bakarak ilâve ettim:

— Kimsiniz siz?

— Bendeniz İbrahim'in çok yakın arkadaşıyım... Belki bahsetmiştir... Baba tarafından biraz akrabalığımız da vardır.

Bu, daha güzeldi. Müftünün dediği gibi Nurün alânur...

— İbrahim, mektupla teşrifinizi haber verdi. İstanbul için emirleriniz olursa yapmamı söyledi. Öyle olmasa da zaten hürmetimi arza gelmek vazifemdi.

Karşı karşıya ayakta duruyorduk. Bir iskemle göstermek lâzım geldi:

— Oturun.

— İzin verirseniz oturmayım... Hemen çıkacağınızı söylemiştiniz.

— Evet... Ehemmiyetli bir randevu... Fakat birkaç dakika vaktim var.

— Başka zamanda rahatsız ederim müsaade buyurursanız. Adım Hürrem'dir. Bir emriniz olması ihtimaline karşı adresimi takdim ediyorum.

Cüzdanından çıkardığı kâğıda acele acele birkaç kelime karaladı.

Masanın kenarını göstererek:

— Bırakın oraya... dedim.

Bu acayip ve sinirli kabul çocuğu şaşırtmıştı. Fakat emirleri gibi söyliyeceğini söyledikten sonra ayaklarını birbirine vuruş bir selâm çakarak dışarı çıkmak olmıyacağı için birkaç kelime söylemek istiyor, bulamıyordu. Şaşkınlığından söylenmesi lâzım olanları söylemeğe başladı:

— Efendim, İbrahim çok iyi bir çocuktur. Yalnız talihsizdir. Sayenizde o da inşallah değişecektir. Teveccühünüzü kazanacağından şüphe etmiyorum.

«Hangi talihsizlik!» diye bağırmamak için kendimi zor zaptetmiştim. Adını şimdiye kadar bir kere ağzıma almamış olduğum damadımın meth-ü senası uzarsa dinlemeğe devam edememekten korktum. Sözünü keserek:

— Siz kimsiniz? Ne iş görürsünüz? dedim.

— Doktor olmaya çalışıyorum.

— Hangi sınıftasınız?

— Stajiyerim.

— Öyle mi? Muvaffak olursunuz inşallah.

— Şansa bağlı efendim...

«Merak etmeyin. Elbet siz de yapılacak bir kuyruk bulursunuz!» demek lâzımdı. Fakat demedim. İbrahim'in bir arkadaşı için stajiyerlik epeyce bir şeydi.

— Fazla rahatsız etmiyeyim... Tekrar hürmetlerimi arzediyorum. İşim az değil. Fakat arzettiğim gibi bütün emirlerinize hazırım.

Sırnaşacağını sanarak «Vakit geldi» diye onu önüme katmak ve sokağa beraber inmek zahmetini göze almıştım. Fakat o, kendiliğinden çıkıp gitmiş ve daha iyisi bir dâvetimi almadan tekrar gelmiyeceğini anlatmıştı. Beni epeyce üzüp sinirlendirmesinden ve belki de bu otelden başka bir yere kaçmağa mecbur etmesinden korktuğum bu belâyı bu kadar çabuk savdığımı görmek gerginliğimi birdenbire gidermişti.

Ben, yirmi beş yıl Hacı Ömer'le ve Hacı Ömer'lerle beraber yaşamış insanım. Onlardan huy kapmamış olmama imkân var mıdır? Hacı Ömer gibi benim için de fena bellenen insa-

nın yalnız kendi değil, selâm verdiği insan da fenadır. Hiçbir yargıtay bu hükmü bozamaz.

Andelip hanımın oğlunun arkadaşı beni ne maksatla arıyabilirdi? Ya beni vurmak, yahut buna birdenbire hükmetmek haksızlık olursa her hangi bir suretle rahatsız etmek.

Konuşurken nefretimden yüzüne bakmamıştım. Fakat yine de yüzüne ve bazı hal ve tavırlarına gözümün ilişmemesi mümkün olmamıştı. Hele ben, ona arkadaşı gibi derbeder bir serseri göziyle bakarken onun, gayet basit bir şeyden bahseder gibi tıp stajiyeri olduğunu söylemesi üzerine hattâ bir parça da fazla bakmıştım. Çocuk dediğim bu şahıs, aşağı yukarı Emin Hulûsi ile ayrıldığımız zamandaki bana ve ona benziyen bir genç adamdı. Altında, göz ve dudaklarının kenarlarında şimdiden hafif kırışıklıklar belirmiş ince ve fakat keskin çehresine, kaba ve sert hareketlerim karşısında arasıra ürküp titriyen, fakat terbiye ve sükûnetlerini de hiç kaybetmiyen bakışlarına asla çirkin denemezdi. Ânî taşkınlığımı takibeden bu gevşeme hali içinde onun sesi ve kısa kısa sözleri bana bunlardan da daha iyi görünmekte idi.

Her ne hal ise mesele kapanmıştı. Bu çocuk, ben çağırmadan gelmiyecekti. O halde hiç gelmiyeceği muhakkaktı. Masaya bıraktığı adresi kâğıt sepetine atmak için elime almıştım. İsminin altında «... Hastahanesi Dahiliye Kliniğinde asistan» kelimelerini okuyunca hayretten donakaldım.

11

Kitaplar ve Koço'nun Ziyafeti

Vaktiyle mektepte ezberlettikleri manzumelerden bir beyit, kasabadaki gençlere nasihat ederken daima tazelediğim için ezberimde kalmıştır.

«Hayrül'enis bence kitab-ı nefîstir»
«Ol yar-ı mihribana aman ihtimam edin!»

Fransız kütüphanesindeki kuru matmazelin himmetiyle gitgide çoğalan Yâr-ı mihribanlar, odamdaki ufak etajeri dol-

durduktan sonra pencere kenarlarına da yayılmağa başladıkları için bir müddet arkalarını kesmek istemiştim. Fakat o, yeni gelen eserlerden bazılarını benim için ayırarak otele yolluyor ve bana verilen bu ehemmiyet, gururumu okşadığı için geri çevirmek içimden gelmiyordu.

Yalnız, bu sevgililer kolay yanına yaklaşılır cinsten sevgililer değildi. Türkçe konuşanlarının bile anlaşılması güçtü; güç olmadığı zaman yorucu idi. Geceleri entarimi giyerek koltuğuma yerleştiğim ve Koço'nun getirdiği mavi abajurlu elektrik lâmbası altında bir tanesini okumağa başladığım zaman çabucak usanıyordum. Bırakmak bana can sıkıcı, fakat yüksek ve ağır şeyler söyliyen bir misafiri istiskal gibi yakışıksız geliyordu; çaresiz, dinlemeğe devam etmek lâzımdı. Fakat bunu yaparken istemeden aklım başka şeylere gidiyordu.

Yıllarca: «Aman çocuklar, okuyun. Kültürünüzü arttırın. Kitap gibi hayırlı dost yoktur. Bizi ancak o kurtaracaktır.» diye başkalarına nasihatler vermek; yıllarca evine çekilerek kitaplarına dalmağa vakti olanlara hasedetmek, sonra da onlardan çabucak usandığını kendine itiraf etmek güçtü. Fakat ne çare ki inkâr edilmez bir gerçekti. Kitap okumanın çalgı çalmak gibi bir şey olduğunu anlıyordum. Yani öğrenmek lâzımdı. Paran olduktan sonra Beyoğlu'ndan bir piyano satın al; odadaki kitap etajerinin yerine yerleştirip başla çalmağa!

Ancak ümit kesmemek lâzımdı. Benim için biraz geç de olsa zamanla gelebilirdi. Zihnimin dağıldığını, anahtarlar, kurşun kalemleri vesaire ile oynamağa başladığımı farkedince imtihan geçirecek bir mektep çocuğu gayretiyle kendimi zorluyordum.

Kuru matmazelin gönderdiği kitaplar arasında Fransızcalarının karşısına Türkçesi de yazılı kolay bir kitap çıkıvermesi ne kadar iyi olurdu. Nihayet, kütüphaneye uğrıyarak tahsilde bulunan oğlum için matmazelden böyle bir şey istediğimi söyledim. Hazırda bulamadı. Fakat aratacağını va'detti.

Buna mukabil otele gelen kitaplar arasına nasılsa, üzerinde ucundan kan damlıyan bıçağıyle maskeli bir kaatil resmi

bulunan Türkçe bir cinayet romanı karışmıştı. Bunlar hakkında da kasabanın gençlerine verilmiş konferanslarım vardı: «Aman çocuklar! Sakın ha! Bu gibi ahlâk bozucu saçmaları sinekler gibi nerede bulursanız mahvedin!» derdim. Fakat koltuğumda ihtihanımı hazırlarken usulca bu romanı çıkarıyor ve bıraktığım yerden okumağa başlıyorum.

* * *

Bir akşam üstü holdeki köşemde yine bunu yaparken Koço, yanıma geldi ve beni evinde akşam yemeğine dâvet etti. Daha evvel de birkaç kere böyle bir şeyden bahsetmişti. Fakat oldukça sert bir çehre ile reddetmiştim. Koço, dostumdu. Ben, küçük insanların dostluğiyle şöhret almış bir demokratım. Fakat garsonun evinde yemeğe gitmek ne de olsa pek aşırı bir demokratlıktı.

Koço, o akşam bir kurnazlık yaparak karısını ileri sürdü:

— Ben bilirim ki bizim gibi fukaranın evinde gelmezsiniz dedi, ama kari lâf anlayor? Kari kismısi bilmezsiniz nedir?

Sonra, benim için madamın pişirdiği yemekleri sayıp dökmeğe başladı.

Koço'nun sözleri beni müteessir etmişti. Anlaşılan biçareler, ilk ziyaretime bir mukabelede bulunmak istiyorlardı. Sonra komşulara da ufak bir numara yapacaklardı. Kendime yeni bir palto sipariş ettikten sonra iyi bir halde olan eskisini Koço'ya vermeğe zaten karar vermiş de bulunduğumdan:

— Olur Koço, gideriz, dedim.

Dediğim gibi, bu, kaçınılmaz bir mecburiyetti. Fakat gecelerimde bir değişiklik olacağına da sevindiğimi hissediyordum.

Gerçekten de Koço'nun evinde beni hiç yadırgamadığım bir hava karşıladı. İlk gittiğim odaya güzel bir sofra hazırlamışlardı. O gün Çopur Huriye'ye benzettiğim çamaşırcı kıyafetindeki kız, bu akşam, âdeta şık bir mavi elbise giymiş, saçlarını kabartmış ve yüzünü boyamıştı. Kızın kocası kitapçı Sokrat ondan da resmî idi. Pantaloniyle kunduralarının eski olmalarına mukabil arkasında bir smokin vardı. Sokrat'ın cü-

ce denecek kadar kısa, fakat o nispette de enli vücuduna mukabil smokinin fazla dar ve uzun olması bende ilk bakışta Koço'ya ait bir servis smokini olması şüphesini uyandırmıştı. Nitekim yemek sonuna doğru Sokrat'ın sarhoş olarak üstüne şarap dökmesi üzerine kayınpederin bayılacak gibi olması bunu kuvvetle teyidediyordu.

Koço, benim şerefime bir de kellesi, kulağı ve kılık kıyafeti yerinde bir papaz davet etmişti. Arkasında siyah şayaktan bir sivil elbise vardı. Fakat bir kubbeye çarpıp dönüyor gibi dâvudi bir makam ve âhenkle ağır ağır konuşurken kendisine hayalen cübbesini ve siyah tüllü uzun kara şapkasını giydirmek asla güç değildi.

Papaz, derya gibi bir adamdı ve doğrusu aranırsa asıl Sokrat o idi. Hayret verici bir olgunlukla politikadan, ahlâktan, tarihten bahsediyor ve bana «Oğlum beyefendi» diye hitabediyordu. Öteki Sokrat biraz Yunanistan ile Mısır arasında yapılan çok ustalıklı bir afyon kaçakçılığından söz açınca papazın âdeta kaçakçılığın tarih ve tekniğini izah eden bir kitap gibi konuştuğunu görerek şaşırdım.

Madam, sofraya oturmıyarak hizmet ediyor ve durmadan mutfağa gidip geliyordu. Yalnız, bir ara papazın eliyle verdiği bir kadeh şarabı yere çömelir gibi bir hareketle içti ve istavroz çıkardı.

Koço da garsonluğundan çekinerek benimle bir arada yemek yemek istememişti. Fakat bu inceliğe, ben de bir incelikle mukabele ederek ona damadıyle kızı arasında bir yer açtırdım.

Madamın yemekleri Karabağlının yemeklerine hayret edilecek kadar benzemekteydi. Papaz, hatip olduğu kadar da boğazlıydı. Gayet güzel yiyor ve Koço'nun şarabını pek beğenmemekle beraber durmadan içiyordu. Yemeğin sonuna doğru sarhoş olarak şarkılar okumağa başladı. Fakat bunlar papaza vekarından asla bir şey kybettirmiyecek gibi ağır şeylerdi. Hele «Oğlum beyefendi! Size Zaharya'nın bestelerini okuyayım,» diye birkaç beste okudu ki şaşılacak gibiydi. Arada şarap içerken bir bestekârın dehâsı üzerine mütalâalar da yürütü-

yordu. Bunlardan bir tanesini vaktiyle tekkelerde, yahut büyük mevlitlerde dinlediğimi gayet iyi hatırlıyarak papazın sarhoşlukla meşhur musiki üstadı Dedelerden birini Zaharyan ile karıştırmasından şüphelendim. Fakat ihtiyaten bir şey söylemedim.

Ondan sonra da Koço'nun damadı, hafif Rumca şarkılara başladı. Sokrat, benden ve papazdan utandığı için yemeğin başında uslu uslu oturmuş, konuşmağa başladığı zaman da eski kıymetli kitaplar üzerine, kütüphanedeki kuru matmazelden daha derin ve ehemmiyetli şeyler söylemişti. Fakat şaraba devam ettikçe derece derece azıyor ve çalgıda rastladığım kemancıdan daha şenlikli bir adam olmağa başlıyordu. İlkönce minimini boyiyle sandalyesinde çocuk gibi oturduğu halde sonradan ayağa kalkmıştı. Oturmasıyle ayakta durması arasında pek bir fark olmamakla beraber karısıyle kaynanası durmadan onu oturtmağa uğraşıyorlar, fakat muvaffak olamıyorlardı. O kadar ki bir aralık papazı dinlemeğe gelen madam, onu âdeta zorla oturtarak şarkının sonuna kadar, fes kalıplar gibi, elleriyle omuzlarına bastırmıştı.

Sokrat'ın kanto söyler gibi hareketler ve taklitlerle söylediği şarkılar pek eğlenceli şeylerdi. Fakat aynı zamanda çok açık saçık olduklarını, bu taklitlerden, kadınların arasıra ince ince haykırışmalarla ellerini yüzlerine kapamalarından ve Koço'nun içerlemesinden anlamaktaydım. Fakat papaz hiç oralarda olmuyor, bir çocuk yaramazlığı seyreder gibi vakarlı bir müsamaha ile gülüyor ve rezaleti teşvik ediyordu. Sonunda kadınların istavroz çıkarır gibi hareketlerle ondan af dilemeğe başlamalarına karşı papaz da Sokrat'ın şarkılarına iştirâk etmeğe başlamasın mı? Fakat o nasıl öğrendiği anlaşılmayan bu çapkın şarkılara biraz evvelki besteleri okuyan davudî sesiyle acayip bir vakar ilâve ediyordu ve bir yortu günü bir kilise kapısından günlük kokularıyle karışık bir dua dinler gibi bir şey hissediyordum.

* * *

Gece yarısından sonra Koço, beni otele götürürken dama-

dının münasebetsizlikleri için durmadan af diliyor ve gerçekten pek güzel bir gece geçirdiğime onu inandırmak kabil olmuyordu.

Koço'nun bana evvelce anlattığına göre Sokrat, vaktiyle İstanbul'un en açıkgöz eski kitap alıp satanlarından imiş. Hattâ dükkânı da varmış. Nâzır, âyan âzası, sefir gibi, büyük adamların yanına girip çıkar ve pek sevilirmiş. Mütarekede nasılsa şeytana uyarak Yunanistan'a kaçmış, fakat gayet açıkgöz ve mesleğinin eri bir adam olduğu için çabucak orada da dükkân, tezgâh tutmuş. O kadar ki on beş sene evvel Koço'nun kızını mektupla isteyince vermekte tereddüt etmemişler. Son senelerde Yunanistan karışınca kız, babasının yanına dönmüş. Fakat Sokrat, tebaa değiştirdiği için ancak bir ay evvel izinle gelebilmiş. Koço'nun bana bunları anlatmaktan maksadı benden bir yardım ummasıydı ve bunun için Sokrat'ın hep iyi taraflarını söylemişti. Fakat onun bu geceki münasebetsizliği üzerine birdenbire madalyanın ters tarafını çevirerek yanıp yakılıyor.

— Peynir güzel amma köpek tulumu içinde... Var mi boyle şarap içsin, kumar oynasın, sarki söyleyip kef çatsın!.. Bakmayın oyle genç gorunur. Kirk bes yasinda diye bizi aldatirdi... Ama vallahi billâhi benim kadar vardır.

Zavallı Koço, bunları anlattıktan sonra bana bir dostluk da yaptı:

— Ben soylemisim ki siz kitaba çok para veriyorsunuz... Sanarım size kitap bulup getirecek... Yoktur onun gibi İstanbul'da kitapçı... Ama korkarım ki bir sakatlık olmasın.

Koço, aynı hızla papaza da sataştı:

— Çok buyuk adamdır. Ama o da sarhoştur. Yoksam şimdiye kadar patrik yaparlardı.

Beyoğlu'nun fakir bir mahallesindeki bu fakir Rum'un evinde tanıdığım kitapçı Sokrat ve şarkı söyliyen papazla kadın ve kız, benim kasabadaki Karabağlı Yenge, Ablalar, Müftü ve daha birçokları arasında en küçük bir münasebet yoktur.

Buna rağmen niçin bu geceyi orada, onlar arasında geçirmiş gibi bir sükûnet hissettiğimi anlıyamadım.

12

Damadın Babası ve Küçük Doktor

O asistan çocuk, çağrılmadıkça gelmiyeceğini bana va'detmişti. Fakat geldi. Hem de yanında başka bir yabancı ile. Bu sefer beni holdeki köşemde bastırmıştı. Kapıda kâtiple konuştuğunu görünce görmemezlikten gelerek pencereden bakmağa başladım. Fakat kâtip, beni eliyle gösterdiği halde onun da öyle yaptığını ve tereddüdettiğini hissediyordum. Nihayet arkadaşından ayrılarak yanıma geldi.

Yeni görüyormuş gibi hafifçe yerimden kımıldanarak:

— Siz misiniz? Buyurun oturun, dedim.

Benden çekindiği anlaşılmaktaydı. Oturmayı reddetti ve yine o sâkin ve kısa konuşmasıyle:

— Beni affedin beyefendi, dedi, sizi rahatsız etmek istemezdim. Fakat mecbur oldum. Yalnız değilim. Yanımda İbrahim'in babası var. Biraz akrabalığımız olduğunu evvelce arzetmiştim. Sizi görmek isiyor. Çekingen bir insandır. Yalnız gelmeğe cesaret edemedi. Zorla beni önüne düşürdü. Tekrar affınızı rica ederim.

Andelip hanımın eski kocası!

Hayatta olup olmadığını bile bir saniye merak etmemiş olduğum şu meşhur sarhoş zâbit!

Bu tepeden inme ziyaret benim için çok büyük bir hâdise olmak lâzım gelirdi. Fakat bu çocuğun bana verdiği garip bir emniyetten midir, yoksa pek birdenbire bastırıldığım için midir, nedir fazla bir heyecan duymadığımı hayretle gördüm. Yerimden kalkarak:

— Buyursun, dedim ve birkaç adım da yürüdüm. Gelen adamın hayalimdeki Andelip hanımı tekme ile evden koğan sarhoş ve küfürbaz zâbite benzer bir hali asla yoktu. Bilâkis, altmış yaşlarında, benim zavallı Emin Hulûsi'nin son aldığı

şekil hakkındaki tasvirlere benziyen halîm yüzlü, zayıf ve hafifçe kamburu çıkmış bir adamdı. El sıkıştığımız zaman avucunun terli olduğunu hissetmiştim.

Gerçek durumu üçümüzün de olduğu gibi bildiğimiz ve birbirimize karşı oynayacak bir rolümüz olmadığı açık surette görülüyordu. Buna rağmen küçük doktor yine oturmayı reddederek:

— Ben müsaadenizi rica edeceğim, diye gitmeğe davrandı.

Öteki, tekrar yerinden kalkarak âdeta telâşla:

— Bir dakika çocuğum, dedi, ben de seninle geliyorum. Beyefendiyi fazla rahatsız edecek değilim. Maksadım beyefendiye oğlumu ailelerine kabul ettiklerinden dolayı minnet ve teşekkürlerimi arzetmekten ibarettir.

Bu sözler benim için olduğu halde yüzüme bakmağa cesaret edemeyerek ona hitabediyordu ve elinin hâlâ elimde imiş gibi terlemekte devam ettiğini hissediyordum..

Evvelden hazırlandığı belli bulunan bu merasim cümlesiyle müşkül bir vazifeden kurtulmuş gibi ferahladığı ve artık gitmekten başka bir şey düşünmediği anlaşılmaktaydı.

Bu karşılaşmanın bu kadar çabuk bitmesi beni de memnun eden bir şeydi. Fakat bir babanın kendi çocuğu hakkında bundan fazla söyliyebilecek şeyi olmaması bana dokundu. Koço da zaten başımıza gelip dikilmiş olduğundan onları tekrar oturtarak hepimize birer çay ısmarlamaktan kendimi alamadım.

Adam, hiç fena adam değildi. Söz ve haraketleri gayet derli toplu idi. Oğluna ve münasebetimize dair tek kelime söylemekten çekindi ve hep havadan, sudan konuştuk. Yalnız, benim bir sualim üzerine kendisini, birkaç sene evvel kalbini zayıf bularak emekliye sevkettiklerini ve şimdi Feshane Fabrikası muhasebesinde ufak bir ücretle çalışmakta bulunduğunu söyledi.

* * *

Arasıra sağ omuzumu uğuşturduğuma, sonra durmadan parmaklarımı çekelediğime dikkat eden küçük doktor:

— Bir rahatsızlığınız mı var efendim? diye soıdu.

Yakında geçirdiğim bir kol ağrısının son birkaç gündenberi tekrar başlamış olduğunu söyledim; hattâ biraz tahsilât da verdim.

— Ne tahmin buyuruyorsunuz? diye soruyordu.

Çocuk imtihan eder gibi gülümsiyerek:

— O tahmini siz yapmalısınız! dedim.

Hurrem, âdeta kızararak:

— Aman efendim, ben, kim oluyorum, rahatsızlığınız hakkında fikir söylemek için? dedi.

Âlim ve terbiyeli büyük nesillerimizin boş ve küstah diye yanıp yakıldığımız genç nesilden ve hele benim için çok şüpheli olması lâzım gelen birinin bu sözü bir tevazu hareketi gibi göründü. Gülümsiyerek iltifat ettim.

— Dahiliye asistanı değil misiniz?

— Arzetmiştim efendim.

— Hayır, bıraktığınız adreste okudum.

Küçük doktor, mâsum bir utanmaya, şaşırmaya aynı zaman da hüzne benzer bir hareketle:

— Ne ispat eder efendim... Doğrusunu isterseniz ben, bu işten ümidimi kesmeye başlıyorum; bazan hattâ başladığıma pişman bile oluyorum.

— Çok garip! Profesörünüz çok mu aksi?

— Hayır. Korkum daha ziyade kendimden. Anlamıyorum efendim. Nasıl doktor olacağıma bir türlü aklım ermiyor... Çalışmıyor da değilim... Fakat çalıştıkça, hattâ arasıra aferin aldıkça ümitsizliğim daha da artıyor... Vücut öyle bir makine ki... Büyüklerimiz, hocalarımız temin ettikleri zaman bile içimden inanmak gelmiyor. İyi etmek istediğim insanı öldüreceğim diye korkuyorum.

Nasıl doktor olacağına aklı ermiyen bir insana ilk defa tesadüf ediyordum ve bu, bana garip bir heyecan veriyordu.

Buna rağmen bir çocuk vehmine gülümser gibi bir tavırla yukarıdan alarak:

— Başlangıçta herkes için öyledir, dedim. Merak etmeyin zaman ve tecrübe ile geçer.

Halbuki başlangıçta birçoklarımız için öyle midir? İlk bakışta hükmünü verecek ve ondan bir daha şüphe etmiyeceksin. Böyle bir şey zihnine uğrarsa hastalarına belli etmekten çekineceksin. Çünkü o zaman onlar da senden şüphe edecekler: «Bu nasıl doktor! Bir dediği bir dediğini tutmuyor!» diyecekler. Hele bir ağır hastanın başında birkaç arkadaş bir araya gelirseniz bu, daha da ehemmiyetlidir. İlk dediğinden dönersen arkadaşının haklı olduğunu söylersen senin oradan çıkıp gitmekten başka ne işin kalır? Kasabadaki yirmi beş yılımı düşündüm.

Parmağımı bir derinin üstüne koyup gözlerimi kapadığım zaman altında ne olduğunu, rüya tabircisi gibi hemen söylememiş olsaydım ben bu adam olabilir miydim?

Bununla beraber bu esnada ağrıyan kol kendi kolum olduğu için bu çocuğun mâsum korkusu bende ona karşı daha ziyade bir emniyet uyandırdı ve onunla büyük bir doktorla konuşur gibi ciddî konuşmaya başladım. Fazla tafsilâta girmekten âdeta korkarak ârızanın basit bir tasvirini yaptım. Makineyi A dan Z ye kadar bir kontroldan geçirtmek hususundaki fikrimi söyledim. Reçeteyi Koço'dan aldığımdan bahsetmiyerek şimdilik kan yoliyle biraz iyod vermeyi ihtiyatlı bulduğumu anlattım.

Küçük doktor, düşüncemi doğru buldu ve yardım teklif etti:

— Bana izin verin; size bir hizmette bulunmaya çalışayım, evvelâ benim profesörden başlıyalım. Sonra kapı kapı dolaşalım; bendenizce de en doğrusu budur, dedi. Dolaşacağımız kapılardan bazılarında nelere rastlıyacağımızı şimdiden tahmin ediyor, meselâ filân doktorun, tabagisme şüphemi kendisine de söylediğim takdirde nasıl «Hay ağzınızı öpeyim. Gördünüz mü kendi teşhisinizi kendiniz koydunuz? Benim kitabıma göre de odur!» diye bağıracağını ve başka bir şeye tesadüf edip şüpheye düşmek korkusiyle aynı cümleyi durmadan nasıl tekrar edeceğini eğlenceli, fakat aynı zamanda da terbiyeli taklitlerle anlatıyordu.

Hâsılı, bu çocuk, gitgide hoşuma gitmekteydi. Yalnız, ka-

sabadaki madrabazla yakın arkadaş olmasını ona benim Emin Hulûsi'ye verdiğim ehemmiyet derecesinde ehemmiyet vermesini nasıl izah etmeli?

13

Hastahanede Kür

İstanbul tarafında tektük kalmış eski konaklardan birindeyim: Meşhur istibdat paşalarından birine aitmiş. Valilikleri zamanında Erzurum'dan Yemen'e kadar birçok memleketlerden toparlayıp getirdiği büyük kıymette yapı aksamı ve eşyası muhtelif tarihlerde yağmaya uğradığı halde tavanlar, duvarlar ve trabzanlar, babalarından kolay kolay sökülemiyen bir kısmı hâlâ yerinde durmaktadır. Meşrutiyet devrindeki yangınlardan büyük bahçesi sayesinde kurtulmuş; etrafındaki yangın arsaları zamanla kök tutan çimenler, ağaçlar ve virane duvarlarını kaplıyan sarmaşıklarla ufak korular haline gelmiş bulundukları için konak, hemen hemen bir alaturka şato manzarası almıştır.

Birkaç defa daire, mektep vesaire yapmağa teşebbüs edip vazgeçilen ve belki de bu sayede bu kadar ayakta kalmış bulunan bu konakta bugün hususî bir hastahane vardır. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse hastahaneye pek az benziyen bir hastahane... Fakat ben, asıl bunun için buradayım.

Tek bir yere bağlanmamamı tavsiye eden Hurrem'le kapı kapı dolaşarak yaptığım muayenelerde mutlaka hastahaneye yatmamı icabettirecek muayyen bir hastalık çıkmamıştı. Meslektaşlardan birini ufak bir ameliyata doğru gidecek gibi görününce bir başkasına başvurarak tabiî aksi tavsiye ile karşılaşıyor, fakat kendim de doktor olduğum için bu ikinciyi daha mâkul görüyordum.

Bununla beraber eskiden beri Avrupa kataloglarında ve son zamanda kuru matmazelin tavsiye ettiği Tıp Coğrafyasında gördüğüm resimlere benzer bağlı, bahçeli bir hastahanede uzunca bir zaman dinlenmek benim için bir sabit fikir olmuş-

tu. Boğazdan Adalara kadar bütün İstanbul'u dolaşarak böyle bir yer arıyor, fakat hiçbirine karar veremiyordum.

Bir gün yine Hurrem'le Fakültede dolaşırken Ali Osman isminde bir eski sınıf arkadaşıma rastgeldim. O zaman aramız pek iyi değildi. Daha doğrusu o, zengin bir ailenin çocuğu olduğu için münasebetimiz azdı. Emin Hulûsi, fazla ukalâ ve kibirli bulur ve arkasından «tatlısu frengi» diye eğlenirdi.

Ali Osman'ın, mektebi bitirir bitirmez Avrupa'ya gittiğini hatırlıyordum. Mektebin çalışkan ve gösterişli talebelerindendi. Her halde ayak altında kalacağa benzemezdi. Sonradan şöhret kazandıklarını gazetelerden ve Emin Hulûsi'nin mektuplarından öğrendiğim bazı eski arkadaşların isimleri arasında onunkine tesadüf edemeyişimi öldüğüne, yahut yeni soyadıyle tanınmaz bir hale geldiğine atfediyordum. Fakat o, hâlâ Ali Osman'dı ve sınıf arkadaşlarımdan hiçbirini bulamadığım için en sevdiklerimden biri gibi boynuna sarılmıştım. Sınıf arkadaşları! Nereye gitmişti o kalabalık, Yarabbi! Elbette hepsi memleket değiştirmiş, yahut ölmüş değillerdi. Bir kısmı elbette İstanbul sokaklarında dolaşmakta devam ediyordu.

Fakat ben de şimdiye kadar epeyce gezdiğim halde hiçbirine tesadüf etmemiştim. Yahut belki de kim bilir ne hale gelmiş yeni çehrelerini tanıyamıyordum. Emin Hulûsi, beni beklemiş olsaydı mesele yoktu. Fakat Hurrem gibi parmak kadar çocuktan ne öğrenebilirdim?

Anadolu'da iken büyümüş ve şöhret kazanmış arkadaşları ziyaret etmeyi de plânıma koymuştum.

İstanbul sokaklarının bazan dört bir tarafından sel gibi akan ve beni hantal vücudumla soluk soluk otomobillerin, tramvayların önünde koşturan büyük kalabalık, birdenbire cesaretimi kırmıştı. Büyük arkadaşları, alay alay talebeleri, yahut muayenehanesinde üst üste bekleşen hastaları arasında yakalıyorsunuz.

— Efendim, beni tanıyabilecek misiniz?

— Gözüm ısırıyor gibi... Galibe birkaç sene evvel de gelmiştiniz...

— Hasta değilim... Sınıf arkadaşınız Sabri... Emin Hulûsi ile daima beraber gezerdik.

— Emin Hulûsi?... Ha, evet, Emin Hulûsi... Tanımaz olur muyum? Fakat aradan bu kadar zaman geçince...

— Evet, otuz seneye yakın...

Zaman kelimesinin geçmesi üzerine âdeta sevk-i tabiî ile bileğindeki yahut duvardaki saate bir göz atarak:

— Görüştüğümüze çok memnun oldum Hayri bey...

— Hayri değil, Sabri...

— Affedersin... İsimler karışıyor... Hele bu kargaşalık içinde yorgun, çok yorgun bir kafa ile... Fakat çehrenizi gayet iyi çıkarıyorum... Eski arkadaşları unutmak mümkün mü? Neydi Haydarpaşa'daki o günler? Ah, gençlik... Ah hayat... (Kapıda görünen hastabakıcıya) İki dakika bekliyemez misiniz? Görüyorsunuz ki konuşuyorum... Nasılsınız bakalım Sabri bey?... Anadolu'da mıydınız?... Nasıl işler oralarda? Oh, oh, memnun oldum... Hadi bakalım, hadi bakalım! Beni pek sevindirdiniz.. Yine ararsınız değil mi? Fakat böyle dar zamanda değil... Eski zamanları uzun uzun konuşuruz... Gidiyor musunuz? Selâmetle...·Yine beklerim... (Kapıdan çıkacağım zaman arkamdan seslenerek) Sabri bey... Affedersiniz... Sormayı unuttum... Bir emriniz var mıydı bana acaba? Maşallah hepimizden genç ve sağlam görünüyorsunuz... Fakat vücut bu... Bilinmez... Şayet bir emriniz varsa eski arkadaşız, meslektaşız...

Endişesini yatıştırarak:

— Teşekkür ederim... Hiçbir ricam yok... Sırf ziyaret...

Bu çeşit eski arkadaşlardan hiçbirine gitmedim... Hattâ Hurrem ile yaptığım dolaşmalardan birinde tesadüfen karşıma çıkmış birini birinci defa görüyormuş gibi yaptım; bir aralık onun kendisinde uyandığını gördüğüm bir şüpheye karşı bomboş gözlerle uzağa baktım. Fakat bu ziyaretleri yapsaydım netice aşağı yukarı anlattığım gibi olacaktı.

Beni Ali Osman ile bu kadar çabuk kucaklaştıran sebep daha ziyade onun bana gösterdiği yakınlık idi. Çehresinde ve vücudunda büyük bir değişiklik yoktu. Yalnız, saçlarını tek kıl

kalmayıncaya kadar ağartmıştı. Fakat hal ve tavrı büsbütün değişmiş, Emin Hulûsi ile bana daima tepeden bakıyor hissini veren tatlı su frengi'nin yerine benim Müftü gibi kalender ve babacan bir alaturka adam gelmişti. Bununla beraber insan büsbütün de değişmez. Elbisesinin ve saçlarının kesiminde, papyon kravatının da, iyi boyanmış potinlerinin de yorgun olduğu görünüyor ve elindeki Eskişehir taşından bir kocaman tesbih ona kendini bırakmış bir adam hali veriyordu. Fakat bu ihmal, yalnız eli koltuğunda fukaralarda değil, işe kendini fazla vermiş zengin iş adamlarından da görülebilirdi. Nitekim Ali Osman ile konuşmamız beni daha ziyade bu ikinci ihtimale meylettirdi. Arkadaşım, Avrupa'da çok kalmış, hattâ bir Fransız kızıyle evlendikten sonra orada büsbütün yerleşip kökleşmeyi de düşünmüştü. Fakat karısını kaybedince (Bunun ölüm mü, yoksa başka türlü bir ayrılık mı olduğunu açık söylemiyordu) memleket hasreti onu yine bu topraklara çekmişti. İstanbul'a döndükten sonra geçen sekiz, on sene de yine bir parça karanlıkta kalmaktaydı. Fakat ehemmiyetli olan şu idi ki Ali Osman, bu zamanı İstanbul'un iyi bir yerinde, Avrupa'da gördüklerine benzer bir hastahane kurmak hayaliyle geçirmiş ve çok şükür iki seneden beri de buna muvaffak olmuştu. Anlattığına göre bu, hastahane olduğu kadar da açık havalı bir yerde bir dinlenme evi idi. Büyük bir aile olacağına benzerdi. Bilhassa Anadolulular; oraya kendi evlerine gelir gibi girip çıkarlardı. Hastahanenin havasına epeyce alışıncaya kadar dinlenip mâneviyatlarını düzelttikten sonra, hastalıklarının cinsine göre en mühim mütehassıslara muayene ettirirler, ameliyat yapılmak lâzım geliyorsa küçükleri hastahanenin kendi küçük lâboratuvarında, büyükleri büyük ameliyathanelerde yapılırdı. Böyle Anadoluluların ve hattâ İstanbullu hemşehrilerin son zamanlarda şikâyet edilen bazı soyguncu hekim simsarlarının eline düşmelerine meydan bırakılmaz, hattâ uzunca tedavilere parası yetişmiyen fakirlere, aza, çoğa bakılmıyarak, paralılara yapılanın aynı yapılırdı.

Arkadaşım, hastahanesini Anadolu'ya henüz kâfi derecede duyuramamış olmakla beraber neticeden şikâyetçi değildi.

Onun şikâyeti, yalnız işin çokluğundan etrafında kâfi derecede yetişmiş yardımcılar bulamamasındandı.

Anadolu terbiyesi beni böyle çok parlak sözlerle ifade edilen ideallere karşı bir parça kuşkulu yapmıştır. Fakat yine de Ali Osman'ı alâka ile dinliyordum. Bu kadar derli toplu düşünememiş bulmakla beraber ben de böyle bir hastahane hayalini uzun müddet zihnimde yaşatmıştım.

Ali Osman'a, hastahanesini görmeyi va'detmiştim. Birkaç gün gidemedim. Nihayet, kendisi bir gün beni otelimden almaya geldi. Hastahanesini gezdik, kendi anlattığından da daha az hastahaneye benzer bir hali vardı. Sofalarında ve bahçesinin ağaçları arasında arasıra entarili veya pijamalı bir kaç kişinin dolaştığına, beyaz gömlekli bir hizmetçinin elinde bir yemek tepsisi ile koridordan geçtiğine tesadüf edilmese insan kendini âdeta boş bir konakta sanacaktı.

Hele sarmaşıklı bir ufak duvarla büyük bahçeden ayrılmış bir selâmlık dairesi vardı ki şekli ve oymalı saçaklariyle saray güvercinliklerine benzemekteydi. Çapulcu olduğu kadar da şair olduğu anlaşılan paşa arasıra memuriyetten döndükçe burada kitaplarla başbaşa yaşar, bir, iki yakın ahbabı müstesna, çoluk çocuğunu bile yanına uğratmazmış.

Ali Osman, bu köşkün alt katındaki kütüphaneyi ameliyat salonu yapmıştı. İkinci katta bir mermer merdivenle çıkılan geniş bir teras üzerinde, denize karşı birbirinden güzel üç oda vardı.

Ali Osman'a kendisinin niçin bu güzel odalardan birinde oturmadığını sordum.

— Benim asıl binadaki odam da fena değildir. Sonra geceleri hastalarıma yakın bulunmak daha iyi oluyor, dedi. Binayı gezerken epeyce yorulduğumuz için arkadaşım bana bu terasta bir kahve içirmek istedi. Bütün genişliğiyle tabak gibi önümüzde, ayağımızın altında duran Marmara'ya karşı hasır koltuklara oturduk. Her şeyi olduğundan başka gösteren renkleri olan sakin bir akşam üstü saati idi. Şairlerin dedikleri gibi karşımızdaki **Hayırsızada** âdeta gülümsüyor, batmak üzere olan güneşin ışığı, altımızdaki teneke mahallesinin evlerine

âdeta, biraz evvel odalardan birinde seyrettiğimiz bir İtalyan balıkçı köyü tablosundaki fırça çalıklarına benzeyen katı yağlıboya parçaları konduruyordu. Öyle ki arasıra bu odalara bazı hatırlı hastalarını ve İstanbul'u görmeğe gelen Avrupalı dostlarını misafir ettiğini anlatan Ali Osman, benim de burada birkaç hafta, hattâ istediğim kadar kalmamı teklif ettiği zaman etrafa baktım; bize biraz evvel kahve getirdikten sonra şimdi merdivenin mermer basamağında oturan beyaz hastahane gömlekli Anadolulu nineye, baktım. Bahçenin hemen kenarındaki seddin altından düdüğünü çalarak geçmiş bir trenin bıraktığı duman parçalarına baktım ve «Hayır» diyemedim. Ertesi gün yine bu saate doğru yeni odama yerleşmiş bulunuyordum.

14

İlk Kür Gecesinin Vakaları

Ali Osman'ın misafirlik teklifini kabul edemezdim. Misafirlik; ancak Emin Hulûsi'ye olabilirdi. Ben, buraya ancak, hattâ normal ücretlerden tenzilât da yapılmamak üzere resmî bir hasta olarak geliyordum.

Zaten temiz olan baştaki odayı beyaz gömlekli, benim için silip süpürmüş, öne ve arkaya bakan pencerelerin pancurlarını açmıştı. Son bir eksiğimi aramak için etrafına bakındığı zaman gülerek :

— Nine, Allahını seversen şu iki bavulu ortadan kaybet; gözümün göremiyeceği yere sok, dedim.

Tepebaşı'ndaki oteli ve Koço'yu birdenbire bırakışımda odanın ortasında, alçak bir tahta masa üstünde duran bu iki bavulun da epeyce tesiri olmuştu. Onlar bana son günlere doğru gurbetin ve kararsızlığın iki alâmeti gibi görünmeğe başlamışlardı. Celile'nin öldüğü sıralarda akşam üstleri karanlık sokaklardan yalnız evime dönerken çağırdığım men garibem, men mehcurem şarkısını bu iki bavul bana bu defa da öz vatanımda çağırtmışlardı. Sonra, otele her giriş, çıkışta kapıda, kâtibin

masası önünde, yukardaki numarlı kapılar önünde mutlaka onlardan birkaç tanesine tesadüf etmekteydim. Holdeki köşemde kendimi bir istasyonda ne zaman, nereden geleceği ve nereye götüreceği bilinmeyen bir treni bekliyen bir yolcu gibi görmekten kurtulamıyordum.

Koço'dan ayrılmak bana hüzün vermişti. Bu hüznü onda da görmekten korkarak beş, on gün bir hastahanede yattıktan sonra yine buraya döneceğim, yolunda lüzumsuz bir yalan söylemiştim. Burada bulduğum Anadolulu nineyi mümkün olduğu kadar uzun müddet lâkırdıya tutmak için bahaneler ararken Koço'yu bu ihtiyar kadınla aldatıyormuşum gibi âdeta bir utanma hissediyordum.

* * *

Bu ilk akşamın yemeğinden sonra mehtaba karşı terasdaki koltuğa yerleşince kendimi âdeta uçsuz, bucaksız yağlıboya bir tablonun ortasına sandalye atıp oturmuş gibi gördüm. Etraf gerçekten bir tablo kadar sakin ve sessizdi. İstanbul'un eğlence hayatına karışık hayaliyle kendimi Tepebaşında nasıl bir cehenneme soktuğumu şimdi anlıyordum. Hakikaten o, ne cehennemdi Yarabbi? Pencereyi kaparsın cehennem; açarsın tramvayların, radyoların, bütün gürültüsü odanın içinde. Holdeki köşene inersin; kâtibin masası dibine sırlanmış bavullar, sepetler arasında karmakarışık pardesüler, paketler, şemsiyeler, alay alay yolcular... Sonra, geç vakit kaldırımlarda dolaşmalar; çalgılı bahçede şişeleri devirerek kemancı ile öpüşmeler; sonra o kızların kollarında Gezi'nin merdivenlerini iniş; Âbidenin önündeki pazarlık; hırdavat dolu odadaki öksürüklü kocakarı, sonra kırmızı oda...

Merhum kayınbabamın birçok düşüncelerine gitgide hak veriyordum. Hakikaten dünyada tabiatten başkası yalandı. Onun dakikalarca yere çömelerek hayran hayran seyrettiği karıncalar gibi ben de terasanın mermer parmaklığına tırmanmış sarmaşıklar içinde parlayıp sönen birkaç ateşböceğini Beyoğlu'nun bütün elektriklerine değişmemek fikrindeyim.

Paşa; zevk ehli bir adamdı. Anadolu dönüşlerinde, burada kim bilir ne lezzetle dinleniyordu? Bir insanın çapulcu olması zevk ehli bir insan olmasına mâni değildi.

En iyisi ben de onun gibi yapmalıydım. İstanbul'un sakin bir köşesinde, önünde böyle bir denizle, kendime böyle bir yer tedarik etmeliydim.

Bu denizi ve bu mehtabı bütün ömrümce seyretmek için bir ev almaya karar vermek üzere iken uyuyakalmışım. Bahçenin altından geçen bir trenin sarsıntısı olmasaydı bu uyku belki de uzun sürecekti. Başımda bir sersemlik vardı. Büyük gürültü gibi sükûnetin büyüğü de insanı yoruyordu. Bu ilk gece için mehtap seyrini bu kadarla bırakarak yatmağa karar verdim.

* * *

Bilmem ne kadar uyumuşum. Hızlı hızlı kapımı vuruyorlar. Evvelâ tersim dönerek «Sen misin Koço?» diye soruyorum. Fakat açık pencerelerde ay ışığını görünce aklım başıma geliyor. Beni uyandıran bizim ninedir. Yanında da bir hastabakıcı var. Dışarda iri iri konuşuluyor ve kadınların aralık bıraktıkları kapının dışında bir polis görülüyor .

Ne yapalım, mademki doktoruz; gideceğiz.

— Hastahaneye bir yaralı getirdiler.

— Evet, fakat bana ne? Neye nöbetçi doktoruna haber vermiyorsunuz?

Nöbetçi doktoru yoktur. Ali Osman dışarıya çıkmış, bir şey olursa bana haber vermelerini tembih etmiştir.

Ne yapalım, mademki doktoruz; gideceğiz.

Gecelik entarimin üstüne pantalonumu geçiriyor, aşağı iniyorum.

Yaralı, aşağı kapının önünde bir bahçe iskemlesine oturtulmuş iki büklüm bir adamdır.

Yaralının kendisi, hemen hemen tabiî bir sesle:

— Karnımda, diyor.

Taş merdivenle yanındaki ağaçların karanlığı içinde bu-

lunduğumuz için ancak esnaf kılıklı bir adam olduğunu görebiliyor, polisle bekçiye:

— İçeri alın, diye emrediyorum.

Buraya kadar getirmek için bilmem ne yaptılar? Fakat adam, çok iriyarı olduğu için polisle bekçi, onu kucaklarına alamıyorlar. Kendisi yine o iki büklüm vaziyette elleriyle karnını tutarak ayağa kalkıyor; ötekiler, sadece sırtından ve kollarından tutarak yardım ediyorlar. Yürürken ve kenardan ortaya çektiğim bir şezlonga oturtulurken, yine öyle tabiî bir sesle âdeta emirler vermesinden ve «Seni kim vurdu?» diye sual soran polise öfke ile: «Ne bileyim yahu... İtin biri işte!» diye çıkışmasından yarasının hafif olduğunu tahmin ediyordum. Fakat biraz sonra yarayı görünce öyle olmadığını anlayarak endişeye düşüyorum; hastabakıcıya telefonla mı olur, başka suretle mi olur Ali Osman'ı buldurmalarını rica ediyorum. Kadın, ümitsiz bir tavırla buna imkân olmadığını söylüyor; doktor, bazı geceler şehre iner ve çok geç gelir; her halde arkadaşlarından birinin evindedir; fakat nerede olduğu bilinmez.

«Hastahanenin nöbetçi doktoru yok mu?» diye soruyorum. Sualime doğrudan doğruya cevap vermiyerek yukarda söylediğini tekrar ediyor:

— Bir şey olursa size haber vermemi söyledi.

— Peki, başka geceler? diyorum.

Yine kaçamaklı bir cevap:

— Kendisi çok kere buradadır. Zaten ağır hastamız da yoktur. Böyle şey hiç olmaz gibi.

— Peki, hastahanenin devamlı operatörlerinin adresleri? Birinden birine tedefon edin... Vaka mühimcedir.

Kadın, bu defa büsbütün susuyor ve başını önüne eğiyor.

Onda iş olmadığını görünce polise müracaat etmeyi düşünüyorum; fakat hemen vazgeçiyorum. O, yapacağını yapmıştır; sokakta bulduğu yaralıyı hastahaneye teslim etmiştir. Onun vazifesi yaralıyı kimin, nasıl, niçin, vurduğunu öğrenmekten ibarettir. Fakat adam, pekâlâ konuşacak halde olmasına rağmen onun sorgularına cevap vermemekte inadediyor ve her defasında da: «Bilmiyorum yahu... İtin biri dedik ya!»

diye öfke ile cevap veriyor. Kim bilir belki bildiği de sahiden bundan ibarettir.

Mutlaka mesul birini bulması için polisi sıkıştırmakta beni tereddüde düşüren bir nokta daha var. Akıl eder de: «Buradan daha iyi nereye müracaat etmeli?» derse ne cevap vermeli? Yahut meselâ merkeze telefon ederek: «Birini bulup gönderin. Allah belâlarını versin. Burada işin içinden çıkamıyorlar!» derse arkadaşımın hali ne olur?

Çaresiz, elden ne gelirse yapacağız. Bir yandan bunları düşünürken bir yandan da yaralıyı soyuyor ve ilk tedaviye başlıyorum. Operatör değilim. Fakat köy hekimiyim. Bu gibi işlere elim yatkındır. Yirmi beş seneden beri kasabada ve köylüklerde buna benzer ne cinayetlere, kazalara götürülmüş ve her hangi bir vakanın benim işim olup olmadığını kendime sormamağa alışmışımdır.

Yara, ilk göründüğünden daha düşündürücüdür. Âdeta keskin bir cerrah bıçağı, böbreğin biraz altından, cetvelle çizilmiş gibi düz bir çizgi çekmiş; altındaki barsakları birçok yerinden doğramıştır. Benim yapabileceğim, yarayı temizlemek, bir, iki muvakkat dikiş vurarak sabahı beklemektir.

Ben, çalışırken zavallı adam, umulmaz bir soğukkanlılıkla bana âdeta yardım ediyor, işimi kolaylaştırıyor. Şimdi aydınlıkta onu daha iyi görüyorum. Dediğim gibi esnaf kılıklı iriyarı bir adamdır. Sakalından da biraz ilâve yapılmak suretiyle daha ziyade uzatılmış kalın ve uzun bıyıkları vardır. Çehresi hiçbir macera ve serseriliği akla getirmiyecek, kendi halinde bir aile babası, mâkul bir efendi adam çehresidir.

Yaralılar çok kere telâşlı olurlar; en acar ve edepsizine bile bir mazlumluk gelir. Kendilerine yapılan fenalığa devam edecekmişiz gibi korkarak, yalvararak konuşurlar. Bunun için bu adamın tok sesi ve polisle aksi aksi konuşması beni şaşırtır gibi olmuştu. Fakat çok geçmeden bu öfkenin daha ziyade kendisine karşı olduğunu anlıyorum.

Yarasını temizlerken:

— Yahu, nasıl oldu bu iş? diyorum.

Evvelâ: — Oldu işte, diyor. Pisipisine öleceğiz.

İşimden başımı kaldırmadan her zamanki emniyetli sesimle ve biraz gülümsiyerek:

— Allaha emanet, Allaha emanet... Seni biraz yana çevirelim şöyle, diyorum. Ve başka bir şey sormuyorum. Fakat o, kendiliğinden ve bu sefer can sıkıntısı ile kesik kesik devam ediyor:

— Belâ geleceği vakit gelir... İşimiz yokmuş... Kendimiz dâvet ettik.

— Peki, nasıl oldu bu iş? Sebebi ne?

Derin derin içini çekiyor:

— Sebebi benim eşekliğim, affedersin doktor bey... Eşekliğimden öleceğim.

Benimle beraber polis de kendini tutamıyarak gülüyor. Ben, yine aynı emniyet verici sesle:

— Korkma... Eşeklikten adam ölmez arkadaş, korkma; diyorum.

Fakat o: — Ben öleceğim doktor bey, diye inad ediyor.

Ben, işe başladıktan biraz sonra odaya ufak tefek bir kız girmiş ve arasıra öteberi aramak için etrafıma bakındığımı görerek bana yardıma başlamıştır. Hastabakıcılardan biri zannettiğim bu kıza, dişlek hastabakıcı bir aralık «doktor hanım» diye hitabedince, yüzüne bakıyor ve «Siz doktor musunuz?» diye soruyorum.

— Dişçi mektebinde stajiyerim efendim, diyor, ailem İstanbul'da olmadığı için burada oturuyorum.

Kızın uykudan kalkarak acele acele giyinmiş ve yüzünü yıkamış olduğu bellidir.

— Memnun oldum, diyorum, sizin eliniz işe yatkındır. Yardım edersiniz.

Artık kendisine bir şey sormadığım halde yaralı, tekrar söze başlıyor ve başına geleni anlatıyor:

Zerzevatçı imiş. Dükkân komşusu bu gece onu oğlunun sünnet düğünüze çağırmış. Kendisi içki içmediği için sarhoşlar cıvımağa başlayınca canı sıkılmış. Bizim hastahanenin arkasındaki yangın yerlerindeki evine dönüyormuş. Önünde iki kadın görmüş... Yanlarından geçerken kulağına çarpan bazı

sözlerden sinemadan döndüklerini anlamış, hattâ kendi kendine: «Bu kadınlar nasıl korkmazlar bu saatte viranelerin içinden geçmeğe?» diye hayret de etmiş. Biraz sonra kadınlar çığlık çığlığa bağrışmağa başlamışlar... Bakmış beyaz gömlekli bir serseri, kadınlardan birinin elindeki çantayı kapmış, kaçıyor... Serde erkeklik var ya.... «Dur ulan!» diye bağırarak hırsızın peşine takılmış... Hırsız, duvarların çokça olduğu bir tarafa dalarak onu şaşırtmağa çalışmış... Fakat mehtap, çok parlak olduğu için kendisi onun bütün hareketlerini görüyormuş... Nihayet, hırsız kuvvetinin kesildiğini ve yakayı kurtaramıyacağını anlayınca geri dönerek çantayı ona doğru fırlatmış... Adam, çantayı almış, fakat hırsızı da takipten vazgeçmemiş ve nihayet bir yıkık hamamın önünde bastırarak ensesinden yakalamış. Solucan gibi cılız ve pis bir çocukmuş.

Adamcağız, anlatıyordu:

— Namusiyle yalvardı: «Aman ağabey, köpeğin olayım Çantayı aldın, bırak beni!» dedi; hattâ ağladı. At iki tokat ensesine, defet gitsin. Lâkin yağma mı var? Boşuna mı bu kadar yorulduk: «Onu aklından çıkar, seni karakola teslim edeceğim!» dedim. Yine valvardı: Terli, pis ensesini elimden kurtarıp ayaklarımın dibine düştü. Kaldırdım: «Gebersen kurtuluş yok!» dedim. Öyle ya dünyanın ıslahına bizi memur ettilerdi. O vakit başıma geleceği çocuk açık açık haber verdi: «Ağabey... Aldığımızı verdik, fit olduk! Bırak beni... Ben sabıkalıyım. Karakola gitmem. Sonra fena olur. Başımı belâya sokma!» Bu söz üzerine kanım kafama çıktı. «Bir sıkımlık canın var. Bu boyla bir de adam korkutmağa kalkarsın ha!» diye ensesine iki tokat attım. Tekrar yere yattı; ben de tekrar ensesinden yakaladım. Solucan gibi bir iki kıvrandıktan sonra döndü; dizlerime sarılır gibi yaptı, karnımdan boydan boya cız diye bir şey geçti. Ben, öleceğim efendi. Eşekliğimden öleceğim... Dört çocuk... Dört çocuk...»

Polis, yaralının açık ve parlak bir sesle tane tane konuş-

masından ümide düşerek bir kere daha ifadesini almağa uğraştı. Fakat o, artık kesilmişti. Âdeta bir can sıkıntısıyle:

— Söyledik ya arkadaş, dedi, kabahatli ben... Ne istersin elin çulsuz itinden?.

Ondan sonra konuşmadı. Etrafını yastıklarla besliyerek ve şimdilik hiç kımıldamamasını söyliyerek yatırdığım yerde bir dalgınlığa düşmeğe başladı. Yalnız birkaç defa «dört çocuk» diye mırıldandı; bir kere de bir parça öfkelenir gibi olarak: «Nedir bu karnelerin hali? Haylaz!... Keseceğim seni!» dedi. Söylediklerimi artık anlamıyordu.

Benim bundan sonra yapabileceğim arasıra nabzı ve kalbi yoklıyarak bir şırınga yapmak ve beklemekti.

Polis; çoktan gitmiş, nine, kapının kenarında yere çömelerek uyumuştu. Ali Osman hâlâ görünürlerde yoktu. Belki de hiç gelmiyecekti. Fakat hastabakıcı onun geceyi dışarda geçirmek âdeti olmadığını, geç de olsa mutlaka geleceğini söylüyordu.

Hastabakıcı ile kıza gidip yatmalarını tavsiye ettim. Pencerenin yanındaki koltukta yaralıyı kendim bekliyecektim. İkisi de reddettiler. Kız, bilâkis benim yatmam doğru olacağını, kendilerinin burada bekliyerek lâzım gelirse beni uyandıracaklarını söyledi. Yaralının umumî halinde fazla bir düşkünlük görünmüyordu. Fakat bu rahat bir uykuya benziyen sükûnete aldanmamak lâzımdı. Bunu kıza da söyledim, hattâ sesimi alçaltarak, hüzünle: — Adamcağızın kendine koyduğu teşhis pek yanlışa benzemez, yara iyi değil, dedim.

Sonra, yukarı çıkarak sabah serinliğine karşı pardesümü ve o bol resimli Tıp Coğrafyasını aldım ve tekrar geri döndüm.

Evvelce de söylediğim gibi burası paşanın eski kütüphanesi idi. Sırf bu iş için yapıldığı, duvarlarının ve pencere parmaklıklarının kalınlığından ve ayrıca da bu pencerelere demir kepenkler taktırılmış olmasından anlaşılıyordu.

Bütün bu tedbirler yangına ve dışarıdan gelecek hırsıza karşı idi. Fakat içeriden çıkacak yangına ne tedbir olurdu?

Bu saatte bu kütüphanede benim Resimli Tıp Coğrafya-

sından başka tek kitap kalmamıştı. Son kalan rutubetten çürümüş gazete ve mecmua destelerini de, ameliyat salonu yerleştirilirken işçilerin kireç ve boya kirlerine karşı yerlere sermiş olacaklarını tahmin ediyordum.

Paşa, bu tavana kadar çıkan raflardaki kitapları okuyor muydu? Hiç değilse antika çanak çömlek âşıkları gibi arasıra ötelerini, berilerini elliyerek eğlenir miydi? Yoksa en kıymetlilerinin eski büyük vilâyetlerdeki çapulculuktan getirilmiş olmalarına göre sadece bir satılık mal mı idiler?

Bunları düşünerek yaralının kalbini bir kere daha yokladıktan sonra omuzlarımda pardesümle koltuğuma yerleştim ve kitabımı açtım.

Hastahanede başladığım dinlenme ve sükûnet kürünün bu ilk gecesinde vakitler öyle birbirine karışmıştı ki saatin kaç olduğunu merak dahi etmiyordum. Açık pencerelerin dışındaki bahçenin ağaçlı ve çakıllı yollarından mehtap evvelâ çekilmiş ve bir zaman sonra başka bir aydınlık başlamıştı. Gariptir ki hiçbir sıkıntı ve yorgunluk duymamaktaydım. Ağır ağır uykudan koma haline geçmekte olan yaralının duymaması lâzım geleceği gibi vücudum sanki benim değildi ve aynı hafifliği içerimde de hissediyordum. Dizlerimin üstünde çevirdiğim sahifelerdeki bağ, bahçe resimlerini pencerelerin dışında gitgide ağaran hakikî bahçe ile karıştırıyor, arasıra gelen bir kuş sesinin bunların hangisinden geldiğinden tereddüdeder gibi oluyordum.

Yandaki odalardan birinde dinlenmeğe giden hastabakıcı uyuyup kalmış olacaktı. Fakat dişçi kız, ameliyat odasından ayrılmamıştı. Saatlerden beri yaralının ayak ucundaki bir sandalyaya bazan bir parça oturuyor; fakat daha ziyade ayakta duruyordu. Ne zaman başımı o tarafa çevirsem, bir dakika benden gözlerini çevirmedi diyebileceğim bir ısrar ile bana bakmakta olduğunu görüyordum.

Yaralı ile alâkalanması için bir sebep yoktu. Hattâ fazla acıyor gibi de görünmüyordu.

Bu bakışların bazılarında yerimden kalkıyor, lüzumsuz bir ihtiyat ile ayaklarımın ucuna basarak yavaş yavaş yaralı-

nın yanına gidiyordum. Kalb gitgide hafiflemekteydi ve soluklarda hafif bir hışıltı başlamıştı. Kıza arasıra işaretle bir huile cmphrée şırıngası yapacağımı anlatıyordum. O, hazırlık yaparken ben, yavaş yavaş kapıya doğru gidiyor ve hattâ bahçede, üç beş adım yürüyordum.

Evet, görünüş iyi değildi. Fakat adamcağızın bu şimdiki halinden daha derin bir uykuya geçmesinden başka bir şey olmıyacakmış gibi hiç bir teessür duymamaktaydım. Ve bu, ölüme kanıksamış bir adam olmamdan ileri gelmiyordu. Ölümün kendisi bu saatte bana ne onun için, ne hiçbirimiz için zihinlerimizde büyüttüğümüz kadar korkunç ve çirkin bir şey görünmüyordu. Ellerimle kırağı ile dolu yapraklarla oynarken kızı kapıda beni bekliyor görüyor ve şırıngayı unuttuğuma hayret ediyordum.

Bu şırıngaların birinden başımı çevirince Ali Osman'ı sessiz sadasız arkamda duruyor buldum. Vakadan ziyade benim uykusuz kalmış olmama üzülüyor, yaralıya hattâ bakmadan koluma girerek beni tekrar bahçeye doğru götürüyordu.

— Fevkalâde bir şey olursa beyefendiye haber verirsiniz, demiştim, fakat bu rastgele bir sözdü. Benim için büyük bir talihsizlik oldu, dedi. Sonra tekrar içeri girmeme mâni olmak ister gibi yolumu keserek ilâve etti:

— Siz, hemen yatmalısınız. Artık bana bırakınız.

Bunu yapabilmek için öteki talihsizin ne durumda olduğunu anlatmam lâzımdı. Onun için bu sefer de ben, onu kolundan tutarak yaralının yanına götürdüm.

Ali Osman, başıma gelen bu hale çok müteessirdi. Fakat bunu mübalâğalı sözler ve hareketlerle ifade etmiyordu. Beni dikkatle dinledikten sonra:

— Teşekkür ederim. Bundan daha iyi ne yapılabilirdi? dedi. Ve benim hemen yatmağa gitmem hakkındaki ricasını bir kere daha tekrar etti.

Ben, yaralı hakkında izahat verirken kız, bir, iki adım uzaktan beni dikkatle dinlemişti:

— Küçük hanım, bana çok mükemmel yardım etti, diye

iltifat ettim. Ali Osman, yüzüme bakmadan onun sırtını okşıyarak:

— İyi kızdır benim kızım, dedi. Sonra açık renk pardesüsünü çıkararak ona verdi.

Arkasında bir smokin vardı ve bu kıyafet ona gündüzki babayani halinden başka bir hal, bir diplomat, yahut kumarbaz hali veriyordu.

Arkadaşım, beni önüne katarak kapıya götürürken döndüm, koltuğun üstünde bıraktığım kitabımı aldım; sonra yanından geçerken yaralıya derin bir göğüş geçirişle:

— Haydi Allahaısmarladık, diye bir el selâmı verdim.

15

Hastahanede İlk Haftalar

Odama yerleşirken tek bir düşüncem vardı:

— Ali Osman yalnızlıktan çok bunaldığını söylüyor, ya bunun acısını benden çıkarmağa, vakitli vakitsiz beni rahatsız etmeğe kalkarsa... Ben ki buraya mutlak bir yalnızlık kürü yapmağa geldim.

Fakat hakikat bunun tam tersine oldu. O, bizim tarafta pek seyrek görünüyor, arasıra hatırımı yoklamağa uğradığı zaman da, gizli düşüncemi sezerek benimle eğleniyormuş gibi: «Sizi rahatsız etmeyim.» diye çabucak kaçıyordu.

Birkaç gün geçince ben, onu aramağa başladım. Fakat Ali Osman'ı hastahanedeki odasında bulmak asla kolay değildi. Her akşam smokinini sırtlıyarak, kendi gibi yalnız olduğunu söylediği arkadaşlarına misafir gidiyor ve sabahtan evvel dönmüyordu. Böyle olunca da öğleye kadar uyumak kaide oluyordu.

Yine her gün gibi öğleden sonra da şehirde işi çıkmaktaydı.

Bu hale göre arkadaşımın hangi saatlerde iş gördüğünü kestirmek güçtü. Bununla beraber hastahanede kendisine görülecek ne iş olduğunu anlamak da ayrı bir mesele idi.

Hasta sayısı azdı ve çoğu Ali Osman'ın dediği gibi, Anadolu'lulardı. Bazıları büyük kliniklerde ameliyat olmağa götürülüyorlardı. Tanınmış profesörlerden bazıları arasıra muayeneye ve bizim taraftaki ameliyat salonunda küçük operasyonlar yapmağa gelmekle beraber bellibaşlı gündelik hekimi de yoktu. Yalnız, sık sık bizim Hurrem'e benziyen genç stajiyerlere tesadüf ediyordum.

Hastahanede Ali Osman'ı aramağa çıktığım zamanlarda hemen bütün hastalarla tanıştım ve ahbaboldum. Çoğu erkekti. Bahçede dolaşıyorlar ağaçları arasındaki kanape, yahut salıncaklı iskemlelerde yatıyorlar, bazan hattâ birkaçı bir araya toplanarak iskambil ve tavla oynuyorlardı.

Anadolulu hafif hastalar arasında ihtiyar bahçıvana yardım etmekle vakit geçirenler de vardı.

Bu insanlarla birbirimizin dilini pek çabuk anladık. Kasabadaki hastalarım gibi hemen ilk konuşmamızda tesirim altına düştüler ve bütün dertlerini söylediler.

Dediğim gibi hastahanede bellibaşlı doğtor bulunmadığı için benim bahçe ve bina içindeki bu dolaşmalarım âdeta resmî sabah servislerine benzedi. Zaten ilk geceki vakadan sonra dişlek hastabakıcı da ufak tefek vakalar oldukça daima bana başvurmakta idi. Ali Osman, bunun için onu arasıra yanımda azarlıyordu. Fakat derken ötekiler de onu taklide başladılar. Konturatçı senetlerine yapıştırılacak pulda tereddüde düşen kâtipten hastahanenin kışlık odun, kömürünü depoya sığdıramıyan bahçıvana kadar her başı sıkışan, Ali Osman'ı bulamadıkça bana koşuyordu.

Arkadaşım, beni bazan hastalarının pansımanına yardım ediyor, damın su oluklarını tamir eden işçiye nasihatler veriyor gördükçe, tıpkı o geceki gibi, telâşlanıyor, bana bu yorgunluğu verenlere çıkışmağa kalkıyordu. Ben, gülerek:

— Değil vallahi. Benim gibi yirmi beş yıl koşmuş adam birdenbire durursa ölür. Bırakın benim için kürlerin en iyisi budur; bunun için hastahaneye fazla ücret versem haktır, diyor; fakat:

— İşinize karışırken yanlış bir şeyler oluyorsa o başka, diye bir parça da ağız yapıyordum.

Nihayet, sekiz, on gün kadar az bir zaman içinde sabahları bir parça da resmîce giyinerek Ali Osman'ın makamında oturmağa ve ufak tefek meselelerde yazıhanenin açık gözlerini çekerek ona vekâlet etmeğe başladım.

Hastahanenin en ehemmiyetli çehrelerinden biri Anadolulu bir aşçı idi. Bir gün onunla kendi ağzıyle konuşmağa başlayıvermiştim. Adamcağız, bana âdeta benim Müftü ve Hacı Ömer gibi bağlanmıştı. Ta'belâyı beraber yapıyorduk. Bunu bahane ederek onu uzun zaman yanımda alıkoyuyordum; hattâ bazan mutfağına da giderdim. Hep aynı ağızla konuşurduk ve bu, bana bir eski şarkıyı söylemek gibi zevkli bir hüzün vererek zamanlarımı unuttururdu.

Hastahanenin birkaç tane de pansiyoneri vardı. Bunlar, o geceki dişçi kız gibi birkaç fakir talebe idi. Ali Osman, İstanbul'da yeri, yurdu olmıyan bu çocukları hemen hemen bedava barındırıyor, onlar da buna mukabil hastahaneye ufak tefek hizmetlerde bulunuyorlardı. En enteresanları Perihan adındaki o küçük dişçi kızdı. O da Anadolulu idi. Fakat Anadolu'yu henüz görmemişti. Ali Osman'ın askerde ölmüş arkadaşının çocuğu idi. Anası Orta Anadolu kazalarının birinde kardeşlerinin yanında yaşamaktaydı. Kız, stajını bitirince yanına gidecek ve kasabada bir diş muayenehanesi açacaktı. Burada şapkacılık tahsil etmiş bir akrabasının kasabada çok iş yapması onu da ümide düşürmekteydi. Gideceği yeri ve şapka ile diş arasındaki farkı henüz bilmiyordu.

Yaralının yanında geçirdiğimiz o garip gece aramızda bir yakınlık meydana getirmişti. Beni her görüşte yanıma geliyordu. Uzun uzun konuşuyorduk. O gece bana ettiği hizmetleri, sabaha kadar yaralıyı bekleyişimizi, her başımı kaldırışta uzaktan sessiz sadasız bakıyor buluşumu unutmak güçtü. Fakat bu kız, evvelâ zannettiğim kadar sessiz sadasız değildi. Hele o geceki yardımını hatırlatarak:

— Siz ne iyi bir doktor olurdunuz, dediğim zaman bilmeden bir gizli yarasına, yahut daha doğrusu bir zembereğe do-

kunmuşum gibi birdenbire bana açılmıştı. Meğer o da uzun müddet bunu düşünüp istemiş. Fakat malûm sebepten mümkün olamamış.

Perihan, bu acıyı bana âşıkane genç kız romanlarından alınmışa benziyen güzel cümlelerle anlattı. Zaten epeyce kitap karıştırdığı da sözlerinden anlaşılıyordu. Müteessir olarak kendisini teselli ettim. Dişçiliğin de gözcülük, kulakçılık gibi saygı değer bir doktorluk şubesi olduğunu uzun uzadıya ispat ettim; hattâ kendisi gibi mektepten yetişenleri alaylılardan ayırdetmek için **çenecilik** demek doğru olamıyacağına göre, **ağızcılık** gibi yeni terim kabul etmek lâzım geldiğini söyledim. Nihayet, Anadolu'yu iyi tanıyan biri olarak ona nasihatler vermeğe başladım. Hâsılı, ahbaplığımız çabucak ilerledi.

Perihan, pratiğini ilerletmek ve galiba da beş, on kuruş almak için mektepten başka bir dişçi kabinesine gitmekteydi. Böylece ne olacağını bilemiyerek türlü hayalin içinde mektepten muayenehaneye, oradan bizim hastahaneye ve arada bir de galiba bir parça sinemalara gidip geliyordu.

Anadolu'yu iyi bilen biri olarak ona gideceği yeri anlatıyor ve bu tafsilâtın ne hakikat, ne de onun hayaline fazla uygun olmıyarak iki arada dalgalanmasına dikkat ediyordum. Bazan söylediklerimden ürker gibi oldukça:

— Korkmaya sebep yok. Sizin sermayeniz sade mesleğinizden ibaret değildir. İyi yetişmiş güzel bir genç kızsınız. Kapanın elinde kalırsınız, diyordum.

Perihan, gülerek söylediğim bu sözlerden utandığı mı yoksa hoşlandığı mı belli olmıyan bir tavırla gözlerini gözlerimden kaçırıyor: «O tarafı hiç düşünmemek lâzımdır.» diyordu.

Acaba uslu bir kız mı idi? Yeni kızlar için anlatılan şeylere göre pek öyle olmamak lâzımdı. Fakat hali, tavrı, sözleri de bana bunun aksini gösteriyordu. Bununla beraber bilinemezdi. Böyle yalnız ve oldukça güzel bir kızın, kendisi uslu da olsa, peşini kim bilir kaç tilki kovalıyordu.

Çehrelerin elektrik, mum, mehtap gibi gece aydınlıklarında olduklarından fazla güzel görünmeleri kaidedir. Fakat Pe-

rihan'da bunun aksi olmuştu. O akşam her başımı kaldırışta bana iki donuk karaltı gibi görünmüş olan gözleri gündüz ışığında esmer çehresinden beklenmiyecek surette renkleniyor, yine ilk bakışta biraz intizamsız sanılabilecek yüz çizgileri konuşur ve gülerken, hele dudaklarında belli belirsiz bir boya ile dışardan geldiği zamanlarda, büsbütün başka türlü oluyordu.

* * *

Hâsılı, hastahaneye benzemiyen hastahanemden pek memnundum. Yalnız, bu değirmenin suyu nereden geliyordu? Kendi haline bırakılmış olmasına rağmen idaresinde, yiyecek, içecek ve sairesinde belli başlı bir eksiklik olmıyan bu müesseseye ne para gittiğini tahmin etmek benim için güç değildi. Arasıra terasamda Marmara'ya karşı otururken küçük kâğıt parçalarına bunun hesaplarını yapıyor ve birinin eline geçer korkusiyle kâğıtları ince ince yırtıp atıyordum. Hastaların sayısı ve ne verdikleri de gözönünde olunca Ali Osman bu açığı nasıl kapatıyor ve hele akşamları hiçbir ciddî düşüncesi olmıyanlara mahsus bir sükûnetle smokinini giyerek nasıl gezmeğe gidiyordu?

Allahın bildiğini ne saklamalı? Kulaklarım İstanbul'a ait türlü dedikodularla dolu olduğu için ilkönce aklımdan bazı çirkin şüpheler geçer gibi olmuştur. Anlattığım gibi hastahanenin ıcığını, cıcığını artık biliyordum. Hiç öyle bir düşüncem olmamasına rağmen, bu, polis tahkikatından çok daha ince ve mükemmel bir tahkikat demekti. Gizli çocuk düşürme, hekim simsarlığı vesaire ile hastaları dolandırma v.s. gibi bir yolsuzluk şüphesi yoktu. Hattâ yaptırılan operasyonlar için ne para alındığını biliyordum. Böyle bir şey olsa asla gözümden kaçmıyacaktı. Kasabaya toy ve cahil bir çocuk olarak geldikten başka orada yirmi beş yıl körlenmiş olmama göre insanların içlerindeki hastalığı ne dereceye kadar göreceğim hakkında hiçbir iddiam yoktur; fakat yolsuzluklarını zağar gibi âdeta uzaktan koklamayı, Hacı Ömer'ler arasında-

ki uzun hayatım bende âdeta bir sevk-i tabiî haline getirmiştir.

Böyle olunca: «Zaten biz çocukken de Ali Osman zengindi.» diye düşünüyordum, kâh Emin Hulûsi'nin dediği gibi «Tatlısu frengi,» kâh şimdiki gibi gündüz külâhlı, gece smokinli oldu. İyi tarafları gibi karışık ve anlaşılmaz tarafları da olan biraz anormal bir adamcağız. İhtimal, eski zenginliğin şurada bir bahçe, burada bir ev gibi bazı kırıntıları kaldı. Avrupa'dakilere benzer bir hastahane tutturmak hayaliyle onları yiyor. Bunların hepsi kendi bileceği şeyler... Ben ki burada, üç, beş haftalık geçici bir misafirim. Bunları düşünmek benim için ayıptır bile!

16

Hâtıra Yatakları

Hastahanenin bahçesine bitişik dar bir yokuştan küçük bir istasyona inilmekteydi. Haftada birkaç gün bu istasyondan trene binerek şehrin Kadıköy, Üsküdar gibi bazı eski hâtıra yataklarını dolaşmaya gidiyordum.

Buralarda Emin Hulûsi'nin Yeldeğirmeni'ndeki pansiyonunun sokağı gibi birkaç sokak hemen hemen oldukları halde kalmışlardı. Buna mukabil bazı yerlerde de inkılâptan sonra kalkınma hareketleri olmuş, fakat horoz işi yeni kübik binalar on beş, yirmi sene içinde ötelerinden berilerinden çöküp göçtükleri için eskisinden de sefil bir manzara bağlamışlardı. Yoruldukça kahvelere oturuyor, etrafımda oturan, yahut sokaktan gelip geçenler arasında eski çehreleri bulmağa çalışıyordum. Birkaç tanesini pek güçlükle çıkarmağa muvaffak oldum. Mütareke senelerinde Kadıköy'ün Don Juanı denen bir parlak süvari zâbiti vardı. Galiba bir resmî vazifesi de bulunduğundan atla Moda ile Kuşdili çayırlarında dolaşır, kadınları birbirine katardı. Şimdi yüzünde coğrafya haritaları gibi morlu, kırmızılı damarlar, çökük yanakları arasında uzanıp sarkmış burnunun ucunda daimî bir damla ile kahvede tavla oynuyordu.

Yine o senelerde mükellef bir araba ile Kadıköy vapuruna gelip giden gayet kibar kılıklı ve edalı, Alman bıyıklı bir genç adam vardı. Şehzadelerden birinin damadı olduğunu söylerlerdi. Bir gün Kadıköy vapurundan çıkarken denize düşmüş, fakat bir halata sarıldığı için yarı belinden yukarısı suyun dışında ve fesi yeni kalıptan çıkmış gibi başında kalmış. İskele polisi ve çımacılar tarafından eldivenli ellerine yapışılıp iskeleye çıkarılırken hiç edasını bozmadan: «Rica ederim memur efendi; beni arkamdan iten zatın hüviyeti tesbit buyurulsun!» diye emir vermişti. Onu da yine harap bir çehre ve kıyafetle dolmuş bir tramvayın iki kapısı arasına sıkışmış, «Ayıptır, rica ederim!» diye bağırırken görüp tanıdım.

Yine bizim zamanımızda «Hikmet hanım» diye Kadıköy çapkınlarını sürü ile peşinden koşturan şık bir genç kadın vardı. Aile toplantılarında gayet güzel «La dam O Kamelya» oynadığını ve kadınların sahneye çıkmasına izin verilirse Darülbedai'ye gireceğini söylerdi. Onu da kamburlaşmış, sırtında masa örtüsüne benzer bir yeşil atkı, gözlerinde tel gözlükler, elinde bir sopa ve sepetle sokakta zerzevat pazarlık ederken gördüm ve dehşete geldim. Kim bilir beni görenler de ne diyorlardı?

Yine talebelik zamanlarımda Kadıköy sokaklarında polise ve halka yaka silktiren serseri, rezil bir külhanbeyine vapur iskelesinde tesadüf ettim. Ablak yüzünde yarısı ağarmış bir sarı sakal ile evliya gibi bir adam hali almıştı. Kıyafetinden ve sopasına dayanarak duruşundan dilenci olduğu ve bacaklarından birini kırdığı anlaşılıyordu. Fakat meydana çıkmıyor, iki bekleme salonunun camekânlı kapı kanadlarının birbirine binerek meydana getirdiği köşe içine sıkışmış. ikiye bölünerek önünden akan kalabalık arasında sessiz sadasız gedikli müşterilerini bekliyordu. Yüzünde ruhanî diyebileceğim mazlum ve mahçup bir gülümseme vardı. Ben, kapılardan birine yürürken onun yüzünü hiç değiştirmediği halde, gözlerinin bir şeyden ürkmüş gibi korkunç bir süratle birkaç defa oynadığını ve iki yana gidip geldiğini gördüm. Salonun iç tarafında birkaç adım ilerimde kısa boylu bir adam, selâm vazi-

yetinde kendisini dinliyen uzun boylu bir polise bir emir veriyordu. Boyunun ufaklığını telâfi etmek ister gibi ayaklarının ucunda yükselmesinden ve göğsünü kabartarak başını arkaya atmasından bir polis âmiri olduğu anlaşılıyordu. O, emrini verdikten sonra, öteki kapıdan vapura yürüdü ve uzun boylu polis, hızla çizmelerini şakırdatarak geriye koştu. Bu gördüğüm şeyle kapı arasındaki dilenci arasında bir münasebet sezerek ben de geriledim. Fakat dilencinin yerinde yeller esiyordu. Elindeki öte beriyi mendiller, kutular içinde kaybeden hokkabazları daima görürüz. Fakat topal ayağı, sopası ve saireslyle birkaç saniye içinde kendini kaybeden bir hokkabazı tasavvur edemezdim. Zavallı polis, yolculara çarparak, taşlar üzerinde çizmeleri kayarak oraya, buraya koştu; şaşkınlığından kanape altlarına baktı. Fakat hiçbir şey bulamadı.

17

Bir Arkadaş Daha

Bahsettiğim bu gezintiler esnasında Bakırköy treninde üst üste iki defa yine bir eski mektep arkadaşıma tesadüf ediyordum. Onu da çehresiyle çok zor ve birçok tereddütlerden sonra çıkarmıştım. O da Ali Osman gibi bizden bir sınıf yukarıda idi. Zaten o zaman da konuşmadığımız için beni tanımasına imkân görmüyor, ferah ferah yüzüne bakıyordum. Kılık kıyafeti fena değildi. Yalnız vücudu küçülerek başı büyümüş ve yüzüne, yorgun kafalı adam çehrelerini, fotoğraf objektifi karşısında titremiş olanlara benzeten o hafif sersemlik çökmüştü. İki defa aynı saatte, aynı trende karşılaşmamız bana onun Bakırköy taraflarında bir hastahane veya dairede doktor olduğu fikrini vermişti. Gazetemden arasıra başımı kaldırarak ona bakar ve Haydarpaşa Fakültesinin bazı hâtıralarını canlandırmağa çalışırken bir tanesini hatırlıyarak gülümsedim. Adı benim gibi Sabri olan bu arkadaş, musiki meraklısıydı. Sık sık tiyatroya gider ve oradan öğrenerek defterine yazdığı kantoları akşam mütalâasında alçak sesle kendi

kendine tekrar ederdi. Sabri'nin arkasındaki boş sırada Abdüşşekûr adında bir Iraklı arkadaşımız otururdu. Sonradan Irak, yahut Suriye kabinelerinden birinde Sıhhat Nazırı olduğunu işittiğim bu arkadaş, terbiyeli olduğu kadar da çalışkandı. Fakat bir parça ağır anlayışlı olduğu için akşamları arka sırada âdeta itikâfa çekilir, hıfza çalışır gibi sallana sallana derslerini hazırlamağa uğraşırdı. Abdüşşekûr, bir akşam Sabri'nin sesinden rahatsız olarak kantolarını daha yavaş söylemesini rica etti. Sabri, bu ihtiyatı iyi karşıladı ve zaten çok yavaş olan sesini büsbütün alçaltarak âdeta bir mırıltı haline getirdi. Fakat zihni bir kere takılmış olduğu için bu mırıltı, Abdüşşekûr'ün daha ziyade kafasını karıştırdı; kitaplarını toplıyarak biraz daha sola, duvarın dibine gitti. Olmayınca hafif bir sinirlilikle:

— Rica ederim kardeşim; nedir hep kanto, hep kanto? dedi.

Sabri de yine nezaketle sesini bundan daha ziyade alçaltmak mümkün olamıyacağı cevabını verdi. Zavallı Abdüşşekûr, biraz daha yerinde oflayıp pufladıktan sonra:

— Rica ederim; yine eskisi gibi söyleyin... Avvalkisi bu ari kovani viziltisinden evlâ idi! dedi.

Sabri, zihni karışmaya başlamış bir insan için açık sesle, hattâ çalgı ile söylenecek bir kantonun gerçekten bu mırıltıdan daha iyi olacağını anlıyamadı. Abdüşşekûr'u kendisiyle eğleniyor sanarak:

— Yahu, Hacı bey, biz senin emrinle mi oturup kalkacağız? «Yavaş» dedin, «pekâlâ» dedik. Şimdi de «hızlı» diyorsun... Eline bir değnek al da orkestra şefliği et bari, dedi.

Abdüşşekûr, cevap verseydi belki anlaşacaklardı. Fakat o, sadece «Ya sabur» diye mırıldandı ve tekrar kitaplara eğildi; Sabri de bu sahneden sonra susmak olmıyacağı için yine kantoya devam etti. Biraz sonra o sâkin ve terbiyeli Abdüşşekûr, birdenbire babası tutmuş gibi:

— Hay innelabuka, diye bağırarak ayağa kalktı ve Sabri'nin tavsiye ettiği orkestra şefi gabeti yerine içinde yığınla kâğıt bulunan bir kartonu kafasının ortasına, şimdi bu sani-

yede seyrek kır saçlarını baş parmağıyle karıştırıp kaşıdığı noktaya bir hokkabaz şakşağı gürültüsüyle çarptı.

Sabri, arada bir yanındaki çantayı karıştırarak içinden bir şeyler çıkarıp sokuyor, ceplerindeki evrakı muayene ediyor, sonra birkaç dakika başını arkaya bırakıp dudaklarını oynatarak bir şeyler düşünüyordu ki, bana kantoyu ve Abdüşşekûr'u hatırlatan da zaten bu, olmuştu. Bununla beraber, hele ikinci gün, onun da arasıra bana baktığına dikkat ettim. Sonra, bir vesile oldu; sigarasını yakacağı zaman kâğıtları gibi kibrit kutusunu da bulamadı. Çakmağımı uzattım. Teşekkür ederken beni gözü ısırdığını söyledi. Gülümsiyerek başımı salladım. Kendimi tanıtmak için bir münasib cümle arıyordum. O, benden evvel davranarak: «Siz Emin Hulûsi'nin arkadaşı Sabri değil misiniz?» dedi. Yine aynı gülümseme ile: «İyi tanıdınız, dedim, adaşınız küçük Sabri». O da güldü: «Fakat maşallah şimdi büyük Sabri olmuşsunuz!» dedi.

Emin Hulûsi'nin yıllardan beri kendi kendime tekrar ettiğim adını bir başkasının ağzından işitmek bana tatlı bir rikkat vermişti. O, bunu anlamış gibi aynı tem üzerinde devam ediyordu:

— Zavallı Emin Hulûsi'yi arasıra görürdüm. Sizden bahsederdi. Maşallah Anadolu'da çok iyi yerleştiğinizi anlatırdı. Son bir, iki sene içinde rastlıyamadım. Siz, tabiî görüştünüz. Ne halde biçare?

— Perişan, dedim, yani öldü. Hem de ben İstanbul'a geldiğim gün.

Sabri, çok şaşırdı, müteessir oldu ve bu ölümü şimdi benden öğrendiğine biraz da utandı.

— Bu İstanbul da Anadolu gibi o kadar darmadağın bir yer ki, kimsenin kimseden haberi olmuyor, dedi.

Fakat ne olsa onda yine daha fazla haber vardı. Başka şeyler konuşmağa daldığımız halde zihnimi ondan alamıyor, ikide birde sözünü, hattâ bazan benimkini de keserek: «Vah Emin Hulûsi vah!» diyor ve her defasında ona dair yeni bir şey anlatıyordu.

Zavallının devamlı talihsizliği hakkında o da epeyce bir şeyler bilmekte idi. Belki kendisinin aklına hiçbir şey gelmediği halde ben, bu sözlerde kendim için de bir sitem payı hisseder gibi olarak her defasında:

— Sağ olsun; yani Allah rahmet etsin, birbirimizle mektuplaşmamıza rağmen halini bana bildirmedi. Kimseden de sarih bir şey öğrenemedim, diye kendimi müdafaaya savaşıyordum.

— Çoluk çocuğu ne halde acaba? diye sorunca:

«Görmedim, haberim yok!» diyemedim; «O halde adamın çoluk çocuğu ne halde olur? Onlar da perişan tabiî...» diye lâkırdığı ağzımda yuvarladım. «Küçük oğlunu bir yatı mektebine vermeyi düşünüyorum.» dedim.

Fakat kendimi hayal ile öğünüyor görmekten utanarak kuvvetle: «Mektepler açılınca öyle yapacağım.» dedim ve Sabri dua etti.

Sirkeci'ye çıkmış ve konuşa konuşa Eminönü'ne doğru yürümeğe başlamıştık. Sonra Köprüye geçtik.

O gün de yine bir yere gitmeyi kararlaştırmıştım. Fakat canım istemiyordu. Nihayet, Köprünün öbür ucunda birbirimize nereye gittiğimizi sormak lâzım gelince, o:

— Cihangir'e, dedi, fakirhaneye. Sirkeci'den tramvaya binecektim. Fakat biraz daha konuşmak için size arkadaşlık etmek istedim.

Dediğim gibi gideceğim yere gitmeyi canım istemiyordu:

— Müsaade ederseniz ben de sizinle Beyoğlu'na çıkayım, dedim, biraz daha görüşmüş oluruz. Zaten gideceğim yere de geç kaldım.

Tünel'den Beyoğlu'na çıkınca yine yürümeğe başladık. O zamana kadar Sabri'ye ne iş gördüğünü sormağa fırsat düşmemişti. Doğru bir tahmin yaptığımı sanarak:

— Vazifeniz galiba Bakırköy hastahanesinde, dedim.

İçini çekerek:

— Hayır, fakat vazife sahipleri gibi hemen hergün taşınıyoruz, dedi, refika oradadır.

— Ne münasebetle? demiştim.

— Hastalık münasebetiyle, dedi, öteden beri sinirlerinden hasta idi. Son birkaç sene içinde daha ilerledi. Başka hastalıklara benzemez, bilirsiniz. Evde tedavisi güç oluyordu... Arasıra birkaç ay kür yaptırıyoruz... Böyle olunca bize de her gün Bakırköyü'ne taşınmak lâzım geliyor...

— Hakikaten zordur. Allah yardımcısı olsun, dedim.

Caddede tramvayın yanından geçmek istiyerek kalabalığın üstüne saldıran bir otomobilin önünde bir müddet koştuktan sonra soluk soluğa durmuştuk.

— Deli mi Allahaşkına! dedim.

Sözüm şoför içindi. Fakat Sabri, karısına sanarak:

— E doğrusunu isterseniz onun gibi bir şey, dedi. Maamafih şimdi iyi. Yarın da eve getiriyoruz inşaallah...

Utanarak maksadımı tasrih ettim.

Galatasaray'a varmıştık. Yan sokaklardan birinin başında:

— Bendenizin yolum buradan gider, dedi.

— Haydi biraz daha sizinle geleyim, dedim ve Beyoğlu'nun o tarafına ömrümde bir defa ayak basmadığım halde ilâve ettim:

— Benim şimdilik işim, gücüm eski hâtıraları tazelemekten ibaret gibidir.

Bizim kasaba sokaklarından biraz hallıca birtakım sokaklardan geçtikten sonra bahçe içinde bir eski konağın önünde durduk. Sabri: «Fakirhane burası» dedi.

Bahçe duvarının arkasındaki ağaçlar arasından binaya bakarak:

— Fakirhane değil, kâşane Sabri bey, diye şaka ettim.

— Artık tenezzülen bir kahvemi içersiniz değil mi?

Ben, İstanbul'da artık arttıranım üstünde kalır hale gelmiştim. Fakat yine de biraz nazlandım:

— Bir arkadaşı görmeğe mecburum, dedim.

— Bizlerden mi? Doktor mu? dedi.

Biraz evvel dönüşte otele uğrıyarak Koço'yu görmeği düşünmüştüm. Fakat bunu söylemiyerek: «Hayır, tanımazsınız. Eski bir ahbap» dedim.

Bahçe duvarında açılmış bir delikten ikimiz de kolayca girebileceğimiz halde Sabri, büyük kapıyı uzun uzun çaldı. Fakat açan olmayınca delikten yalnız kendisi geçerek o işi içeriden yaptı.

Sabri'nin bir mühendisle evli olduğunu söylediği kızı Ankara'da, oğlu Avrupa'da tahsilde idi. Onun için hanım Bakırköyü'nde hava tebdiline gittikçe kendisi koca konakta bir ihtiyar Arap bacı ile yalnız kalıyordu. Üstelik bacı da ağzından dirhemle lâkırdı çıkan asık suratlı bir kadındı. Hanımın ertesi gün hastahaneden çıkacağı müjdesine bile dudak uciyle: «Öyle mi... Oh, oh!» demiş ve başka bir kelime söylememişti.

Bizim Dereboyundaki eski evi uzaktan uzağa hatırlatan bu konakta Sabri ile epeyce zaman dertleştik. Nerede çalıştığını sordum.

— Vallahi kendim de bilmiyorum. Hanlarda, dükkânlarda, mahkemelerde, diye şaka etti. Sonra ciddîleşerek izahat verdi:

— Refikanın birkaç parça emlâki var. Galata'nın iç sokaklarında Çömlekçioğlu hanı diye bir han, bir iki kırık dökük dükkân... İdarelerine ben bakarım... Kiralarını toplamak, kırık dökükleriyle meşgul olmak, kiracılarla karakollara, mahkemelere gidip gelmek, Türkiye Devletini idare etmek gibi bir iştir. Lâf ola padişahım kabilinden bir orta mektepte de beş, on kuruşluk doktorluğum vardır. Oraya bile doğru dürüst devama vaktim kalmaz da sık sık arkadaşlardan rapor alırım. Hâsılı, zavallı Emin Hulûsi'ninkinden mek parmak üstünde bir iş... Allah eksikliğini götermesin...

Sabri, bilhassa Galata'daki hana dair gayet eğlenceli şeyler anlattı. Hanın adı han, fakat kendi Yedikule surları gibi muazzam ve delik deşik bir harabe imiş. Odalarında Köprüaltı serserilerinin kadınları ve ihtiyarları otururmuş. Bu odaların sayısını elindeki deftere rağmen kendi dahi bilemezmiş. Çünkü kiracılar bazan ara duvarını yıkarak iki odayı bir ederler ve bu suretle odalardan biri yeni küçük devletlerden

bazıları gibi takımıyle haritadan yok olurmuş. Bekçiyi gündelikle yanına alarak yapmağa çıktığı üçer, beşer liralık kira tahsilâtı, gel git, bazan yeni ayın başına kadar sürer, yine de arkası alınmazmış. Belediyeciler, vergiciler, zaman zaman hanın emniyet ve sıhhat şartlarını teftişe gelen nafıa ve sıhhat müfettişleri, hırsızlık ve cinayet vakaları çıktıkça kendinden âdeta hesap soran polislerle uğraşmaları da caba.

— Az çok demiyelim de şunu satalım. Yerine derli toplu bir irat almaya çalışalım, diye yıllardan beri hanıma yalvarırım. Sağ olsun, razı olmaz. «Yeni irat alacağız diye parayı çarçur edeceksin değil mi? Zaten senin idaresizliğin hanı bu hale getirdi» diye üstelik bana çatmağa da kalkar. Zaman ve ahvalin yalnız bu hanı değil, daha buna benzemez neleri bu han haline getirdiğini zavallı kadına nasıl anlatıp ispat edersiniz ki, akılcığı yerinde değil, çok doğru olarak buyurduğunuz gibi deli...

— Vallah ben onu bizi önüne katıp koşturan şoför için söyledim. Yoksa haddim mi, estağfurullah...

— Bu konak için de yine senelerden beri aynı şeyi söylerim. Etrafın perişanlığına bakmayın. Burada arsalar gayet pahalı ve kıymetlidir. «Etrafımızda yerden biter gibi çeşit çeşit apartmanlar yükseliyor. Damlarının suyunu kesmek bile bir mesele olan bu berhaneyi o yeni binalar arasında bir tasavvur et. Allah gecinden versin, Bacın da gidince halimiz ne olur? Şunun bir çaresine bakalım.» derdim. «Herkes biri iki etmeğe çalışır, sen, biri deve etmeğe... İnsana babasından bir gümüş saatle bir hokka takımından başka bir şey kalmamış olursa böyle düşünür.» diye yine bana sataşır. Geçenlerde biri: «Hiç olmazsa şu han için el altından bir mail-i inhidam kararı al, yıktırıver, gitsin!» diye bir akıl öğretti. Hem mâkul, hem mümkün buldum. Fakat daha ciddî düşününce aklıma bir şey geldi.

Sabri, aklına geleni söylemekte tereddüt ediyor, fakat aynı zamanda da kendini tutamıyordu. Utanır gibi gülümsiyerek ilâve etti:

— Peki ama ben, bunu yirmi yıla yakın bir zamandan beri kendime iş ettim. Bu iş durursa ben ne yapacağım? Görüyorsunuz ya, çok doğru olarak buyurduğunuz gibi deli ile yaşıya yaşıya insan kendi kafa selâmetini de kaybediyor.

Kendim hiçbir delinin tesiri altında kalmadığım halde, kasabadaki tatsız yorgunluklarım aklıma geldikçe aynı eksikliği duyduğumu düşündüm ve Sabri'nin bu sözüne gülümsedim.

Böyle böyle akşamı etmişiz. Sabri, bizi yemeğe alıkoymak istedi. Reddederek ayağa kalktım. Pek yakında yine birbirimizi aramak kararıyle ayrıldık.

18

Bir Ziyafet Daha

Bu «pek yakında» nın, ne de olsa ertesi günün saat ikisi olacağı tahmin edilemezdi. Öğle yemeğinden sonra mutfak ve çamaşırhanede yapılmakta olan tamirlere nezaret etmiştim. Sabri'nin birden bire: «Efendim, iadei ziyarete geliyorum.» diye çıkageldiğini görünce; az kaldı boş bulunarak «Bu, ne acele efendim?» diyecektim. İstasyon yokuşunu hızlı çıktığı için soluyor, elini göğsüne bastırıyordu. Buna rağmen halinde garip bir canlılık vardı. Dünküne nispetle âdeta birkaç yaş gençleşmiş gibiydi. Benim daireye çıkmayı reddetti. «Aman, ne cennet gibi yermiş burası!... Oh, mis gibi kokuyor.» diye mutfaktan bir iskemle getirtti; karşıma oturdu.

— Hanımefendi bugün çıkıyorlar değil mi?

— Hayır, maalesef... Şimdi hastahaneden dönüyorum...

— Dün akşam öyle buyurmuştunuz ya!...

— Evet, karar öyleydi. Fakat dün gece biçareye yine bir kriz gelmiş... Hastabakıcının elinden süpürgeyi kaparak ud gibi çalmaya başlamış; sonra kadının başına vurmuş... Bugün tabiî hal avdet etmiş maşallah. Güzel güzel konuşuyor. Fakat başdoktor daha bir müddet müşahede altında tutmaya lüzum gördü.

— Vah, vah. Müteessir oldum.

— Ben de öyle... Ne dersiniz talih!

Burada bir parça yüzünü karartarak ilâve etti:

— Ya Allah esirgesin kriz yirmi dört saat gecikseydi? Ya süpürgeden udu bu gece bizim evde çalarak benim ve bacının başlarımızda paralamaya kalkaydı...

Vaktiyle Abdüşşekûr'un birden bire :«Haay. İnnelabuk» diye çıldırarak kartonu Sabri'nin başında paralaması aklıma geldi ve kahkahayı basmamak için gürültü ile burnumu silmeye başladım.

Büyük keder gibi büyük sevinç de ortaksız olamıyor. Zavallı Sabri, Bakırköy Hastahanesinden kurtulunca bende soluğu almıştı. Bu akşam beni mutlaka evine götürmek istiyor. henüz iki resmî dost durumundan kurtulamamış olmamıza rağmen çocuk gibi yalvarıyordu. İstanbul'dan hiç çıkmadığı halde onu da bu koca şehirde kendim gibi yalnız hissederek acıdım. Hâsılı, bu gece hanımının tekrar hastahanede kalması bayramını kutlamaya gidecektik.

İşçilere bir, iki emir verdikten sonra âdeta vazifeden kaçan bir memur üzüntüsüyle mutfaktan ayrıldım. Sabri ile beraber benim köşke çıktık. Bizim Türkçede bir büyük sıkıntıdan kurtulanların neşe ve nikbinliğini anlatmak için «anamdan yeni doğmuş gibi oldum» diye güzel bir tâbir vardır. Onun gibi Zavallı Sabri de dünyayı bir genç çocuk gibi yepyeni gözlerle görüyor, benim köşkte tesadüf ettiği her şeye hayran oluyordu. Hattâ, bunu hastahanenin sahibi Ali Osman'a da sirayet ettirdi. Bir gün evvel «daha şu bizim alafranga Ali mi? Ne yapar o şimdi? Hastahanesi var demek?» deyip geçtiği halde bugün: «İyi çocuktur. Kafalı ve ahlâklı çocuktur. Avrupa'dan çok iyi dönmüştür.» diye onu methetti.

* * *

Bir akşam evvelki müjdeyi asık bir suratla «oh oh... Öyle mi?» diye karşılıyan Bacı, Sabri'yi yalnız görünce ve hanımının belki bir, iki ay daha hastahanede kalacağını öğrenince «Eyvah... bak başımıza gelene!» diye çığlık çığlığa ağladı.

Fakat bunun da bir sevinç heyecanı olduğu açıkça görülüyordu. Sabri'nin Ali Osman'a iltifatı gibi o da beni, dualar, senalarla yukarıki misafir odasına aldı ve âdeta oturtacak yer bulamadı. Sabri, arasıra karısının siparişlerini hatırlıyarak: «Dadıcığımın ellerinden öperim. Bugünlerde beni görmeye gelsin, gelirken de benim mavi çiçekli yün ceketimi getirsin, dedi» gibi şeyler söyledikçe Arap: «Vay yavrum. Vah evlâdım. Dadın sana o ceketi tımarhanelerde mi giydirecekti?» gibi sözlerle yine kuru kuru ağlıyor. Fakat bir şenlik feneri gibi parlıyan beyaz dişleri kapanmak bilmiyordu. Sabri'yi bir işaretle kapıya çağırarak para istedi ve çarşıdan rakı, buz ve daha başka şeyler almaya koştu.

Konğın yemek odasındaki balkonu da benim terastan aşağı kalır gibi değildi. Mehtap yoktu. Fakat Sarayburnu ve Kızkulesi'nin, karşı yakanın ve hele limandaki gemilerin fenerleri denizi bir şenlik gecesi gibi donatmıştı. Üstelik karşıda Salacak taraflarında galiba bir gece bayramı vardı.

Sabri ile bacının neşeleri bana da sirayet etmişti. Aylardan beri ilk defa can ve yürekten gülüp söylüyor, İstanbul'a geleli sesimi bile kaybettiğimi ancak şimdi anlıyordum.

Bir, iki saat içinde Sabri ve bacı ile inanılmaz derecede yüzgöz olmuştuk. Arkadaşımla birbirimizi teşvik ederek bir parça ölçüsünü kaçırdığımız rakının da tesiriyle bu zavallı evin hiçbir mahrem sırrına hürmet edilmedi; memleketlerdeki rejim değişikliklerinde olduğu gibi bütün kirli çamaşırları ortaya döküldü.

Böyle bir hürriyet gecesinin konağa ilk defa geldiği Sabri'nin ve bacının hallerinden gayet iyi anlaşılıyordu. Sabri, bazan sofraya öteberi döküp korktukça, bacı, bizimle beraber rakı içmiş gibi bir hovardalıkla: «Korkma beyefendi; ben buradayım, ben temizlerim. Daha istediğin kadar dök!» diyor ve zavallı adamın bu evde ne aşağılık bir uşak hayatı geçirdiğini anlatıyordu. Zavallı Celile, temizlik bahsinde bu deliden muhakkak birkaç kat fazla deli idi. Fakat ben bir kaza yaptığım zaman sadece mahzun olur, başka hiçbir terbiyesizlik yapmazdı.

Bacının anlattığına göre hanımın süpürge ile ud çalma merakı daha genç kızlığında başlamıştı. Kendisi: «Kızım, baban dünya kadar para verdi, sana piyano aldı. Onu çalacağına neden böyle yaparsın? Gelinlik kız oldun. Deli deli bağırmak yakışır mı sana?» dermiş. O, bu sefer daha ziyade azar, yüzünü, burnunu çarpıtıp dilini çıkararak zıplamaya, öteyi, beriyi devirmeye başlarmış. Ne bilsinler «hoppalık, çocuk şımarıklığı; büyüyünce geçer!» derlermiş. Yine bacının anlattığına göre, Sabri ile evlendikten sonra çıkan ufak tefek gürültüler ve kazalar da epeyce bir zaman yeni gelin şımarıklığı, karı kocalık cilveleri sanılmış.

Daha fenası Ankara'daki kız ile Paris'teki oğlan da anaları gibi imişler; beraber bulundukları zaman kâh birbirleriyle kavga ederler, kâh üçü bir olup Sabri'ye sataşırlarmış. Bir gece arkadaşım, ayağında terliklerle Galatasaray'a kaçmış!.

Bunlar anlatılırken. Sabri kızmıyor, utanmıyor, hattâ bazı tafsilâtı tamamlamak için bacıya yardım ediyordu. İnsan, neye alışmaz ki?

Bu gecenin Koço'daki ziyafete benzer bir tarafı da oldu. Yine Abdüşşekûr vakasını hatırlıyarak: «Vaktiyle çok tiyatroyo giderdiniz; güzel güzel kantolar öğrenip söylerdiniz!» dedim.

Gözleri sulanarak:

— Ya, ya!... Neydi o zamanlar! diye içini çekti, ne tiyatro kaldı, ne kanto...

Sonra, o kantolardan bazılarını hatırlıyarak, Koço'nun, Sokrat'ı gibi, sofrada ayağa kalktı ve el, kol hareketleriyle söylemeye başladı.

Arap, «Çok yaşa beyefendi... Ha, şöyle yüzün gülsün... diye seviniyor, ben el çırpıyordum.

Sonra da Sabri bana ait bir vakayı hatırladı. Arkadaşlarımız arasında Pepe Kâzım diye bir zevzek vardı. Bizden üç, dört sene evvel Fakülteye girmiş, biz çıktıktan sonra da yine birkaç sene tahsiline devam ettikten sonra bitiremeden çıkmıştı.

Pepe Kâzım'ın işi, gücü ötekine, berikine oyun etmekti.

Bir gün teşrihhaneden aldığı bir kadavra kolunu bileğine kadar sarıp sarmalıyarak paltosunun kolu içine sokmuş, sonra: «Elimi tut, bak ne kadar soğuk!» diye bana uzatmıştı. Akşam karanlığında Kâzım'ınki sanarak tuttuğum ölü eli elimde kalınca birdenbire üstüme bir baygınlık gelmiş ve arkadaşlar kollarıma girerek muslukta yüzümü yıkamışlardı. Trende ben, Abdüşşekûr vakasını hatırlıyarak kıs kıs gülerken ihtimal ki Sabri de kendi köşesinden benim bayılmama gülüyordu.

Bu gecenin beni Sabri'ya bağlıyan bir tarafı da onun ikide birde sözünü keserek: «Ah, Emin Hulûsi de bu gece bizimle beraber olsaydı!» diye yanıp yakılmasıydı. Sarhoşluk, tam kıvamını bulunca teessürümüz arttı ve göz yazları içinde âdeta bir **Emin Hulûsi'yi anma töreni** yaptık. Mısır çalgısı gecesinde kemancı ile yaptığımız gibi ikide birde, masanın üstünden kucaklaşıyor, Bacının dolmalarından yağlanmış dudaklarımızla birbirimizi öpüyorduk. Sahne o kadar hazindi ki Bacı bile ne bizim gibi rakı içtiği, ne de Emin Hulûsi'yi tanıdığı halde mâtemimize iştirak diye dua ediyor, sonra da kim bilir nasıl bir duygu ile çabuk çabuk: «Allah hanıma da hayırlı şifalar verir inşallah!» diyordu.

Bu gece, mümkün olduğu kadar uzaması lâzım gelen gecelerdendi. Bacı, ince bir anlayışla Sabri'ye: «Hadi beyefendi, arkadaşını al da azıcık gezmeğe çıkın. Hava alırsınız!» dedi.

Hanımın bir merakının da Sabri'yi akşamdan sonra sokağa çıkarmamak olduğunu biraz evvel söylemişlerdi. Onun hastahanede bulunduğu müddetçe kontrol vazifesi Bacıya verilmiş olacaktı ki arkadaşım, evvelâ bunu bir ağız arama sandı. Heyecanla:

— Yok efendim... Öyle şey olur mu? Ne münasebet? diye onu âdeta azarladı.

Fakat Arap, onu vefkatle sırtından okşıyarak:

— Hadi beyefendi... Kim nereden duyacak? deyince sevincinden âdeta eli, ayağı çarpıldı.

Sokakta giderken beni öyle koşturuyordu ki bir, iki defa kol kola düşecek gibi olduk.

— Bu kadar hızlı yürümeğe ne sebep vardı? dedim.

İçindekini o zaman söyledi:

— Bu fırsat bir daha nereden ele geçecek?... Seni eğlendirmeliyim!

— Nerede?

— O söylediğin Arap çalgısına gidelim ..

— Yok canım. Değmez. Vakit de geçti zaten...

— Reddetme Sabri... Ne olur bir kahve içeriz.

Koskoca adam, çocuk gibi yalvarıyordu.

— Ne yapalım öyle olsun bari, dedim.

Fakat biçarenin talihine bakın ki biz kapıdan girerken perde kapanıyor, sonra ahalinin alkışları arasında bir kere daha açılarak kumpanya tam takımla ahaliyi selâmlıyordu.

Arkadaşım: «Eyvah, bunda da geç kaldık!» diye öyle bir ümitsizlik gösterdi ki «Merak etme yine olur. Başka bir gece geliriz!» diye teselli etmeğe mecbur oldum. Fakat bu taşkınlığa göre Sabri'nin hemen ertesi gün bana musallat olmasından korkarak: «Malûm ya ben, şimdi tedavideyim. Birkaç gün geçsin, ben seni ararım!» dedim.

Çalgıdan sonra Tepebaşı Bahçesine gittik. Kapısı, duvarı olmadığı için Belediye onu muayyen saatte kapıyamıyordu. Bahçenin epeyce fazla olan demokrat kalabalığına biz de karışarak kâh dolaştık, kâh yer buldukça kanapelere oturduk. Kol kola dolaşan kızlardan bir çiftini benim Taksim'deki dilberlere benzeterek bir ara yüreğim hopladı. Ara sıra Sabri de başka bir hayalden ürkerek: «Çalgıya yetişemediğimiz belki hayırlı oldu! Olacak şey değil ya bakarsınız hiç akla gelmiyecek bir tesadüf olur, kadının kulağına gider.» diyordu.

Bahçeden sonra geriye dönerek biraz da sokaklarda dolaştık. Gerçekten bir bayram çocuğu halinde olan Sabri çoluk çocuk kabilinden kızlara karanlıkta lâkırdı atıyordu. Ona kalsa bu piyasa sabaha kadar da devam ederdi. Fakat ben yoldan bir otomobil çevirerek onu hemen hemen zorla evine götürdüm ve kendim hastahaneye döndüm.

Hastahanenin kapısında başka bir otomobil duruyordu. Kendiminkinden inince karanlıkta Ali Osman ile burun buruna geldik ve ikimiz de gülmeğe başladık.

19

Kasaba Postası

Ziyafetin ertesi günü geç uyanmıştım. Kahve istemek için zili çaldım. Gelen, giden olmayınca terasadan bahçeye seslenmek üzere dışarı çıktım. Allah Allah! Oda kapımın dışında ağzına çuval parçaları dikilmiş iki sepet, çivilenmiş iki gaz sandığı duruyordu. Bunların üstünde de kasabadan çıkarken evde unuttuğum benim fildişi saplı ipek şemsiyem. Bizim oralardan bir emanetçi filân mı gelmişti acaba?

Biraz ilerleyip «Nine» diye bağırınca merdivenin alt başından vergi memuru Hasan efendi göründü; arkasından Hacı Ömer'in başka bir kasabada oturan büyük kızı Gülsüm hanım; kocası Osman Mutlu ve altı, yedi yaşlarındaki son numara oğulları Yıldırım.

Onlar, arkalarında her zamankinden başka elbiselerle ağır ağır merdivenleri çıkarken ben: «Nereden çıktınız yahu? Daha yok mu?» diye bağırıyordum.

Hasan efendi, vergi mükelleflerini yakaladığı zaman yaptığı gibi: «Kaçtın da kurtuldun mu sandın idi doktor beyciğim?» diye boynuma sarılıyor. Osman Mutlu: «Dağ yürümezse aptal yürür!» diye elimi öpüyor, Gülsüm hanım bir şey söylemeden ağlıyordu. Doğrusu aranırsa utanmasak biz erkekler de öyle yapacaktık.

Onların bana haber vermeden kafile halinde yaptıkları bu baskının benim esas itibarıyle canımı sıkması lâzımdı. Fakat belki de bu baskın yüzünden her şeyi unutuyor, kasabada pek birinci derecede sevdiklerimden olmıyan vergi memurunu bile kollarımdan bırakamıyordum.

Arkalarından hemen koşup gelen Nineye iskemleler getirterek onları terasaya dizdim ve konuşmağa başladık:

— Nereden çıktınız yahu? Beni nasıl buldunuz?

Evvelki akşam Sirkeci'de bir otele inmişler, ertesi sabah etraftaki eczahanelerden ve daha başka yerlerden tahkikat

yapmışlar, nasıl olup da kimsenin beni tanımadığına hayret ettikten sonra polise başvurmuşlardı. Neye geldiklerini sorunca biraz yüzlerini sarkıttılar ve birbirlerine baktılar.

Hasan efendinin safra kesesindeki taş son zamanlarda kendisini fazla rahatsız etmeğe başlamıştı. Ben de orada olmadığım için büsbütün korkarak İstanbul'a gelmekten başka çare görememiş. Senelerden beri tavsiye ettiğim halde ameliyata artık razı olacaktı. Biraz evvelki neşesi kaybolmuş bir halde:

— Toprağımız mı çekti kim bilir nedir? dedi. Allah ne isterse o olur. Ölürsek de, kalırsak da senin elinde olsun bari! dedik.

Can üstünde hastaların yüzünden daima son bir ümit ışığını geçirmiş olan her zamanki sesim ve kahkahamla:

— O ne lâkırdı o?... Koskoca adam utanmaz mısın böyle şeyler düşünmeğe?... O senin ameliyat dediğin şeyi burada çocuk sünnet eder gibi yapıyorlar... Şimdi on bin liraya bahse giriyorum. Ölürsen çoluk çocuğuna on bin lira var... Amma ölmezsen Müftünün çocuk yurduna beş yüz lira veriyor musun?

Bu ses ve bu teminat, Hasan efendiye bütün neşesini iade etti.

Gülsüm hanımın derdi de yine galiba ameliyatlık bir işti. Kadıncağız, son çocuğunu dünyaya getirirken sakatlanmıştı. Sık sık sancı çekiyor ve kan döküyordu.

Hacı Ömer, hazır ben burada iken onun da bir muayeneden geçmesini istemişti. Kocası Osman Mutlu da yeni bir traktör makinesi almayı kafasına koymuş olduğundan Hasan efendiye takılıp gelmişlerdi.

Gülsüm hanımda da bir şey çıkarsa bileklerimi keseceğim yolundaki en büyük teminatımı vererek onu da yatıştırdıktan sonra hangi hastahanede yatmak istediklerini sordum. Bir azizlik yapıyormuşum gibi birbirlerine bakarak güldüler. Onlar benim bulunduğum yerden başka nereye gidebilirler? Hattâ yer bulunup bulunmıyacağını düşünmeden yüklerini bir arabaya doldurarak erkenden buraya gelmişlerdi.

Hali vakti yerinde olan, fakat parayı çok seven Hasan efendiye bir parça takıldım:

— Burası çok pahalıdır; analarının nikâhını alıyorlar. Onun için başının çaresine bak, dedim.

Bu kadar sert konuşmamdan şaka ettiğimi sezer gibi olacak:

— Ne yapalım? Nemiz varsa satar savarız, dedi.

Fakat yüzü tekrar uzamağa başlamıştı. Gayet iyi anlıyacağı bir işaretle: «Bakalım bir şey yaparız!» diye bir kere daha neşesini yerine getirdim.

Benim durumum malûm olduğu için kasabadan ne ben bir şey soruyordum; ne de onlar bir şey söylüyorlardı. Yalnız, kapının önüne bırakılan emanet ve hediyelerden bahsedilirken Osman Mutlu: «Bir yerden başka bir emanetimiz vardı amma getiremedik. Kabahat bizde değil!» diye bir gaf yaptı. Kızım ile damadımdan olduğu anlaşılıyordu. Gülsüm hanım, sıkılarak: «Getiremedik değil, yetiştiremediler. Neye yanlış söylüyorsun?» diye kocasına çıkışır gibi oldu. Öteden Yıldırım, birdenbire söze karışarak, düdük gibi bir sesle işi doğruladı:

— Yok canım... getirdiler ya... Büyük babam: «Götürürseniz Doktor bey hepinizi defeder!» dedi.

Osman Mutlu, elinin tersiyle çocuğun ağzına bir şamar atarak:

— Çocuklar lâkırdıya karışmaz, dedi.

Hâsılı birer oda bularak Hasan efendiyi de, ötekileri de bizim hastahaneye yatırdık.

Marmara'da mehtaplı geceler tekrar başlamıştı.

Bir ara kasabadan oldukça gün görmüş, hoş sohbet bir ihtiyar kaymakam gelmişti. Hacı Ömer'in aramızda bulunduğu bazı akşam üstleri bana gizli bir göz işareti geçerek Osmanlı saraylarının israflarından söz açar, meselâ sırf mehtabı seyretmek için dağlarda, deniz kıyılarında köşkler yaptırıldığını anlatırdı. Biraz evvel yeni parklar, anıtlar vesaireye esip savuran Hacı Ömer bu sefer de öte tarafa döner: «Vay haramzadeler! Allahın mehtabı kulübeden başka, köşkten baş-

ka mı görünür ki ona da bu fakir milletin parasını sarfederlerdi. Kesemeden kaçırdık şunları elimizden!» gibi tuhaf tuhaf sözlerle bizi güldürürdü.

Zavallı Hacı Ömer, kızı ile damadı yerine kendi gelmiş olsaydı bizim orada kavaklar arasında gamlı yüzünü karartarak vergi memurunu bekliyor gibi görünen ay ile burada benim oturduğum köşkten görünen ay arasında farkı anlıyacaktı.

Yalnız, birçok zevkler gibi mehtap zevki de tek başına olmuyordu. Onunla baş başa kaldığım zaman, kendimi ne kadar zorlasam maalesef uyuklamağa başlıyordum. Saz falan çaldırdıklarına göre demek ki başkaları da aşağı yukarı aynı durumda idiler.

Benim saz takımım yoktu. Fakat buna mukabil terasaya ahbaplar dadanmağa başlamıştı. Evvelâ Nine bir köşeye çömeliyordu. Sonra ertesi günün yemeklerine dair bazı şeyler sormak bahanesiyle aşçı geliyor fakat işini bitirdikten sonra geri dönmiyerek merdivenin basamağına oturuyordu. Daha sonra aşçının yamakları, bahçıvan, yolun kumlarını çıtırdatarak bir müddet bahçede dolaştıktan sonra merdivenin daha alt basamaklarına sıralanıyorlardı. Bazan aşçıya sorduğum bir suale onların birinden cevap geliyor, fısıltı halindeki konuşup gülüşmeler büyüyor, umumileşmeğe doğru gidiyordu. Derken bahçedeki kumlar tekrar çıtırdıyor, Hasan efendinin sesi, yahut öksürüğü işitiliyor. Ben de:

— Sen misin Hasan efendi? Ne gelmiyorsun yahu? diye sesleniyorum.

Onun da beklediği buydu. Fakat: «Rahatsız etmiyelim. Biraz hava almağa çıktık da!» diye nazlanıyordu.

— Allah, Allah! O nasıl söz? diye merdivene doğru yürüyorum. Hasan efendi, Osman Mutlu, onlardan birkaç gün sonra hastahaneye yatmış, yine bizim vilâyetten, yağcı Abdullah ile oğlu arka arkaya merdivenleri çıkıyorlardı. Onların birini bir yerde gördünüz mü, birbirlerine bağlı gibi hemen arkasından ötekilerin de görüneceğinden şüphe etmemelisiniz.

Yağcı Abdullah, vilâyetin bellibaşlı eşrafındandır. Vilâ-

yet hekimlerinin teklikeli olduğunu söyledikleri mühim bir hastalığa İstanbul'da çare aramağa gelmiştir. Oğlunun hastalığı ehemmiyetli değildir. Düztabandır. Fakat bu yüzden askere almadıkları için eş dost kendisiyle alay etmektedirler. «Ya beni İstanbul'a götürüp bakarsın; ya ben kaçıp giderim!» diye babasına dayatmıştır. Bu zengin baba, oğul her taraftan tavsiyelerle İstanbul'a gelmişler, fakat kendilerini büyük hastahanelerin koridorlarında, ağızları, burunları maskeli beyazlı insanlar. el arabaları içinde ameliyathanelere sokup çıkarılan hastalar arasında görünce birdenbire ürküvermişlerdir.

Benim burada olduğumu ve Hasan efendi ile Mutlu'ları yanıma aldığımı duyunca koşuyorlar: «Bizi de al! Ne olacaksak senin elinde olalım!» diye yalvarıyorlardı. Onlara da bizim hastahanede yer buluyordum ve bu gidişle Ali Osman'ın hastahanesi bizim vilâyetin hastahanesi olacağa benziyor.

Hâsılı, irili ufaklı bir alay insan, ışığa üşüşen gece böcekleri gibi etrafımda toplanıyorlar, Paşanın terasası bizim İstasyon Gazinosuna benzer bir hal alıyor, söz sözü açarak bizim oraları konuşmağa başlıyor ve âdeta gurbette bulunduğumuzu unutuyoruz.

Gece toplantılarına Perihan da gelmekte, fakat aramıza karışmadığı için biraz uzaktan bizi dinlemektedir. Ne zaman başımı onun tarafına çevirsem, tıpkı o ameliyathane gecesindeki gibi ayakta, terasanın mermer sütunlarından birine dayanmış, sessiz sadasız bana baktığını görüyorum. Kasabadan bahsetmemek hakkındaki mukavele yavaş yavaş hükümden düşmüştür ve buna daha ziyade benim bazı meraklarım sebebolmuştur.

Hasan efendi, Osman Mutlu ve ötekiler oraya ait hâtıralara ve eğlenceli dedikodulara kendilerini çok fazla hararetle kapıp koyverdikleri vakit benim de onların ağzıyle konuşmağa daldığımı gören Perihan hayret etmekteydi. Yine göz göze gelip neye güldüğünü sorduğum zaman:

— Anadolu ağzını ne kadar güzel taklidediyorsunuz beyefendi, dedi.

Bu sefer, gülmeğe başladım:

— Taklit değil kızım. O, benim kendi ağzım, dedim. İlkönce ben de taklit sanmıştım. O bir ayrı dil ki farkında olmadan benim kendi dilim oluverdi. İki arada kâh onu söylerim, kâh bunu. Memlekete yerleştikten sonra sen de benim gibi olacaksın.

Bizim hemşehriler, Anadolululu olduğunu öğrendikleri Perihan'ın memleketinde bir diş muayenehanesi açmak kararını pek beğeniyorlar, arada bir onunla konuşmak lâzım geldikçe, söyliyecek başka şey bulamıyarak Anadolu'yu methediyorlardı: Havasını, suyunu, kavağını, mehtabını!

Şimdiden başlamış yurt hasreti içinde vergi mükellefi hemşehrileriyle olan geçimsizlikleri unutan Hasan efendi:

— Gel kızım, gel... Anadolu, ilmi olan ve sadakatle çalışanları çok tutar... Çok iyi para kazanırsın, diyordu.

Vergi memurunun hastahanede çok zengin olduğum ve kasabanın yarı vergisini benim verdiğim yolunda bazı gevezelikler yaptığı kulağıma geliyordu. Bunca fakir fukara arasında böyle münasebetsiz rivayetlerin yayılması can sıkıcı idi. Fakat beni mübalâğa ile methetmek ihtiyacını duyunca adamcağız, zenginlikten daha yüksek hangi meziyetimi söyliyebilirdi?

Perihan; su gibi her kaba kolaylıkla dökülen bir kızdır. Benim Tıp Coğrafyası'nın resimlerini seyrederken meşhur su şehirlerindeki lüks eğlenceleri kitap muharririnin her halde bilmediği tafsilât ile bana anlattığı halde Hasan efendinin: «İsviçre, İsviçre diye bir şey bellemişler... Gelsinler de gölleri, ormanları, neyi bizim orada görsünler!» yolunda sözlerini de aynı hayranlıkla karşılıyor, karısını koşu atı gibi beslenmiş beyaz eşekle hamama gönderen köy ağasını, kendisininkini lüks Amerikan otomobilleriyle bu şehirlere rulet oynamağa götüren milyoner kadar takdir ediyor.

Fakat bu kızda ciddilik ve sadelik meylini daha kuvvetli sanıyorum.

Ahbaplığımızın ilerlemesi nispetinde bana açılıyor. İstanbul'daki yeni hayat hakkında bilmediği yoktur. Yeni gençler

hakkında anlattıkları iyi değildir. Fakat kendisi onları beğenmiyor. Görüşleri bizim nesillerinki kadar ağırbaşlıdır. «Ne zevk alırlar böyle hafifliklerden?» diye arkadaşlarını ayıplarken âdeta altmış yaşında bir insan gibidir. Bir akşam, arkamızdaki viranelerden bize yeni bir hediye gelmişti. Fakat bu seferki bir yaralı değildi. Hastahaneye yakın bir yere anası tarafından bırakılmış dört beş aylık bir çocuktu. Durmadan ağladığı için, dişlek hastabakıcı ile beraber aşağıki ameliyathanede soyup muayene ettiğim sırada Perihan yine çıkageldi. İşi bu defa tamamıyle üstümden alarak çocuğa süt içirdi; sonra mutfaktan sıcak su getirerek yıkadı; kendi eski gömleğini yırtarak tertemiz sarıp sarmaladı ve geceyi geçirmek için kendi odasına götürdü. «Seni sokaklarda bırakmağa nasıl kıydılar; sen ne dersin bu işe?» diye çocukla bir şakalaşması ve ana gibi göğsüne bastırıp odasına götürürken: «Yarın sabah ayrılmamız pek güç olacak. Fakat nerelerde saklayım seni?» diye bir söylenmesi vardı ki âdeta yüreğime dokundu.

20

Perihan ile Ayperi

Doktor Sabri ile epeyce arkadaş olmuştuk. Zamanlarının bir kısmı da şimdi onunla geçmekte idi. Kaide olarak onun bana musallat olmasından şikâyetçiydim. Fakat bir, iki gün görünmeyince de ben, onu aramağa gidiyordum.

Âmiri olsun, karısı olsun kendini birinin tahakkümü altına koyan fazla zayıf ve şahsiyetsiz insanlardan hoşlanmam. Karısı olmadığı zaman onun Arap dadısından izin almadan, sokağa çıkamıyacak derecede kendini ufaltıp maskaralaştırmış olan bu adamdan bir parça tiksinmememe imkân yoktu. Fakat aynı zamanda da ona acıyordum ki bu da bir nevi sevgi demektir ve belki, hattâ, sevginin en emin şekli.

Sonra, aile durumu bakımından onun hayatında Emin Hulûsi'ninkine benziyen bir taraf da vardı... Yalnız, Sabri,

geçim sıkıntısı çekmiyordu: «Bizim Bizans'tan kalma hanlar ve dükkânlar» diye alaya aldığı iratların pek öyle yabana atılacak şeyler olmadığını sonradan anlamıştım. Hele hanımın maarife kiraladığı bir konak vardı ki arkadaşım ondan hiç bahsetmemişti. Yine sonradan öğrendiğime göre, kendisini, «Ben, mektep çocuğu gibi cebine birkaç kuruş gündelik konan boğazı tokluğuna bir vekilharcım!» diye tasvir etmesi de tuhaflık olsun diye idi. Her vekil gibi yaptırdığı tâmirler ve topladığı kiralardan kendisine münasip bir şey ayırıyordu. Yani bir miktar gizli parası vardı.

Yılgınlığına rağmen fazla tahakküm altında tutulan her insan gibi Sabri'de de sinsi bir azma istidadı bulunduğu muhakkaktı. Yalnızken kendini pek toparlıyamamıştı. Fakat benimle arkadaşlığından aldığı cesaret, onu her türlü ifrata sürükliyebilecek gibi görünüyordu. Beraber dolaşmağa çıktığımız zaman şakaya getirerek işçi kızlara lâkırdı atıyor, bar kapılarında durup artist resimlerini seyrediyor ve sık sık kadından, kızdan, bahsediyordu. Benden yüz bulsa yapmıyacağı yoktu. Ancak onunkine benzer bir buhranı ben, daha evvel geçirmiş bulunuyordum. Şişman karnım ve açık başımla kızların kollarında sallana sallana İnönü Gezisi'nin merdivenlerini inişim ve kırmızı oda, hâlâ gözümün önündeydi. Onun için bir çocuğu gezmeğe çıkarmış konak lâlası gibi durmadan onun ipini çekiyorum.

Sabri'nin gizli parası gibi biraz da hırsızlama ufak maceraları vardı. Bekçiyi yanına alarak Çömlekçioğlu hanında tahsilâta çıktığı zaman asla boş durmuyordu. Kiracıların çoğu kadındı. Erkekli olanların kocaları ve oğulları da dışarda bulunduklarından gündüzleri bina, tamamıyle onlara kalıyordu. Arkadaşımın kendi anlattığına göre çoğu ev kıyafetleriyle çergi çingenelerinden farksız olmakla beraber aralarında dişe dokunur parçalar da az değildi. Meselâ, bir gün iki oda komşusu kızın döğüşlerine rastgelmişti. Biri Rum, öteki Ermeni idi. Kızlar, uzun bir ağız dalaşından sonra çığlık çığlığa birbirlerine girmişler, alt alta, üst üste yerlerde yuvarlanmağa başlamışlardı. Sabri, bu kavgayı aşağı yukarı şöyle anlatı-

yordu: «Aman efendim, koridorun tepeden ışık alan bir köşesinde, kopuk döşeme taşları arasına birikmiş çirkef suları içinde o ne korkunç bir hergele ahırı tepişmesi idi... Birkaç komşu aralarına girmeğe, ayırmağa uğraşıyorlar... Fakat ne mümkün! Kızları ayırmak doğrudan doğruya kavgaya iştirak etmek gibi bir şey... Zaten komşular arasında da bu azgırak gibi mahlûklarla başa çıkabilecek biri yok... Yaşlı ve çelimsiz bir, iki kadın. Kavgacılara biraz fazla yaklaştıkları zaman, ya bir yerlerine bir yumruk, yahut tekme geliyor, yahut daha fenası dönen bir makine kayışına kendilerini kaptırır gibi onlar da kızlarla beraber dönmeğe, yuvarlanmağa, kafalarını, bacaklarını oraya, buraya çarpmağa başlıyorlar ve haykıra haykıra zor canlarını kurtarıyorlar. Kavgalar, bu bizim handa gündelik vukuattan olduğu için aşağıdan yukarıdan başkaları da gelmemektedir. Koridorda erkek olarak ben, bekçi, bir de hangi kapıdan çıktığı belli olmamış minimini boylu bir ihtiyar Ermeni papazı var. Bekçi nedense müdahaleyi doğru bulmıyarak sade pehlivan cazgırı gibi kavgacıların etrafında dönüyor ve söyleniyor... Boğazı beyaz bir bez ile sarılı olan papaz, galiba Allahtan başkasının müdahalesini neticesiz görerek kısık sesiyle dua okuyor. Nihayet, kavgacılarda ve hele Rum kızında yorgunluk beliriyor, kaçacak gibi bir hareket yapıyor. Fakat öteki, arkasından saldırarak entarisini ve gömleğini, bir çekişte ensesinden eteğine kadar yırtıp ikiye ayırıyor. Manzaranın bundan ötesi akla zarar verecek gibidir. Bu defaki kapışmanın hedefi elbiselerdir. Kızların entarileriyle birer ince gömlekten ibaret olan iç çamaşırları üç, beş saniye içinde boy boy, pafta pafta parçalanıp atılıyor ve vücutları birkaç saniye içinde âdeta anadan doğma bir hale geliyor. Barbarlığın bu derecesi karşısında aklım başımdan giderek bekçiye «Haydi, ne duruyorsun?» diye bağırıyorum. Ben, Rum'u, bekçi, Ermeni kızını kollarımızla koltuk altlarından ve bellerinden kavrıyarak, birbirlerinden söküp ayırıyoruz. Öteki seyirciler de bizden aldıkları cesaretle yardıma ge-

liyorlar. Böylece iki grupa ayrılarak kızları güçlükle birbirlerinden uzaklaştırıyoruz.

— Fakat bu durumda kavga belki evvelkinden daha korkunç bir şekle giriyor. Heyecanın bu safhasında artık âr, hayâ namına bir şey kalmamıştır. Kızlar, bu defa ellerimizin altında tir tir titriyerek kıvranan vücutlarından da daha çıplak kelimelerle birbirlerinin ayıplarını haykıra haykıra sayıp dökmeğe başlıyorlar. Benimki bekçininkinin geceleri anasını uyuttuktan sonra arkasındaki bir gece gömleğiyle kimlerin odasına kaçtığını, öteki benimkini arkasında o da olmadan aşağı çamaşırlıkta ne vaziyette yakaladılarını çıldırtıcı tafsilât ile anlatıyorlar. Rum kızını komşu kadınlarla beraber yarı ölü bir halde odasına sokup üstüne öteberi atıyorum; doktor olarak vücudundaki yara, bereleri muayene ediyorum; bekçiye para vererek eczahaneden acele pamuk. tentürdiyot vesaire aldırıyorum. O gelinceye kadar Ermeni kızının odasına geçerek onu da bir uzun muayeneden geçiriyor, tekrar ötekinin odasına dönüyorum.

Vaktinde para veremiyen bazı kadın kiracılar yalvarmaların tesir etmediğini görünce Sabri'yi başka suretle yumuşatmağa uğraşıyorlardı. Arkadaşım bunların güzelceleriyle münakaşayı uzatıyor, odalarına girip oturarak tekrar tekrar darılıp barışıyordu. Hattâ bazılarıyle ufak tefek el şakaları bile olmaktaydı. Fakat ilerisine gitmeğe cesaret edemiyor ve bunlar, onun sefil hayatı için ufak tefek tâvizler oluyordu.

* * *

Fakat Sabri'nin maceraları hep böyle süfli şeylerden ibaret değildi. Aralarında bir tanesi vardı ki, âdeta bizim zamanımızdaki aşk romanlarını hatıra getirmekteydi. Arkadaşım, bana bunu anlatırken Çömlekçioğlu hanındaki serseri kadınları sıkıştıran ihtiyar çapkın gidiyor, yerine, yirmi yaşında, hayal ile dolu bir genç çocuk geliyordu. Sabri, han ile öteki iratların bitip tükenmez dâvaları için sık sık uğradığı bir avukat yazıhanesinde Ayperi diye bir daktilo ile ahbabolmuştu. Onu bana aşağı yukarı şöyle anlatıyordu: «Bizim zamanımızda yüzüne dikkatlice baksanız böcek ısırıyormuş gibi ürperip renk

değiştiren Turan çarşaflı kızlar vardı ya! Onların en mazlum ve mâsumlarından birinin çarşafını çıkar, Ayperi diye takma bir isimle daktilo makinesi başına oturt. Olsun sana bir Ayperi. Ayperi, benimle konuşurken göründüğü kadar temiz ve m:sum bir kız mı? Orasını bilmem. Vardır belki, onun da bir marifetleri. Fakat görünüş tamamıyle benim anladığım gibidir. Her halde arkadaşlarına pek az benziyen içli bir kız. Odaya girip çıkan ve kendine sırnaşmağa uğraşan delikanlılara yüzvermiyor. Bilâkis, çok dikkatle dinliyor: «İyi tahsil ve terbiye görmüş insan, ne kadar başka türlü oluyor.» diyor. Bir gün bana ne dedi bilir misin? «O kadar güzel şeyler söylüyorsunuz ki, insan, âdeta size kır saçlarınızı yaraştırmıyor.» dedi. Gülme böyle Allah aşkına. Ben de budala değilim. Elbette bu söz, bir komplimandan ibaret, fakat yüzde birkaç tarafı da olamaz mı? Birçok kadınlar, olgun erkeklerden daha ziyade hoşlanırlar...

Gülmeyi kesmemekle beraber onu tasdik ediyorum:

— Doğrudur; kimi olgunundan hoşlanır; kimi zengininden... Hâsılı, her çeşidi olur. Yalnız, sen, bu kıza abayı yakıyor gibi görünüyorsun. Dikkat et!

— Yok canım. Bu yaştan sonra adamda yanacak aba kalır mı?

— Mübalâğa etme, elli fena yaş değildir.

— Benim han vakaları gibi vakalar için evet... Fakat, öte tarafını geç... Adamakıllı bir oğlum olaydı fukaralığına bakmaz alırdım bu Ayperi'yi...

Kendilerinin ne mal olduklarını pek iyi bildiğim eski nesillerin yeni gençler ve hele kızlar hakkındaki sözlerine, bazı meclislerde hafiften kafa sallamakla beraber, esasen kulak asıyor değilim. Buna misal olarak ben de Sabri'ye Perihan'dan bir parça bahsetmiştim.

Nihayet, Sabri'nin bana misafir geldiği bir gece, benim tarasta birbirlerini tanıdılar. Biraz sonra Perihan arkadaşıma birden bire:

— Beyefendi. Benim Ayperi diye bir arkadaşım var... Sizi gayet iyi tanıyor, deyince, Sabri ile birbirimize bakakaldık.

21

Bir Yalova Sefası

Mevsim sonuna doğru Yalova otelinde iki yeni çehre peyda olmuştur. Bunlardan biri rahat oturup kalkmasına mâni olacak ve gözleriyle burnunu bir parça şişirecek derecede sıkılmış bir korsalı kemer taşımasına rağmen yine oldukça büyük karınlı, yuvarlak kırmızı yüzlü, çıplak, sivri tepeli elli yaşlarında vükâle yapılı bir zat, öteki yine aynı yaşta birkaç parmak daha uzun boylu, uzaktan boz bir bere giymiş sanılacak kadar büyük bir başın altında küçük ve oynak yüzlü bir centilmendir. İkisinin de arkalarında krem rengi gandiden bir yazlık elbise, ayaklarında çorapsız keten iskarpinler vardır. İpek gömleklerinin önü karınlarına kadar açıktır. Zayıf fazla kıllı olan göğsünü traş ederken, boğaza yakın bir yerini kesmiş. Durmadan parmağıyle kurcalayıp kabuğu kopardığı için yarayı bir türlü kapatamamıştır. İkisi de aşağı yukarı bir örnek giyinmiş olan bu iki arkadaş arasındaki fark, şişman olanın dışarıda fildişi saplı ve ipek şemsiye ile dolaşması ve sık sık gazinonun masalarında, yahut başka yerlerde unutulan bu şemsiyeyi ötekinin telâşla aramaya koşmasıdır. Sokakta, gazinoda, yemekte hiç birbirinden ayrılmıyan ve paraya acımıyor görünen bu iki kibar yapılı adam, oldukça dikkati çekmektedir. Milletvekili midir? Profesör, yahut emlâk sahipleri midir? Mısır, Kıbrıs gibi bir yerden gelmiş zenginler midir? Elinde bir büyük zarfla gelen bir postacının gazinoda garsonlara kuyumcu Asadur Astikyan bey diye birini sorarken sık sık bizim masaya bakması bana bizim için yapılan tahminlerin en doğrusu bu olduğu fikrini verdi.

* * *

«İnsan insanın şeytanıdır» dedikleri doğrudur. Bu Yalova safası fikri Sabri ile onun balkonunda, benim terasada geçirdiğimiz gecelerde, deniz kıyısı gazinolarında önümüzde bir

küçük rakı şişesi ile Ayperi'yi ve o vesile ile de Perihan'ı konuştuğumuz akşam üstlerinde doğmuştu. Arkadaşım, öteden beri Ayperi'ye ufak tefek hediyeler vermekte idi. Ona ve başkalarına bir şüphe gelmemesi için bunu büyük bir ustalıkla veriyordu. Meselâ yazıhanede daktilo ile yalnız bulunduğu zaman çantasını karıştırırken kâğıtların arasından bir küçük paket çıkıyor; başını havaya kaldırıp: «Bu da nereden gelmiş buraya?» diye yüksek sesle düşünürken buluyordu: «Hay Allah! Bir hayır cemiyeti piyangosundan bana bir ruj kutusu çıkmıştı. Avrupa işi, pek de güzel bir şey. Fakat ne işime yarıyacak? Piyangolar böyledir. Bir tarafa atmış, sonra unutmuştum. Bizde kimsenin işine yaramaz, müsaade ederseniz size hediye edeyim Ayperi hanım, kızım.»

Sabri'nin bu kıza düşkünlüğü gitgide beni eğlendirmeye başladığı için onunla şaka yapmaya başlamıştım.

— Ben, sana hak vermeye başlıyorum. Galiba bu kızda sana karşı, bir şeyler var. Bir kere muhakkak ki bu Ayperi, kuş beyinli arkadaşlarına asla benzemiyor. Böyle olunca abuk sabuk konuşan kendi yanındaki erkek arkadaşlarıyle senin arandaki farkı görüyor. Bu mukayesede sen tabiî ağır basıyorsun. Kız, belki de farkında olmadan senin tesirin altına düşmeğe başlıyor.

Ben, böyle konuşmaya başlayınca o, şüpheye ve hüzne kapılıyor, başını kaşıyarak, yüzünün derilerini çekiştirip bir gözünü çarpıtarak:

— Dediğin doğru kardeşim... Sözlerim elbette o favorili züppelerinkinden daha tatlı ve mânalı... Fakat bir genç kız için hepsi bundan ibaret midir ya? Bir de o sözü söyliyen ağızın tazeliği, güzelliği meselesi var.

Ben, şakama devam ediyordum:

— Bak dünyanın bütün kadınları Lord Eden'e âşıkmış... Onun ağzı da her halde seninkinden taze değil... Hem aklı başında kadınlar erkekte gençlik ve güzellikten ziyade mâna ararlar.

Sabri, kendinde bir gençten ziyade mâna bulunduğuna inanmak ihtiyacında olduğu için ağır ağır başını sallıyarak gü-

lümsüyor ve Ayperi ile konuşmaları hakkında hikâyelerine daha fazla bir heyecanla devam ediyordu.

Hâtıralar, yani avukat yazıhanesinde şıkır şıkır işliyen yazı makineleri, mütemadiyen girip çıkan insanlar arasında konuşmaya fırsat bulunan şeyler zaruri olarak mahduttu. Fakat seri tükenince, Sabri, onları yeni baştan tekrara koyuldu. Ama her defasında onları yeni tafsilât ile zenginleştiriyor, hele bir parça fazla içtiği zamanlarda bu konuşmaların zaptı tiyatro kitaplarındaki aşk muhavereleri gibi uzadıkça uzuyordu. O kadar ki, ben, bazan gülerek sözü kesiyor:

— Bak hele! Neler olmuş da haberimiz yok. Bunları evvelce neye söylemedin? «Merdiven başında ben ona şunu söyledim, o bana şu cevabı verdi» diye beni aldattın? Siz merdiven başında âdeta ayak divanı kurmuşsunuz!» diye onu sıkıştırıyordum.

Onunla Akıntıburnu'na kadar uzıyarak deniz kenarında birkaç kadeh rakı içtiğimiz bir gece, ben, şaka olsun diye, ona bir baskın yaptım:

— Yahu, bu kız seni seviyor.

Gözlerini çatallaştırarak:

— Nereden çıkarıyorsun bunu? diye sordu.

— Sana söylediği sözlerden. Aslı da Kerem'e bundan fazlasını söylememiştir her halde.

— Kendini toparlıyamıyor gülüyor, utanıyor.

— Yok canım, yok canım, diye benimle el şakası ediyordu.

Sonra:

— Şerefim hakkı için yalan söylemiyorum, diye teminat verdi. Fakat telâşla ağzından çıkmış olan şeref sözünü ağır bularak bir kaçamak aradı:

— Kelimeler aklımda yanlış kalmış olabilir. Fakat mânası aşağı yukarı bu, vallahi billâhi. Bununla beraber ihtimal ki benimle alay etti.

— Estağfurullah.

— Öyledir öyle. Bak şimdi farkına varıyorum. Alay ediyor benimle kahpe... Bu ahlâksız fındıkçılara inanılır mı?

Zavallının haline acıyarak ciddî bir çehre ile:

— Yok, yok, dedim. Ayperi'ye dil uzatma. Onun iyi çocuk olduğu anlaşılıyor. Sana az çok bir meyli bulunduğunu kabul etmek daha doğru. Kızların gönlü öyledir; nereyi boş bulursa akıverir. Sonra belki senin kendisine biraz tutkun olduğunu farkederek hoşlanmış, seni iğnelemek istemiştir.

Benim tevil güzeldi. Sabri, büyük başını ve namazda dua eder gibi bir vaziyette tuttuğu kollarını iki yana sallıyarak: «Öyle olabilir de. Öyle olmıyabilir de!» sözlerini sekiz, on defa tekrar etti. Sonra sarhoşluğu biraz hafifliyerek öyle olabileceği ihtimaline karar kıldı ve hem bu ihtimali desteklemek, hem de bana bir iltifatta bulunmak ihtiyacıyle sözü başka tarafa kaçırdı.

— Evet, genç kızlar bazan kendilerinin babaları yerinde erkeklere öyle bazı zaaflar duyarlar. Netekim şu senin Perihan da sana karşı bir şeyler bulunduğuna hiç şüphe yok.

Soluk soluğa gülerek:

— Adaşım, sen adamakıllı sarhoş oldun bu gece, dedim.

— Hayır efendim. Ne sarhoşluğu! Benim gözümden kaçar mı Perihan, senin etrafında pervane gibi dönüyor. Babasının hayrına değil ya... Tatlı tatlı konuşalım. Kızı avladın. Hem sen benim kadar da yıpranmış değilsin. Yanakların elma gibi daha...

Ben de ona bir el şakası yaparak kolunu kakıştırdım ve:

— Güldürme adamı, hay Allah cezanı versin, diye kadehte kalan rakıyı bitirdim. Gülerken rakı genzime kaçtı. Ben, öksürürken o, devam etti:

— Doğrusu lâkırdıları da mânalı... Mânalı değil açık... «Keşke herkes sizin gibi düşünse», «Siz onlara benzer misiniz efendim?», «Bu sözünüzü hiç unutamıyacağım», «Siz gidince buraları suyu çekilmiş değirmene dönecek.» Ne sözlerdir bu sözler efendim?

Sabri, bu sözleri evvelâ tefsir ediyor, sonra kendi yakıştırmalarını gerçekten Perihan'ın ağzından çıkmış cümleler halinde tekrar ederek âdeta Ayperi için söylediklerine benzer tiyatro muhavereleri meydana getiriyordu.

Daha doğrusu, Sabri, dürtüşlemelerime aldırış etmiyerek yüksek sesle konuşuyor ve başka masalardan arasıra bize bakanlar oluyordu. Bereket versin, gazino tenha ve oturanlar bizden oldukça uzakta idi. Buna rağmen kalabalık bir Rum ailesinin kadınları dönüp dönüp bize gülümsemeğe başladılar. Bu gülünç durumdan kendimi bir dereceye kadar kurtarmak için ben de onlara baktım ve «Hali görüyorsunuz!» mânasında hafifçe gülümsemeğe mecbur oldum. Sonra da son bir çare olarak: «Yahu, belki bir tanıyan vardır. Hanımın kulağına bir şey gider!» diye onu korkutmağa çalıştım. İlk geceki dolaşmamızda çalgıya yetişemememize bu tehlikeyi düşünerek sevindiği halde bu gece ona da aldırış etmedi, elini sallıyarak: «Adam, sen de. Ateş olsa cirmi kadar yer yakar!» dedi.

Hâsılı, o gece, Sabri'nin kâinata metelik vermediği bir gece idi. Yine Perihan'a geçerek bu defa onu uzunuzadıya tasvire başladı:

— Sen, ne söylüyorsun mirim, kız, adamakıllı güzel... Öyle böcek kurusu gibi durduğuna bakma... Ehli olan şu ançüez balığı gibi yer... O ne gülüş! O ne bakış! Sen, senin o Müftünün, senin o Cüce Kalfadan karbonat yerine asitborik isteyip içtiğini anlattığın zaman bir kahkaha atışı vardı. Seni ısıracak sandım.

Sırıta sırıta yanımızda dolaşan garsondan tekrar rakı istiyordu. Kalkıp gitmekle tehdidederek mâni oldum ve zaten de acıkmış olduğumdan onun yerine yaprak dolması getirttim. Bu kutu dolmalarının Karabağlı Yengenin dolmalarına benzer yeri yoktu amma bir gündü onlar... Bu deniz kıyısında ne olsa giderdi.

Biraz evvel birkaç hava çalarak para toplamış olan hırpani bir utçu, rıhtımın taşlarından bacaklarını sallıyarak, bir gazete kâğıdı içinde, yiyecek yiyordu. Sabri, rakıdan vazgeçmesine mukabil onu çağırarak bir, iki şarkı sipariş etti. Bir Boğaziçi vapuru akıntıdan kendini kurtaramıyarak rıhtıma vuracak gibi bir yakınlıkla önümüzden geçmekte idi. Işıkları parça parça âdeta ayaklarımızın dibinde yüzüyordu. Bunların ve ut serenadının tesiriyle Sabri, vapurun güvertesindeki

yolcu karaltılarında birbirine sarılmış kadınlar, erkekler seçmeğe başladı. Sesi hafiflemiş, gözleri süzülmüş, ağlar gibi bir halde anlatıyordu:

— Biz yandık. Hayat, bu hayattır. Tasavvur et Sabri... Böyle bir gecede seninle bir vapura binmişiz efendim... Ay doğmuş, yahut doğmamış, onun ehemmiyeti yok efendim... Bu vapurdaki adamlar gibi sen Perihan'ı, ben Ayperi'yi yanımıza oturtmuşuz.

— Deli olma adaş.

— Benim hanıma deli diye buyurdun amma deli o değil, bendim efendim. Olmasam bütün bir ömür boğazı tokluğuna deli güllâbiciliğine katlanmazdım. Elimden hiçbir şey gelmese şu adam kadar ut da mı çalamazdım efendim... Ben, asıl şimdi akıllanıyorum. Ne diyorsun?... Evet, iki perileri yanımıza oturtmuşuz. Kâh kollarımızı bellerine dolayıp başımızı başlarına dayıyarak hayallere dalıyoruz; yeni gençlere şöyle böyle diyoruz amma ağızlarının tadını biliyorlar çapkınlar. Kâh kedi ibrişim yumağıyle oynar gibi onlarla oynuyoruz.

— Bırak bu bize yakışmaz sözleri Sabri!

— Lâkırdısı da mı yasak bu demokrasi devrinde be birader! v.s. v.s.

Sabri'nin heyezanlarını bir türlü durduramıyoruz. Doğrusu aranırsa durdurmak da istemiyorum. Dediği gibi lâkırdısı da mı yasak? Bunlar, sadece sarhoş saçmaları değil, mahrumluk içinde geçmiş bir ömrün birikmiş ufunetleridir ve hiç değilse lâkırdı ile bir dereceye kadar akıp gitmeleri lâzımdır. Yalnız, iş bu reddeyi bulduktan sonra lâkırdı ile kalacağa benzemiyor ve buna galiba ben, sebeboluyorum. Yahut artık kendini yalnız bulmıyarak benden aldığı cesaret...

Bir gece, kalabalık arasında şöyle bir görüp geçtiği Perihan'da nelere dikkat ettiği şaşılacak şeydir. Halbuki bende bu kızdan yaralının yanındaki o ilk gece ile sonradan tarasta kalabalık arasında geçirdiğimiz gecelerin, ne zaman başımı çevirsem üzerimde gördüğüm ısrarlı bakışlarından, bir de aydınlıkta gözlerinin umulmaz bir surette renklenmesiyle sokak

dönüşlerinde dudaklarının iyi silinememiş boyasından başka bir şey kalmamış gibidir.

Evet, zavallı Sabri'nin, karısının süpürge ile çaldığı uttan pek farkı olmaması lâzım gelen bu udu dinliyerek geçirdiği buhran, ötekinin hastahanede geçirdiğinden pek başka türlü değildi. Başka yer kalmamış gibi Kurtuluş Anıtının heykelleri ve çelenkleri önünde yaptığımız pazarlık ve kararlaştırdığımız miktarı arttırmak için yarıya kadar çözülmüş düğmelerinden görünen sarkık göğsü ile kırmızı odanın ortasında put gibi duran ve gözlerinden birini titrete titrete bulandıran kızın hayali bekçilik etmeseydi ben de bu hale düşebilirdim.

22

Yalova Balosunun Hazırlanışı

Sabri, o geceden sonra adamakıllı gemi azıya almıştı. Evine ancak gece yarısına doğru gidiyor, bazan hattâ zorla beni de sürüklüyordu. Bacı, ona gösterdiği yumuşak yüzlülüğe pişman olmuş ve neticeden korkmağa başlamıştı. Arasıra sertleşmeğe çalışıyor ve onu karısına haber vermekle tehlidediyordu. Fakat kuş, kafesten kaçmıştı. Sabri, bazan sadece boynunu bükerek: «Allahın istediği olur. Ölmüş eşeğin kurttan korkusu olmaz!» gibi sözlerle bacıya cevap veriyor, bazan da karşı taarruza geçerek: «Sokağa çık, hava al. diye beni kışkırtan sen değil misin? Ben de onu söylerim!» diye Arabı korkutup bağırtıyordu. Sonra da «Yani ne fenalık var bunda?... Sıcak yaz günlerinde herkes plâjlarda, daha bilmem nerelerde türlü kepazelik yaparken ben, bir parça hava almağa çıkarsam kıyamet mi kopar sanki? Sen, bari bana acı, halden anla!» diye tekrar ona yaltaklanmağa başlıyordu.

Böyle her gün ütülenen elbiseler ve değişen yaka ve kravatlarla gece yarılarına kadar alınan havaya Bacının aklı ermiyor, daha doğrusu gayet iyi eriyor; fakat bir kere bir çıkmaza girilmiş olduğundan bu izaha inanıyor görünmek zorunda kalıyordu.

Bununla beraber bu hava alma hikâyesinde yine arkadaşımı haklı saymak lâzımdı. Çünkü bu kadar gürültü, patırdıya rağmen biçarenin aldığı şey, netice itibariyle yine de havadan başka bir şey değildi.

Bu meselede canımı sıkan nokta Bacının bana şüphe ile bakmağa başlamış olmasıydı ve bu da haklı idi. Adamcağız: «Ne olacak, bu yaştan sonra parmak gibi kız çocuklarına tutulacak değiliz ya... Bizimkisi şöyle bir zevzeklikten ibaret!» diye kendini frenlemeğe uğraştıkça ben, yine şaka olsun diye, gayet ciddî bir şehre ile ona: «Olur. O da olur. Bu yaştaki insanlar gençlerden daha çabuk tutulurlar. Bu, âdeta ilmî bir hakikattir.» yolunda şeyler söyliyerek yangına körükle gitmiştim.

O, yine, her gün olmasa bile iki günde bir Bakırköy Hastahanesine taşınıyor, doktorları hastanın sıhhati hakkında iyimser görürse inanmamalarını, eve dönünce gelecek bir krizin kendisini çok zor bir durumda bırakacağını söylüyor, hattâ utanıp sıkılmayı bırakarak meslektaşlarına yalvarıyordu. Oradan dönünce soluk soluğa bana düşüyor, hanımla mülâkatından yüzünde ve ellerinde ufak tefek sıyrıklar ve bereler kalmışsa oksijenli su ile onların tedavisini yapıyor ve beni götürmeğe çalışıyordu.

Ancak Ali Osman'ın son günlerde hastahaneyi tamamıyle asması yüzünden işlerin çoğalmış bulunduğu gibi prensip bakımından kendi kürümü de düşünmek mecburiyetinde olduğumdan beni her zaman yerimden oynatmak kolay olmuyordu. Fakat o zaman da yine benden ayrılmağa razı olmuyor, bazan geceye bile kalarak beni işlerimde adım adım takibediyor. Ali Osman'ın bir ikinci fahrî muavini gibi tamir işleriyle ve daha başka hastaları etrafıma toplıyarak yaptığım konuşmalara iştirâk ediyordu. Fakat beni boş bulduğu zamanda hemen Ayperi'nin destanı başlıyordu. Sabri, şimdi ufak tefek şarkılar da yazmaya başlamıştı. Bunları evvelâ bana okumakta, sonra bestelenmek üzere Çömlekçioğlu Hanındaki kiracılarından birinin bir saz heyetinde klârnet çalan bestekâr kardeşine göndermekte idi.

Benim işim, gücüm de şimdi onunki gibi havadan başka bir şey olmamakla beraber İstanbul'da pek hoş vakit geçirmeğe başlamıştım. İlk gençlik çağlarımda olduğu gibi âdeta bir şeyi beklediğimi duyuyordum. O beklenen şey nedir? Bunu o zaman gibi şimdi de kendime sormamaktaydım. Esas böyle bir duygunun varlığı idi. Saadet mi insanda böyle bir şey meydana getirirdi; yoksa bu bilinmez ümit mi saadete tam kıvamını verirdi? Bu, benim için meşhur yumurta ile tavuk dâvası gibi bir şeydi ve zaten işin o kadar ince taraflarına gitmiyerek sadece hâdiseyi tesbit ile iktifa ediyordum.

* * *

Evet Sabri'nin de karısı gibi bir buhran geçirmekte olduğuna şüphe yoktu. Kavak Yellerinin büyüğü şimdi onun başında esiyordu. Fakat ben, kendi hesabıma bunda fazla bir tehlike görmüyordum. Kadını ergeç hastahaneden taburcu edecekler ve o, eve gelince her şey çabucak eski tas, eski hamam olacaktı. Zaten iki atımlık barutu kalmış bir biçare adam için bu Ayperi hikâyesinin öteki Çömlekçioğlu Hanı vakalarına karışıp gideceği muhakkaktı.

Ancak, benim ihtiyatsız telkinlerimle Ayperi'yi ciddî surette sevdiğine ve onda da kendisine karşı bir şeyler bulunduğuna kanaat getirdikten sonra adamcağız, adamakıllı baştan kara ediverdi. Karısının nasılsa eline geçirdiği bir küpesinden çıkarttığı bir taşla güzel bir yüzük yaptırarak, doğum günü münasebetiyle, kıza verdi. Sonra, beni zorla bir lokantaya götürdüğü bir akşam Ayperi ile Perihan'ı da orada bizi bekliyor görünce şaşırdım, kaldım. Hattâ buna biraz da canım sıkıldı. Fakat bozmadım; yalnız bunun benim için hoş bir sürpriz olduğunu söz arasında kızlara söyledim. Garson, hesap pusulasını getirince parayı ben vermek istedim. Arkadaşım elimi tutarak şiddetle mâni oldu ve mutlak para sarfetmek istiyorsam kendilerini otomobille İstinye'ye kadar götürmemi teklif ederek bir ikinci emrivaki yaptı. Paradan kaçıyorum sanmasınlar diye onu da kabul ettik. Yalnız, Ayperi

ile Sabri'yi evlerine bıraktıktan sonra Perihan'la otomobilde yalnız kalınca alnımda soğuk ter damlaları hissettim. Aksi bir tesadüf olur da Ali Osman ile hastahane kapısında yine burun buruna gelirsek tuhaf olacaktı. Fakat olmadı. Zaten vakit de geçti.

Onunla otomobilde yalnız kaldıktan sonra Sabri'nin artık saklanacak bir yeri kalmıyan çocukluğiyle üstü örtülü bir şekilde alay ettik. Bu, belki benim için doğru değildi. Fakat kıza karşı kendimi bir dereceye kadar temize çıkarmak için zaruri idi. Bir aralık ona bu geceki yemek ve gezintiden hastahanedekilere bahsetmemesi daha doğru olacağını münasip bir şekilde anlatmayı düşündüm. Fakat bu, tilkinin kuyruğunu hatırlatmak olacaktı. Bununla beraber Perihan ne de olsa ince bir İstanbul kızı idi. Kapıya geldiğimiz zaman: «Müsaade ederseniz mutfak tarafındaki kapıdan geçelim. Geceleri orası daima açık kalır. Sizinle olduğum için ehemmiyeti yok amma doktor bey benim geciktiğimi duymasa daha iyi olur» dedi ve böylece aramızda ufak bir suç ortaklığı meydana gelmiş bulundu.

23

Bekleyiş Haftası

Bu Yalova seyahati biraz tesadüfün, biraz da o gece İstinye'de otomobilden inerek bir gazinoda içtiğimiz birer viskinin eseri olmuştur. İkram sırasını kendinde gören Sabri, bana viski teklif etti. Onu çok sert içki diye bildiğim için ben, bir gazoz istedim. Fakat kızların pek hafif bir nazdan sonra viskiyi kabul ettiklerini görünce ben de onlar gibi yapmağa mecbur oldum.

Bu esnada Ayperi ile Perihan, kendi aralarında, birkaç hafta sonra Yalova Oteli Gazinosunda verilecek bir baloya gitmekten bahsediyorlardı. Bunu işitince Sabri de bana:

— Ne âlâ, dedi, biz de o tarihte orada olacağız, öyle değil mi?

Mevsim sonundan evvel beş, on gün bir kaplıcaya gitmek fikrinde olduğumu arkadaşıma söylemiştim. Fakat yeri ve tarihi henüz belli değildi. Sabri, bundan aramızda kararlaşmış bir mesele gibi bahsediyor, kızlara Yalova balosunda âdeta randevu veriyordu.

Arkadaşımın sözleri artık kaleme gelir halden çıktığı için onların yanında bir şey söylemedim. Fakat yalnız kaldığımız zaman:

— Böyle olmıyacak şeylerden bahsetmen doğru değil, dedim.

Her şeyi göze almış bir vaziyette, gülerek cevap verdi:

— Olmıyacak bir şey yok bunda. Zaten bir yere gidecek değil misin? Oraya gidersin. Ben de seninle beraber gelirim.

— Sen de mi? Nasıl olur?

— Ben insan değil miyim? Benim vücudumun kaplıca ihtiyacı yok mu? Daha olmazsa arkadaşlardan rapor da alırım. Hanımın aylarca hastahanede tedavi görmeğe hakkı olur da benim bir hafta kaplıcaya gitmeğe hakkım olmaz mı? Geçti o günler azizim.

Gülerek:

— Yine gelir, yine gelir, dedim, hele hanım hayırlısı ile eve dönsün...

Zavallı adam, çocuk gibi yalvarıyordu:

— Allahaşkına oyunbozanlık etme... Bu, bir fırsat ki bir daha ele geçmez... Şöyle bir gözünün önüne getir o geceyi... Korkulacak bir şey var mı bunda?...

— Benim için hiç, dedim.

Evvelâ onun hatırı için kabul ettiğim bu fikir, birkaç gün içinde beni de sarmağa başladı. Kendimi hâlâ Sabri'nin taşkınlıklarıyle acıyarak alay eden bir insan durumunda görmekle beraber onun heyecanları bana da sirayet etti. Geceleri tarasta benim hemşehrilerle yârenlik ederken, Perihan'ın aynı bakışla karanlıktan bana baktığını gördükçe aramızda bir sır var gibi hissediyor, onu Yalova'da açık balo elbiseleriyle yanımda tasavvur ediyordum. Hattâ kasabadaki dans salgını zamanında bir dansetmeyi öğrenmediğime bile bir par-

ça pişmandım. Yani açıkçası benim Sabri'ye yaptığım Ayperi telkinine onun Perihan'la mukabele etmesi, tesirsiz kalmamıştı. Bunu hissettikçe ben de kendime şöyle bir ikinci telkin yapıyordum: «Bu Ayperi'nin, İstanbulluların tâbiri üzere, malın gözü olduğuna şüphe yok. Zavallı Sabri ile hem eğleniyor, hem de onu hediyeler vesairelerle tırtıklıyor. Perihan ile benim için böyle bir şey tasavvur edilemez. Biz, bu maskaralığı gülümsiyerek kenardan seyreden iki seyirciden başka bir şey değiliz.»

Böyle olmakla beraber ben de bu geceye âdeta bir aşk randevusu gibi ehemmiyet veriyor, çarşıyı, pazarı dolaşarak arkadaşımla bir örnek elbiseler, gömlekler tedarik ediyor ve balodan bir hafta evvel onunla beraber Yalova'nın yolunu tutuyordum.

* * *

Bu bekleyiş haftası hayatımda gerçekten garip ve tatlı bir zaman oldu. Keselerin ağzını açmıştık. Bunların benim için zihnimdeki para ölçülerini bir parça karıştırmaktan başka bir ehemmiyeti yoktu. Fakat arkadaşım için yıkım oluyordu. Hattâ gazinoda kumar bile oynamağa kalktı ve kendini bir, iki kere hafif tertip hacamat ettirdi. Bereket ben, daima arkasında dolaşarak ipini çekiyordum.

Bahşişi bol verdiğimiz için de otelde itibarımız yolundaydı. Yemeklerde, gece eğlencelerinde masalarımıza herkesten evvel oturuyor, herkesten sonra kalkıyor, üstelik de geç vakit otelin civarındaki tepelere tırmanarak gruplara ve kadın - erkek çiftlerine takılıyorduk.

Arkadaşım, beni herkesin banyolarında, odalarında istirahat ettiği sabah ve öğle saatlerinde de rahat bırakmıyordu. Daima ortada görünmekten, otelin terasa ve bahçelerinde çocuklardan başka kimsenin kalmadığı zamanlarda onlarla arkadaşlık etmekten arasıra utanmakla beraber bir türlü kendimi Sabri'nin elinden kurtaramıyordum.

Bu kadar yorgunluk benim için gerçekten fazla idi. Fakat arkadaşım:

— Zaten sana vakitsiz bir ihtiyar manzarası veren karnını eritmek istemiyor musun? Bundan âlâ kür olur mu? diyordu.

Bu bekleyiş haftasında her ihtimale karşı Sabri, iki defa Bakırköy hastahanesini kolaçan etmeğe gitti ve kızlar cihetinden bir aksilik çıkmıyacağına emin olmak için de Ayperi'nin yazıhanesine uğradı. Bir defasında onu yerinde bulamıyarak Perihan'ın muayenehanesine gitmek münasebetsizliğini de yapmış.

O, İstanbul'a indiği vakit, üç, dört saat başımı ve vücudumu dinliyeceğime seviniyor; fakat vapur saati yaklaşırken de otobüs yolcuları arasına karışarak onu iskelede beklemeğe gitmekten kendimi menedemiyordum. Hâsılı, ikimiz de bayrama hazırlanan çocuklara dönmüştük.

* * *

Masanın yerini tâyin etmek bizim için en aşağı iki günlük bir mesele oldu. Ben, biraz arkada kuytu bir köşeye taraftardım. Burası hem üstüne ve etrafına kol salan sarmaşıklarla daha şairane idi, hem de misafirlerimizle âdeta bir hususi odaya çekilmiş gibi olacak ve çekinmeden gülüp söyliyecektik. Sabri, bu cihetten bana hak vermekle beraber baş garsonun ön sırada cazbanda yakın bir yerde teklif ettiği masadan kızların daha fazla hoşlanacaklarını zannediyordu. Nihyet, balodan bir gece evvel pek göz önünde oturmanın onlar için de, bizim için de bazı tehlikeleri olabileceğini düşünerek birinciye karar verdik ve bu ehemmiyetli karardan sonra, gece yarısına doğru, Sabri ile beraber tepeye çıktık. Bu gece hava, serin ve rüzgâr, sertçe olduğu için fazla kalabalık yoktu ve bizden başkaları kol kola kadın - erkek çiftleriydi. Onlar, taş yağsa farkına varacak halde olmadıkları için bu tenhalıkta sere serpe dolaşıyorlar, arada bir durarak dakikalarca sımsıkı birbirlerine sarılıyorlardı. Sabri, bunları gördükçe beni dirsekliyerek:

— Gam yeme Sabri... Çok kalmadı. Yarın gece biz de yalnız olmıyacağız, diyordu.

Benim çok şükür bir şeye gam yediğim yoktu. yalnız sebepsiz bir hüzünden kendimi alamıyor, onunla eğlenerek:

— Yani ne olacak? Sen de böyle mi yapmayı umuyorsun yoksa? diyordum.

Hüznüm ona da sirayet etmiş gibi:

— Yok canım. Ne münasebet! Bizimkisi bir parça çöplenmekten ibaret, diye cevap veriyordu. Fakat sonra yine eski haline dönerek rüyasına devam ediyordu.

— İçkinin hali bilinmez. Gecenin hali bilinmez. Hele böyle kızların hali hiç bilinmez. Bir kere deniz gibi dalgalanıp köpürdüler mi?...

Arkasını söylemiyerek uzaklara bakıyor, düşünüyor, gülüyor, sonra içini çekerek ilâve ediyordu:

— Bakalım. Bekliyelim.

24

Balo Gecesi

Sabri ile bir nöbet de o gün kavga ediyoruz. O, kızları iskelede karşılamaya gitmek fikrindedir. Ben, bunu fazla buluyorum.

Bir türlü anlaşmamız kabil olmuyor. O: «Mademki taraftar değilsin. Sen. kal. Ben, kendi başıma giderim!» diye otobüse atlıyor. Ben, onu beklemek kararıyle elime bir mecmua alıp bahçeye oturuyorum. Fakat ondan sonraki otobüs, makinesini işletmeğe başlayınca birdenbire yerimden fırlıyor ve şemsiyemi kaparak koşuyorum.

Vapur. uzaktan görünmüştür. Sabri'ye şöyle bir plân teklif ediyorum:

— Bir iştir oldu. Buraya geldik. Fakat daha ileriye gitmiyelim. Çımacılarla iskelede beklemek doğru değil. Biraz

alarga duralım. Onlara, hattâ başka bir iş için, yahut deniz banyosu yapmak üzere iskeleye indiğimizi söylerim. Şimdiden hazırlıyacağımız bir otomobille beraber otele gideriz.

Dediğim gibi yapıyor ve epeyce bir zamanımızı kumsaldan denize taş atmakla geçirdikten sonra vapur iskeleye yaklaşınca uzakça bir yere gidip duruyoruz.

Rastgele bir vapurun yanaşmasını seyreden işsizler gibi lâkayt görünmekle beraber gözlerimiz güverteye yığılan ve iskeleye akan kalabalığı dikkatle taramaktadır. Arasıra birkaç kadını onlara benzetir gibi olarak helecanlanıyor, fakat az sonra yanıldığımızı görüyoruz.

Güvertedeki kalabalık az çok seyrelmiş, onlar, hâlâ görünmemişlerdir. Ben:

— Sakın son vapura kalmış olmasınlar, diye şüpheleniyorum.

Sabri buna ihtimal vermemektedir. Onun korkusu daha büyüktür:

— Sakın son dakikada bir aksilik çıkmasın? Olur mu olur?

— Yok canım. Daha kalabalığın yarısı çıkmadı.

— Onlar, cin gibi kızlar. Arkaya kalırlar mı hiç?

Kararımızı unutarak iskeleye yaklaşıyor, birbirimize: «Aman dikkat! Kalabalığın arasında kaçırmıyalım!» diye ihtarlar yapıyoruz. Kimler çıktı ise ortada, tabak gibi önümüzdedir. Öte taraftan içeride de kollarından tutularak iskeleden geçirilen ihtiyarlar, bohçalı, sepetli köylü aileleri ve hamallardan başka kimse kalmamıştır. O halde?

Sabri, şaşkın bir halde, vapura doğru koşuyor, fakat parmaklıklı kapının hemen öte tarafında bir aynalı dolap taşıyan iki hamalın arkasından Perihan ve Ayperi ile âdeta çarpıyor.

Kızlar, yanlarında uzun boylu bir delikanlı, ile yüzlerini vapura çevirmiş bir şey beklemektedirler. Derken bir başka delikanlı, elindeki bir kırmızı mantoyu havaya kaldırıp göstererek vapurdan atlıyor ve koşa koşa yanlarına geliyor.

Nihayet «Acele edelim» diye bağıran bilet memurunun biraz berisinde hepimiz bir araya toplanmış bulunuyoruz. Kızlar. biraz şaşalamış haldedirler. Sabri ile ben de onlardan pek farklı bir durumda değiliz. Ayperi, İzmirli tüccar bilmem ne beyler diye bize delikanlıları takdim ediyor. Ellerini sıkıyoruz. Lâkırdı bulmakta güçlük çekişimize mukabil Ayperi'nin yanlışlıkla vapurda unutulan pardesüsünü getiren delikanlı onu bir hamalın elinden nasıl aldığını gülerek anlatıyor.

Dışarda hepimiz hâlâ sallantılı bir durumdayız. Başka bir iş için Yalova'ya indiğimiz hikâyesine artık lüzum kalmadığını gören Sabri, bizim hazırladığımız otomobile götürüyor. Burada yine hepimiz müşkül bir tereddüt dakikası geçiriyoruz. Otomobil, pek küçük olmasa delikanlılara da arkadaşlık teklif etmeğe mecburuz. Fakat vaziyet meydandadır. Kızlar onların ellerinden çantalarını ve daha başka eşyalarını alıyorlar; neşesiz bir tavırla ellerini sıkarak ağır ağır arabaya biniyorlar. Sabri, içeride onların aralarına giriyor; ben, şoförün yanına oturarak vapurun getirdiği bir akşam gazetesini açıyorum. Fakat otomobil hareket ettikten sonra başımı döndürüp içeridekilerle konuşmam lâzım geliyor. Bu esnada arka pencereye gözüm ilişiyor. Delikanlıların, vuramadıkları bir tavşanın kaçmasını seyreden avcılar gibi oldukları yerden bizim kaçışımızı seyrettiklerini, sonra otobüslere doğru yürüdüklerini görüyorum.

Hâsılı, durum neşesizdir. Yalova'daki karşılaşmamıza pek bir randevu şekli vermemek için onlara kendi otelimizde oda hazırlatacağımızı resmen haber vermemiştik.

Yalnız, Ayperi'nin bir ucuz otelden telefon veya mektupla bir yer temin etmeyi düşündüğünü söylemesi üzerine Sabri: «Siz onu bana bırakın. Ben meşgul olurum.» diye müphem bir vaitte bulunmuştu. Kendi otelimizde ayırttığımız lüks odanın bu fakir kızlar için hoş bir sürpriz de olacağını ayrıca hesabetmiştik. Fakat bu durum karşısında sürpriz falan kalmıyor ve kızlar âdeta bize surat ederek bu odaya yerleşiyorlardı.

★

Yalova iskelesinde delikanlılardan ayrıldıktan sonra ne kızlar bir şey söylediler, ne biz onlara bir şey sormuştuk. Sabri ile yalnız kalınca:

— Bu, ne iş böyle? dedim.

O, keyfini kaçırmağa taraftar değildi:

— Keratalar atladılar ya... Sen, ona bak, dedi ve hemen hikâyelerini uydurmağa başladı:

Bu zamanda erkek arkadaşı olmıyan kız var mıydı? Halbuki İzmir tacirlerinden diye takdim ettiklerine göre belki hattâ arkadaş bile değillerdi. İhtimal, kızlardan biriyle avukat yazıhanesinde, yahut dişçi muayenehanesinde şöyle bir tanışmışlar, sonra vapurda tesadüf edince ikisiyle birden konuşmağa başlamışlardı. Hattâ o da olmadığı halde vapurda rastgele konuşmuş olmaları da mümkündü. Sonra, tüccar diye kendilerini satan bu oğlanlar âdi manifaturacı çırakları da olabilirlerdi. Ayperi'nin unuttuğu mantoyu elinde sallayışına dikkat etmemiş miydin? Sokağa koyduğu işportanın önünde bağıra bağıra kampiyon malı eşya satan esnaftan hiçbir farkı var mıydı?

Ben; — Öyle değil ya... Tığ gibi çocuklar... Pırıl pırıl, dedim.

Sabri, sadece:

— Yanlış görmüşsün, dedi, hem neye bahsediyoruz bundan bilmem ki... Kim olurlarsa olsunlar. Atlattık gitti, dedi.

Çocuklar, gerçekten atlamış görünüyorlardı. Fakat ne de olsa hepimize bir durgunluk çökmüştü. O kadar ki, kızlar kendilerine hazırlattığımız banyolu lüks odayı bile umduğumuz kadar gözleri kamaşmış görünmediler. Perihan, odayı ve banyo dairesini âdeta teftişten geçirdi. Duşun iyi işlememesi gibi, bir, iki küçük eksik için garsonu neşesiz bir sesle, hafif tertip haşladığını koridordan işiterek Sabri'ye yavaşça:

— Allah, Allah! Sanırsınız ki, bütün ömrünü lüks Avrupa palaslarında geçirmiş, demekten kendimi alamadım.

Keyfini kaçırmağa taraftar olmıyan arkadaşım:

— Aldırma. Onlar yeni kızlardır. Her şeyi bilirler. Sinemalarda buna göre nelerin resimlerini görürler, dedi. Ben, onu biraz hırpalamak ihtiyacına karşı duramıyarak:

— Evet, yeni kızlardır. Onlara resimler gibi asıllarını da gösterenler olmuştur belki, dedim.

Sonra, kızlar, kapıya gelerek banyo yapmak, dinlenmek, sonra da baloya hazırlanmak için bizden müsaade istediler. Hiç lüzum olmadığı halde arkalarından buraya çıktığıma ve koridorda beklediğime birdenbire utanarak:

— Ben de size onu tavsiye edecektim. Gayet iyi olur. Hattâ biraz da uyumalısınız, dedim.

Sabri:

— Canım, yemekten evvel şöyle biraz dolaşıp aperatif almıyacak mıydık? diye plânımızı açığa vurdu.

Daha ziyade canım sıkılarak soğuk bakışla:

— Öyle bir şey söylemiş miydik? Ben, hatırlamıyorum, dedim. Sonra her zamanki babayani tavrımla gülerek hepsine birden.

— Vallahi o sizin bileceğiniz şey... Belki hanımlar da onu tercih ederler. Fakat benim dediğim dediktir. Dinlenmeleri daha iyi olur. Bak baloda epeyce geç kalınacak. Ben, kendi hesabıma biraz dinlenmezsem yapamam. Beni mazur görürsünüz.

Başka bir şey söylemeden yürümüştüm. Sabri, arkamdan onlara telâşlı telâşlı:

— Ben hanımları bilirim. Vakte, saate pek aklınız ermez. Banyodan sonra bir de giyinmeğe başlarsanız gece yarısını buluruz. Halbuk tam dokuzda yemeğe oturacağız, diye yalvarıyordu. Koridoru dönerken Ayperi'nin :

— Olmazsa yemekten vazgeçiveririz. Gece yarısına doğru supe ederiz, diye güldüğünü işittim.

Arkadaşım, merdivenin ortasında bana yetişerek:

— Yahu, ne yaptın? Plânımızı altüst ettin, dedi. Yüzüne bakmayıp münakaşa kabul etmez bir sesle:

— Benden paso, yorgunum. Azıcık yatacağım, dedim.

— Onlar yatarlar. Sen yatarsın. Ben ne yapacağım?

— Sen de yat... İhtiyar ve zayıf adamsın. Bak teneşir horozuna döndün.

Sabri ile hiç bu kadar aksi konuşmamıştım. Bu ton üzerine münakaşaya devam edeydik belki kavga da çıkardı. Fakat o, umulmaz bir anlayışla:

— Yahu, senin o manifaturacı çırağı oğlanlara canın sıkıldı, dedi, fakat değmez. Defettik, gittiler işte...

Haklı söze cevap vermek güç olduğu için bir şey söylemeden odamın bulunduğu tarafa döndüm. Arkamdan gelen Sabri, lâkırdının ağız açtırmıyacak bir tanesini daha söyledi:

— Yahu, en sıkıya geldin mi her şeyi benim üstüme yığıp kaçıveriyorsun.

Odama ikide birde Sabri'den haber geliyordu. Bir defasında:

— Bana bak. Ben ne zaman geleceğimi bilirim. Sakın bir daha buraya uğrama, diye garsonu haşladım ve kapıyı kilitledim.

Sofraya ne kadar geç inersem haysiyetimi o kadar kurtaracağımı zannediyordum. Ben de banyoya girdim ve sonra arkamda bornozumla şezlongun üzerine sırtüstü yatarak gerçekten ağrımağa başlamış ayaklarımı bir iskemlenin arkalığına dayadım. Daha sonra da elime meşhur Tıp Coğrafyasını aldım. Kitabı karıştırırken günlerin birikmiş yorgunluğiyle uyuyup kalmışım.

Gözlerimi açtığım zaman çoktan gece olmuştu. Bu defa da fazla gecikmiş olmak korkusiyle acele acele giyindim ve gönderdiğim habere rağmen Sabri'nin beni tekrar aramamasına biraz da hayret ederek aşağı indim. Fakat hayret! Masaların çoğu henüz boştu ve bizimkinde Sabri, tek başına bulmaca hallediyordu.

Gerisin geriye dönmek olmıyacağı için çaresz, ben de yanına gidip oturdum. Arkadaşım kızlara da birkaç kere haber gönderip cevabını almış olacaktı ki artık onlardan bahsetmedi.

Neyse, masalar yavaş yavaş dolarak yemek başladı ve ondan biraz sonra da kızların geldiklerini gördük. Yüzleri biraz gülüyordu. Ayperi, giyinirken elbisesinin eteğini kapıya kıstırarak yırttığını ve iğne, iplik getirterek belki bir saat tamir yaptıklarını gülerek ve kızararak anlattı. Sonra Sabri'nin baş garsonla tertiplediği aperatifi beğenmiyerek başkasını ısmarladı. Son vapur, epeyce bir kalabalık getirmişti. Garsonlar, elden ele küçük masalar, iskemleler geçirerek gelenlerden bir kısmını yerleştirmeğe çalışıyorlardı. Sabri, bizim köşemize de, yeni bir masa ilâve edilmesinden korkarak baş garsona tembihlerde bulundu.

Yerimiz iyi, sofra mükemmeldi. Fakat aperatiflere rağmen bir türlü kızışamıyorduk. Halbuki İstinye'de yaptığımız o kaçak otomobil gezintisinde, tesadüfen girerek viski içtiğimiz o gazinoda ne kadar başka türlü idik; aynı yaşta arkadaşlar gibi ne kadar açık bir neşe ile birbirimize takılıyorduk. Şimdi, bu baloda, özene bezene hazırlattırılmış bu resmî randevu sofrası başında biz, bu geceye mahsus kıyafetimizle, onlar, dekolte tuvaletleri ve boyalı yüzleriyle karşılaşınca durumda bir başkalık, izah edilmez bir soğukluk hâsıl olmuştu. Arasıra gözlerimiz karşılaştıkça Perihan'ın rimelden top top olmuş kirpikleri arasından bana bakışları hastahanedeki başkalariyle gülüp söylerken üzerimde yakaladığım bakışlarından ne kadar farklı idi. O kırmızı oda gecesinde karşımda dimdik ayakta durarak gözlerinden birini titrete titrete bulandıran kadına bakarken duyduğum soğuk zillete benzer bir şey duyuyor ve bir türlü açılamıyordum.

Sabri, kızlara fazla içirmek için yaptığı gayretlerin boşa gittiğini gördükçe kendi içiyor ve türlü şaklabanlıklarla onları neşelendirmeğe uğraşıyordu. Hiçbir münasebet gözetmeden damdan düşer gibi, komik ve çapkın Fransız fıkraları anlatmağa çalıştı. Soğuk bir tesir hâsıl ettiğini, kızların birbirine

bakarak tuhaf bir surette gülümsediklerini ve sonunda benim de kendimi kurtarmak için onlar gibi yaptığımı görünce bozularak: «İşte bunlar da böyle şeyler» diye sözünü bitirdi. Nihayet, konuşma büsbütün durdu. Metreslerini, yahut çok genç karılarını eğlendirmeğe çıkaran paralı ihtiyarların sofralarında olduğu gibi herkes başka tarafa bakarak, sessiz sedasız kalabalığı, yahut dansedenleri seyre başladı. İçki epeyce kafasına vuran arkadaşım, son bir hamle yaparak cebinden yeni yazdığı şarkıları çıkarıp okumağa başladı ve ben, o esnada kalkıp kaçmamak için var kuvvetimle Müftünün Muvakkithanesini düşündüm.

Ondan biraz sonra Sabri'nin manifaturacı çıraklığına kadar indirdiği İzmirli tacirleri birdenbire masamızın önünde bulduk. Arkalarına smokin giymişlerdi. Uzun boylariyle önümüzde eğiliyorlar, kızları dansa davet etmek için bizden müsaade istiyorlardı.

Sabri'nin şaşalamasına karşı ben, sükûnet ve güler yüzlülükle:

— Bilhassa teşekkür ederiz, dedim, biz kavalyelik edecek halde değiliz tabiî. Çocuklar sıkılıyorlardı.

Onlar, masaların arasından güçlükle kendilerine yol açarak uzaklaşırlarken arkadaşım karmakarışık bir yüzle:

— Ne yaptın? dedi.

— Rahat otur. Başka türlüsünü yapamazdık, dedim.

Birdenbire bir şey söylemeğe cesaret edemedi. Fakat biraz sonra çay semaveri gibi yerinde fokurdamağa başladı. Kalabalığın arasında onları görmek için iskemlesinden kalkıyor:

— Vay keratalar vay, gördün mü başımıza geleni! diye söyleniyordu.

Kolunu tutarak:

— Çocuk olma adaş, dedim, iyi oldu...

— Yok, amma ben bunu hazmedemem.

Bu sefer ben, ayağa kalkar gibi yaparak:

— O halde sen ne yapacaksan kendin yaparsın. Bana Allahaısmarladık, dedim.

Sabri, bundan sonra sesini çıkarmadı. Dans biter gibi oluyor, fakat alkışlar, gürültüler arasında tekrar başlıyordu. Bizim grup birkaç defa kalabalığı yara yara yanımıza yaklaştı fakat tekrar geri döndü.

Bu esnada bizim masanın garsonu ağır ağır sofrayı temizledi. Bu adamın bizimle alay eder gibi bir hali vardı. Nihayet, bizimkiler yorgunluktan perişan bir halde yanımıza döndüler. Buna rağmen yüzleri büsbütün değişmişti. Perihan, âdeta utanmış bir çehre ile bir şey söylemeden iskemlesine çöktü. Öteki, sendeliyerek bir kere daha kavalyesinin koluna dayandı ve:

— Bir dakika daha devam etse düşecektim, dedi. Tacirler yine eğilerek teşekkür ediyorlar, fakat gitmeğe taraftar görünmüyorlardı. Ayperi yüzsüzlüğü büsbütün ele alarak garsona:

— Ne olur iki sandalye bulsanıza, dedi, sonra bize:

— Arkadaşlarımız sizinle biraz görüşmek şerefini rica ediyorlar, dedi.

Onların böyle bir şey söylemedikleri birbirlerine bakışlarından belli idi. Fakat garsonun biraz evvel masayı temizlerkendi gülümsemesine benzer bir gülümseme ile tekrar eğilerek:

— Rahatsız etmezsek efendim, dediler.

Ben, yine Sabri'ye lâkırdı bırakmadan:

— Estağfurullah. Memnun oluruz beyler, dedim ve üstelik onlara içki de ısmarladım.

Bende sarhoşluk filân kalmamıştı. Biraz sonra İstasyon Gazinosundaki emniyetli ve biraz alaycı sesimle:

— Demek İzmir'den geldiniz, dedim, ben de Anadolu'nun başka bir yerinden. Burada hastalığımı tedavi ettiriyordum. Bu gece, çocuklar şerefine perhizi bozduk. Bize misafir olmak zevkini lütfettiler. Fakat sıkılacaklar, diye korkuyordum. Ne olsa dans filân isterler tabiî... Gençlik bu.

Sonra, görmeyi çok istediğim İzmir'den, ticaretten ve daha birçok şeylerden aynı hâkim ve neşeli sesle bahsettim ve uzun müddet süklüm püklüm iskemlesine oturmuş ve el aynasında boyalarını tazelemiş olan Perihan'ın yine o eski bakışlarından birini yakalayınca:

— Aferin Perihan. Her zaman çalışmak olmaz, arasıra da böyle eğlenmek lâzım, diye hepsini şaşırtan bir numara yaptım.

Onlar, yine dansa gittikleri zaman Sabri, komik bir şaşkınlıkla:

— Yahu, biz, bu kadar masrafı bu manifaturacı oğlanlara bedava kız tedarik etmek için mi yaptık? dedi.

Sadece:

— Ne zannettindi ya? dedim.

Bilmem bu henüz ortasını pek az geçtiğimiz gece, bu şartlar içinde, nasıl devam edecekti? Onlar, tekrar döndükleri zaman:

— Çocuklar, kusura bakmazsanız. Ben, artık yatmalıyım, diye kalkacaktım. Fakat buna hacet kalmadı.

Bu ikinci dans sonunda yine zorla kalabalığı yararak yanımıza yanaşır gibi olduktan sonra rotayı değiştirerek içerdeki büfeye doğruldular.

Üçüncü dans başladığı zaman bizimkiler büfede yüklerini almış görünüyorlardı. Bu kısmın sonuna doğru dördünü de başlarında acayip külâhlar; ellerinde, ağızlarında yelpazeler ve düdüklerle sekiz, on kişinin ortasında horan oynuyor gördük. Bu da bittikten sonra onlar dans meydanında büsbütün yalnız kaldılar, etraflarını sararak el çırpan kalabalığın ortasında zıplaya zıplaya acayip bar numaraları yapmağa başladılar ve daha sonra da büsbütün kaybolup gittiler.

Ertesi sabah kahvaltımı getiren garson, misafirlerimizin geceyi dışarda geçirdiklerini ve hâlâ odalarına gelmediklerini bana haber veriyordu. Biraz sonra Sabri'nin de karmakarışık bir çehre ile odama düştüğünü görünce o da aynı haberi geti-

riyor sandım. Fakat arkadaşım, büsbütün başka bir şey söyledi:

— Şimdi Bakırköy'den telefon ettiler. Hanım bugün hastahaneden çıkıyormuş!

25

Yalova Dönüşü

Yalova gecesinden sonra vakaların sel gibi bir akışı oldu. Hastahaneye dönüşümde ilk karşıma çıkan bizim vergi memuru Hasan Efendi oluyor ve bana bir gün evvel Ali Osman ile dişlek hastabakıcının tevkif edilmiş olduklarını haber veriyordu. Evvelsi gece ânî bir baskın yapmağa gelen emniyet memurları, doktorun yatak odasında çok miktarda eroin bulmuşlar ve bunların hastalık bahanesiyle hastahanede yatmağa gelen bazı kimseler vasıtasiyle Anadolu'ya kaçırıldığını tesbit etmişlerdir.

Ali Osman'ın ve hastahanenin haline göre böyle bir âkıbet pek de beklenmez bir şey değildi. Buna rağmen çok şaşırdığımı gören Hasan Efendi:

— Ben, size adamı iyi görmediğimi birkaç kere çıtlattım amma kulak asmadınız doktor bey, dedi, yani açıkçası biz farkında olmadan kaçakçılık merkezinde oturmuşuz.

Beni bir düşüncedir almıştı.

— Ne yapacağız şimdi? dedim.

Hasan Efendi:

— Tahkikat hâlâ devam ediyor, dedi, belki bize de bir soracakları olur. İsterseniz bu gece burada kalalım. Yarın sizinle çıkar gideriz.

Hasan Efendi, üç hafta evvel ameliyat olmuş, fakat İstanbul'da bazı alışverişleri olduğu için dönmekte acele etmemişti. Osman Mutlu ile Gülsüm Hanım benim Yalova'ya hareketimden iki gün evvel Bursa'daki bir akrabalarına misafir gitmiş bulunuyorlardı.

Hastahanedeki son günüm çok sıkıntılı oldu ve her dakika bir sivil polis memurunun beni görmeğe gelmesini bekledim. Gelseydi galiba daha iyi olacaktı. Çünkü ertesi gün ve gece Tepebaşındaki otelde de aynı rahatsızlığı hissettim. Haliç'e bakan eski köşemde otururken kâtibin yanına ne zaman bir yabancı gelse ürpererek kulak kabartıyordum. Gene birkaç kere kapıma vuruluyor sanarak «Giriniz» diye seslendim.

Otelde bu sefer beni yabancı bir garson karşılamıştı. Benim Koço bir gece birdenbire hastalanarak Balıklı Hastahanesine kaldırılmıştı. Buna üzülmekle beraber şimdilik Koço'ya pek ihtiyacım yoktu. Çünkü ilkönce Sirkeci'de eski oteline giden Hasan Efendi orada mahzun bir gece geçirmiş, ertesi sabah çantasını, sepetini alarak benim otele gelmişti:

— Neye dün akıl etmedim diye bütün gece kendime kızdım, diyordu, nasıl olsa ayrılacağız. Bari birkaç gün bir arada kalalım. Amma burası daha pahalıca imiş. Sizden iyi mi.

Evvelce de söylediğim gibi Hasan Efendi, kasabada pek fazla hoşlandığım bir adam değildi. Fakat ayrılıktan bahsedince ağlıyacak gibi oldum. Nitekim Mutlular için de aynı şeyi hissetmiştim.

Mutlular, Bursa'ya gitmeden birkaç gün evvel bana Hacı Ömer'in ağır hasta olduğuna ve doktorun yakında öleceğini söylediğine dair acı bir haber vermişlerdi. Fakat hallerinde bir tuhaflık vardı ve Gülsüm Hanım beklediğim kadar müteessir görünmüyordu. Benim birdenbire «Vah Hacı Ömer» diye başımı önüme eğdiğimi ve bir daha konuşmadığımı gören karı koca uzun uzun birbirlerine baktılar ve zavallı Gülsüm Hanım boynunu bükerek:

— Biz yalan söyledik doktor bey, dedi, babam mektup gönderdi. «Beni ölüyor diye aldatın. Belki yabancıların elinde ölmeme yüreği dayanmaz da kalkar, gelir!» diyor. Amma çok kederlendiğinizi görüyorum.

Garptir ki ihtiyar Hacı Ömer'in bu mâsum hilesi bana onun sahici ölümünden çok dokundu ve gözlerimi yaşarttı.

İstanbul'da vakitsiz sonbahar yağmurları başladı. Âdet yerini bulsun diye Hasan Efendiyi biraz öteye, beriye götürmek istedim. Belki de bu yağmurlar sebebiyle pek zevkine varmadı ve daha ziyade alışverişleri için çarşı içinde dolaştık. Dönüşlerde nerede olursak olalım mutlaka Sirkeci'de bizim kasabalıların toplandıkları kahveye uğruyorduk: Onlar, civar otellerdeki arkadaşlarına da haber salarak etrafımıza toplaşıyorlar ve bana yine dertlerini dinletiyorlardı. Her defasında memlekete dönmek vakti gelmiş bir ikisiyle veda ediyordum. Birbirimize sarılarak helâllaşıyorduk ve boğazıma yumruk gibi bir şey tıkanıyordu. Memleketten bahsetmek yasağı da artık kalkmıştı. Hattâ birkaç kişi yüzünden bu insanların hepsine birden küsmeyi haksız bulmağa başlıyordum. Onlarla en çok konuştuğumuz şeylerden biri de benim yerime gelen doktordu. Biçare adam, belki de iyi bir adamdı. Fakat bizimkiler bir türlü yapısınamıyorlar, durmadan onu bana şikâyet ediyorlardı. «Yapmayın günahtır, ayıptır!» diye nasihatler veriyordum.

Ancak bir gün memleketten yeni gelen birinden öğrendiğim bir haber üzerine ben de birdenbire aleyhine dönüverdim. Yeni doktor, Müftünün Yurdu için ağır bir rapor vermiş. Galiba dağıtacaklarmış... Müftü son bir ümit ile Vilâyete koşmuş; fakat derdini anlatamıyarak ağlıya ağlıya geri dönmüş.

Bazan geceye kadar süren bu konuşmalardan sonra kahveden kalkıyorduk. Hemşehriler benimle Hasan Efendiyi, Yeni İstasyon Gazinosu dönüşlerinde olduğu gibi, Sirkeci'deki tramvay durağına kadar getiriyorlardı.

26

Dönüş Yolunda

Yine bir posta trenine bağlanmış bir yataklı vagonun penceresindeyim. Geldiğim gün gibi bugün de hava yağışlı, üstelik de soğuk...

Akşam üstleri beni Sirkeci tramvayına uğurlıyan hemşeri-

ler kalabalığından bir kısmı bu sefer de Haypardaşa'ya geldiler, sıra sıra vagonun önüne dizildiler.

— Yahu, hadi gidin, rahatınıza bakın... Nasıl olsa bir, iki hafta sonra hepiniz bizim oraya geleceksiniz, diyor ve aldırmadıklarını görerek şaka ediyorum:

— Siz, beni âdeta muhafaza altında trene koydunuz. Korkmayın kaçmam.

Nihayet, tren düdüksüz; kampanasız kalkıveriyor. Pencerenin dibini sımsıkı tutmuş iki kişinin ellerini son bir defa sıkıyor ve ötekilerin vagona doğru bir hareketlerine karşı gelişte Müftünün geçirdiği kazayı hatırlıyarak: «Aman dikkat!» diye bağırıyorum. Bu iki kişi benim Sabri ile damadımın babasıdır; galiba artık ne burada, ne de başka yerde göremiyeceğim iki insandır. İkisine de birdenbire: «Gelin, beklerim, memnun olurum!» diye sesleniyorum.

Bizimkiler, hâlâ el sallarken vagonun yanında başka birini görüyorum. Bizim küçük doktor Hurrem'dir. En son elimi sıkan olmak için daha evvel gruptan ayrılarak trenin baş tarafında beklemiştir. Pencereye atılarak bunu yaptıktan sonra yağmur ve çamura aldırmadan trenin yanında koşmağa devam ediyor. Arkadakileri birdenbire unutarak onunla meşgul oluyorum. Bundan sonra görmeme pek az ihtimal olanlardan biri de odur. Hurrem, koşu idmanı yapan sporcu çocuklar gibi genç yanakları kızarmış, saçları, yağmurdan ıslanmış, epeyce bir zaman trenin yanında koşuyor, sonra kesilerek duruyor. Bu çocuk bana yirmi beş sene evvel yine burada, yağmura, çamura aldırmıyarak treni kovalıyan Emin Hulûsi'yi hatırlatmıştır. Gözlerimde hangisi için olduğunu bilemediğim birkaç damla yaş beliriyor. Kim bilir belki de ikisi, yahut her üçümüz içindir.

Tren hızlanıyor, ama o zamankinden daha da viran görünen evlerin arasından geçiyor. Sonra yavaş yavaş açıklığa çıkıyor. Gitgide uzaklaşan sahilden arasıra deniz parçaları görünüp kaybolmaktadır.

Sekiz, on günden beri devam eden yağmurlardan gökyü-

zünün rengini unutacak hale gelmişizdir. Bu yerleri bir daha göreceğim şüphelidir. Buna rağmen son bir defa bakmayı merak etmiyorum. Rüzgârın içeri atmağa başladığı yağmura karşı pencerenin camını kapıyorum.

Bu iş neden böyle olmuştur?

Görünüşte bir alay sebebi var. Fakat sanırım ki bunlar, ufak ufak bahanelerdir. Asıl sebep, kapanmasiyle beraber üstüne pıtrak gibi yağmur damlaları üşüşen bu pencere ötesindeki şehre karşı duyduğum meraksızlıktır; yabancılıktır. Benim asıl toprağım şimdi gitmekte olduğum yerdir ve bunu teslim etmek zamanı artık gelmiştir.

Bundan sonraki hayatımın ne olacağını kendime sormağa lüzum görmüyorum. Bu saatte bildiğim şey ancak orada, akşam üstleri yeni İstasyon Parkına toplanan insanlar arasında konuşur ve gülerken kendi sesimi tanıyabileceğimdir. Ölüm her yerde çirkindir. Fakat benim için onun en normali, mümkün olduğu kadar uzak bir zamanda, benim Celile'nin odasında, yahut daha iyi Dereboyu Eczahanesinde kayınbabamın birdenbire düştüğü yerde, arkamda beyaz doktor gömleğimle yakalıyacak olanıdır. Bunu böylece kabul ettikten sonra artık hiçbir mesele, hiçbir kavak yeli tehlikesi kalmamıştır.

Başım arkamdaki yastığa dayalı, üzerinden yol yol yağmur suları akan bu camların ötesindeki çamur sarısı aydınlığa bakarak İstanbul'daki dört buçuk ayımı hatırlıyorum. Karanlıkta kiremit yığınlarının üstüne oturarak Emin Hulûsi'nin öldüğü evin aydınlıklarını seyrettiğim gece; Tepebaşı otelindeki köşemde yine böyle sisler ve yağmurlar arasında Haliç'i seyrettiğim günler; kaldırımlarda sokak serserileriyle beraber macera kovalamağa çıktığım geceler, müzede yabancı seyyahlara karışarak Bizans resimlerini ve İskender'in lâhdini seyrettiğim gün; çalgıda sarhoş kemancı ile öpüştüğüm gece, Kadıköy'ün akşam pazarı çarşısında beni vaktiyle türlü çılgın ha-

yallere sürüklemiş olan La dam o Kamelya'yı kambur sırtında peştemal biçimi atkısı, elinde sopası ve sepeti ile görmeğe gittiğim gün: nihayet kırmızı oda gecesi ve beni ondan da daha fazla küçültmüş ve harabetmiş olan Yalova balosu gecesi!

İstanbul'daki dört ay on üç günümde hastahanedeki köşkte bir parça bir şeye benzemiş bir beş, altı haftam vardır. Fakat onlardan da bir aylıkçı gibi hastahane işleriyle, tamir işleriyle uğraştığım zamanları; Hasan efendiyi, Gülsüm hanımla Osman Mutlu'yu ve daha başka Anadolulularıı etrafıma topladığım geceleri çıkaracak olursam bilmem ne kalır?

Sonra, vergi memuru Hasan efendi ile beraber, biz de eroin kaçakçılığı yapmış gibi omuzlarımızı kısarak, arkamıza bakmağa cesaret edemiyerek bu hastahaneden kaçtığımız sabah! Beyoğlundaki otelin kâtip masası önünde, daha başka bavullar, çantalar arasında bavullarımı tekrar görüşüm...

O gece bavullar, açık ağızlarından buruşuk çamaşırlar, kirli çoraplar fırlamış, odanın ortasında duruyor ve ben düşünüyorum. Burada kalacak mıyım? Gideceksem nereye gideceğim? Emin Hulûsi ile daha P.C.N. de iken yaşlıca bir hocamız vardı. Kendi halinde alaturka bir adamdı. Akşam üstleri Kadıköy çarşısında öteberi alarak Kalamış taraflarındaki evinin yolunu tutardı. Bazı günler çantasını ve paketlerini elinden alarak evine kadar arkadaşlık ederdik. Kapıyı hocamıza enişte diyen oniki onüç yaşlarında mavi gözlü bir kız çocuğu açardı. Hoca, içeri girerken:

— Çocuklar, yoruldunuz, Zeynep size sandalye versin de biraz dinlenin, derdi.

Ev gibi bahçe de bakımsız; fakat içinde birçok yemiş ağaçları bulunan geniş bir bahçe idi. Zeynep, bize yalnız iskemle değil, mevsimine göre dut, iğde, nar gibi yemişler de ikram ederdi. Daha sonra hocanın karısını da tanıdık. O da kocası gibi sessiz ve sade bir insandı. Fakültede hoca ile alâkamız kesildikten sonra, hemen son senelerimize kadar arkadaşlığımız devam etti ve Zeynep, bu seneler içinde büyüdü; güzelce bir genç kız oldu.

Emin Hulûsi bana:

— Bu kız, yaşlandıkça daha da güzel olacak. İlerde evlenmek istersen bu kız, hatırında olsun. Aldanmazsın, derdi.

Doğrusu aranırsa ben de bu küçük kızı biraz içerimden geçirmez değildim. Benim o yaşımdaki bir çocuk konuşmak fırsatını bulduğu hangi kıza lâkayt kalabilir?

Bir gün hastahanede Ali Osman'ı görmeğe gelmiş yine eski bir arkadaştan hocanın çoktan öldüğünü, fakat karısının kızkardeşiyle beraber hâlâ eski evinde oturduğunu öğrenmiştim. Yine o arkadaştan öğrendiğime göre Zeynep evlenmemişti; iki kardeş aynı evde hocadan kalan aylıkla kıt kanaat geçiniyorlardı.

Otelde ne olacağımı, ne yapacağımı koyu koyu düşünürken işte bu Zeynep aklıma geldi. Tahminime göre o, şimdi kırk iki, kırk üç yaşlarına gelmiş olacaktı. Emin Hulûsi'nin birçok defa tekrarladığı «Yaşlandıkça daha da güzel olacak o!» sözünü hâlâ işitiyor gibiydim. O gece çaresizliğim içinde bana tek çıkar yol bu Zeynep'le evlenmek gibi göründü.

Ertesi gün öğleden sonra Kadıköy'e geçiyor ve vaktiyle hocayı, çantasını ve kese kâğıtlarını ellerimize alarak evine götürdüğümüz saate doğru Kalamış'taki evin yolunu tutuyordum. Bir eski muallimin ailesini aramaktan daha tabiî bir şey olamıyacağı için hiçbir tereddüdüm de yoktu.

Mahalle çok değişmişti. Bahçenin yerine birkaç yeni ev yapılmıştı. Fakat eskisini, boyasının bir parça daha solmuş olmasından ibaret bir farkla hemen tanımakta güçlük çekmedim. Yanında artık bahçe kalmadığı için eve içerlek bir yan kapıdan giriliyordu.

Bu kapının taş merdivenine oturmuş bir kavuncu:

— Hadi al bakalım. Senin dediğin olsun, diye içeriye sesleniyordu. Beni görünce küfesini bir yana çekerek yol verdi. Kapıyı çalmağa başladım. İçerden bir kadın:

— İstemez diyorum. Ay, sen ne lâkırdı anlamaz herifsin, diye bağırarak hiddetle kapıyı açtı, beni görünce şaşalıyarak:

— Affedersiniz. Kavuncu sandım, dedi.

Kırmızı damarlı yıprak bir yabancı kadın yüzünde Zeynep'in gözlerini tanır gibi olmuştum.

Nihayet, bir akşam, Hasan efendi yatmağa giderken içini çekerek:

— Ayrılık kokuları kokmağa başladı Doktor bey, dedi, İstanbul'daki işler bitti, Allah izin verirse ben, cumaya yolcuyum.

— Kalamaz mısın birkaç gün daha Hasan efendi? dedim, belki sana bir diyeceğim olur.

Hasan efendi, birşeyler sezinliyerek benden izahat istedi. Çatık bir çehre ile:

— Mesele ciddîdir, sonra konuşuruz; diye ilâve ettim.

Evet, mesele ciddî idi. Açmadan çantama doldurduğum kasaba mektuplarını bir zamandan beri okumağa başladım. Avukatım Kör Sami efendi işlerimin karıştığını haber veriyor ve hiç olmazsa bir, iki haftalığına oraya gitmezsem çok zarara uğrayacağımı söylüyordu.

Vali, bana yazdığı bir mektupta yeni doktorun başka bir yere gittiğini ve ondan açılan yere tekrar benim tâyinimi istemek için kasabadan bir heyet gönderdiğini bildiriyordu.

Müftü; Yurdu kapamak üzere olduklarını, hemen yetişmezsen çocukların sokağa döküleceğini yazarak âdeta ağlıyordu.

Hacı Ömer'den, Kaymakam, Parti Reisiyle, Belediye Reisinden ve daha birçoklarından aldığım yığın yığın mektuplar da başka...

Bunlar, beni derece derece yumuşatıyorlar, fakat yine de kasabaya karşı küskünlüğümü büsbütün gideremiyorlardı.

Ama, son günlerde Büyük Ablanın bir mektubu bunların hepsinden zorlu geldi: Cemile üç aylık gebe imiş. Benim için gece gündüz ağlıyor ve sıhhati günden güne bozuluyormuş, fakat havadisin bundan da daha ehemmiyetlisi Cemile'nin bir ay evvel kaynanasını evden koğmuş ve artık insan içine çıkmaya yüzü kalmıyan Andelip hanımın eşyasını satarak Ankara'ya gitmiş olmasıydı.

Bu haber, beni son derece heyecanlandırdı. Evvelâ bir hile olmasından şüphelendim; fakat olamazdı. Bu, sadece evinde yabancıya tahammülü olmıyan Celile'nin kızı Cemile'de tekrar yaşamağa başlamış olmasından ibaret bir haldi. Bu, böyle olunca artık bir daha ne Andelip hanımın, ne de başka bir yabancının onun evine girmesine imkân olmadığını kimse benim kadar anlıyamazdı. Cemile'yi başını kundaklamış, ayağına bir iş şalvarı geçirmiş Çopur Huriye ve Karabağlı Yenge ile ve aynı anasının titiz çehresiyle evi süpürüyor ve yine onun sesiyle kocasına: «Öğleyin gelme. Ben sana sefer tasiyle yemek gönderirim!» dediğini tasavvur ettim; içimde İbrahim'e karşı acıma ile karışık sevgiye benzer bir şey kımıldadı.

Doğrusu aranırsa bu duygu, bende büsbütün yeni değildi ve bunda küçük doktorun epeyce bir rolü olmuştu. Ben, bu Hurrem'i ilkönce sinsi bir politikacı sanmıştım. Yine de belki öyledir. Fakat politikasını gayet ustalıkla yürütmüş, beni derece derece avucunun içine almıştır.

İlkönce beni sık sık rahatsız etmesinden korkmuştum. Bunu yapmadığını görünce ben, onun üzerine düştüm. Bir gün bana arkadaşını müdafaa etmedi. Onunla konuşurken: «Bu kadar iyi çocuksun da onu nasıl kendine arkadaş yaptın?» diye bağıracak gibi oluyordum. Sonra: «Yoksa onun da buna benziyen tarafları var da ben mi acaba göremedim?» diye şüpheye düştüm.

Hurrem'in İbrahim'le mektuplaştığı muhakkaktı. Cemile'nin Andelip hanımı kovduğunu öğrendiğim zaman ona bu iş hakkında fazla bir şey bilip bilmediğini sormaktan kendimi alamadım. Korkuya benzer bir tereddütten sonra her şeyden

haberi olduğunu itiraf etti: «İbrahim hiçbir zaman kimseye derdini anlatamıyan talihsiz bir çocuktur.» dedi ve fazla bir şey söylemedi.

Ne vardı bu sözde? Belki hiç. Fakat Hacı Müslim beyin de bana uzun zaman bir hayırsız göziyle bakmış olmasındaki haksızlığa benzer bir şeyler tasavvur ettim ve küçük doktora şaka eder gibi bir sesle inanamıyacağı bir şey söyledim:

«Bakalım biz de bir kere anlamayı tecrübe edelim!»

Vagonun kapısı açılıyor ve Hasan efendi, yüzünde memnun bir gülümseme ile içeri giriyor.

Ben, ondan daha memnun bir tavırla:

— Nerede kaldın Hasan efendi? Ben şimdi seni aramağa çıkacaktım... Gel, otur bakalım... Nasıl yerinde rahat mısın? diyorum.

— Mükemmel, diyor, vagonda dört kişiyiz... İkisi Eskişehir'de inecek... Karşı karşıya rahatça yatacağız.

Gülerek Hasan efendiye takılıyorum:

— Sana bir yatak aldıramadım Hasan efendi... Neden bu kadar seversin parayı?

Hasan efendi, yemin ediyor:

— Vallahi parayı sevdiğimden değil. İstanbul'da nasıl olsa battık... Varsın yirmi, otuz lira da ondan gitsin... Fakat bir, iki gece trende uydurma bir yatakta yatacağım diye bir yatak, yorgan satın alacak kadar para vermek zihnime sığmıyor.

— İyi amma iki gece rahatsızlık senin gibi ameliyat geçirmiş adam için az bir şey değildir.

Hasan efendi, benim anlayışsızlığıma gülüyor:

— Doktor bey, ben, o parayı verirsem seninkine benzer bir yatakta daha rahat uyur muyum sanırsın? diyor.

Sonra yan yana oturuyoruz. Hasan efendi, memlekete mektuplar yazdığını, bütün kasabanın istasyonda bizi karşılamaya geleceğini söylüyor.

Onun tarif ettiği kalabalığın önünde Hacı Ömer'i, Üç Ab-

lalan, Karabağlıyı ve daha birçoklarını, sonra Cemile ile İbrakim'i görür gibi oluyorum ve gözlerim yaşarıyor.

İkimiz de ora ağziyle uzun uzun kasabayı konuşmağa dalıyoruz.

Bir ara ben:

— Yahu, şu denizi bir kere daha görelim, diye telâşla yerimden kalkıyorum.

Güçlükle pencereyi açıyoruz. Fakat İzmit'i geçmişizdir; deniz kaybolmuştur.

Fazla bir üzüntü duymadan:

— Ne idelim. Sağlık olsun! diyorum.

SON